

CAIETE FOLCLORICE ARGEȘ

XI - XII

PITEȘTI - 2009

**CENTRUL JUDEȚEAN PENTRU CONSERVAREA ȘI
PROMOVAREA CULTURII TRADIȚIONALE ARGEȘ
ASOCIAȚIA FOLCLORIȘTILOR ARGEȘENI
„C. RĂDULESCU-CODIN”**

CAJETE FOLCLORICE ARGEȘ

XI-XII

Comunicări și materiale de folclor

Pitești, 2009

Colectiv redactional

Director: Dr. Sorin Mazilescu

Coordonatori: conf. univ. dr. Adriana Rujan

prof. Costin Alexandrescu

lect. univ. dr. Adrian Sămărescu

Redactor și corectură: prof. Constantin Cârstoiu

Culegere: Cosmin Bloju, Alexandru Mărchidan, Sorin Dănuț Radu

Tehnoredactare: Viorica Stoica,

Coperta: Lavinia Oancea

**CENTRUL JUDEȚEAN PENTRU
CONSERVAREA ȘI PROMOVAREA
CULTURII TRADIȚIONALE ARGEȘ**

Bdul Republicii, Nr. 52 – Pitești, Județul Argeș,
cod poștal: 110062; tel./fax: 0248/219080,
e-mail: creatieag@adslexpress.ro
<http://www.cultura-traditionala-arges.ro>

ISSN 1584 - 2126

Tiparul executat la *Graficprint Industries*

Tel: 0752 754 147

e-mail: silviustancu@graficprint.eu

Sesiunea de comunicări cu tema:

*„Valori cognitive și valori
normative în credințe și superstiții”*

11-12 mai 2007

SIMBOLISTICĂ, ROL ȘI SEMNIFICAȚIE ÎN CREDINȚE ȘI SUPERSTIȚII DIN ZONA COVURLUIULUI

Anișoara Stegaru

lăsmuiri ancestrale, transmise și păstrate încă vii în memoria colectivă, credințele și superstițiile populare întregesc într-o simbioză perfectă, alături de rituri, ritualuri, obiceiuri, fondul de valori autentice și perene ale folclorului nostru.

Substratul magic, element intrinsec al existenței individului, a căpătat sub aspect diacronic numeroase forme de transpunere și exprimare, asociind în structurile sale valori și funcții cognitive, normative, poetice etc.

În timp ce unele credințe și superstiții capătă o formă superioară de elaborare, nu doar sub aspectul conținutului, ci și al modalității de exprimare, atingând și îndeplinind acea funcție poetică despre care amintea Blaga (L. Blaga, 1992: 171), așa cum întâlnim în următoarea culegere: *Noi cei șapte crai/ De pe-al nostru plai,/ Noi ne-am adunat/ Și ne-am apucat/ Caloian să facem,/ Răul să-l desfacem!/ Să desfacem ghemu',/ Să rupem blestemu'/ Ploile să vie/ Pe deal și pe hie* (Vasile Gh. Popa, 2003: 439), unde ideea, semnificația magică – aceea a sacrificiului ritual menit să aducă ploaia - păstrează o formă ascunsă, deductibilă doar la o analiză atentă, mare parte a superstițiilor se prezintă însă „ca o enunțare teoretică explicită, fie sub formă pozitivă, fie negativă” (Gh. Pavelescu, 1998: 65).

Adeseori, substratul magic vine să completeze și chiar să constituie substitut temporar al planului concret, rațional, atunci când posibilitățile de desfășurare ale acestuia din urmă se dovedesc a fi limitate, restrânse, îndeplinind astfel o funcție cognitivă: *Toată luna mai nu plouase. Seceta și deci foametea își arăta prin părțile noastre colții. Oamenii erau îngrijorați cu atât mai mult cu cât prin alte părți ploua. Superstițiile au început să-și facă loc. De ce prin alte părți ploua și la noi nu? Explicațiile erau două: ori cineva s-a sinucis și a fost înmormântat fără ritual, provocând sterilitatea și devitalizarea întregului teritoriu ce ținea de hotarele satului respectiv, ori vreo fată mare sau vreo vădană a făcut un copil în secret, l-a strâns de gât și l-a îngropat undeva. În asemenea*

situații, leacul era următorul: fie sinucisul, fie pruncul respectiv să fie dezgropat, bocit, plâns și dat apoi pe o apă curgătoare. Cum însă nimeni nu știa dacă e vorba de vreun sinucis sau de vreun prunc omorât și îngropat undeva, căci așa ceva, în general e greu de aflat, nu rămânea altă soluție decât „ritualul Caloianului”. (Vasile Gh. Popa, 2003: 438) Această viziune asupra magicului pare să legitimeze aserțiunea lui B. Malinowski, conform căreia: „Magia o întâlnim pretutindeni unde elementele hazardului, ale accidentului și jocul emoțiilor oscilând între speranță și teamă își dau drumul liber. Nu o întâlnim niciodată acolo unde ceea ce vrei să obții poate fi atins cu o lovitură sigură, unde rezultatul depinde într-un anumit fel de metodele raționale și de procedeele tehnice. Magia se întâlnește mai mult acolo unde elementul de pericol este în evidență. Nu o întâlnim pretutindeni unde o siguranță perfectă nu lasă loc la nici un presentiment” (B. Malinowski, *Myth in primitive psychology*, citat de Gh. Pavelescu, 1998: 34-35).

Un rol deosebit de important pare a atribui omul (țăranul) respectării anumitor etape, momente de prag, de trecere, investite adeseori cu un puternic substrat magic, aspect evidențiat și prin multitudinea credințelor și superstițiilor legate de riturile de trecere (naștere, nuntă, înmormântare) și nu numai. În acest context, credințele și superstițiile capătă atribuțiile unor norme, ce se cer a fi respectate cu sfințenie, pentru a preîntâmpina apariția unor tulburări de la mersul firesc al lucrurilor. Legat de momentul nașterii și al etapelor care precedau acest eveniment, exista credința că *femeia însărcinată nu trebuie să fure vreun lucru, căci chipul acelui lucru se arată pe chipul copilului* (N. Staicu, Buciumeni¹); consecințele nerespectării acestei predicții fiind relevate și în următoarele exemple: *Cutare a furat o măslină din dugheană și-o pus mâna să se scarpine la gât, și-o născut copilul cu un semn negru la gât, mare cât o măslină; alta o furat un trandafir și-o pățit tot așa* (T. Pamfile, 1998: 17, Țepu). De asemenea, *femeia care a născut de curând nu are voie să meargă la fântână, căci seacă fântâna* (Nicorești²) – superstiție care evidențiază importanța cotidiană și totodată semnificația sacră a fântânii – ca izvor al apei, și implicit al vieții, recunoscută în gândirea magică pentru proprietățile ei purificatoare. În timpul nașterii,

¹ Informațiile din localitatea Buciumeni au fost culese de N. Staicu, și se regăsesc în Arhiva Centrului Cultural „Dunărea de Jos”.

² Informațiile din localitățile Nicorești, Berești, Oancea, Piscu au fost culese de A. Stegaru, și se regăsesc în Arhiva Centrului Cultural „Dunărea de Jos”.

viitoarea mamă să țină o carte în mână și fiul ei se va trage la învățătură (N. Staicu, Buciumeni), superstiție care se configurează pe principiul corespondenței și analogiei carte-învățătură, principiu atât de des întâlnit în substratul magic. După nașterea copilului, sita veche folosită pentru cernutul făinii de mămligă era sfărmată și pusă pe foc, și se începea cernutul cu o sită nouă (Vasile Gh. Popa, 2003: 457). Femeia care a născut *nu are voie să facă mâncare, pentru că este spurcată până la moliftă, nu are voie să iasă la poartă, căci arde pământul de nu știu câți coți pe unde calcă ea*. (Nicorești). Existau, așadar, restricții sub acest aspect. Dacă nu avea făcută molifta, soacra femeii lăuze, mama sau altă femeie pregătea și dădea de mâncare copiilor, existând în acest sens credința că mama copiilor (în cazul în care ar pregăti ea masa) le-ar da foc acestora, nu mâncare.

De asemenea, pentru a asigura integrarea nou-născutului în noua lume, se cer a fi respectate și îndeplinite o serie de condiții: *când femeia era lăuză, la primele ore după naștere, se făceau ursitorile copilului. Ursitorile (în număr de trei), veneau la miezul nopții și nu erau văzute de nimeni, doar mama copilului le auzea* (Nicorești). În camera unde era lăuza, se așeza lângă fereastră o masă. Pe masă se așezau ștergare frumoase, de in sau de cânepă, cu chenare și cu flori. Pe ștergare se așezau trei pâini rotunde, trei pahare cu apă și trei bulgărași de sare. Știam că sunt pentru cele trei ursitoare care pe la miezul nopții își fac apariția și-l ursesc pe prunc. Era un fel de a câștiga bunăvoința acestor ființe misterioase ce au puterea să toarcă, să îndeplinească și să menească soarta copilului. Formula ce se rostea deasupra pâinilor și paharelor cu apă și bulgărașilor de sare o știa tot moașa. Ea o rostea de trei ori: *Ursitoarelor, voi trii / Să-mi aduceți bucurii;/ Aveți milă și-ndurare/ De-acest prunc venit sub soare!/ Omeniți-l/ Și meniți-l/ Să fie la chip chipos,/ Ca o stea de luminos,/ Mândru ca floarea de crin/ Și să-i meargă toate-n plin!* (Vasile Gh. Popa, 2003: 460). A doua zi, pâinițele, bulgărașii cu sare și paharele cu apă erau împărțite vecinilor apropiați, existând credința că ar fi „bune de leac și dătătoare de sănătate”. Prezența acestor ființe imaginare - ursitoare - și nu întâmplător în număr de trei (cifra investită cu puteri magice), avea darul de a asigura, de a meni, de a hotărî soarta copilului la naștere, motiv care legitimează importanța acordată acestui moment. Gândirea magică își face simțită prezența, așadar, încă de la primele momente ale vieții, atunci când este urzită soarta individului, urmând a-l însoți apoi pe parcursul întregii sale existențe.

Un alt moment important, în cadrul căruia pot fi identificate numeroase credințe și superstiții, este și acela legat de botez sau de scăldatul copilului. În acest sens, există credința că în apa în care este scăldat copilul trebuie să se pună pene – să fie ușor ca pana, zahăr – să fie dulce ca zahărul, sare, piper – să fie iute, creion, caiet – să fie învățat, flori – să apară ca o floare, bani – să fie bogat, busuioc – să fie curat și să aibă miros frumos (Nicorești). Scăldătoarea copilul se ia de către două femei curate (moașa și altă femeie) și se duce la un pom roditor curat, și se spune *cum e pomul roditor, așa să fie copilul ușor, roditor, să aibă copii frumoși*. Analogia om - pom, frecvent întâlnită în folclor și artă populară, își face simțită prezența și aici, cu atât mai mult cu cât pomul este el însuși (în concepția arhaică) un simbol al vieții, al perenității, al regenerării și reînnoirii. Dacă crijma copilului este mai mare, se spune că va sta cavaler sau fată mare mai mult timp. Crijma se pune la uscat pe o ramură de pom fructifer și se spune că din ea se face o cămășuță copilului. Ea nu se ține mult timp nefolosită, pentru că se spune că nu se însoară sau mărită repede copilul: *...să nu lași crijma mult până o lucrezi, că apoi te rogi să se mărite și nu se mai mărită... Crijma nu se taie, căci se spune că va avea copilul mai multe soarte*. De asemenea, *nanei copilului trebuie să-i dai colaci, ca să ai parte de pâine pe lumea cealaltă* (Nicorești). *Dacă ai văzut seara un copil nou-născut, să-i lași o strămătură din hainele tale, să nu-i iei somnul* (Berești).

Odată cu trecerea timpului și parcurgerea unor etape firești ale cursului vieții, individul se pregătește pentru preîntâmpinarea și depășirea unor noi praguri, a unor noi stadii.

Adeseori, momentul propriu-zis al căsătoriei este precedat de o serie de credințe și rituri premaritale, spre exemplu, există credința că *nu e bine să se măture gunoiul spre tine, sau să stai în colțul mesei, că nu te mai măriți, dacă mănânci din oală, o să-ți plouă la nuntă*. În aceeași categorie a credințelor, superstițiilor și riturilor premaritale intră și cele legate de ursit. În acest sens, fetele de măritat merg în grădină în noaptea Anului Nou, legate la ochi, pentru a număra astfel nouă pomi. Se spune că în funcție de cum arată pomul, așa va fi ursitul. Tot în noaptea Anului Nou, fetele obișnuiau să meargă la fântână pentru a aduce (cu gura) apă neînceptută, o amestecau cu părți egale de făină și sare, făceau o turtă, pe care o consumau apoi, având convingerea că peste noapte, în vis, ursitul va veni să le aducă apă.

Momentul căsătoriei, nu mai puțin important decât cel al nașterii, este investit, de asemenea, cu o multitudine de credințe și superstiții,

menite a asigura integrarea firească a tinerilor în noul statut. Preocuparea pentru bogăția, belșugul și fertilitatea cuplului nou constituit este pusă în evidență și prin următorul ritual: la sosirea de la cununie, soacra-mare dă mirilor să mănânce dintr-un singur ou, existând în acest sens credința că astfel „vor fi uniți ca oul, și la bine, și la rău, și la ușor, și la greu” (I. Brezeanu, 2000: 290). În gândirea mitică, oul apare ca sursă a vieții, simbol al fecundității, al regenerării, element primordial al oricărui nou început.

Gestul de binecuvântare a noului cuplu de către părinți capătă nu doar caracterul unei recomandări, ci chiar al unei condiții fundamentale, al unei valori normative, care se cere a fi respectată. Această credință își găsește adeseori expresie și în cadrul orației de iertăciune: *Că dumneavoastră, cinstiți părinți,/ Care sunteți de Dumnezeu rânduiți/ Să-i iertați,/ Să-i binecuvântați,/ Căci binecuvântarea părinților întărește casele fiilor,/ Blestemul părinților/ Risipește casele fiilor.* (I. Brezeanu, 2000: 305). După momentul iertăciunii, nașa rupe colacul miresei în patru părți, fiecare parte urmând a fi aruncată (de către mireasă) spre cele patru puncte cardinale, începând cu răsăritul, *pentru a le merge bine tinerilor oriunde ar apuca, și să aibă belșug în casă* (I. Brezeanu, 2000: 308). Nuntașii se grăbesc să prindă o parte cât de mică din acest colac, existând credința că „le va aduce noroc”, iar fetele „se vor mărita curând” (Berești). Uneori, fărâmurile din colacul miresei erau păstrate și luate atunci când trebuia să mergi la târg pentru a vinde ceva, ca să se adune atâția cumpărători câți oameni au fost la nuntă (I. Brezeanu, 2000: 308).

Desigur, din rândurile anterioare se pot surprinde preocuparea și grija asiduă a omului - aparent simplu - pentru a asigura integrarea și înscrierea într-un firesc al lucrurilor, nepregetând adeseori a face apel la forțe supranaturale, considerate ca făcând parte nu dintr-o lume aparte, detașată de real, ci dintr-una lume în cadrul căreia cele două planuri (interpretate adeseori separat) se întrepătrund, coexistă, formând un tot indisolubil.

Dacă „gândirea magică” despre care vorbea Blaga însoțește individul de la momentele de început și de reper ale vieții (naștere, botez, nuntă), până la cele care se pierd în cotidian, cu atât mai mult își va face simțită prezența în momentele care marchează trecerea omului în neființă.

Preocuparea pentru „marea trecere” capătă o dublă semnificație, asigurând atât integrarea defunctului în „lumea de dincolo”, cât și restabilirea și refacerea echilibrului pentru cei rămași. Astfel, *dacă cineva moare fără lumânare, ești dator ca trei Paști la rând să dai la trei*

biserici câte o lumânare, prosop și bani. În locul unde a murit cineva, se ține o lumânare aprinsă timp de trei seri, cu o farfurie cu pâine și mâncare, și un pahar cu vin. După ce sfințește soarele, se dă de pomană...; ...Se pune doliu alb și negru la ușă, la streășina casei se pune prosop, ban și o cană cu apă. Până la înmormântare, în cană nu mai e apă. Se spune că sufletul mortului stă acolo sus și coboară asupra defunctului numai atunci când sicriul este scos din casă. Sufletul merge deasupra mortului și vede totul în jur. Pe sub mort nu trebuie să treacă niciun animal (pisică, mai cu seamă), că se face mortul strigoi (Nicorești). Se acoperă oglinzile, să nu se vadă mortul în oglindă, că se face strigoi (Oancea). La priveghi nu se bocește (plânge), deoarece lacrimile vărsate s-ar transforma în flăcări la intrarea în cimitir, și sufletul mortului ar trebui să treacă prin flăcări (I. Brezeanu, 2000: 322). Aprindeau foc afară, în dreptul porții (care ardea toată noaptea), ca să fugă diavoli. Până la panaghie, se spune că sufletul mortului umblă neîncetat și revede locurile pe unde a umblat pe parcursul întregii vieți. În noaptea când se priveghează pomul la panaghie, se spune că atunci când ramurile se mișcă, sufletul mortului vine și își alege un obiect care i-a plăcut mai mult.

Preocuparea pentru protejarea celor rămași se poate observa și din următoarele superstiții: *cât se află mortul în casă nu se mătură, căci îi mături și pe cei din urmă...; La scoaterea mortului din casă se sparge o cană, ca să plece din casă tot necazul* (Nicorești).

Credințele și superstițiile populare păstrate și transmise din vechime au dovedit de-a lungul timpului a avea atâta forță de sugestie și acțiune, încât influențele ulterioare venite din partea anumitor prescripții religioase nu le-au alterat decât în mică măsură, adeseori, între credințele arhaice, păgâne, și cele religioase creându-se o simbioză de multe ori insesizabilă. Spre exemplu, deși era post, în noaptea dinspre Sfântul Andrei se obișnuia să se „păzească usturoiul”. În general tinerii, dar nu numai, mergeau la casa unuia dintre ei, pentru a petrece: „fășiam rasol di pasări și mâncam cu usturoi, câ așa era, în noaptea di Andrei, trebuie să mânâși usturoi”. „Dădeam cu usturoi chisat la încheietorii geamurilor și ușâlor. Usturoiu-i ca o păzeală di răli”. Puneau și tămâi’ în pragu’ ușâi” (Oancea). De asemenea, deși era sărbătoare, de Sfântul Toader avea loc spălarea rituală a părului: „Toadere, Sân Toadere, dă codița fetii cât codița iepii”, săptămâna care preceda sărbătoarea numindu-se „săptămâna sacă” (Piscu).

Se poate observa, așadar, faptul că omul - considerat uneori (nejustificat) simplu, obișnuit - a găsit resurse inepuizabile de a da expresie credințelor, superstițiilor și implicit trăirilor sale, într-o manieră care de multe ori a concurat creațiile de factură cultă. Profunzimea, forța, vitalitatea și importanța ideilor transmise au făcut posibilă supraviețuirea și perenitatea acestora în timp.

Bibliografie

1. Blaga, Lucian, *Despre gândirea magică*, Editura Garamond, București, 1992.
2. Brezeanu, Ioan, *Valori ale culturii populare din zona de Sud a Moldovei*, Editura Fundației Universitare „Dunărea de Jos”, Galați, 2000.
3. Ciaușanu, Gh., F., *Superstițiile poporului român*, Editura Saeculum, București, 2001.
4. Evseev, Ivan, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Editura Amarcord, Timișoara, 1998.
5. Niculiță-Voronca, Elena, *Datinile și credințele poporului român*, Editura Polirom, Iași, 1998.
6. Pamfile, Tudor, *Dragostea în datina tineretului român*, București, Editura Saeculum, 1998.
7. Pavelescu, Gheorghe, *Magia la români*, Editura Minerva, București, 1998.
8. Popa, Gh. Vasile, *Din copilărie*, Editura Centrului Cultural „Dunărea de Jos”, Galați, 2003.

CREȘTINAREA COPILULUI PRIN BOTEZ

Prof. Elena Camelia Sighiartău

Botezul este prima dintre cele șapte taine [botezul; ungerea cu sfântul mir (mirungerea); spovedania (pocăința sau mărturisirea); împărtășirea (Sfânta Euharistie); nunta (căsătoria); preoția (hirotonia); maslul (eleoungerea) n. n]³, cu care omul ia contact după naștere.

Botezul reprezintă „taina inițierii creștine, poarta de intrare în creștinism sau taina fundamentală și indispensabilă pentru mântuire, prin care omul se renaște pentru viața spirituală, adică devine membru al Bisericii lui Hristos, dobândind iertare de păcatul strămoșesc (la prunci), precum și de toate celelalte păcate personale, făcute până la botez (la adulți)⁴”.

Pentru săvârșirea botezului e necesară triada: preotul (săvârșitorul Sfântului Botez), copilul (sau adultul), primitorul botezului; nașul - garantul înaintea lui Dumnezeu și a bisericii - că pruncul (finul, n. n) va fi crescut ca un bun și adevărat creștin. Câteva precizări despre fiecare:

1. Dreptul de a săvârși botezul îl au numai episcopii și preoții. În lipsă de preot, ca să nu rămână cineva nebotezat, poate boteza și monahul simplu sau diaconul. Dacă pruncul e în primejdie să moară nebotezat, poate să boteze orice creștin ortodox - bărbat sau femeie - sau chiar mama copilului.

Important e să se împlinească ritualul care constituie partea esențială a slujbei botezului, adică să fie afundat de trei ori în apa curată (în lipsă de apă multă, poate fi și numai stropit de trei ori cu agheasmă sau apă), rostind de fiecare dată formula sacramentală: „Se botează robul (roaba) lui Dumnezeu (îi spune numele), în numele Tatălui și-al Fiului și-al Sfântului Duh. Amin”⁵.

³ Preot prof. dr. Ene Braniște, *Liturgica specială pentru institutele teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Buc, 1980, p. 353.

⁴ *Op.cit.*, p. 355.

⁵ Ierodiacon Visarion Iugulescu, „Întrebări și răspunsuri duhovnicești”, în *Revista Creștin-Ortodoxă*, nr. 12, editată de Episcopia Alexandriei și Teleormanului, fără an, p. 43-44.

Dacă cel botezat astfel supraviețuiește, preotul va completa ulterior restul slujbei botezului după rânduiala obișnuită, dar numai de la afundarea înainte, adică: binecuvântarea lumânării pe care o dă nașul, ungerea cu sfântul mir, înconjurarea mesei și cristelniței de trei ori, citirea Apostolului și Evangheliei, ritualul spălării pruncului (prin ștergerea cu fașa udă a locurilor unde s-a făcut ungerea cu Sfântul Mir - frunte, ochi, nări, gură, urechi, piept, spate, mâini, genunchi, n. n), ritualul tunderii părului, ectenia întreită și otpustul, împărtaşania.

Se spune că nu e bine ca preotul să-și boteze propriul copil, deoarece așa l-ar naște de două ori: o dată pentru viața fizică (trupească) și altă dată pentru cea spirituală⁶. Dacă lipsește totuși alt preot, preotul-tată își poate boteza copilul.

2. Botezul poate fi primit de orice om care n-a mai fost botezat, indiferent de vârstă. Adulții, înainte de a fi botezați, trebuie să fie catehizați, adică instruiți în credința ortodoxă. Sunt botezați dacă dovedesc: dorința de a primi botezul, credința, pocăința și cunoașterea elementară a adevărilor de credință.

La prunci, pentru împlinirea acestor condiții, mărturisesc și garantează nașii.

Nu se botează pruncii născuți morți și nici copiii morți fără să fi fost botezați. Copiii părăsiți (lepădați sau găsiți, n.n) - despre care nu se știe dacă au fost botezați sau nu - se botează neapărat, ca nu cumva să rămână necurățiți. În cazul acestora, formula rostită de preot când pruncul e afundat în apă îmbracă o formă condiționată: „Botează-se robul (roaba) lui Dumnezeu (îi spune numele) dacă nu este botezat(ă), în numele Tatălui, și-al Fiului, și-al Sfântului Duh. Amin”⁷.

3. Nașii sunt credincioși în vârstă care asistă pe cel ce vine la botez, rostind răspunsurile și făcând cuvenita mărturisire de credință în locul și în numele celui ce se botează. Luând parte activă la slujba botezului alături de preot, nașul devine părintele spiritual al pruncului, născându-l pentru viața cea nouă în Hristos, așa cum părinții l-au născut pentru viața trupească.

Nașul are aceleași obligații și răspunderi în privința vieții religioase - spirituale a finului lor, ca și părinții pentru viața fizică (materială, n.n) a copilului. De regulă, botează cine a cununat părinții. Numai dacă aceștia nu pot din diverse motive - boală, lipsa din localitate etc - se apelează la

⁶ Preot prof. dr. Ene Braniște, *op.cit.* p. 356.

⁷ *Ibidem*, p. 357.

altă persoană. E bine ca nașul să fie bun creștin, în vârstă (nu copil, n. n) și de același sex cu cel ce se botează).

La sate, oamenii sunt bucuroși să boteze, încredințați că pentru fiecare botezat li se iartă câte un păcat mare, ba e chiar pomană, iar Dumnezeu îți dă noroc în viață și mult bine de câte ori aduci o ființă nevinovată în lumea creștină. Așa se face că unii nași ajung să aibă zeci de fini. În satul meu natal, Arefu, familia Dochița și Ion Dobrin a botezat 46 de copii.

O bătrânică - Aurica lu' Ciocan, trecută de 80 de ani – întrebată de ce se bucură când botează un copil, mi-a răspuns printr-un fel de cutumă: „- Maică, pentru botez să pleci și desculț sau încălțat la un singur picior, că atunci când creștinezi sufletește un copil, faci mare pomană. În schimb, pentru cununie, să te încălți la amândouă picioarele, să dai ocol casei de trei ori, apoi să pleci să cununi, că cununia se poate desface. Botezul e în numele Domnului, n-are dezlegare”. Acceptând să boteze, nașul își asumă o serie de obligații, nu doar pentru momentul inițial, ci pentru întreaga viață a finului. Ne vom referi la primele:

Pentru ziua botezului, nașul procură:

- crijma - o bucată de pânză alba din bumbac, de cca 80 cm, în care va fi înfășat copilul imediat ce e scos din cristelniță. Din această pânză, i se va face copilului prima cămășuță. Femeia care face cămășuța - mama, soacra, moașa sau altcineva - când se apucă de lucru, trebuie să o croiască și apoi să se apuce să o coasă fără să se ridice de pe pat. Regula trebuie respectată cu strictețe, că atunci când copilul va ajunge să se căsătorească, între logodnă și nuntă să nu treacă mult timp, să nu apară motive de amânare sau întârziere. Lucrurile să decurgă normal și să se facă repede.

- plapuma, albastră sau albă dacă pruncul e băiat, roșie sau roză dacă e fată.

- unul sau mai multe scutece.

- mai multe cârpe mici din pânzeturi moi, de formă dreptunghiulară sau triunghiulară, pentru pus copilului între picioare când e înfășat.

- una, două căciulițe.

- unul sau mai multe costumașe.

- fașă pentru legat plapuma sau scutecul după înfășare. Fașa nu trebuie să fie nici prea lungă, nici prea scurtă, că în funcție de ea, copilul

se crede că se va căsători fie bătrân, fie prea tânăr. Există și credința că dacă fașa e lungă, mama pruncului va mai naște mulți copii.

- lumânarea de botez, cu fundiță colorată după sex, ca și în cazul plăpumii. Dacă nașul are stupo, lumânarea se face în casă din ceară curată, altfel se cumpără din târg.

- batistă de pus pe ochi copilului când se pleacă cu el de acasă.

- un săpun și un prosop înflorat, care va fi folosit de preot să se spele și să se ștergă pe mâini după afundarea pruncului în apă. Ambele articole rămân preotului.

Nașul stabilește cu preotul data botezului. În ziua respectivă, el vine și ia copilul de acasă. Când îl ridică de pe pernă, lasă ca dar o sumă de bani - în vremurile mai îndepărtate, pune pe pernă micuțului un ban de argint sau de aur. Până la biserică, pruncul e adus în brațe de către moașă. Ajuns în curtea bisericii, moașa îl dă nașului, iar ea pleacă să se îngrijească de punerea apei în cristelniță.

Nașul ține copilul în brațe tot timpul slujbei și va răspunde la întrebările puse de preot. Când copilul e înmuiat în apă, nașul îi ține mâna dreaptă pe cap.

Odată terminată slujba, nașul aduce copilul acasă. Mamei care-i așteaptă în prag, îi adresează vorbele: „- Mi-ai dat un păgân, eu ți-am adus un creștin. Să-ți trăiască și să-i dea Dumnezeu sănătate cu mult noroc!”. Apoi intră în casă, unde va participa la masa festivă pregătită de părinții micuțului. Misiunea nașului nu se încheie cu botezul, ci abia începe.

Nașul e dator să îngrijească în continuare de viața religioasă și morală a finului, dar și finul e dator să asculte pe naș, să-l respecte la fel ca pe părinții săi. Se crede că în viață, copilul botezat va avea comportamentul și traiul asemănător nu numai cu al părinților, ci și cu al nașului. Iată un catren în acest sens:

L-a botezat și spera nașul

Să aibă-n viață trai senin.

E-ncrezător că doară pruncul

Îi este de acuma fin.

Nașul de botez va lua parte și la căsătoria finului, fie cununându-l dacă e băiat, fie aducând daruri și bucurându-se alături de ceilalți nuntași în cazul fetelor.

La începuturile creștinismului, botezul se făcea într-o apă curgătoare. Mai apoi, de prin secolul al IV-lea, în lăcașuri numite baptisterii, construite special în acest scop pe lângă biserici. Astăzi

botezul se săvârșește numai în biserici, prima parte a slujbei – întâmpinarea pruncului, lepădările de satana și unirea cu Hristos în pridvor (în fața ușilor bisericii, n. n), iar partea a doua a slujbei - botezul propriu-zis și mirungerea în pronaos (tinda bisericii). Numai în împrejurări excepționale - pericol de moarte a pruncului, vreme de război, ger năprasnic etc - săvârșirea botezului e îngăduită și în case.

Nu există o dată fixă pentru botez. Dacă pruncul e debil și se crede că nu va trăi, poate fi botezat imediat după naștere. Altfel botezul se poate face la șapte zile după naștere sau între șapte și patruzeci de zile, în orice zi de sărbătoare, dar mai ales duminica, la sfârșitul slujbei. Recomandat e botezul la patruzeci de zile, ca pruncul care suge până atunci la mama sa, încă necurățată, să poată fi curățat și el prin botez, odată cu binecuvântarea mamei către preot.

Ritualul botezului e cunoscut și dirijat de preot. Are două părți distincte: una premergătoare (introdactivă, n. n), iar cealaltă a botezului propriu-zis, care include și mirungerea (a doua taină, n. n).

În prima parte, preotul întâmpină la ușa bisericii pruncul, întrucât încă n-a fost eliberat de păcatul strămoșesc și nu e membru al bisericii lui Hristos. Îi desface fașa, simbolizând dezbrăcarea de omul cel vechi, pentru a deveni un om nou și suflă peste fața pruncului de trei ori în semnul Sfintei Cruci și face cu dreapta semnul crucii asupra pruncului - întâi la frunte, apoi la gură, apoi la piept, repetând formula „Mâinile Tale m-au făcut și m-au zidit”⁸. Pune apoi mâna dreaptă pe capul pruncului și citește rugăciunea de primire în rândul catehumenilor. Urmează exorcismele - patru rugăciuni prin care preotul roagă pe Dumnezeu să izgonească de la prunc toată puterea și influența cea rea a diavolului, sub a cărei stăpânire a căzut omul prin păcatul originar. Primele două le citește stând cu fața spre apus, căci prin ele se adresează diavolului, iar celelalte cu fața spre răsărit, fiind adresate lui Dumnezeu. La ultima rugăciune, suflă din nou peste fața pruncului și îi face cu dreapta semnul crucii: la frunte, unde este sediul minții, ca aceasta să fie luminată prin credință în Hristos; la gură - organul vorbirii - ca ea să grăiască numai cuvântul adevărului; apoi la piept - sediul inimii și al simțirii - ca ea să se umple de curăție și de iubire în Hristos.

În continuare preotul cere nașului cu pruncul în brațe să se întoarcă cu fața spre apus, fiindcă urmează lepădările sau abjurările. Nașul, în numele pruncului, răspunde la întrebările preotului, primele trei formulate

⁸ *Ibidem*, p. 360.

la prezent: „- Te lepezi de satana?...” „- Mă lepăd de satana”..., celelalte trei la trecut: „- Te-ai lepădat de satana?”... „- M-am lepădat de satana”... După ultimul răspuns, „- Și de toată trufia lui”, nașul suflă și scuipe de trei ori, pentru a dovedi că s-a lepădat cu totul de diavolul și de faptele lui, pentru care simte teamă, scârbă și dispreț. Se întoarce apoi cu fața spre răsărit, pentru a proclama unirea pruncului cu Hristos. De ce spre răsărit? Fiindcă într-acolo era așezat raiul din care au fost izgoniți primii oameni în urma păcatului, și pe care ni-l deschide iarăși botezul. Tot de acolo ne vine și lumina cea adevărată a sufletelor - Hristos. Proclamarea unirii se face prin răspunsul nașului la întrebările preotului formulate la prezent: „- Te-mpreunezi cu Hristos?”... „- Mă-mpreunez cu Hristos”, și trecut „- Te-ai împreunat cu Hristos?”... „- M-am împreunat cu Hristos”... După fiecare serie de întrebări, se rostește Crezul. Se spune de trei ori pentru a arăta tăria legăturii cu Hristos și pentru a simboliza Sfânta Treime.

Prima parte se încheie cu citirea rugăciunii de primire a candidatului la botez. Abia acum se intra în biserică - în pronaos - pentru săvârșirea botezului propriu-zis.

În pronaos se află dinainte pregătite: cristelnița (colimvitra, n.n) cu apă și o masă pe care sunt așezate lucrurile necesare: unul sau două sfeșnice de mână, Sfânta Evanghelie, Sfânta Cruce, sticluța cu untdelemn, vasul cu Sfântul Mir, un bețișor de busuioc cu vată-n cap (miruitor, n.n), o foarfecă pentru tundere, un prosop și-un săpun.

O altă masă are pe ea lucrurile pruncului. E pregătită pentru a pune pe ea copilul înainte și după botez.

Se aprind lumânările din sfeșnicele de pe masă, apoi preotul ia cădelnița și tămâiază împrejurul cristelniței și-al mesei cu lucrurile sfinte. Tămâierea simbolizează sfințenia Duhului Sfânt, care topește și alungă tot mirosul cel urât al păcatului. După tămâiere ia în mâini Sfânta Evanghelie și face cu ea semnul Sfintei Cruci deasupra apei din cristelniță, rostind rugăciunea de sfințire a apei. Apa botezului simbolizează apele potopului care-au spălat păcatele lumii antedeluviene. Ea trebuie luată de la un izvor, e adusă și pusă în cristelniță de către moașă. Fiind sfințită, după botez nu se aruncă oriunde, ci trebuie vărsată într-un loc curat, unde să nu calce picior de om. Din sticluța cu untdelemnul binecuvântat toarnă cruciș de trei ori în apa sfințită din cristelniță. Apoi preotul merge de unge - cu acest untdelemn al bucuriei - pruncul desfășat, pe frunte, pe gură, pe piept, în chipul Sfintei Cruci. Această ungere are semnificații diferite. Întrucât untdelemnul e roada

măslinului, ungerea va fi semnul milei și bunătății dumnezeiești prin care unsul e izbăvit din noianul păcatelor, așa cum ramura de măslin adusă-n corabia lui Noe de către porumbel era semnul împăcării și-al izbăvirii din potop. Prin analogie cu ungerea atleților din arenele de odinioară, ea poate simboliza chemarea celui ce se botează la luptele cele sfinte în care intră el sub Hristos ca sub un comandant⁹. Ungerea mai poate simboliza și aromatele cu care a fost uns trupul Domnului înainte de îngropare, întrucât cel uns se va îngropa, prin botez, împreună cu Hristos și va învia cu El.

Urmează partea fundamentală a slujbei botezului. Preotul ia cu ambele mâini pruncul și ținându-l cu fața spre răsărit, îl afundă de trei ori în apa din cristelniță, astfel ca apa să treacă peste creștet, în timp ce rostește formula: la prima afundare “Botează-se robul (roaba) lui Dumnezeu (X), în numele Tatălui, Amin”; la a doua “Și-al Fiului, Amin”, iar la a treia “Și-al Sfântului Duh, Amin, acum și pururea și-n vecii vecilor - Amin”. Îl pune apoi pe brațele nașului care ține în mâini pânza albă (crijma, n.n).

Afundarea întreită arată că temeiul credinței noastre este Sfânta Treime, dar închipuiește și cele trei zile cât a stat Domnul în mormânt. Afundarea în apă semnifică moartea pentru viața în păcat de până aici și îngroparea noastră împreună cu Hristos, iar scoaterea din apă închipuie învierea împreună cu El pentru viața cea nouă în Hristos.

În crijma ce simbolizează veșmântul luminat al celor curățați și spălați de păcate, pruncul e ținut înfășurat până ce preotul se spală pe mâini, apoi binecuvântează lumânarea adusă de naș și o dă acestuia, după care citește rugăciunea pentru primirea micuțului la a doua și la a treia taină, adică la mirungere și la euharistie (împărtășire sau cuminicare, n. n). Cu miratorul (în lipsa acestuia cu un bețisor de busuioc, n. n), unge pe noul botezat cu Sfântul Mir în chipul Sfintei Cruci: la frunte, la ochi, la nări, la gură și amândouă urechile pentru sfințirea simțurilor; la piept și pe spate pentru sfințirea inimii și a voinței; la mâini și pe picioare (genunchi, n. n) pentru sfințirea faptelor și a căilor creștinului. Ungerea cu Sfântul Mir a celui botezat este semnul văzut al împărtășirii lui reale din darurile Sfântului Duh¹⁰. Sfântul Mir reprezintă semnul și pecetea lui Hristos. De aceea, prin ungerea cu el, noul botezat devine creștin adevărat

⁹ *Ibidem*, p. 373.

¹⁰ *Ibidem*, p. 376.

și deplin, un nou Hristos, adică uns al Domnului (în grecește, Hristos înseamnă uns, n. n).

După mirungere, nașul înfașă pruncul, îl ia în brațe ținând și lumânarea aprinsă, prinde cu dreapta mână stângă a preotului și împreună înconjoară masa și cristelnița de trei ori, în timp ce preotul dă cu cădelnița cântând: "Câți în Hristos v-ați botezat"... Înconjurarea mesei și cristelniței simbolizează bucuria Bisericii pentru că s-a născut un om și pentru că în sânul ei a intrat un nou credincios al lui Hristos. Revenind la locul inițial, preotul citește rugăciunile numite "la spălarea pruncului", apoi udă fașa la ambele capete cu apă curată, stropește fața copilului, după care șterge pruncul în locurile unde l-a miruit.

Urmează tunderea - cu foarfeca se taie din creștetul copilului câteva fire de păr din patru locuri în formă de cruce - care simbolizează predarea totală a neofitului sub stăpânirea și ascultarea lui Dumnezeu pentru care s-a botezat și pe care de-aici înainte îl recunoaște ca singurul cap sau stăpân.

În sfârșit, urmează închinarea pruncului la sfintele icoane - dacă e băiat e închinat și în Sfântul Altar - după care preotul împărtășește cu Sfintele Taine pe noul botezat. Prin împărtășanie, neofitul se unește pe deplin cu Hristos, devenind membru adevărat și desăvârșit al trupului Său mistic, adică al Bisericii creștine.

Împărtășania sau cuminecarea încheie ritualul botezului. Rezultă că cele trei taine nu pot fi separate, căci numai împreună și respectând ordinea menționată asigură încreștinarea omului.

În Arefu, ca și în alte sate din țară, există credința că la botez, fiecare copil capătă un înger păzitor, care-l va însoți pe întreg parcursul vieții, ocrotindu-l și ferindu-l de rele. De aici probabil cele două expresii:

- „e tare de înger” - se zice despre un copil curajos, îndrăzneț, care nu știe ce e urâtul pe timp de noapte, sau

- „e slab de înger” - în cazul unuia fricos din cale-afară.

Copiilor li se spune să nu amenințe cu cuțitul pe cineva, că atunci fuge îngerul de la ei.

Legat de această credință, mamele au grijă ca prima rugăciune pe care copilul lor o învață s-o spună copilul la culcare și dimineța când se spală pe ochi, înainte de a se așeza la masă, să fie "Înger, îngerașul meu!".

*Înger, îngerașul meu
Ce mi te-a dat Dumnezeu,*

*Totdeauna fii cu mine
Si mă-nvață să fac bine.
Eu sunt mic, Tu fă-mă mare,
Eu sunt slab, Tu fă-mă tare,
În tot locul mă-nsoțește,
Și de rele mă ferește!
Înger, îngerașul meu,
Roagă-te lui Dumnezeu
Pentru sufletelul meu,
Amin !*

Deci, prin baia botezului, copilul devine un om nou, care prin legământ s-a lepădat de satana și de lucrurile lui și s-a împreunat cu Hristos. Sufletul său s-a împodobit cu darurile Duhului Sfânt și prin aceasta a căpătat o valoare incomensurabilă, ce depășește tot aurul și bogățiile lumii.

SĂRBĂTORI BĂBEȘTI ÎN AREFU

Prof. pens. Cezar Bădescu, Arefu

ărbătoarea este ziua în care oamenii nu lucrează la ei în gospodărie, se odihnesc. În calendarul creștin-ortodox, sărbătorile sunt însemnate printr-o cruce roșie. Pe durata întregului an există un număr de 80 de zile inclusiv duminicile care poartă însemnul crucii cu roșu. De regulă, în aceste zile se face slujbă la biserică, iar oamenii merg de se roagă. Preotul ajuns nonagenar, Ionel Stănciulescu din satul Arefu, de era întrebat dacă o fi păcat să lucreze într-o anume zi, obișnuia să răspundă invariabil: „când îi auzi toaca și clopotul la biserică, atunci să nu lucrezi, că e păcat, în rest muncește fără teamă!”.

Pe lângă sărbătorile rânduite de biserică, la sate femeile obișnuiesc să nu lucreze și-n alte zile, de teamă să nu li se întâmple ceva rău lor, membrilor familiei sau în gospodărie. Cum s-a ajuns la ele e greu de stabilit. Personal cred că au la bază câte o întâmplare nefericită în viața cuiva. A fost suficient ca-n ziua mironosiței Maria Magdalena (22 iulie, n. n.) să aibă loc un incendiu la o casă sau a Sf. Apostol Filip (11 octombrie, n. n.) să se îmbolnăvească și să moară un animal, ca omul și vecinii să creadă că i s-a întâmplat așa fiindcă n-a ținut sărbătoare. Nu este exclusă nici simpla identificare a numelui unui sfânt din calendar cu unele fenomene posibile – cazul Sf. Vartolomeu, cu vijelie, vârtej sau mucenicul Foca cu incendiu, foc etc.

La sat, dacă o femeie a spus că ea nu lucrează în cutare sau cutare zi fiindcă e pericol de un anume rău, vestea s-a răspândit din gură-n gură și alte femei i-au urmat exemplul, ținând sărbătorile unor sfinți sau sfinte din calendarul ortodox, fără să fie recomandate sau rânduite de biserică. De aceea acestora li s-a dat numele de sărbători băbești. I. A. Candrea consideră că ele oglindesc mentalitatea omului de la țară, în special a sătencelor, nu prilej de a-și aminti de cele sfinte și a aduce prinosul lor de recunoștință lui Dumnezeu pentru bunătatea lui, ci ocazia de a capta

prin nelucrarea bunăvoința unui sfânt sau sfântuleț de mânia sau răzbunarea căruia se teme”¹¹.

În lucrarea „Aref - monografia satului”, autorii, învățător Stanciu Stănciulescu și preot Ion St. Stănciulescu, consideră că „ținerea cu nelucrarea a unor asemenea sărbători este o adâncă superstiție și deci o abatere de la dreapta credință, atribuindu-se unor sfințișori puteri mai mari ca ale lui Dumnezeu. Dacă anumiți sfinți și sfinte ne apără de toate relele, atunci Dumnezeu ce rost mai are? El nu mai are nicio grijă de fapăturile Sale?”¹²

I. A. Candrea menționează 96 de sărbători băbești cu date fixe și 34 de sărbători mobile, în total 130¹³.

În satul Arefu se țin 58 de sărbători cu date fixe și 26 cu date variabile.

Dintre sărbătorile cu date fixe, 33 se țin pentru a-l feri pe om de diverse boli, 14 pentru a nu se produce îmbolnăviri sau răpiri de animale de către sălbăticiuni (lupi, urși), opt ca să fie păziți de dezastre naturale – piatră, vijelie, potop, trăsnet, incendii (foc) - iar trei pentru a nu avea pagube în legume și pomi fructiferi.

Bolile provocate de neținerea acestor sărbători sunt foarte diferite – lingoare, oboseală, ciumă, holeră, obrinteală, poceală, năduf (astm, n. n.), boala copiilor (epilepsie, n. n.), bube etc.

În Arefu se crede că cine nu ține ziua de 24 februarie – aflarea capului Sfântului Ioan Botezătorul – n-o să mai poată vorbi, ci doar va ciripi ca păsările. Să nu uităm că-n popor această dată este considerată și cap de primăvară, moment când păsările se logodesc. I se mai spune și Dragobetele, pentru fete fiind cea mai bună zi de făcut dragoste.

Pe 4 decembrie, Sfânta Mare Muceniță Varvara (Barbura), mamele obișnuiesc să facă în fruntea copiilor semnul crucii cu un bețic de busuioc muiat în miere, sau, în lipsa acesteia, în miez de dovleac copt la cuptor ca micuțul să nu facă bube. Procedul se cheamă îmbărburare. Din același motiv în ziua respectivă nu se mănâncă nici fructe – mere, pere, prune, poame.

¹¹ I. A. Candrea, *Graiuri, Datine, Credințe*, Ed. Librăriei „Universală” (fără an de apariție - colecția Biblioteca pentru toți, n. n.), p. 67.

¹² St. Stănciulescu, I. Stănciulescu, *Aref. Monografia satului*, Ed. Arefeană, Buc., 2006, p. 215.

¹³ I. A. Candrea, *op. cit.* p. 78-79.

Pe lângă bolile de tot felul, pe oameni îi mai paște un pericol. Cine nu respectă sărbătoarea Sfintei Mucenițe Filofteia (7 decembrie, n. n.) se zice că va avea tot anul ceartă mare în familie.

Iată și o sărbătoare ce cuprinde un interval mai mare: „Filipii de toamnă”, 14-15-16-17 noiembrie.

Se crede că-n aceste zile nu trebuie să se lucreze în casă cu ac și foarfecă, spre a nu răpi lupii din animale. Legat de sărbătoarea Filipilor, un cioban, Gheorghioiu Gheorghe, mi-a povestit ceva interesant. Iată ce mi-a spus el: „Am fost mai mulți ani cioban la nea Nicolae Popescu (zis Budică), vestit baci din satul Căpățâneni. El obișnuia ca-n seara de 14 noiembrie să scoată din târlă cea mai grasă mioară și s-o lase afară. Noaptea nu auzeam câinii lătrând, iar dimineața nu mai găseam nici urmă de mioară. Ce se întâmpla nu știu, dar cât am stat ciolan la Budică nu s-a întâmplat ca de la stâna lui să lipsească vreo oaie răpită de lup sau de urs. Probabil că fiarele mulțumite cu darul ce-l oferea baciul îi ocoleau tot anul turma”. Nu știu dacă putem da crezare ciobanului, dar sigur n-a avut nici un motiv să mintă.

Lunile din an cu cele mai multe sărbători băbești sunt iulie și decembrie, cu 12, respectiv opt, cele mai puține sunt în august și septembrie, câte trei.

Iată tabelul lor:

Luna	Ziua	Sărbătoarea	Ce rău produce neținerea ei
Iulie (12)	5	Cuviosul Atanasie de la Aton	Îmbolnăvire de ciumă
	8	Sf. Mare Mc. Procopie (Precupul)	Arsuri rele
	13-18	Circovii Marinei	Epilepsie și poceală
	19	Cuvioasa Macrina, sora Sf. Vasile cel mare (Păliile)	Potop, trăsnet, foc
	22	Sf. Mironosiță Maria Magdalena (Opârlia)	Foc, pâroleală
	23	Aducerea moaștelor Sf. Mc. Foca	Incendiu, arsuri
	27	Sf. Mare Mc. și Tămăduitor Pantelimon	Trăsnet

August (3)	1	Scoaterea Sfintei Cruci	Pagube aduse de urși în vite
	25	Aducerea moaștelor Sf. Ap. Bartolomeu	Fulgere, tunete, trăsnete
	31	Punerea în raclă a brâului Maicii Domnului	Îmbolnăvire de friguri
Septembrie (3)	1	Cuv. Simeon Stâlpnicul și mama sa, Cuv. Marta (începutul anului bisericesc)	Pagube în gospodărie
	9	Sfinții și dreptii părinți Ioachim și Ana	Căzătură și lovituri
	22	Sf. Ierarh Mucenic Teodosie de la Mănăstirea Brazi Sf. Sfințit Mucenic Foca	Foc, pârjol
Decembrie (8)	4	Sf. Mare Mc. Varvara (Barbura)	Vărsat și alte bube
	5	Sf. Sava cel Sfințit	Pagube în pomi și legume
	7	Sf. Muceniță Filofteia de la Curtea de Argeș	Ceartă în casă
	12	Sf. Ierarh Spiridon	Schilodiri
	14-16	Filipii de iarnă	Pagube în vite aduse de fiare sălbatice
	20	Sf. Sfințit Mucenic Ignatie Teoforul	Tăiere, rănire, poceală

Sărbătorile cu date variabile sunt:

- prima joi din prima săptămână a postului mare (postul Paștelui). Nerespectarea ei poate să provoace îmbolnăvirea prin înțepături;

- sâmbăta dinaintea Duminicii Floriilor (Sâmbăta lui Lazăr) provoacă amorțeața mâinilor;
- 9 marți și 9 joi după Paști, cine nu le ține se poate îmbolnăvi de friguri;
- Stratul de Rusalii sau înjumătățirea praznicului (cu 24 zile înainte de Rusalii, n. n.), cine nu-l respectă se îmbolnăvește de sminteală,
- Săptămâna Rusaliilor. Cine lucrează de marți până sâmbătă în această săptămână se poate îmbolnăvi de sminteală sau alienație (nebunie, n. n.)¹⁴.

Menționez că aceste sărbători nu se țin în totalitate de către toți sătenii. Cine a lucrat în zilele respective poate lucra în continuare, fiind posibil să nu i se întâmple nimic. Dacă o singură dată n-a lucrat conștient c-ar fi păcat, înseamnă că „s-a obricit” și atunci neapărat trebuie să țină în fiecare an sărbătoarea respectivă, că altfel cu siguranță va da de necaz.

O oarecare legătură cu sărbătorile băbești are și credința că-n anumite zile din săptămână poți avea ghinion: cele trei ceasuri rele de marțea și sâmbăta, sau când torci vinerea, îți mănâncă uliul păsările, iar dacă pleci de acasă cu o treabă, nu-ți vei îndeplini dorința.

Referitor la aceste credințe, interesantă și plină de tâlc este o chiuitură pe care I. A. Candrea a cules-o pare-se de prin părțile Moldovei:

*Foaie verde și-un parâng,
M-am fost dus luna la târg;
Marți e rău de dobitoace,
Miercuri nici maica nu coase,
Joile-s cu cruce-n carte,
Cine coase n-are parte;
Vinerea-i îngreuiată,
Că-i de Dumnezeu lăsată;
Cine toarce vinerea
Nu-i ajută Precista;
Și sâmbăta când n-o ții,
Rău îi, Doamne, de copii,
De bube, de obrinteli
Și grozavă-n daraveli.
Duminica aș lucra,
Dar nu mă lasă popa¹⁵*

¹⁴ St. Stănciulescu, I. Stănciulescu, *op. cit.*, p. 217-218.

¹⁵ I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 63.

TRADIȚIE ȘI TRANZIȚIE

Constantin Maria

i ea, legenda, dar mai ales istoria ne lămurește că la miazănoaptea milenarului Danubiu, ocrotită de Dumnezeu ca o rezervație cerească a planetei albastre, înnobilită de multa-i frumusețe, se înalță ca un monument al nemuririi neamului, unică și neprețuită, Grădina Maicii Domnului.

Iar Valahul, grădinarul iscusit al acestui mirific colț de lume, a deschis ochii la poalele piscului mioritic și s-a îmbătat cu mirosul zambilelor și al florilor de romaniță, aceste minuscule simboluri ale astrului universal. Tăvălugul istoriei i-a adus adeseori neliniștea, obligându-l la o continuă veghe și nu de puține ori a fost pe punctul de a pieri strivit de valurile înspumate ale vremurilor schimbătoare. De fiecare dată, l-a ajutat să plutească lemnul sfintei cruci pe care valahul a îmbrățișat-o ca pe o sfântă binecuvântare, așa cum îi este dat unui slujitor al Domnului.

Durerile l-au încovoiat, dar nu l-au slujit. Când mâinile i-au fost prinse în lanțuri, Valahul și-a făcut semnul crucii cu limba, alungând duhurile rele, iar zâmbetul lui a împrăștiat norii, aducând ca pe o binecuvântare măreția și căldura razelor de soare. Pantalonii de aba și cămașa lungă de in împodobită cu sebacе multicolore i-au creat unicitatea și i-au întreținut măreția.

Întotdeauna, după despărțirea de cei mai dragi, din ochii triști izvorau râuri de durere pe care Valahul le usca smerit cu poalele cămășii lungi albe ca neaua, privind apoi cu teamă și respect spre necuprinsul albastru unde Ion încerca să deslușească umbra veșniciei întrezărite de el cu ochii minții la trecerea lui Dumnezeu dintr-o parte într-alta a eternității.

În fața altarului, valahul s-a simțit întotdeauna apărat, iertat și iubit, s-a încărcat cu putere divină și s-a înfățișat apoi semeț și proaspăt spre a opri cu mâinile bătătorite săgețile otrăvite care riscau să amenințe pacea sufletului său.

Credința și statornicia l-au făcut regele incontestabil al Grădinii Maicii Domnului. Soarta a fost adesea nemiloasă și l-a transformat de

multe ori într-un monument al durerii, ajutându-l astfel să nu fie ucis. Dârzenia și bunătatea sufletului său l-au ajutat pe Valah să câștige bătălii deja pierdute și să asigure continuitatea neamului său în marea trecere prin vreme.

Înmormântându-și conducătorii în lăcașuri sfinte, Valahul a contopit credința cu istoria, depășindu-și uneori menirea din dorința de a păstra totul cât mai aproape de sine.

Vremurile au vremuit, națiile s-au înmulțit, frica de Dumnezeu a fost înlocuită cu nepăsarea, iar pedeapsa divină n-a întârziat să apară.

Dragostea de oameni a devenit un vis dumnezeiesc. Dacă azi n-ar găsi în casele noastre urcioare de pământ, cămăși înflorate de marchizet ca un vis primăvărat, dacă n-ar asculta bocetul din cimitir și urările de bine la nunți și botezuri, dacă am uita să murmurăm versurile nepereche ale „Mioriței”, dacă nu ni s-ar umezi ochii când ascultăm frumoasele dar triste doine ale neamului românesc, am fi blestemați și condamnați să uităm și de unde venim și pentru ce am venit.

Convocați la mondializare, ne-au strivit sufletul nostru bun și blând cu obiceiurile robotice ale semenilor de pe alte meleaguri care n-au fost, nu sunt și n-au să fie vreodată mai aproape de Dumnezeu decât fiii marelui Burebista.

Dacă ne vom terfeli mândria, dacă vom accepta să ne omorâm sufletele, dacă ne vom grăbi să uităm sfintele obiceiuri ortodoxe anulându-ne cu bună știință urmele de pe cărarea istoriei, vom ajunge ființe nedemne de ajutorul divin și ne vom anula pentru totdeauna dreptul de a-i cunoaște pe Dumnezeu și neegalata sa bunătate.

Câtă vreme vom accepta legi împotriva tradițiilor românești milenare precum interzicerea ritualului de Ignat în același timp în care legiuitorii acceptă coridele și vânătoarea ca spectacole legale, semnul egalității va rămâne suspendat între noi și ei, vecinii care pretind că vor să ne civilizeze și să ne ocrotească.

A venit vremea să-l rugăm pe Dumnezeu să ne lumineze mintea spre a găsi calea cea dreaptă ce duce la El.

A venit vremea să veghem mormintele strămoșilor, încercând să deslușim cum au știut ei să trăiască liberi și să moară demni.

Încercând să zburăm peste etape, ne-am trezit cu aripile frânte de uraganul nemilos al sorții și plutim în derivă deasupra hăului negru al involuției.

Doamne, ajută-ne să rămânem noi!

CREDINȚE ȘI OBICEIURI PREMARITALE CUNOSCUTE ODINIOARĂ ÎN BOȚEȘTI

Prof. Constantin Dinu

iața mi-a oferit șansa de a purta discuții cu mai mulți oameni dotați cu inteligență și memorie nativă deosebite, ce au trăit majoratul în jurul anului 1900. Prin cuvântul acestor înaintași am reușit să-mi imaginez viața boțeștenilor mei cu cel puțin trei secole în urmă, datorită aducerii aminte și harului de buni povestitori ale bunicilor și străbuncilor bunicilor noștri. Ei erau aceia care făceau ca ochii și urechile nepoților să nu cunoască oboseala privirii și a recepționării sonore a cuvintelor, fiind captivați în lungul nopților de iarnă petrecute la lumina obținută de la pâlpâirea cojilor de cireș sau mesteacăn ce ardeau pe vatra sobei sau a corlonului de la opașul cu seu, lumânări din ceară și apoi lampa cu petrol, numită impropriu și „lampa cu gaz”.

Dintre toate povestirile reținute doar parțial de la aceștia, încerc să prezint astăzi câteva din credințele și obiceiurile premaritale cunoscute în Boțești din vremuri îndepărtate.

Dragostea părintească față de copii a făcut probabil ca mama și tata, în condițiile de înapoiere socială în care trăiau, să găsească sau să întrezărească sprijin de la niște forțe divine pentru copiii lor, atunci când ei apelau la acestea. Oricărui părinte (mamă sau tată), nu-i era indiferentă soarta copilului, în special a fetelor. Când fata se apropia de vârsta majoratului, în special mama acesteia se îngrijea ca ea să aibă o viață cât mai bună după căsătorie, apelând la credințele și obiceiurile pe care le-a cunoscut de la părinți. Așa s-au transmis din generație în generație practicarea unor obiceiuri premaritale, interesante prin motivația lor și astăzi. Încercăm în cele ce urmează să spicuiem câteva credințe și obiceiuri care se practicau pe parcursul unui an calendaristic în această localitate.

Cumpăna dintre ani era petrecută în grupuri mai mari sau mai mici de familii, rude sau prieteni, din care nu lipseau fetele și băieții. În

noaptea de Anul Nou, pe lângă alte obiceiuri și credințe încadrate armonios clipelor de veselie se practicau și obiceiuri premaritale.

Încă de la tăierea porcului de Crăciun, fata care întrezărea căsătoria lua din părul animalului câte două fire pentru fiecare flăcău pe care-l avea în gând, le ambala separat în mici pachețele, purtând în memorie numele preferatului și le punea sub perna pe care dormea în noaptea „Sfântului Vasile”. Dimineața, când se trezea, se spăla pe față, se închina către icoana așezată pe peretele camerei spre răsărit, înghițea o gură de agheasmă și apoi desfăcea pe rând pachețelele, rânduindu-le pe vatra bine încălzită a sobei. Firele de păr care în momentul arderii se apropiuau între ele vorbeau despre flăcăul cu care se va căsători. Desigur, acest ritual se desfășura în mare taină, martoră fiind uneori doar mama fetei.

Alteori, tot în seara de Anul Nou, după ce gazda răsturna mămăliga pe masă, fata care dorea să se mărite în anul următor se închina de trei ori și mânca prima din mămăliga aburindă; băiatul pe care-l visa în acea noapte urma să-i devină soț.

O altă credință premaritală practică până nu de mult în seara Sfântului Vasile: o femeie mai în vârstă lua nouă oale din lut ars, le așeza cu gura în jos pe o masă, punând sub fiecare, fără să observe tinerii prezenți, câte un obiect cu o anumită semnificație: pieptăn (băiat sau fată ce avea dinți mari), moneda (partenerul era bogat), felie de pâine (om harnic și priceput în ale gospodăriei), șuncă (persoană grasă, bine dezvoltată) cărbune stins (persoană brunetă), zahăr cubic sau bomboană (persoană drăgăstoasă), creion (persoană știutoare de carte), floare – chiar uscată luată din fânar (persoană gingașă, frumoasă) și lână de oaie (persoană în vârstă, dar înstărită). Fetele și băieții care participau la desfășurarea acestui obicei veneau pe rând în fața mesei cu oale, se închinau de trei ori și alegeau una din oale, obiectul de sub oală prevestindu-i însușirile viitorului soț sau ale viitoarei soții. De talentul și dibăcia interpretării semnificației obiectului de sub oală depindeau hazul și buna dispoziție a celor care credeau că-și pot cunoaște astfel viitorul partener de viață.

Tot în seara de Anul Nou (dacă nu se vedea luna), după ce se întorceau la casele lor, tinerii sau tinerele se opreau la poartă și, făcând nouă pași în sensul de unde veniseră, numărau în continuarea aceluiași sens nouă pari de gard, punând pe cel de al nouălea par un semn anume, spre a-l cunoaște a doua zi. La lumina zilei, parul respectiv era studiat și comparat, sugerând anumite posibile caracteristici privind înfățișarea

viitorului iubit (iubită): gras, slab, scund, înalt, drept, cocoșat etc., potrivit imaginației fiecăruia.

Merită a fi reținut un alt obicei practicat tot în noaptea de Anul Nou. Este vorba de obiceiul numit „inelușul”. Se lua un inel sau o verighetă, băieții și fetele care doreau să se căsătorească în anul viitor se adunau lângă un pat și prin rotație se așezau cu fața în jos pe pat. Băieții și fetele de lângă pat puneau palma cu degetele răsfirate pe spatele persoanei culcate. Femeia care conducea obiceiul lua inelul sau verigheta în mână dreaptă și-l/o plimba (unul din ele) peste palmele tinerilor, spunând: „Ineluș învârtecuș,/ Ghici pe-al cui deget am pus?”. Dacă persoana culcată ghicea că obiectul invocat a fost pus pe degetul unei persoane de sex opus, însemna că persoana culcată se va căsători în anul următor, dacă ghicea la a doua tură, însemna că se va căsători în al doilea an și la a treia tură, în anul al treilea. Acum obiceiul se întrerupea și urma ca o altă persoană să se culce în pat. Buna dispoziție și talentul femeii care conducea obiceiul făceau ca tinerii participanți să nu plece supărați și petrecerea continua cu alte obiceiuri, basme, scurte povestiri, ghicitori etc., până cu mult după cântatul de miezul nopții al cocoșilor, vestind intrarea în anul care urma.

Se mai practica, tot în seara de Anul Nou, un alt obicei destul de interesant. În timpul când petrecerea în casă era în toi, fata sau băiatul care întrezărea căsătoria în anul următor mergea în mare taină în grajdul vacilor și în situația în care una din vite era culcată, cu multă blândețe se apropia de ea și mai mult în șoaptă zicea: „Hii, una, hii, două, hii, trei!” ș.a.m.d., până când vaca se scula. Numărul de îndemnuri corespundea cu numărul de luni urmând să treacă până se va căsători.

Pe 3-5 ianuarie, în ajunul Bobotezei, când preotul mergea cu Botezul prin sat în casele credincioșilor, mamele fetelor de măritat luau de la gâtul acestora măregelele sau salba cu mahmudele și icușari, le puneau sub preșul din fața ușii, pentru spre a păși preotul peste ele, crezându-se că viitoarele soții vor avea sănătate și bucurii tot restul vieții. Tot în ajunul Bobotezei, mama fetei roagă preotul să-i dea un fir de busuioc din mănunchiul cu care acesta botează, sfătuindu-și fiica să-l pună sub pernă spre a-și visa ursitul. Dacă fata nu visa niciun băiat, atunci se presupunea că în acel an ea nu se va căsători.

Un alt obicei premarital de veche tradiție era și cel denumit „La cântatul cucului”. În momentul când aud cucul pentru prima dată în acel an, fetele dornice să se căsătorească numără seriile de cântat ale acestuia (Cu-cu, unu), (Cu-cu, doi), ș.a.m.d., iar suma acestora reprezintă numărul

de luni sau de ani care vor trece până se vor căsători. Dacă fata vede însă cucul cântând și reușește să rupă ramura pe care a cântat, punând-o apoi sub pernă, va visa băiatul care îi va fi soț.

Relativ asemănător ca motivație era și obiceiul „cu puica-popii”, practicat atunci când o fată mare, văzând pentru prima oară o buburuză (puica-popii) în acel an, o lua și o așeza pe podul palmei, spunându-i de trei ori: „Puica-popii, puica-popii,/ Încotro vei zbura,/ Acolo m-oi mărita!”. După ce puica-popii se hotăra să zboare într-o anumită direcție, fata se chinuia să stabilească un azimut spre flăcăul pe care ea îl dorea ca soț.

Dacă o fată mare avea ghinionul să nu se căsătorească după doi, trei ani, atunci mama ei se orienta către o vrăjitoare să-i „facă de dragoste”, problemă de care nu ne ocupăm acum.

MĂRCI FUNCȚIONALE PRESCRIPTIVE ÎN ORDINEA PRACTICĂ A COMUNITĂȚII PASTORALE

Prof. drd. Elena Cremona Țintatu-Comănescu

u mă pot gândi la valorile cognitive și normative ale unui grup social decât ca la elemente de structură a modelului cultural. Viața fiecărei comunități este pusă sub autoritatea unui model cultural. Acest model are structură diferită, iar sistemul de valori în ordinea practică este altul (ocupațiile sunt variate dar complementare). Relațiile oamenilor cu instituțiile oficiale sunt comune tuturor tipurilor de comunitate.

De ce este importantă relația cu autoritatea? Deși instituțiile sunt omniprezente în viața de zi cu zi, pe stradă sau la locul de muncă, într-o sală de spectacol sau într-un grup de discuție ce tinde spre o decizie, ele nu pot fi cu ușurință, de fiecare dată, precizate, măsurate și evaluate. Ele sunt încorporate în relațiile sociale, dar, totodată, sunt dincolo de ele, în afara lor, acționând ca reguli ale jocului social. Instituțiile sunt construite ale oamenilor, asimilate în procesul de socializare, modelate de procese istorice evolutive, fiind pe cât de exterioare persoanelor individuale, pe atât de prezente în interioritatea operațiilor lor mentale prin care se determină un anumit curs al acțiunii sau al conduitei. Schimbarea instituțională modelează calea prin care societățile evoluează în timp și, ca atare, este cheia înțelegerii schimbării istorice.

Omul societăților moderne este un om organizațional raportat la autoritățile actuale, dar și omul societății arhaice este un individ organizațional, având în vedere relația lui cu autoritatea tradițională. Așadar, această realitate este bazată pe valori cognitive, implicit pe valori normative.

Dar relația cu acest tip de autoritate impusă la nivel de obicei folcloric, conduită morală, atitudine în fața evenimentelor vieții... variază de la o colectivitate la alta. Dacă în comunitatea păstorilor viața curge după reperele temporale ale calendarului pastoral, în celelalte grupuri se schimbă datele calendaristice, sărbătorile, târgurile, urmărind calendarul pomicol, uneori agrar. Pentru rudari, timpul curge în ritmul schimbărilor din viața pădurii. Riturile de trecere și repertoriul folcloric variază, de asemenea, de la o colectivitate profesională la alta.

Faptele de repetiție ale actului folcloric devin probe de existență a modelului cultural. Oamenii au competențe diferite și fiecare individ se formează sub autoritatea unui model. Universul intim și social (comunitatea) exercită influențe evidente pe tot parcursul vieții. Astfel, modelul pastoral diferă de modelul agrar, cele două sunt necoincidente, dar complementare. La minoritari, modelul cultural ține de evidență (rudari, fierari). Cu reprezentări comune ale sacralului, ele dezvoltă totuși modele culturale diferite, deci competențe diferite.

Aspectele multiple ale modelului cultural central dintr-o zonă (sistemele de valori, ceremoniile, vestimentația, sărbătorile, obiceiurile alimentare, ocupațiile, limbajele, aspectele particulare de limbă, repertoriul folcloric...) pot fi comparate separat cu aspectele altor modele culturale.

Relațiile cu instituțiile oficiale (primărie, consiliu local), educația făcută prin școală, televizor, presa scrisă, religia ortodoxă pentru toate comunitățile, limba folosită, limba română, sunt puncte comune care conferă o oarecare omogenitate (măcar de suprafață) a grupurilor. Întâlnirile săptămânale sau anuale (târgurile locale, urcatul la munte, mișuitul, răvășitul) sunt alte prilejuri de amestec al oamenilor și al obiceiurilor. Ieșirea din izolarea culturală s-a făcut și prin înlocuirea vechii instituții a horei duminicale cu discoteca, fenomen care, în timp, a dus la dispariția unei îndeletniciri: lăutarul cu repertoriul său. Aceste posibilități de interacțiune trimit uneori mult mai departe, în alte zone ale țării (Sibiu, Brașov), sau chiar în culturile altor etnii (etnia rromă). Fiecare face ceea ce este învățat, dar tot ca produs al unei conviețuiri și al unei cooperări necesare. Unii nu înțeleg sau nu au învățat bine și întreabă (de exemplu, de ce nu vinde ciobanul mielul și vinerea). Acest lucru reprezintă o anumită disponibilitate pentru un eventual împrumut cultural. Oricum, sunt multe lucruri pe care toți le știu din reviste, de la televizor sau, și mai nou, de pe Internet. Un puternic efect nivelator produc influențele pe care le exercită mediul de viață actual: plecarea la muncă în alte locuri, mai ales în străinătate (Italia, Spania), mai rar la studii (cu burse, prin anumite proiecte culturale sau educaționale).

Se amestecă însă lucrurile mărunte, dar ce este mai important se păstrează în interiorul colectivității. Fiecare rămâne cu ce este al lui, ca să nu fie păgubitor pentru toată lumea. Unele gesturi sau atitudini nu sunt înțelese în afara grupului. Dar „când înțelegerea lasă de dorit, ne rămâne respectul” (Irina Nicolau, 1998, p. 117). A respecta nu înseamnă neapărat a participa. Uneori nici nu ai avea voie să participi. Unele grupuri

socotesc prezența unui străin la sărbătorile lor ca pe o sursă de impuritate și de tulburare. Alte societăți sunt „relaxate” pentru că suportă bine pe străin, sau „îi compun un rol: el devine ochiul în care se oglindește sărbătoarea” (Irina Nicolau, 1998, p. 117). Uneori, prezența outsiderului este socotită o onoare chiar.

Ca orice societate tradițională, aceste comunități funcționează bine, dar au note utilitare și estetice diferite: alte relații cu mediul, altă raportare la timp și la spațiu (calendare profesionale diferite), alte forme de comunicare extraverbală între oameni, alt mod de a concepe munca și odihna, obiceiuri diferite, alte sărbători, port diferențiat, onomastică sugestivă pentru profesia fiecărui grup sau pentru zona de proveniență. La urma urmei, istoria este diferită, zonele geografice sunt altele, repertoriul folcloric (imagistic, tematic, melodic) este, în mod evident, diferit.

Un model de sărbătoare a unei colectivități poate naște forme degradate în alt spațiu. Dar modelul cultural al fiecărui grup rămâne nealterat, oarecum închis. Orice manifestare culturală a satului există numai în variante. Fiecare membru al comunității este amprentat de modelul cultural în care s-a format. Interesant este că între comunitățile izolate mai circulă unele obiceiuri, unele credințe, dar nu și oamenii. Fiecare rămâne acolo unde simte că îi este locul. Am observat că împrumutul, influența unei comunități asupra alteia s-au făcut în măsura în care ceea ce s-a luat s-a potrivit cu viața colectivității. Problema opțiunii de a prelua nu se pune în cazul unor aspecte de viață legate de o reglare a normelor morale: *kris-romani* sau „judecata țigănească”, în cazul sărbătorilor la care participă numai rudele: consumarea *bândărețului de zăpost* în familiile rromice, *hăderlezul rromilor* (Paștele Blajinilor), sau în cazul sărbătorilor profesionalizate în colectivitățile pastorale (răvășit, mițuit). În cazul altor aspecte de viață, împrumutul pare un gest firesc.

Atâta timp cât li se va recunoaște puterea elementelor specifice vieții de păstor, pomicultor, rudar sau fierar, comunitățile vor exista ca entități diferențiate. Dar trăim într-o lume care se mișcă repede și în care se uită din ce în ce mai des refacerea grupului comunitar, relația cu sacrul, relația cu propria persoană. Legătura cu lumea nu se mai face decât pe segmente și, ca urmare, discontinuu.

Expresia raportului esențial între om și divinitate este apropiată în comunitățile cercetate. Apoi mediul în care se mișcă indivizii colectivității este diferit: mediul fizic (propice creșterii oilor, animalelor mari, cultivării pomilor, prelucrării lemnului sau fierului), sau mediul

social (istorie diferită, origini diferite, rudarii - robi domnești, păstorii - emigranți, pământeni - moșneni, clăcași, proprietari de pământ).

Mediul familial este diferit, deci și statutul socio-economic variază. Păstorii, pomicultorii au un nivel de trai mai ridicat, rudarii sunt marginali nu doar geografic, ci și economic. În cadrul grupului este important rangul pe care familia îl ocupă în societate, exprimat prin cuantumul veniturilor și prestigiul ei. Nivelul de educație al membrilor unei familii, ocupațiile, venitul familial, valorile economice și bunurile din casă, atitudinea față de educația prin școală vin să diferențeze și mai mult grupurile și pe membrii aceluiași grup. Nivelul cultural din familie sau grup, recunoașterea și respectarea unui set de reguli (creșterea importanței conceptului de „rușine” denumit *mehrim* în comunitățile rome), aderarea la un sistem de valori, atitudinile, credințele influențează stabilitatea și rezistența grupului.

Fiecare comunitate urmează un anumit model cultural, oamenii deosebindu-se prin bogăția acestei structuri.

Modelul cultural poate fi definit ca un sistem de cunoștințe, deprinderi și capacități asimilate și formate de colectivitatea tradițională, și care îi oferă individului posibilitatea elaborării unei viziuni de ansamblu asupra lumii și de răspuns la condițiile și cerințele fundamentale ale existenței și integrării sale sociale. Modelul cultural cuprinde valori materiale și spirituale create de grupul social și care au valoare numai în raport cu el. Această structură include concomitent valorile culturale asimilate și efectele acestei asimilări. Nu există model cultural decât dacă el a fost trăit și experimentat în destinul colectivității, reflectă universul indivizilor și participă la transformarea acestuia prin acțiunea sa (efect de feedback). Modelul cultural nu se reduce la un conglomerat de cunoștințe, el este un sistem coerent de valori și capacități care îl ajută pe individ să înțeleagă realitatea socială în articulațiile sale interne și să acționeze creator pentru valorizarea lui.

Din punct de vedere istoric, conținutul modelului cultural s-a modificat întrucâtva, în funcție de condițiile și cerințele istorico-sociale concrete. Ce se va întâmpla, de pildă, cu modele culturale ușor identificabile astăzi, după marea globalizare începută de curând? În modelul cultural al colectivității sunt incluse cunoștințe privitoare la diferite zone ale existenței. Valoarea acestui concept depinde nu atât de cantitatea și bogăția cunoștințelor (de aceea un număr mare de informatori înseamnă o cuprindere mai largă a fenomenului folcloric), cât de modul în care ele se articulează și organizează în sistem. În cadrul

fiecărei comunități se poate vorbi și de un model cultural profesional. Acesta asigură condițiile necesare integrării în societate, prin intermediul profesiei. Îndeletnicirea devine un mijloc al socializării umane, al interdependenței (profesionale), un mod de valorizare, de creștere a prestigiului individual, implicit de grup. Modelul cultural profesional nu este ceva supraadăugat la ceea ce s-a asimilat și format până în acel moment, ci o extensie a culturii tradiționale generale.

Dacă instituțiile tradiționale sunt diferențiator, cele oficiale devin nivelatoare. Statutul acestor comunități este unul paradoxal prin producerea, în timp, a unor rectificări de structură a modelului cultural. Multe dintre profesiile tradiționale sunt neomologabile, etapele demersului ocupațional sunt diferite.

Ceea ce contează este faptul că toate comunitățile își ordonează existența după anumite valori prescriptive preluate de la înaintași. Așadar, păstorii respectă și astăzi obiceiuri de la începutul unei profesii...

Și vorbesc despre interdicțiile din enclava pastorală Corbi-Argeș: nu se vând oi sau produsele lor vinerea sau miercurea, pentru că este rău de pagubă, nu li se dă sare mărunțită vinerea și miercurea, nu se mută târla sau strunga vinerea, la vânzarea oii se smulge un fir de lână și se păstrează în târlă pentru prăsilă, toate resturile de la tăierea urechilor pentru marcarea se pun în furnicar, ca oile să se prăsească asemănător furnicilor, când se mănâncă bulz trebuie să nu rămână nimic din el, ca să nu dispară laptele oilor, joia în săptămâna brânzei se pune un bulz de brânză în furnicar pentru a se evita peste an invazia furnicilor. Nu se dă sare oilor decât sâmbăta și joia, ca să le ferească Dumnezeu de lupi și de urși. Nu se țin oile în grup când plouă cu trăsnete, e bine să fie răsfirate, pentru a nu atrage energia, iar despre oaie se spune că este un animal credincios, pentru că se închină înainte de culcare, bătând cu copita. Pe 1 august, de 7 Macabei, este Ziua Ursului, deci nu se muncește, pentru a nu veni ursul la oi, iar de Sânpetrul de iarnă sau Sânpetrul lupilor, pe 16 ianuarie, nu se lucrează, se ține sărbătoarea pentru a avea noroc de animale, la fel se procedează și de Sânpetrul de vară, când nu se mănâncă deloc carne. Nu se urcă sau coboară din munte în zile de post și nici marțea. Strungarul nu are voie să cânte sau să fluiera o melodie când dă oile la strungă, fiindcă trage a pagubă. Nu se pornesc oile la pășune pe rouă, căci se îmbolnăvesc de gălbează. La păscut se duc pe un drum și se întorc pe altul. De Anul Nou, dacă îți trece primul pragul casei un bărbat, turma va avea mulți miei, iar dacă-l trece o femeie, oile vor fi mai multe miei. La Bobotează, pe 6 ianuarie, se aduc oile în curte să fie

botezate de preot și se dă acestuia un caier de lână pentru sporul turmei. Se mai țin pentru sporul animalelor și îndepărtarea relelor sărbătorile de Sf. Dumitru, Filipii, Sf. Gheorghe, când nu se lucrează, nu se consumă carne și nici nu se taie carne cu vreun cuțit. Ca să nu facă oile răsflug, se ține sub podeaua strungii broască țestoasă sau arici. Dacă intră o broască în stână, este trimisă de dușmani și trebuie repede aruncată în foc. Dacă intră în stână furnici mari, cu aripi, te vorbește cineva de rău.

Pe lângă interdicțiile de ordin general menționate anterior, există și interdicțiile culinare: nu se mănâncă mațul-lupului, ultimul maț de la mâtele groase, lung de 1m, copitele până la prima încheietură, splina, fierea, osul-lupului de la ceafă numit și înghițitoare, căci este partea lupului. Sacrificarea se face prin tăierea totală a capului.

Indiferent dacă este vorba despre obiceiuri cu rost magic, acreditate de experiență, sau simple superstiții, toate aceste credințe și practici sunt importante pentru că joacă rolul unor factori de ordine. Ele normează viața în conformitate cu un cod propriu, care trebuie cunoscut și respectat. Încălcarea prevederilor acestui cod atrage admonestări sau pedepse; pe seama acestor încălcări ale normelor sunt puse diversele pierderi care afectează stâna. Încălcările de o anumită gravitate duc la îndepărtarea vinovatului și faima rea care urmează, determinând izolarea lui sau chiar ostracizarea, cu toate consecințele care decurg de aici. Particularitățile păstoritului sunt, adeseori, explicate prin legende care circulă între păstori. Așa, de exemplu, se spune că oaia dă lapte puțin deoarece așa a hotărât Dumnezeu. Când ciobanul a cerut Divinității mai mult lapte de la oaia lui, i s-a răspuns că e posibil acest lucru, dar dacă în timpul mulsului ciobanul va fi călcat pe picior de oaie, va muri pe loc. Atunci păstorul a fost de acord ca animalul să dea lapte puțin, căci oaia nu stă la muls și își lovește des stăpânii.

Prin urmare, modelul cultural pastoral (ca și cele la care acesta este raportat prin apropiere geografică, influență istorică, interdependență profesională, influențe vestimentare sau în planul folclorului literar) rămâne o structură deschisă analizei și interpretării, fiind imposibilă prezentarea sa exhaustivă...

Bibliografie:

1. Nicolau, Adrian (coord.). 1996. *Psihologie socială. Aspecte contemporane*, Collegium Polirom, Iași.
2. Nicolau, Irina. 1998. *Ghidul sărbătorilor românești*, București, Humanitas.

CREDINȚE STRĂVECHI PE ULIȚA COPILĂRIEI

Prof. Nicolae Pantazică,

Inst. Nadia Pantazică

 redințele populare sunt o realitate social-istorică a unui teritoriu etnocultural, fie că e zonă, vale ori sat și contribuie, alături de celelalte forme ale creației populare, la conturarea unității spirituale a poporului român. Nedezlegate de știință unele, altele cu un anumit suport științific, au căpătat prin vechimea lor, prin mulțimea observațiilor pe care se întemeiază, valoarea unui izvor nesecat de cunoaștere, devenind legi nescrise, adevărate temelii ale vieții românilor din vechime – păstori și agricultori.

În urmă cu peste 50 de ani, ulița de la Iabraș până la Tincă, numărând cam 20 de case cu în jur de 100 de suflete (Neculae și Florica Hăbuc aveau zece copii, Spătaru – patru, noi eram trei frați, ș.a.m.d.), avea o „poiană a lui Iocan” denumită „La blană” – poieniță mărginită de casa lui Fecior al lui Tincoci și a Ioanei Șovar.

Duminica sau în zilele de sărbătoare bătătura era plină. Cei bătrâni stăteau pe blană sau pe scăunele. Ceilalți, direct pe pământ. Puștimea se juca peste drum, în fața casei lui Spătaru. Fiind mai vioi și foarte descurcăreț, bunica mă ținea lângă ea, gata să aduc o cană de apă, un scaun pentru moș Niță al Sandului, ori o oală de țuică de la Țupurug - de mic eram expert în scos rachiul cu tâlvul.

Așa am fost martor la mai toate discuțiile aprinse presărate cu povestiri interesante, unele chiar hazlii, despre oameni, plante, pomi, fructe, flori, fenomene ale naturii explicate fantezist, cu puternic parfum de legendă.

O figură aparte era Poștache, pe numele adevărat Bucurel T. Nicolae, frate cu Gheorghe Băla, numit tot Bucurel T. Nicolae. Când lui Toma Bucurel i s-a îmbolnăvit primul băiat, după însănătoșire i-a schimbat numele în Apostol, să fugă boala de el. Azi Apostu, mâine Apostu, așa i-a rămas numele. Născându-se al doilea băiat după vreo cinci ani, tatăl s-a îmbătat de bucurie și i-a pus tot numele nașului – Nicolae – și, ca să nu se supere nimeni, când și-a dat seama de boroboața făcută, l-a alintat Gheorghe.

Ca să întărească cele spuse, bătrânul ducea vorba la Maria lui Stelică Tomeci. Născuse vreo trei copii care au murit la scurt timp. Mița lui Hașpaliu, moașa cătunului, o adevărată „policlinică” și cu alte secții de investigare și tămăduire alături de maternitate, a sfătuit-o să boteze copilul imediat și să-i pună numele Stan/Stana, ca să stea. Femeia așa a făcut și fetița numită Stana a stat! Apoi i-a schimbat numele în Marioara, să n-o mai cunoască necazul. Trăiește și astăzi, are 65 de ani.

Discuțiile alunecau apoi spre semnele vremii. Ion Țupurug, la cei 80 de ani ai săi, nu dormea. Stătea în capul sălii, pe tronul cu mălai și fuma vârtos. Îl scula pe tata să plece la Stâlpeni, cu precizie de ceasornic.

Era mecanic de locomotivă CFF. Garniturile de tren urcau la munte la intervale scurte, una după alta. Trebuia să se scoale la ora 2, 3 sau 5. Și-l auzeau: „Scoală, Ghică! A cântat cocoșul a doua oară!”. În poiană spunea că la primul cântat al cocoșilor e miezul nopții, la al doilea, ora trei, la al treilea și al patrulea, se crăpa de ziuă. Atunci sfințesc Găinușa și Rarița. Venea la rând soarta recoltei. Plouă sau nu plouă. Țupurug asigura după „călindarul meu de ceapă” că plouă în luna lui mai.

„Plouă în mai, avem mălai!”, completa decanul de vârstă, moș Niță al Sandului. Nu avea nume oficial, deoarece refuzase să se fotografieze pentru „biroul populației”, zicea că-și dă chipul Necuratului. Nu pronunța cuvântul „drac”. Ar fi săvârșit un sacrilegiu. Îl numea Tartorul, Michiduță, Ducă-se-pe-pustii, Cornea, Împielițatul, Spurcatul, slutul, „al lacă-cui”.

Ne învăța cum să-l alungăm. Trebuia să facem cruci mari și dese, chiar și cu limba în gură dacă nu puteam cu mâna, să aprindem lumânări, tămâie, să-l stropim cu agheasmă (aiasmă), să batem în lemn ca într-o toacă – de aceea îi zicea „Ucigă-l, crucea” sau „Ucigă-l toaca”.

Pentru soare avea un adevărat cult. Se făcea foc de supărare când vreunul înjura de soare: „- De-aia-și ascunde uneori soarele fața! Ca să nu vadă păcatele și răutățile de pe pământ!” – vorbea despre eclipse.

Apostu Bucurel căpătase faima de „meteorolog” pe motiv că ar avea o carte sfântă din care descifrează semnele vremii. Nu numai bunica, ci și mulți alți săteni îl consultau înainte de a începe coasa. Cartea sfântă n-a văzut-o nimeni, nici chiar copiii lui. După moartea bătrânului nu s-a găsit nici urmă de carte. Și totuși, de cele mai multe ori prognoza era reală.

Ion al lui „Fecior”, mai îndrăzneț, îl întreba de ce are un ochi alb. Nu se supăra. Începea să desfire o poveste pe care, mai ales noi, copiii, o ascultam cu sufletul la gură:

„Eram tânăr și veneam de la Pitești pe jos. Era o noapte cu lună. Ca să mai scurtez drumul, la Piscani am luat-o pe creasta Iuzii. Când am ajuns în poiană „La Ușurei”, am înlemnit. Poiana aia mare, înconjurată de stejari bătrâni, răsună de cântece și-n mijloc, o horă mare cu douăsprezece fete, frumoase cum n-am mai văzut, îmbrăcate în alb, cu niște haine subțiri de se vedeau trupurile prin ele, cu părul lung, despletit pe spate, ce mai vorbă, zâne, nu altceva. Am simțit că-mi stă inima-n loc și din greșeală, am mișcat o creangă. Poiana a răsunat de țipătul lor. Fugeau care încotro. Una venea drept spre mine; și eu, fără minte, am întins mâna s-o prind. I-am atins rochia. Am simțit un cuțit în lumina ochiului. De atunci mi s-a scurs vederea și ochiul mi-a rămas alb. Bine că am scăpat numai cu atât”.

-Dacă aveai la tine un fir de avrămeasă, de pelin sau de usturoi, nu pătai nimic, nepoate! Ele te apărau de iele, mărturisea moș Niță. Nu știți, completa acesta, că în Joile Verzi, la Marină, Pantelimon, Sânpetru, lumea sapă cu usturoi la brâu? De ce? Să-i apere de cele rele! De ce-i e scris nu poate scăpa, să dea el multul cu multul!”. Și spunea el o altă poveste, auzită în 1916, pe front.

Cică era odată un vrăjitor care i-a spus împăratului, stăpânul său, că moartea i se va trage de la calul pe care îl încăleca zilnic. Și de-atunci, craiul n-a mai pus șaua pe el. Într-o dimineață, slujitorii l-au trezit din somn, vestindu-l că roibul a murit. Împăratul a mers la grajd să se convingă. Văzându-l fără viață, cu ochii sticloși, s-a aplecat și l-a mângâiat pe cap. Atunci de sub tigva calului a ieșit un șarpe veninos care l-a mușcat de mână și împăratul a murit. Povestea seamănă leit cu ce i s-a întâmplat marelui duce Oleg al Rusiei, în anul 972.

Rămâneam toți pe gânduri. Moș Niță își răsuca mustățile și potrivea sfârcurile în sus.

Manda lu' Țupurug intra în vorbă să nu piardă ocazia de a povesti ceva cu tâlc, despre culoarea zăpezii. Avea un tic care ne fermeca pe cei mici: „Nenișorul!” sau „Nenișorul meu!”. „Când a împărțit Dumnezeu culorile ultima a venit zăpada. De unde să mai ia Preabunul culori, nenișorul? A trimis-o la alții, să-i împrumute... Nimeni nu i-a dat – nici iarba, nici stânjenele, nici trandafirul... Numai ghiocelul s-a îndurat de ea și i-a dat o picătură de alb. De atunci zăpada e albă și ghiocelul stă la căldură sub plapuma ei, până când răsare !”.

Povestea o știam pe dinafară, ca și pe a Lisandrinei Ciocănea despre barză. Dar de fiecare dată mai puneau câte ceva de la ele, s-o facă mai frumoasă. Barza era un om căruia Dumnezeu i-a dat un sac cu

gângănii. Trecând o apă și crezând că în sac sunt bani, l-a dezlegat și toate vietățile mărunte s-au împrăștiat în apă, spurcând-o. Dumnezeu l-a transformat în barză și timp de șase luni să stea în apă, s-o curețe de spurcăciune. Când am cunoscut mai apoi mitul prometeic, mi-am dat seama că povestea bătrânei are rădăcini în antichitate.

Alteori, discuțiile alunecau spre o problemă mai mărunță, dar interesantă și, mai ales, importantă.

Porumbul se pune atunci când frunza aninului e cât paraua. Moș Niță nu contrazicea pe nimeni. El își spunea punctul de vedere liniștit și senin. Spunea că în dimineața Măcinicilor, dacă apa are gheață, va fi toamna lungă și porumbul se poate pune mai târziu.

Dacă nu îngheață, trebuie pus devreme. Tot în acea zi, bunica punea mâncăruri bune pe masă, dar pune și o strachină în plus pe care nu o lua până seara. Zicea că e de sufletul morților. Tata și vecinii beau și glumeau numărând care ajunge primul la 44 de ciocane.

De multe ori am fost părtaș la asemenea practici cu iz de mitologie românească.

Priveam cu atenție pe moș Țupurug cum alcătuia „călindarul ploilor” din 12 foi de ceapă în care pune sare. Când mergeam la claca de porumb, căutam știuleți roșii, cine găsea primul nouă știuleți, mergea la culcare. Noi plecam și după al doilea. Începeam să căscăm și încetișor o zbugheam spre casă.

La clacă la Țupurug, fetele se rânduiau la măritat, ascultând din ce parte vine lătratul de câine. Erau foarte atente, sperând să latre peste drum, unde stătea Vasile Spătaru, un flăcău frumos și blând, delicat ca nimeni altul. Dar tot dulăul lui „Fecior” se auzea, iar Ion, băiatul lui, râdea în hohote: „Mai stați, fă, la un loc! Că m-am însurat cu toate!”.

În noaptea de Anul Nou, sora mea mai mare, Lidia, mă ruga, după ce se lega la ochi, s-o duc de mână la gardul lui Hașpaliu. Cu un fir roșu trebuia să lege o ulucă. După cum era uluca, așa va fi și băiatul cu care se va căsători. Ocheam de ziua o ulucă lăturoi (ligare) și o îndemnă să o lege, deoarece la vârf era dreaptă, sănătoasă... La mijloc era buba... A doua zi murea de necaz, deoarece suratele legaseră uluci mai arătoase.

Nici nu se petrecea bine zăpada și plecam după cocărași. Colindam toată ziua să găsim cât mai mulți. Altfel era jale cu bunica. Spunea că vom avea atâți boboci câți cocărași aducem.

La Sf. Haralambie, pe 10 februarie, înfruntăm nămeții pe Livezi sau pe Iuzi, să stropim prunii și merii cu „aiasmă” și să-i ungem cu un grăunte de colivă sfințită pentru ca să dea roade bogate.

De Mărțișor primeam de la bunica un nasture țesut cu fire de arnici roșu, alb, albastru, verde pe care îl agățam de șnurul roșu cu galben și-l țineam legat de mână până înflorea zarzărul de peste drum. Îl lăsam în florile lui o noapte, iar dimineața îl aduceam acasă și-l prindeam cu acul în batista de botez cu numele fiecăruia: „Vă poartă noroc, maică!”, ne asigura bunica, după care ne îndemna ca la „Izvorul Tămăduirii” să luăm apă de la „Fântâna de Leac” aflată tocmai la Valea Rea, în dreptul Cluceresei. „Răcorește sufletul, spală vederile și limpezește mintea”. Apoi ne spunea că așa a făcut și tata când a plecat la Școala de mecanici de locomotivă de la Cluj, în 1951. Avea cinci clase și 40 de ani, dar asta nu l-a împiedicat să fie șef de promoție. Făceam întocmai, gândindu-ne înfiorați ce se va întâmpla cu noi. Eram convinși că Dumnezeu ne va avea în grija lui. Apoi să te ții planuri de viitor...

Venea apoi ȘinJORUL, căruia moș Niță al Sandului îi zicea Armindeanul. Căutam ramuri de fag înverzite cât mai subțirele și mai frumoase. Puneam câte una la casă, la grajd, la fântână. Aduceam și pentru Niță Hașpaliu, Lisandrina Ciocănea și Floarea lui Paraschiv. Ne promiteau mai ales bomboane de ciubuc de la băcănia ambulantă a dlui Popa, poreclit „Hodorogel”, ori bulzuri de floricele colorate cu analină roșie și legate cu zahăr topit, pe care le vindeau niște țișcani de la Ogrăzeia – Stâlpeni.

Spuneau bătrânii că ȘinJORUL ne aducea liniște în casă, bogăție în grădină, păsări multe și vite sănătoase. În plus, ne păzea de cele rele. Iar pentru ca răul să nu intre în curte, împloteam între vârfurile ulucilor de la poartă rugi de mur. Aceasta era mai lesne, că aveam o tufă mare în grădină.

Tot în copilărie am învățat ce înseamnă ghinionul și cum să ne ferim de el.

Orice necaz, neîmplinire, întâmplare nefericită era catalogată ghinion și era imediat pusă în legătură cu o abatere sau o încălcare a legilor nescrise. Așa am învățat că dacă pleci la drum lung și îți taie calea o pisică, ori îți iese înainte o femeie cu găleata goală, trebuie să fii cu mare atenție, că te paște piaza rea – ghinionul. Unii susțineau că trebuie să te întorci.

În această privință, bunica era atentă la tot ce se întâmpla în jurul ei. Dacă i se zbătea o pleoapă sau tresărea un mușchi al feței, necazul era iminent. Semn bun nu era nici când cotcodăcea cocoșul. Când a găsit o găină spânzurată în gard, și-a amintit că într-o miercuri n-a postit și necazul n-a iertat-o.

Când cânta cucul, noi ne bucuram. Rupeam flori de romaniță și pentru fiecare cântat rupeam câte o petală. Mitică Manciu le strângea și le număra. Apoi ne comunica ritos câți ani avem de trăit. Dacă din întâmplare cânta doar de două-trei ori, pe nefericit îl pregăteam de ...moarte. Era mai greu cu scăldatul, când eram pe deal. Îl înveleam cu flori și frunze, îl jeleam fiecare cum ne pricepeam și-l îngropam acoperindu-l cu bozii. La bocit o imitam pe Maria lui Zâțu.

Când auzeam cucul, ne întorceam cu fața la el, să nu ne cânte din spate.

Primăvara, când veneau berzele, bunica ne învăța să nu le numărăm dacă sunt puține, să ne facem că nu le-am văzut, pentru că doar atâtea căruțe de porumb vom aduce de pe câmp. Ne miram atunci de ce o barză e semn rău, când știam despre ea că ne aduce frățiori.

Seara ne fura somnul. Se apleca asupra noastră și ne închina să dormim bine, să nu visăm urât.

Durerile de cap, oboseala, durerile de burtă le trata cu apă descântată de Miță lui Hașpaliu pentru deochi, soare sec, „bubă la burtă”, sau „răsturnatul rânzei”.

Și multe am învățat la „școala copilăriei” așezată pe o ulicioară cu țărână sfințită și slujită de dascăli geniali – bătrânii de atunci – în frunte cu inegalabila bunică Lia lui Piclea, născută în 1875 și plecată la veșnicul locaș în septembrie 1959.

Am încercat să pun în lumină câteva petale din imensul buchet al credințelor populare din dorința de a contura o lume a satului mușcelean, o lume a înțelepciunii, a plăcerilor rare dar și a nostalgiei, o lume în care componenta arhaică se diluează pe zi ce trece, o lume a cărei existență dacă nu o apărăm chiar și cu puținele forțe ale pasiunii și scrisului nostru, din cauza modernizării, științei, tehnicii, mass-media... va fi în mare pericol!

DORA D'ISTRIA: „LA NATIONALITÉ ROUMAINE D'APRÈS LES CHANTS POPULAIRES”

Paul Ioan Cruceană

Dușini sunt astăzi românii cărora numele Dora d'Istria le spune ceva, legat desigur de cultura noastră națională. Și mai puțini sunt aceia care știu că rafinatul și greu de egalat om de cultură ce se ascunde sub pseudonimul amintit mai sus are, printre zecile de studii și lucrări literare, politice, istorice, geografice și importante studii asupra folclorului românesc, sârbesc, albanez și aromân.

Acesta este motivul ce m-a îndemnat să vin astăzi în fața domniilor voastre și, în câteva cuvinte, să încerc să vă prezint date și aspecte din viața sa, precum și, foarte pe scurt, remarcabilul său studiu asupra folclorului românesc, scris și publicat cu aproape un secol și jumătate în urmă, la Paris, „orașul luminilor”, în limba franceză - „Naționalitatea românească după cântecele populare” (în „Revue des Deux Mondes”, Paris, 15 Mars 1859).

Dora d'Istria, pe numele său adevărat Elena Ghica, era fiica Banului Mihalache Ghica, fratele domnitorului Țării Românești Alexandru Dimitrie Ghica (1834-1842), și a Catincăi, născută Faca, „una dintre marile inteligențe și animatoare a vieții spirituale bucureștene de la începutul secolului al XIX-lea” (M. N. Rusu, „Centenar Dora d'Istria”, în *Săptămâna*, nr. 50 din 16 dec. 1988).

Catinca - Caterina - Faca este prima româncă ce a scris cărți și, după cum apreciau contemporanii, era cea mai frumoasă femeie din vremea sa, din București, fiind, în același timp, și posesoare a unei voci superbe. Era supranumită, în epocă, „inteligenta cumnată a lui Vodă”. Se pare că în casele Catincăi Faca, din „mahalaua Gorgani a Bucureștilor”, aveau loc reprezentații teatrale ori audiții de muzică de cameră, înaintea apariției oficiale a teatrului de la „Cișmeaua Roșie”.

Cât privește pe Banul Mihalache Ghica, om cultivat, rafinat și cunoscător în materie, el își transformase pur și simplu palatul său de pe malul Dâmboviței, din București, într-un adevărat muzeu de antichități, de tablouri și de sculpturi. El este, de fapt, întemeietorul Muzeului Național de Antichități din București.

Fiica lor, Elena, s-a născut în București la 3 februarie 1828 (după unii biografi ai săi, la 2 februarie).

Cu asemenea părinți este de la sine înțeles că primele noțiuni le primește de la aceștia. În casa „prințului” Mihalache Ghica, Ion Heliade Rădulescu era o prezență firească și această renumită personalitate culturală a epocii va avea o mare și benefică influență asupra formării intelectuale a „prințesei” Elena Ghica. În același timp, până în 1842, printre mentorii ei se va număra și renumitul profesor grec Papadopolo. Ea își va dubla și desăvârși pregătirea în mari centre universitare europene, căci, după 1842, împreună cu familia sa, va locui la Viena, Dresda, Berlin și, între 1842 și 1849, la Veneția. Elena Ghica ajunsese o erudită. Își însușise și vorbea fluent nouă limbi: româna, italiana, engleza, germana, franceza, greaca, latina, rusa și albaneza.

Revine în țară pentru scurt timp, în 1846.

Pătrunsă de o dragoste puternică, de nedisociat, față de țara ei natală - fapt relevat și de însuși pseudonimul pe care îl adoptă, „d'Istria” provenind indiscutabil de la vechiul nume latin, Istru, al Dunării - prin întreaga ei activitate, de-a lungul întregii sale vieți, ea a făcut cunoscut și a propagat în Europa și în lume numele României.

Cu un impresionant arbore genealogic și cultural - prin mamă, Elena Ghica era coborâtoare din vechiul și puternicul neam al Hrisoscoleilor - atu în plus în vederea mariajului său, „principesa” Elena Ghica se căsătorește, în 1849, cu prințul rus Alexandru Koltzoff-Massalsky, descendent al legendarului normand Ruric, vechi conducător al Novgorodului. Urmându-și soțul, ea pleacă în Rusia, dar, datorită vederilor sale progresiste, intră în conflict cu miniștrii țarului Nicolae I (1825-1855), supranumit „Jandarmul Europei” și, în 1855, părăsește această țară în care nu va mai reveni niciodată. Căsătoria se destramă.

Elena Ghica pleacă în Elveția. Aici, la 6 iunie 1855, însoțită doar de un ghid, ea va escalada cel mai înalt vârf al Alpilor elvețieni, Moench, cu înălțimea de 4.105 m, vârf pe care va înfige tricolorul românesc, având brodate, cuvintele „Trăiască România!” - cu patru ani înaintea constituirii acesteia - Elena Ghica fiind prima femeie alpinistă din Europa.

Și totuși, începutul activității sale de „ambasador” al României este considerat, pe bună dreptate, a fi acea remarcabilă expoziție personală de pictură pe care o deschide în 1856, la Dresda, fiind primul pictor român care are o atare prezență într-un mare oraș european. Avea doar 28 de ani.

În vara aceluiași an, 1856, ea va publica, la Paris, volumul *La Suisse Allemande et l'ascension du Moench* în care povestește despre

„mersul spre acel vârf de munte nemaiatins până acum de nimeni” și, pentru prima oară va semna cu pseudonimul care o va face foarte cunoscută în publicistica europeană și nu numai - Dora d'Istria.

Din Elveția face diverse călătorii nu doar de plăcere ci, mai ales, de studiu, în Grecia, Asia, America, Anglia, Italia, Franța și Germania.

Tot aici, în Elveția, trăiește drama morții micuțului ei fiu rezultat din căsătoria cu prințul Koltzoff-Massalsky.

Prin anul 1860 pleacă în Italia unde se stabilește definitiv. Locuiește mai întâi la Torino, apoi la Riviera di Ponente, Genova, Pegli și, din 1872, se stabilește definitiv la Florența unde, pe Via Leonardo da Vinci, cumpără o vilă (numită mai apoi „Vila d'Istria”).

Dora d'Istria s-a afirmat ca o puternică și complexă personalitate culturală nu numai în literatură, ci și în domeniile istoriografiei și politiciii, remarcându-se ca o ferventă luptătoare împotriva nedreptăților sociale, precum și ca o apărătoare îndârjită a drepturilor și emancipării femeii în societate.

În același timp s-a afirmat în domeniile picturii și muzicii, atât ca interpretă - moștenise de la mama sa o voce admirabilă - cât și ca înzestrată compozitoare, ea fiind aceea care, între altele, a pus pe note muzicale poezia lui Heliade „La Istru”.

După cum remarca, în 1888, filoromânul Bruto Amante, două dintre picturile Dorei d'Istria - „Abatele” și „Palma” - i-au inspirat marelui poet german Heinrich Heine (1797 - 1856) versurile: „Subrulla altezza nordico/ Un pin sonnechia solo/ L'avolgon neve e ghiaccio/ In candido lenzuolo./ Ei sogno d'una palma/ Che lunge in Oriente/ Solo s'attrista e muta/ Sovra una rupe ardente”.

Peisajele sale „Bradul” și „Palmierul” au fost premiate cu Medalia de argint de către Academia din Petersburg în 1854.

Întreaga sa viață, Dora d'Istria a militat pentru ideea de unire și unitate națională a românilor, pentru cunoașterea și recunoașterea spiritualității și identității românești în Europa și în lume. Să nu uităm că era perioada în care se concepea și definitivă Unirea Țării Românești cu Moldova, perioadă în care tânărul stat român trebuia, era imperios necesar, să fie făcut cunoscut lumii întregi și marea noastră înaintașă nu pierdea nici o ocazie, ba, de cele mai multe ori, ea însăși crea aceste ocazii, prin care să facă cunoscută lumii țara sa.

O minunată pledoarie pentru România a constituit-o și apariția, la nici două luni după momentul 24 Ianuarie 1859, în *Revue des Deux*

Mondes, a studiului ei „La nationalité roumaine d'après les chants populaires”.

Aici, în acest studiu, ea comentează cele două volume de cântece bătrânești publicate de Vasile Alecsandri la Iași (1852-1853) și apărute, în traducere franceză, la Paris (1855). Baladele pe care bardul de la Mircești le-a cules și publicat în aceste două volume îi oferă prilejul să vorbească, în anul Unirii Principatelor Române, despre latinitatea poporului român, despre originea glorioasă, despre istoria sa eroică. Ea cultivă un istorism moderat, știind că producțiile populare nu rivalizează cu cronicile, cu toate că poezia populară dezvăluie „un admirabil sentiment al realității”. Aprecierile sale asupra eposului versificat au contribuit la cunoașterea acestui compartiment, studiul său circulând în publicațiile vremii. De pildă, după părerea ei, „Miorița” este o creație profundă, „o capodoperă”, o mărturie a unei sensibilități profunde, în vreme ce în balade descoperă ardoarea, impetuoșitatea sentimentelor, a pasiunii chiar. De o remarcabilă minuțiozitate și culoare este descrierea pe care Dora d'Istria o face nunții pe care a văzut-o în Branul de Sus (Brașov), fapt care dovedește o acuratețe a observației comparabilă cu aceea a specialistului. De remarcat este semnalarea de către autoarea studiului a paralelele sârbești și neogrecești ale baladei despre jertfa zidirii („Meșterul Manole”), ceea ce interesează în bună măsură folclorul argeșean, precum și paralelele sud-slave ale unor obiceiuri și credințe, precum „Paparudele”, „Lăzărelul” și altele (cf. „Dicționarul General al Literaturii Române”, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2004, p. 721).

Aceasta a fost, pe scurt, marea româncă Dora d'Istria - Elena Ghica - de la a cărei naștere se împlinesc, în 2008, 180 de ani, în același an împlinindu-e și 120 de ani de la trecerea ei în eternitate, întâmplată la 7 noiembrie 1888 și căreia statul român și generații și generații de români au de ce și, mai ales, trebuie să-i fie recunoscători!

DESPRE CREDINȚE, OBICEIURI ȘI SUPERSTIȚII

Paul Ioan Cruceană

ărturisesc că tema propusă pentru sesiunea de față mi s-a părut, de la bun început, incitantă și, în același timp, derutantă.

„Valori cognitive și valori normative...”!?

Căci dacă asupra valorilor normative în credințe și superstiții este relativ ușor a face studiu, a le delimita, încadra și aprecia în ceea ce privește cognitivitatea acelorași categorii tradiționale, lucrurile devin mult mai complicate.

De la bun început nu trebuie să pierdem din vedere faptul că ele - credințele și superstițiile - au apărut odată cu apariția omului pe pământ, ca urmare a incapacității sale de a înțelege fenomenele naturale, de a-și explica sursa, proveniența lor, a temerii lui față de ele și a imposibilității sale de a se proteja de acestea precum și, aproape în egală măsură, a spaimei lui față de marile carnasiere feroce din diferitele epoci pe care le-a parcurs omenirea, de care îi era foarte greu, dacă nu chiar imposibil, mai ales la început, să se apere.

Și atunci... au apărut zeii, totemurile, dar și „cititorii” și „interpreții voinței” lor și, în același timp, slujitori ai lor: preoții, druzii, șamanii, vracii sau cum se vor mai fi numit ei.

Este momentul apariției credințelor și superstițiilor, acestea din urmă fiind indisolubil legate de primele, generate de ele.

Indiferent din ce categorie făcea parte, adică fie că era preot, druid, șaman ori vraci, cel care „descifra”, „citea” și interpreta „voința zeilor”, pe care o comunica imediat membrilor comunității din care făcea parte, desigur în urma unui ceremonial de el închipuit, capătă treptat-treptat putere în respectiva comunitate și este, desigur, conștient de aceasta. El devine a doua persoană, ca importanță, a comunității, imediat după conducătorul ei, uneori chiar întrecându-l pe acesta. El reprezintă, cu un termen modern, liderul spiritual al comunității, fiind, mai mult ca sigur,

un individ superior, ca intelect, față de membrii acesteia, care-l respectă și ascultă văzând în el un călăuzitor pe „calea dorită” de zeul X și, la nevoie, chiar un apărător al lor atunci când greșesc și încalcă „voința zeului”, stârnind „mânia” acestuia.

Conștienți de autoritatea pe care le-o aduce în fața comunității îndeletnicirea lor de „cititori și interpreți ai voinței zeilor” - fie că aceștia erau fenomene naturale ori animale - autoritate care, implicit, înseamnă putere, preoții, druzii, șamanii, vracii, perpetuează credințele și superstițiile de-a lungul secolelor, cultivând respectul, teama, ba chiar spaima membrilor comunității din care fac parte față de zeul pe care-l „slujesc” și venerează.

În acest fel, consider eu, au apărut credințele și superstițiile cărora, în funcție de inteligența fiecăruia dintre ei, dar și de scopul urmărit, preoții, druzii, șamanii, vracii le-au adăugat, generații de generații, elemente noi sau au înlăturat elementele ce nu mai corespundeau dezvoltării comunității la un moment dat ori scopului urmărit.

Odată cu apariția și impunerea în lume a marilor religii - creștinismul, iudaismul, islamismul etc. - cea mai mare parte dintre credințele și superstițiile păgâne au fost preluate și adaptate pentru a servi scopului acestora.

Urmare a marilor descoperiri geografice și a dezvoltării științelor și industriei, multe din vechile credințe și superstiții au dispărut cu timpul.

Cele care s-au păstrat și au dăinuit sunt rodul unei mentalități colective perpetuate de-a lungul a mii, zeci de mii de ani din preistorie până în zilele noastre.

Nici la noi, la români, credințele și superstițiile care, slavă Domnului!, sunt destule, nu au, după părerea mea, altă sursă sau cale de existență decât acelea descrise mai sus.

A vorbi însă de valori cognitive în sensul de cunoaștere a unei realități - alta decât ignoranța ori neștiința - care să fi contribuit la apariția unor credințe și implicit a unor superstiții legate de acestea, mi se pare de-a dreptul imposibil.

Acesta este categoric motivul pentru care, atunci când se face referire la credințe, se folosește sintagma „se crede că...”, sau „se pare că...”, ori „se zice că...” sau altele cu sensul asemănător de incertitudine, de zvon. Niciodată nu se vor folosi termeni preciși, categorici, care să confere un caracter de realitate, de adevăr irefutabil, credințelor populare.

Până în prezent nu cunosc, nu se cunoaște cu certitudine faptul că, de pildă, dacă-ți taie calea o pisică neagră, îți va merge rău în ziua respectivă, ori că numărul „13” ar aduce ghinion.

Pisica neagră a fost, odată cu apariția creștinismului mai ales, asimilată forțelor malefice, satanei, diavolului și de aici credința că ea ar fi o formă de materializare fizică a acestuia și, automat, superstiția că pisica neagră aduce ghinion.

Și, cu toate aceste, câți oameni nu au, în propria lor locuință, o pisică neagră?

În ceea ce privește numărul „13”, „sursa” de apariție a credinței legate de el poate fi identificată în „idele lui Marte” - denumire dată, în calendarul roman, celei de a cincisprezecea zi a lunilor martie, mai, iulie și octombrie și celei de a treisprezecea zi a celorlalte luni - când a fost asasinat de către conjurații romani dintre care făcea parte și Brutus, fiul său adoptiv, împăratul roman, mare strateg al antichității, general, scriitor, orator și om politic, Caius Iulius Cezar (100 - 44 î. Hr.).

De aici se pare a fi apărut credința că „13” aduce ghinion - de vreme ce este legată de asasinarea „stăpânului lumii” din acea epocă - precum și superstiția că numărul „13” nu poartă noroc.

Și exemplele pot continua.

Cât privește normativitatea, în cazurile de mai sus, pentru a înlătura posibilul ghinion, s-a creat și s-a impus „necesitatea” efectuării a trei pași înapoi când mâța neagră-ți taie calea, a facerii semnului crucii și a „stupi”, scuipa, de trei ori în direcția ei. Pentru același scop, al evitării ghinionului, se recomandă evitarea călătoriilor ori a acțiunilor importante în zi de „13”, evitarea jocurilor de noroc în această zi sau mizarea, într-un asemenea joc, pe numărul „13”.

Și din nou realitatea pare să contrazică superstiția de vreme ce destul de multe persoane declară că, dimpotrivă, „13” le poartă noroc.

Să luăm însă un alt exemplu de credință-superstiție, întâlnit în sudul județului Argeș, de data aceasta: strănutul.

Credința referitoare la strănut este foarte veche, ea fiind, de fapt, o moștenire de la greci și de la romani.

Iată câteva semnificații pe care, în credința lor, locuitorii comunelor Mozăcenii, Slobozia, Ștefan cel Mare, Negrași, Izvoru, Recea și altele, după cum nota omul de cultură și folcloristul Ion Cruceană, le atribuie strănutului:

1. Dacă strănuți în dimineața Anului Nou, pe nemâncate, vei avea noroc tot anul.

Dacă cel care strănută, în condițiile de mai sus, este copil, atunci părinții îi dăruiesc un animal, de obicei un miel, zicându-i „Să ai parte de mielul de la Sirița!” și copilul este foarte mândru. Când oaia fată, el îngrijește mielul, îi pune ciucure roșu la ureche spre a nu fi „deocheat” (iată altă pereche credință-superstiție!) și îl ocrotește în turmă. Dacă este vorba de o mia, aceasta este lăsată de prăsilă.

La căsătoria copilului, părinții îi dau ca zestre, după posibilități, un număr de oi care i se cuvin ca urmare a aceluia strănut din dimineața de An Nou.

Frații copilului care a strănutat, atunci când sunt mai mulți copii la părinți, invidioși pe norocul fratelui lor, îi dăruiesc, în bătaie de joc, coada pisicii sau a câinelui ori, pur și simplu, pisica, ceea ce, normal!, duce la supărări nevinovate, înghionțeli, plânsete etc.

Când acela care strănută, în condițiile mai sus pomenite, este un matur, înseamnă că va avea noroc în căsnicie, că se va căsători bine dacă nu este căsătorit, ori că va avea noroc în recolte bune și bogate, în sporirea numărului de animale, în câștig dacă este negustor, la serviciu dacă este salariat, în sănătate dacă este bolnav, va avea noroc de naștere ușoară dacă este vorba de o femeie gravidă și va naște un copil frumos și bun.

2. Dacă cel care strănută e copil mic, în leagăn, atunci mama, bunica ori cea (cel) care-l îngrijește îi zice, aproape involuntar: „Doamne-ajută / Cui strănută! / Sănătate multă, multă, / Să crești mare și frumos (frumoasă), / Să fii casei de folos (Să fii de folos în casă)!”.

3. În cursul anului, cu prilejul unor zile festive, acela care strănută este invidiat de către cei din jur, dacă este vorba de un matur, pentru motivul că va avea noroc în tot ceea ce întreprinde.

Cel care strănută înainte de a porni o treabă oarecare, ori în timpul în care s-a apucat de acea treabă, prinde mai mult curaj, are mai multă încredere în puterile sale, în norocul său.

„Strănutul a avut în sat un rol de autoîncredere în destin, în forța lui necunoscută și credința legată de noroc a dăinuit în rândul oamenilor.

Perpetuată prin timp mai bine de două mii de ani, credința că strănutul aduce noroc celui ce strănută în anumite împrejurări a ajuns până la noi, dar adaptată etapelor de dezvoltare a societății omenești”. (Ion Cruceană - Note, în manuscris).

Iată acum și semnificația pe zile a strănutului, așa cum le știa din vremea copilăriei sale mama mea, învățătoarea emerită Gheorghiza -

Dița - Cruceană, născută Bădescu în Sălătrucu, comună situată în nordul județului Argeș, pe malurile râului Topolog:

a) Dacă strănuți luni, vei primi un cadou (fie un obiect, ceva, fie dar de vorbe bune);

b) Marți - vei avea o supărare;

c) Miercuri - vei primi sau vei trimite o scrisoare (veste);

d) Joi - ți se vor realiza dorințele;

e) Vineri - primești o veste;

f) Sâmbătă - vei face un drum, o plimbare, o călătorie;

g) Duminică - vei primi musafiri ori vei merge în vizită.

Un alt obicei, unic în Argeș, în comuna Galeșu, de pe valea Vâlsanului și, probabil, unic în România, este „Masa Împăcării”.

Generat de credința că sufletele celor dragi, morți în timp, vin anual „să se împace” cu rudele și prietenii lor în viață, în mai sus-zisa comună s-a împământenit obiceiul ca în prima zi de Paști, duminica, după slujba religioasă, să se întindă masă mare în jurul bisericii - „masa împăcării” - la care participă toți locuitorii comunei, ba chiar și întâmplătorii trecători. Se servesc, de obicei, ouă roșii, ciorbă de bureți - ciorbă din măruntaie de miel, la nevoie, oaie (mațe opărite, ficat și chiar bojoc, toate spălate și tocate mărunt), oase și carne de miel sau oaie, dreasă (acrită) cu ou și cu oțet - mâncare de cartofi cu carne, pâine, cozonac, țuică, vin și apă. Totul se servește din străchini, ulcele și cești de pământ ars (ceramică). Masa are loc în apropierea cimitirului comunei, pentru ca sufletele celor dispăruți să participe alături de rudele și prietenii lor care le cinstesc astfel memoria. Se zice că nu e bine să nu contribui cu ceva, măcar cu munca, oricât de sărac ai fi și, mai ales, nu cumva să nu mănânci și bei la masă, pentru ca să nu superi sufletele celor dispăruți care te-ar putea pedepsi într-un fel.

Multe se mai pot spune și, sigur, vor fi spuse și scrise - luând, de ce nu?! forma unor cărți de profil - despre credințele și superstițiile generate de ele, ca și despre orice alte categorii păstrate în folclorul românesc și în tradiția poporului nostru, despre valorile cognitive și normative ale lor și bine ar fi dacă cercetătorii români se vor grăbi să studieze și să scrie cât mai mult despre cultura noastră tradițională, fiind ajutați, în acest scop, de autoritățile competente centrale, zonale sau locale, pentru că, să nu uităm!, unul din principiile de bază ale Uniunii Europene, din care acum și România face parte, este acela de unitate în diversitate.

Altfel spus, în U. E. se va ajunge la o unitate culturală fără a se pierde specificul național al fiecărui stat membru și, tocmai pentru

aceasta, avem datoria și obligația de a face tot ceea ce depinde de noi pentru ca tot ce înseamnă cultură românească să fie cât mai bine reprezentat în tezaurul cultural european și, de ce nu?! internațional.

CREDINȚE ȘI SUPERSTIȚII LEGATE DE MOMENTELE IMPORTANTE DIN VIAȚA OMULUI

Raluca Marinescu

*Viața omului trebuie să ne-o închipuim ca pe o zi
când soarele răsare, se înalță pe cer și... apune!*

a toate popoarele, momentele importante din viața omului (nașterea, nunta și moartea) sunt însoțite de obiceiuri, credințe și superstiții. Cu toate că se încadrează vieții de

familie, ele antrenează adeseori comunitatea întregii localități, devenind manifestări spectaculoase. La obiceiurile legate de momentele importante ale vieții omului, interesul îndeplinirii obiceiului cade înainte de toate asupra individului și familiei lui, considerând familia ca entitate care reprezintă întregul grup social, interesat de viața fiecărei familii în parte. Spre deosebire de obiceiurile calendaristice, obiceiurile vieții de familie nu se leagă direct de activitatea productivă a omului, nu au o funcție strict utilitară, ci marchează în primul rând raporturi sociale. Ele implică elemente de credințe străvechi și de practici legate de logica magică, practici menite să-l apere pe om, sau să consacre situația nouă în care trece. În al doilea rând, implică și importante elemente sociale, evenimentele pe care le marchează fiind, în cadrul familiei și societății, o schimbare a unei situații existente, o dereglare în sistemul de relații sociale care se cere restabilit. Socialul se concretizează în anumite forme juridice, inițial pe baza dreptului cutumiar, deci aceste obiceiuri implică și un plan juridic. Sunt implicate de asemenea desfășurări spectaculare, cu acțiuni dramatice, cântece, jocuri, versuri, constituind deci un plan artistic de realizare.

Folcloriștii numesc aceste ceremonii „rituri de trecere”, denumite astfel de Arnold van Gennep în lucrarea *Riturile de trecere*, pentru că ele marchează trecerea de la o stare socială sau biologică la alta. Cum asemenea situații tranzitorii creează întotdeauna incertitudine, rolul lor este de a atenua pe cât posibil energiile negative, tensiunile care rezultă din asemenea schimbări de statut.

La naștere s-a conservat destul de consistent planul magico-ritual, legat de grija și teama familiei și a colectivității pentru destinul noului-născut. Nașterea este un început. Femeia care naștea era înconjurată cu multă dragoste și atenție. Când nașterea era mai dificilă, femeia care asista „la facere” îl chema pe bărbat să-i dea soției să bea apă din pumnii lui pentru a-i ușura durerile. Nașterea căpăta o funcție integratoare, pentru că celelalte femei care asistau la naștere puneau lângă pat o furcă și un topor, pentru ca cel ce se naștea, „De va fi fată,/ Să iasă la furcă;/ De va fi fecior,/ Să iasă la topor”.

Prima urare, îndată după nașterea copilului, o făcea moașa și o repeta de fiecare dată când noul-născut era în fața unui act care se întâmpla pentru prima dată, de pildă la prima îmbăiere care se făcea cu apă proaspătă, „ne-ncepută” ca să nu se lipească de el vreo boală: „Acest băiat/ Să fie sănătos/ Și norocos/ Și mintos/ Și voios/ Și frumos/ Și învățat/ Și bogat/ Om de treabă/ Luat în seamă”.

Nu este lipsit de interes să subliniem ierarhia în care sunt prezentate calitățile pe care moașa, în numele familiei, le dorea noului-născut: sănătate, noroc și minte, bogăția fiind asociată cu învățătura. Scopul ultim al urării este, ca fiind om de treabă, să se bucure de considerație socială, să fie luat în seamă. În apa de scăldat se puneau și se mai pun încă: un obiect de argint, miere, pâine, ou, bujor, busuioc, lapte, astfel, încât copilul să fie: ”Scump ca argintul,/ Dulce ca mierea,/ Bun ca pâinea,/ Sănătos ca oul,/ Rumen ca bujorul,/ Atrăgător ca busuiocul/ Și alb ca laptele”. La trei zile după naștere, se puneau „ursitorile”, respectiv masa pentru ursitoare, personaje din mitologia populară, care au, zice-se, puterea de a hotărî soarta noului-născut. Pentru a le „îmbuna”, li se așeza pe masă tot ce și-ar fi putut dori, ca și ele la rândul lor să dăruiască noului venit pe lume o viață cât mai bună.

Până la împlinirea a 40 zile de la naștere, femeia lăuză nu avea voie să meargă la apă, pentru că „spurca” pământul și apa; nu avea voie să părăsească nici curtea, nici să treacă drumul, ori să se uite la soare, pentru că spuneau bătrânii „i se pune soarele în cap și nu mai scapă de dureri de cap toată viața”.

Sensul integrator al ceremonialului de naștere este marcat și de petrecere - „cumetria” care are corespondențe în toate ceremonialele de trecere (masa mare de nuntă, de la înmormântare), este momentul de consimțire colectivă a integrării pruncului.

Obiceiurile de nuntă au apărut și s-au dezvoltat odată cu apariția vieții de familie. Nunta este socotită din vechime o taină, ca și nașterea și

moartea: spre deosebire de acestea, însă, omul participă la nuntă conștient în ceasul de floare al viețuirii sale. Dacă nașterea corespunde zorilor viețuirii și moartea amurgului, nunta este ceasul de amiază, cel mai limpede pentru om, dar cel mai greu tocmai datorită acestei limpezimi. Sensul absolutei amiezi este momentul ungerii cu *Myrov*, de unde vine Mirele și Mireasa, iar *Myrov* înseamnă mireasma, slava și curăția lăuntrică ce se revarsă în afară, fața și ochii licăresc lumina lăuntrică îndeosebi, ceasul scânteierii în univers al făpturii umane. Acestei ieșiri în afară, ieșiri în sine, întâiului pas comunitar al omului i se răspunde cu un inel pe dreapta truditore, simbolul din vecie al recunoașterii omului ca podoabă desăvârșită, pe de altă parte, omul încheie un pact pecetluit cu acest ochi de aur nevăzut deschis în palma pământeanului. De acum încolo omul își cunoaște întreaga măsură, statura lui de slavă și în virtutea acestei slăvi omul se angajează în istorie luând partea trudei comunitare întru rodnicie și viață echilibrată - cununa pe cap și inelul în dreapta sunt două spărturi prin care omul se trage în univers, cu care atinge și degustă nemarginile.

Poporul nostru a trăit plenar taina nunții, în așa fel că taina ce urmează acesteia, moartea, a fost înțeleasă tot ca nuntă, ecou al nunții, atingere a întregului pe mai departe. De la *Miorița* până la *Luceafărul* eminescian, taina existenței este închisă în taina nunții.

Nunta este complexul de obiceiuri care ceremonializează căsătoria. Este singurul ceremonial de trecere conservat, la care protagoniștii participă conștient. Structura suitei poetice ceremoniale diferă de la o zonă folclorică la alta, în funcție de tradițiile locale și de secvențele ceremoniale mai puternic conservate. Ceremonialului de nuntă îi este caracteristică o structură secvențială arborescentă similară unei piese de teatru realizate cu multe și diverse personaje și pe mai multe scene.

Actul întâi surprinde în centrul său momentul încuviințării sau al peșitului, logodna sau încredințarea, apoi strigările sau vestirile prin care se aduce la cunoașterea publică acceptarea căsătoriei de către ambele familii. Ceremonialul se continuă cu pregătirea nunții: se aleg personajele - nunii, starostele, vorniceii (chemătorii), colăcerul (orator popular), tarisfatul (cel care poartă plosca nunului și vorbește în numele nunului), stegarii, lăutarii, vătăjițele, bucătăresele etc.

Nunta propriu-zisă este cel de-al doilea act al spectacolului, care, susținut de un vast material folcloric, se desfășoară secvențial: chemarea, bărbieritul, vedrele, țoalele, iertarea, conăcăria (orația de nuntă),

schimburi, dansul, bradul, masa mică (se oferă invitaților pâine, sare și rachiu), scaldă (mirii se îmbăiază în apă neîncepută în care se pune lapte dulce, miere și diferite plante, în special busuioc, simbolul dragostei), gătitul, iertăciunile, plecarea la cununie, cununia religioasă, întoarcerea de la cununie, colăcăriile. Actul al treilea se petrece în casa mirelui și cuprinde masa mare (mirele și mireasa, nunii, invitații ocupă locurile stabilite de tradiție), jocul, răpirea închipuită, scoaterea zestre, iertăciunea.

Intrarea miresei în noua familie se produce în cadrul unui alt ceremonial complex, cu secvențe desfășurate linear, de obicei la noua casă a ginerelui: primirea tinerilor de către socrii, invitarea lor și a nașilor în casă, spălarea și ștergerea rituală pe mâini a socrului și a nașului cu apă turnată și cu prosopul oferit de către mireasă, căreia i se dă un dar în bani, spre hazul asistenței, hora mare (jocul socrilor).

În contextul zonei subcarpatice a Munteniei, ceremonialul nunții are un repertoriu poetic bogat: cântece și orații (Cântecul miresei, Cântecul ginerelui, Nuneasca, Orația de afară, Orația din casă, Zorile etc). Orațiile de nuntă sunt multiple și frecvente, corespund tematic și structural la două aspecte distincte: un ciclu de orații marchează luarea de contact dintre colăcarii mirelui și vorniceii miresei, mijlocind schimbul de mesaje, rituri verbale - colăcăriile; celălalt ciclu subliniază despărțirea tinerilor de părinți - iertăciunile. Pe lângă acestea, termenul de orație mai asimilează urările și închinările, închegate poetic, prilejuite de chemarea la nuntă, pregătirea unor obiecte ceremoniale - bradul, steagul; felicitarea mirilor, nașilor, părinților; înmânarea darurilor ceremoniale - schimburi; aducerea bucatelor la masa de logodnă și ospăț, adunarea darurilor etc.

Zorile („Zorile de dimineață/ Tuturor le pare greață,/ Numai mie cu dulceță,/ Că sunt cu mândra pe brațe./ Zorilor, surorilor,/ Ce pripiți la revărsat,/ Pe noi, tineri, nesculați?/ Țâne, Doamne, luna-n nor,/ Să mă satur de amor;/ Țâne, Doamne, luna-n ceață,/ Să mă satur de dulceță!/ Pe deal pe la Spiridon,/ Toate păsările dorm;/ Numai una n-are somn/ Și zboară din pom în pom/ Și strigă: Ion, Ion/ Vin la țața să te-adorm,/ Să te-adorm la sânișor,/ Să-ți pară somnu ușor!/ Să trăiești, să-mbătrânești,/ Ani mai mulți și fericiți!”).

Nuneasca („Haide, haide, nune mare,/ Că dă soarele dăvare;/ Să facem o horă mare,/ Să ne dai ceva parale!/ Bine-ți șade, nune mare,/ Că ți-e finii ca o floare!/ Cruciuliță de argint,/ Amândoi i-ai potrivit!/ Și la ochi și la sprâncene,/ Ca doi porumbei la pene/... Bine-ți pare, nune mare,/ Că ai fina ca o floare;/... Haide, haide, soacră mare,/ Că-ți pui

țambalu-n spinare! /... Bine-i stă ginerelui cu casă/ Și patului cu mireasă/... Dar-ar Dumnezeu d-un bine/ Și mie de sănătate/ Ca să vă mărit pe toate!/ Să vă dau pe la bărbați,/ Să nu mă mai blestemați!”).

Cântec pentru strângerea mesei („Hai sculați, sculați,/ V-ajunge de când mâncați!/ Lingurile s-au tocit,/ Străchinile s-au găurit./ Poruncește, nune mare,/ Să pornim o horă mare!”).

Ritualul „morții”, ultimul eveniment important din viața omului, a fost și este încă însoțit de multe credințe și practici tradiționale. Unele dintre acestea acționează uneori și anterior morții fizice, socotind că atunci când unui muribund, cu suferință îndelungată”, nu-i iese sufletul”, datorită săvârșirii unui păcat pe care Dumnezeu nu-l poate ierta ușor, trebuie ca cineva din familie să roage un număr de preoți (număr impar), să facă un „maslu” spre iertarea păcatelor muribundului. Preoții trebuie plătiți cu bani, o parte dintre aceștia fiind căpătați de la prietenii mortului, crezându-se că atunci când se oferă mai mulți contribuabili, muribundul este iertat mai ușor de Dumnezeu. Dacă muribundul mai este conștient și mai poate vorbi, are loc „spovedania din urmă”, prin care preotul în mare taină îl întreabă despre o serie de eventuale păcate săvârșite de acesta în cursul vieții sale, pentru ca cel spovedit să poată pleca pe drumul cel fără de întoarcere cu sufletul liniștit că păcatele mărturisite îi sunt iertate, el primind atunci, indiferent de gravitatea greșelilor, „sfânta împărtășanie”. Muribundul este vegheat tot timpul de membrii familiei, pentru ca atunci când i se rărește respirația să i se poată ține lumânarea aprinsă până când își dă „ultima suflare”, ca să aibă lumină pe necunoscutele cărări ale lumii de dincolo.

După ce este constatat decesul, mortul este așezat pe pat cu fața la răsărit, iar la capul lui, pe perete, se aprinde o candelă care va arde, fără întrerupere, până la înhumare. Dezbrăcat de hainele în care a decedat, mortul e „scăldat” de persoane de același sex cu el. Apa este încălzită la foc cu un număr par de lemne și nu se mai adaugă nici un lemn, chiar dacă apa nu s-a încălzit. Corpul mortului este bine spălat, i se taie unghiile, se piaptână, iar săpunul, unghiile tăiate, pieptenele și părul rămas în el și foarfeca se introduc în perna de sub capul mortului, crezându-se că va avea nevoie de ele pe lumea „cealaltă”. Bărbații, chiar bătrâni fiind, sunt îmbrăcați cu hainele pe care le-au purtat când au fost gineri, îmbrăcăminte care se păstra cu multă grijă, tocmai în acest scop. Și femeile sunt îmbrăcate cu fota, ia, marama și încălțăminte cu care au fost mirese. Tinerii morți necăsătoriți se îmbracă (și astăzi) în costume de ginere și mireasă. Odată îmbrăcat, mortul este așezat pe o masă lungă, în

mijlocul camerei „în casa mare”. Vasul în care s-a încălzit apa, copaia în care a fost spălat mortul, oala sau cana cu care s-a turnat apa, se duc undeva în grădină și se lasă răsturnate până după înmormântare, ca să plece moartea din gospodăria respectivă.

Toate acestea fiind încheiate, familia obișnuiește să cheme o femeie mai pricepută pentru a pregăti mortul de înmormântare. În coșciug (sicriu), mortul se așază cu mâinile pe piept, mâna dreaptă fiind deasupra celei stângi, deoarece, în biserică, în semn de respect, rudele apropiate și prietenii îi vor da „ultima sărutare”. Femeia care pregătește mortul pentru ceremonia de înmormântare măsoară lungimea mortului cu o ață groasă de bumbac, pe care lipește ceară, formând în acest fel o lumânare lungă, pe care o încolăcește sub formă de melc, numită „privighetoare” și pe care o așază pe pieptul mortului, pentru ca în timpul slujbei la biserică să se aprindă la un capăt, după care se ia de pe piept și câte un crâmpei din ea se aprinde la mormânt, timp de șase săptămâni cât se tămăie mormântul. Tot ea mai măsoară mortul cu o altă ață, în lungime și în lățime, apoi o face ghem și o ascunde undeva în jurul casei, pentru a nu fi găsită de cineva. Dacă este găsită această ață, există credința că mortul, după ce va pleca din gospodărie, va lua cu el toată bogăția agonisită. Aceeași femeie pregătește „uralul” sau „orarul” (depinde de fiecare zonă), o împletitură din trei fire de arnici de culoare albă, neagră și roșie, care se așază pe căciula sau pălăria bărbatului mort sau pe baticul sau marama femeii, formând „giulgiul mortului”. Mortului i se leagă de degetul mic al mâinii stângi și o monedă de argint pentru a plăti cele douăzeci și patru de vămi către Rai.

Până la plecarea către biserică, mortul trebuie vegheat permanent de cineva dintre membrii familiei, vecini sau prieteni, iar pisicile și câinii nu au voie să intre în încăperea unde este așezat mortul, pentru că există superstiția că dacă o pisică trece pe sub masa unde se află mortul, acesta se va transforma în „strigoi”. În seara dinaintea înmormântării se pregătește „merișorul” - un segment dintr-o tulpină de măr, cu ramuri pe care se leagă cu ață roșie (neagră în alte zone) o cană pentru vin, o batistă cu o monedă prinsă într-un colț, miniaturi din cocă de făină coapte sub formă de scară, mână, foarfecă, cheie, lacăt, scaun, masă, cuțit, pieptăn, patru covrigi, alte dulciuri, fiecare dintre acestea simbolizând: cana de vin e pusă pentru ca mortul să aibă din ce bea pe lumea cealaltă; batista, pentru a se șterge de sudoare; moneda, pentru plata vămile; scara, pentru a putea urca la cer; mâna, pentru a se putea ține de scară; foarfecă, pentru a tăia anumite obstacole ce-i vor apărea în cale; cheia, să poată deschide

ușa Raiului; lacătul, să poată încuia ușa după ce a intrat el; scaunul, pentru a se putea odihni; masa, pentru a avea pe ce mânca; cuțitul, pentru a tăia; pieptănul, ca să aibă cu ce să-și îngrijească părul; iar covrigii și dulciurile, pentru a avea ce mânca până ce va ajunge la Rai. Dacă mortul nu a fost căsătorit, mai mulți tineri îi gătesc „bradul”, iar vestimentația este adecvată unei nunți - fetele poartă voal de mireasă, iar băieții, floare de ginere, dar cu doliu și așezată cu vârful în jos. Bradul este purtat până la mormânt tot cu vârful în jos, de către un tânăr.

În ziua înmormântării, femeia care se îngrijește de pregătirea mortului pune la streășina casei acestuia o oală cu apă, care trebuie să stea mereu plină timp de șase săptămâni, pentru ca să poată bea din ea sufletul mortului, ori de câte ori vine la casa de unde a plecat. Tot atunci, aceeași femeie coase cu ață din arnici negru semnul crucii pe pânza care se așază pe trupul mortului la înhumare. Picioarele mortului sunt legate cu o ață numită „piedică” - aceasta se va rupe în biserică, atunci când preotul, spre sfârșitul slujbei, spune, „dezleagă, Doamne, sufletul robului tău!...”, iar la cimitir se verifică din nou dacă ața a fost ruptă, ca sufletul răposatului să poată trece vămile întâlnite în drumul său.

Pe drumul până la biserică, la răscruce de drumuri, membrii familiei mortului aruncă în formă de cruce, în spatele cortegiului, monede pentru ca cel mort să-și poată plăti cele 24 de vămi prin care va trece. La biserică, membrii familiei depun pomană ce urmează a fi împărțită la ieșirea din lăcaș, tava cu colivă pentru veșnica pomenire, fiecare participant la slujbă primind câte un covrig și câte o lumânare aprinsă. În alte zone din Muscel, covrigul se primește după ce participanții își iau rămas-bun de la mort, prin „ultima sărutare”.

După ce coșciugul este coborât în groapă și acoperit cu pământ, crucea de lemn fixată la capul mortului se scutură merișorul și tuturor participanților li se împart piesele din merișor. La ieșirea din cimitir, oamenii sunt invitați să guste din colivă, vin și țuică și sunt invitați de către membrii familiei la „pobriganie” sau „pomana de țărână”. După pomană se alege o femeie care va tămăia mormântul dimineața timp de șase săptămâni și alta care va căra „apa mortului”, iar la pomana de șase săptămâni, se împart haine ale defunctului.

Cele trei mari momente: nașterea, căsătoria și moartea sunt realități inevitabile ale existenței individuale, date definitorii ale ei, ele fiind însă reinterpretate la nivelul unei gândiri imaginare, care implică plener alegoria și mitul.

ASPECTE ALE VALORII LIBERTĂȚII ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC

Sebastian Ștefănuță

titlul prezentei comunicări poate suferi de defectul unei generalizări care să depășească destul de mult limitele spațiale, temporale și sociale sugerate de tema simpozionului sub semnul căreia suntem adunați aici. Însă, pe parcursul demersurilor noastre de cercetare, în bună parte livrești, dublate uneori de observații desprinse din experiența cotidiană sau deplasările în teren realizate din cu totul alte motive, din lucrul cu elevii de clasa a douăsprezecea, nu am putut să nu ne întrebăm în ce măsură anumite înțelesuri legate de configurarea libertății în spațiul țăranesc tradițional se regăsesc până în ziua de astăzi în întreg spațiul românesc, deopotrivă rural sau urban. Plecând de la această întrebare, se poate redeschide o întreagă dezbatere din prima jumătate a secolului al XX-lea privind existența unor suflete colective. Nu amintim acum decât pe Ernest Bernea pentru care existența unui suflet colectiv românesc este implicită de vreme ce abordează concepte precum *spațiu*, *timp*, și *cauzalitate* la „poporul” român. Întrebări de același gen este posibil să fi însoțit reflecțiile sale în legătură cu reprezentarea conceptelor menționate. Răspunsul oferit este extrapolat de fapt la nivelul unei întregi mentalități: „Chiar acolo unde (...) civilizația românească tinde să-și piardă caracterele specifice, coborând în masa unei lumi insuficient definite – aceea a formelor de tranziție – mentalitatea generală a satului tradițional stăruie încă și funcționează tot sub semnul unei tradiții puternice, îndeosebi prin activitatea magico-religioasă a a cărei prezență este încă activă. În cele mai multe cazuri, înnoirile s-au produs cu deosebire în formele exterioare, fără să zdruncine prea mult ființa interioară a omului și modul lui de gândire (...)”¹⁶.

¹⁶ Ernest Bernea, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, p. 148. „Reprezentarea timpului”, unul dintre studiile acestei trilogii, din care am desprins prezentul citat, a fost publicat prima dată în 1969. Germenii acestui studiu vor fi fost însă reprezentați de alte

Lăsând acum deoparte problema limitelor de generalizare validă, vom încerca să surprindem câteva ipostaze ale libertății în spațiul românesc, plecând de la anumite concepte cu imensă rezonanță privind problematica libertății: destin, soartă, noroc, întâmplare. Spiritul simpozionului impune canalizarea demersului pe o anumită schemă. În acest sens, de mare ajutor ne-a fost analiza pe care Tudor Vianu o întreprinde asupra valorii în genere în volumul *Introducere în teoria valorilor, întemeiată pe observația conștiinței*. Vorbind de *acte ale conștiinței* și de *obiecte ale conștiinței*, Vianu consideră că *valoarea* este un astfel de obiect aflat la capătul unui act de *dorință*, și numai la capătul acestui act poate fi descoperită valoarea ca *valoare*. Un alt act al conștiinței ar fi gândirea. Dacă ar fi să abordăm însă valoarea pe calea gândirii, vom afla nu valoarea ca *valoare*, ci valoarea ca *abstracțiune*. Prin urmare, vom îndrepta analiza discursurilor legate de soartă, întâmplare, ursită etc., întâi către libertatea decupată ca abstracțiune – vom împlini, așadar, cerința tratării de ordin *cognitiv* a valorii libertății. Considerând apoi libertatea ca obiect „cuprins” de o dorință, ne mutăm în sfera unor imperative, interdicții, recomandări sedimentate în planul magico-religios al existenței țărănești – împlinind de data aceasta cerința unei abordări „normative” în aprehendarea libertății.

În decelarea unor înțelesuri cât mai consistente legate de destin, soartă, noroc și întâmplare în discursurile de tip țărănesc, indiferent dacă e vorba de analiza unor discursuri cotidiene sau creații folclorice, logica clasică de tip aristotelic se dovedește curând inadecvată. Descoperim necesitatea unei altfel de logici, de tip organic, care să înglobeze și să nu delimiteze, care să admită contradicția, atât la nivel discursiv, cât și la momentul trecerii de la discurs la acțiune și comportament: „Ursita e de la Dumnezeu, dar e și cum și-o face omul”. Acest lucru a fost observat de mult de cercetătorii etosului românesc. Și Ernest Bernea, și Mircea Vulcănescu sesizează necesitatea unei asemenea logici în măsura în care ceea ce domină imaginarul românesc este „sentimentul unei vaste solidarități universale” (Vulcănescu)¹⁷. Am putea s-o numim logică a *măsurii* și nu logică a *rațiunii*. Pentru că *măsura* este noțiunea sub cupola căreia se desfășoară întreaga existență a omului din spațiul românesc

articole și studii apărute mai ales în perioada interbelică, după cum mărturisește autorul în deschiderea trilogiei.

¹⁷ Mircea Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenței*, p. 104.

tradițional, cum observă Constantin Noica¹⁸, sau Ovidiu Papadima, de data aceasta dintr-o perspectivă mai puțin speculativă: „Trăsăturile viziunii românești despre lume ar fi: fraternitatea omului cu toate făpturile firii, liniștea, echilibrul, realismul concepției despre viață, armonia lumii, milostenia, conștiința muncii, modul de a concepe rânduiala ca izvorând din înțelepciunea lui Dumnezeu” (Chiper)¹⁹. Și rațiunea, recunoaște Noica, este tot o măsură, numai că se poate ajunge, cum Occidentul demonstrează, la un exces de raționalitate.

Guvernat de o asemenea logică, *Weltanschauung*-ul românesc elimină dintru început extremele reprezentate de *soarta implacabilă* sau *pura întâmplare* în conceperea libertății. Dacă o credință în soartă înțelegea ca fatalitate este totuși declarată, întâmplarea aproape că lipsește cu desăvârșire din discursul tradițional. Sintetizând accepțiunile întâmplării, Mircea Vulcănescu descoperă că aceasta are fie înțeles de „eveniment”, ceva care survine în spațiu și timp, are loc, se produce, fie de „păanie”, o schimbare de stare neintenționată, iar nu o faptă pe care ai săvârșit-o²⁰. Hazardul este exclus. Hazardul considerăm a fi un exces care nu are ce căuta într-o lume cu un sentiment al organicității ei, guvernată de o logică a măsurii. După cum nu are ce căuta nici determinismul riguros. În ceea ce privește acest determinism, lucrurile nu sunt atât de simple ca în cazul întâmplării. El este adeseori afirmat în credințele țărănești: împotriva hotărârii ursitoarelor nu se poate face nimic²¹, viața omului este predeterminată, uneori chiar înainte de a se naște²².

Legat de acest fapt, furnizăm trei argumente-ipoteze pentru a demonstra că intervievatul sau naratorul nu are în minte noțiunea de destin implacabil înțeles ca preprogramare a oricărui eveniment din viața omului:

a) Noțiunea de soartă s-ar putea să cuprindă doar predeterminarea unor evenimente majore ale existenței omenești, vizate fiind în special marile momente de trecere. Ne referim aici la soțul ursit sau soția ursită, la împrejurările și timpul în care se va produce moartea individului etc. O mulțime de basme analizate de Niculina Chiper (în

¹⁸ Constantin Noica, *Pagini despre sufletul românesc*, p. 73.

¹⁹ Ovidiu Papadima, *O viziune românească asupra lumii. Studiu de folclor*, parafrizat de Niculina Chiper în *Reprezentări ale destinului în folclorul românesc*, p. 27.

²⁰ M. Vulcănescu, *op. cit.*, pp. 121-122.

²¹ Romulus Vulcănescu, *Mitologie românească*, p. 165.

²² E. Bernea, *op. cit.*, p. 178.

Reprezentări ale destinului în folclorul românesc) au ca obiect împlinirea destinului în ipostaza de sfârșit prestabilit inevitabil. Ion Ghinoiu, în *Cărările sufletului*, pare să încline către această variantă de soartă sau ursită implacabilă.

b) Credința în fatalitatea sorții este adesea o credință *postfacto*, ca singura explicație rațională a unui curs existențial neobișnuit, dincolo de granițele normalității pentru o comunitate dată. Niculina Chiper își trece întreaga analiză prin filtrul nevoii de a raționaliza iraționalul, neobișnuitul, întâmplătorul.

c) Contradicția dintre, pe de o parte, afirmarea credinței în soarta fatală și alte elemente ale aceluiași discurs, pe de altă parte, dintre afirmarea acestei credințe și comportamentul cotidian al interviuatului. Afirmarea coerentă a acestei credințe ar implica nonacțiunea de vreme ce evenimentele prestabilite oricum se întâmplă. Contradicțiile sunt însă în spiritul logicii măsurii. Forma pe care o îmbracă aceste contradicții poate fi surprinsă prin intermediul unei anumite metodologii, în care interviuatul are inițiativa discursului, precum și în observarea îndelungată și subtilă a comportamentului acestuia. Ne apropiem în acest caz de aspecte ale *observării participative* în antropologia culturală.

Rămân, așadar, ca fiind mai apropiate de *Weltanschauung*-ul românesc variante ale destinului „îmblânzit”, în care „voința omului poate influența în mare măsură soarta sa” (Bernea)²³. Decizia ursitoarelor poate fi orientată favorabil dacă acestea găsesc anumite daruri pe masa din camera copilului (mai frecvent, turte, zahăr și vin, lumânări și busuioc), precum și unele obiecte care ar sugera viitoarea poziție socioprofesională a de curând născutului. Invocația pe care moașa o recită uneori în momentul nașterii are același rol: „Sfintelor,/ Bunelor,/ Să vă aducă Dumnezeu curate,/ Luminate,/ Bune ca pâinea,/ Dulci ca mierea/ Și line ca apa” (Kernbach)²⁴. Ursele trasează viitorul copilului în linii mari, urmând ca anecdotică legată de împlinirea schemei generale să rămână la discreția acestuia²⁵. O variantă și mai „slabă” de destin ar fi ceea ce Vasile Băncilă numește „menire”, un destin în care factorul metafizic primează, individul traducând acest factor în planul realității atunci când

²³ *Ibidem*, p. 181.

²⁴ Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, p. 609.

²⁵ R. Vulcănescu, *op. cit.*, p. 164.

acționează în sensul menirii sale²⁶. Mai departe, destinul poate fi schimbat. Observațiile Niculinei Chiper din capitolul „Schiță topografică a «destinului favorabil»” aflat în volumul mai înainte menționat sunt relevante în acest sens. Astfel, fiecare om primește în momentul nașterii sau conceperii sale un *noroc* al cărui sălaș se află într-o *lume a noroacelor*. Adesea, acest *noroc* este inactiv, dar el poate fi stimulat printr-o acțiune a pandantului său uman: „Problema esențială a omului tradițional ar fi *căutarea norocului* (...) Călătorul în mers, cel care se mișcă pe drum, caută o cale de mobilizare a entității antropomorfizate numite *Noroc*”²⁷. Într-o narațiune culeasă de Tudor Pamfilie, parafrizat de Niculina Chiper, un împărat bătrân se adresează flăcăului care doarme: „Culcă-te, băiete, culcă-te, că norocu-ți doarme!”. Cu alte cuvinte, *norocul* se manifestă doar dacă personajul îl caută. Nonacțiunea este echivalentă cu stoparea *norocului*. Adesea, un destin *norocos* nu este unul și același cu un destin favorabil în măsura în care acesta nu implică mobilizarea către acțiune²⁸.

În sfârșit, ursitoarele nu numai că se contrazic între ele, dar pot genera destine contradictorii, din care pare să dispară orice urmă de fatalitate: „Când moare o fată mare, rufăria i se coase cu ață neînnodată, căci de-o va înnodea, ursitul ei ce era să-l ia de bărbat nu se va mai însura – și viceversa” (I. Nicolau / C. Hulață)²⁹. Așadar, fetei urсите să moară înainte de căsătorie îi este totuși menit un soț, acestuia, o soție cu care nu se va căsători niciodată.

În urma acestei analize, putem desprinde câteva aspecte legate de o tratare cognitivă a valorii libertății în spațiul românesc. Libertatea ca

²⁶ Vasile Băncilă, *Duhul sărbătorii*, parafrizat de Niculina Chiper în *Reprezentări ale destinului în folclorul românesc*.

²⁷ N. Chiper, *op. cit.*, p. 224

²⁸ Referitor la „*noroc*”, colegul nostru, prof. Petru Dincă – desfășurând o amplă cercetare legată de lexicul românesc de origine dacică – consideră că presupusa etimologie a acestui termen în slava veche nu este verosimilă. „*Noroc*” ar fi un cuvânt dacic, ceea ce ar sugera un mult mai vechi raport al poporului român cu „*norocul*” decât s-a crezut până acum. Reproducem integral notița furnizată de prof. Petru Dincă: „*Noroc* – origine dacă. Cf. alb. *orë* [cit. „oră”], „*noroc*, *soartă*”, *orëçuet*, „*norocos*”. Sl.* *narokŭ* (considerat etimon de Franz Miklosich, Alexandru Cihac și DEX) nu e verosimil, deoarece presupusul termen slav nu are descendenți în limbile slave; sb. *naročit*, bg. *narocen*, ambele cu sensul „special, particular” nu pot fi luate în considerație.” (prescurtări: „cf.” – „compară cu”, „sl” – „slavă veche”, „sb.” – „sârb”, „bg.” – „bulgar”, * – termen neatestat).

²⁹ Irina Nicolau / Carmen Hulață, *Credințe și superstiții românești, după Artur Gorovei și Gh. F. Ciușanu*, p. 276.

abstracțiune și concept ar fi înțeleasă ca *posibilitate de influențare și împlinire a destinului, uneori de schimbare a lui*.

Trecând la celălalt palier de analiză, al libertății ca *valoare*, deci ca obiect al conștiinței cuprins de o dorință, o bună parte dintre credințele și superstițiile țărănești pot fi dispuse în două categorii: o primă categorie – a *semnelor* – în care evenimentele lumii reprezintă tot atâtea indicii legate de viitor și intențiile soartei, și o altă categorie – a *normelor și interdicțiilor* – în care sunt specificate algoritmi magici de acțiune și comportament pentru împlinirea unor scopuri sau evitarea unor finalități nedorite. Într-o lume organică, în care componentele acesteia sunt în dialog perpetuu, în care „trecutul și viitorul, în limita lor extremă, se întâlnesc” (Bernea)³⁰, orice poate trimite la orice altceva, iar soarta se citește prin semnele sale. Această situație este caracterizată cu accente literare de Mircea Vulcănescu: „[L]umea lui (*a românului*, n. n., s. ș.) nu este o lume neutră de întâmplări, fără sens și legătură, ci este o lume plină de puteri rele ori binevoitoare, de chemări și de tăceri, de arătări și de ascunderi. Într-un sens, toate lucrurile acestei lumi sunt ființe și au ceva de spus cui știe să le asculte. Umbra copacului care te îmbie; pământul care-ți rezistă uneori, când vrei să-l despici cu plugul și care se lasă despicat alteori; fântâna care te cheamă să bei; pomul care te îmbie la poame; pasărea care-ți cântă a bine sau a rău; iepurele care-ți taie drumul; zănele care te prind în horă dacă întârzi nopțile pe la răspântii...”³¹.

Aspirația către un spațiu de acțiune aflat la discreția persoanei este afirmată însă prin intermediul celei de-a doua categorii de credințe și superstiții – a *normelor și interdicțiilor*. „Cu busuioc de la popă se culcă fetele sub pernă, ca să viseze pe ursit” (I. Nicolau / C. Hulață)³². Poți alege să visezi sau nu-ți visezi ursitul. Dacă alegi să-l visezi, există o *normă* de împlinit: plasarea sub pernă a firului de busuioc luat de la popă. Omului i se oferă, așadar, soluții magice de aflare a viitorului de care poate face uz după propria-i voință. Există apoi soluții la problemele cu care persoana se confruntă cotidian, soluții aflate, de asemenea, la discreția acesteia: „Dacă asurzește cineva, e bine a ținea genele unui vulpoi câțva timp în urechi, și apoi îi va trece”³³. Interdicțiile au sens doar pe fondul *libertății* de a fi călcate: „Usturoiul se samănă până la Sf.

³⁰ E. Bernea, *op. cit.* p. 175.

³¹ M. Vulcănescu, *op. cit.*, pp. 105-106.

³² I. Nicolau și C. Hulață, *op. cit.*, p. 275.

³³ *Ibidem*, p. 274.

Dumitru. Moare cine îl samănă mai târziu. Usturoiul e cap și cere cap (de om)”,³⁴.

Etapele acțiunii, succesiunea de cauze și efecte, legile universale nu sunt evenimente pe care omul le poate inventa după bunul-plac, însă poate interveni activ în declanșarea și derularea lor prin alegerile pe care le face. Libertatea are sens doar pe tărâmul praxisului cotidian: „Libertatea stă în răspunderea omului de a executa sau nu, în actul de alegere și în acela de a hotărî, dar nu și în modul cum aceste acte se săvârșesc, mod care este indicat într-un anume fel și care provoacă sau întreține un raport între lucruri” (Bernea)³⁵.

Însumând cele două paliere de analiză, putem aproxima o concluzie: spațiul românesc tradițional este dominat de o conștiință a unui destin universal în care lucrurile și evenimentele sunt legate unele de altele în principal prin raporturile magice existente între ele dintru început și pentru totdeauna, omul intervenind ca factor activ în aducerea la existență a anumitor raporturi dintre potențialele raporturi. Libertatea omului este posibilă, dar în cadrul rânduiei date, a unei rânduiei universale în care este înscris el însuși cu rânduiala-i personală. Sau, în cuvintele lui Constantin Noica, „(...) nu există, până la urmă, decât *un* fel de a fi în lege, anume să-ți iei lotul care-ți cade, să iei așadar ce ți se cade ție, și să pleci cu oile tale la păscut”.³⁶

Bibliografie

1. Bernea, Ernest, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Editura Humanitas, București, 2005.
2. Chiper, Niculina, *Reprezentări ale destinului în folclorul românesc*, Editura Saeculum I. O., București, 2006.
3. Ghinoiu, Ion, *Cărările sufletului*, Editura Etnologică, București, 2004
4. Kernbach, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
5. Nicolau, Irina; Hulață, Carmen, *Credințe și superstiții românești, după Artur Gorovei și Gh. F. Căușanu*, Editura Humanitas, București, 2000.

³⁴ *Ibidem*, p. 277.

³⁵ E. Bernea, *op. cit.*, p. 267.

³⁶ Constantin Noica, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, p. 128.

6. Noica, Constantin, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Editura Eminescu, București, 1987.
7. Noica, Constantin, *Pagini despre sufletul românesc*, Editura Humanitas, București, 1991.
8. Vianu, Tudor, „Introducere în teoria valorilor întemeiată pe observația conștiinței”, în *Filosofia culturii și teoria valorilor*, Editura Nemira, București, 1998.
9. Vulcănescu, Mircea, *Dimensiunea românească a existenței*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1991.
10. Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987.

CREDINȚE ȘI SUPERSTIȚII LA STÂNA MARAMUREȘEANĂ

Corina Isabella Csiszar

biceiturile legate de păstorit și o multitudine de credințe și practici magice care s-au păstrat până nu demult – aprinderea focului viu la stână, variantele Mioriței, descântecele pentru sănătatea animalelor – se constituie ca argumente ale vechimii păstoritului și creșterii animalelor în zonă.

Simbolistica păstorului cuprinde un sens de înțelegere intuitivă și experimentală. Păstorul simbolizează veghea; funcția sa presupune exercitarea constantă a vigilenței: este treaz mereu, vede și aude totul. Față de turma sa, păstorul exercită o protecție legată de cunoaștere: știe ce hrană le trebuie animalelor care-i sunt încredințate, este un observator al stelelor, cerului, soarelui; poate prevedea timpul; distinge zgomotele, aude lupii sau behăind oaia rătăcită.

Mielul reprezintă o manifestare a puterii primăverii. El întrupează triumful reînnoirii, victoria ciclică a vieții asupra morții. Această funcție arhetipală face din el o victimă propitiatorie prin excelență, cel care trebuie sacrificat spre a-ți asigura propria mântuire³⁷.

La sfârșitul lunii aprilie, începutul lunii mai, după sărbătoarea pascală, proprietarii de oi se însâmbrează, adică se întovărășesc spre a face stâna. Sunt aleși ciobanii după înfățișare, suflet, ochi: să nu aibă ochi răi cu care ar putea să deoache, să fie curați, harnici și cu mână bună la muls.

Stâna se face marțea, joia sau sâmbăta, numai când e lună plină, crezând că sunt ugerele oilor pline ca luna³⁸.

³⁷ Jean Chevalier, Alain Gherbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. II, Edit. Artemis, București, 1995, p. 300.

³⁸ Mihaela Chișu, 33 ani, Baia Borșa, 2004.

După mulsul oilor în vase pe marginea cărora s-a presărat în prealabil sare cu efect purificator, se înconjoară de trei ori târta, având în frunte un copil, de obicei strungarul, care ține în mână o cruce din ramuri de mesteacăn, împodobită cu flori de mălin³⁹. Se realizează cercul magic, menit să ferească oile de primejdii. Crucea se înfige în pământ, alături de o secure, pentru a feri stâna de fulgere și trăsnete⁴⁰.

Urmează o petrecere cu mâncare, băutură și ceterași, care ține până seara târziu.

La o lună după stână, oile sunt urcate în munte. În zori de zi, ele sunt scoase din adăpost peste un lanț, pentru a rămâne împreună ca verigile lanțului. În fața pragului de la grajd se pune un ou și oile trec peste acesta. Cum nu se sparge oul, așa să nu se prindă bolile de oi⁴¹. Ultima oaie care trece este mulsă pe prag, cu mâinile încrucișate și picioarele așezate de o parte și de alta a pragului, zicând:

Eu te mulg,

Tu să te umpli

Și la țâță

Și la pânțele!

Să-mi aduci

Doi mielușei,

Laptele

Să nu-l pierzi,

Să-l păstrezi

La mielușei

Și-apoi io,

Când te-oi aduce,

Să ai lapte

Bun și dulce⁴².

Oile sunt numărate în ordine descrescătoare și stropite cu agheasmă. Cel mai vârstnic cioban alege o oaie din mijlocul turmei, pentru a o sacrifica și a o oferi săracilor în semn de protecție și sănătate a turmei⁴³.

Stăpânii oilor postesc nouă zile după plecarea oilor în munte.

Ajunși în munte, în fața colibei se aprinde focul viu, de către un fecior care nici în vis nu a fost atras de gânduri și poftă trupești. Datina impune folosirea exclusivă a lemnului și a unei bucățele de iască; fără cremene și fără chibrituri. Prin frecarea a două lemne uscate, din esențe tari, se obțin primele scântei ale focului viu. O cătat două lobde uscate, bunînțele de fag⁴⁴, sau ăla din care o fost făcut o fost paltin sau brad.

³⁹ Petru Rednic, 40 ani, vătaf, Oncești, 2004.

⁴⁰ Ion Rednic, 38 ani, Oncești, 2004.

⁴¹ Ion Rednic, 38 ani, Oncești, 2004.

⁴² Mihaela Chișu, 33 ani, Baia Borșa, 2004.

⁴³ Mihaela Chișu, 33 ani, Baia Borșa, 2004.

⁴⁴ Grigore Vancea, 63 ani, Nănești, 2004.

Lemnu' fulgerat nu era bun, zăce că-i lemn becisnic, oamini să feré de iel⁴⁵. După ce iasca se aprindea, era transferată în mijlocul unei grămezi de paie. La aprinderea focului viu se rostește:

*Măi focuț,
Eu te aprind
Să sii mare și voinic
Și să-mi luminezi turma,
Laolaltă cu luna.
Da' să stai toată noaptea,*

*Să nu tragă lupti la ié;
Lupti de s-or aproptié,
Tu să sii până la cer
Și de la cer mai în sus,
Până lupti s-or și dus⁴⁶.*

Focul viu purifică turma, protejând-o de acțiunea nefastă a strigoilor care încearcă să fure mana, distrugând calitatea laptelui. După curățirea simbolică a turmei, ciobanii sar și ei peste foc în credința că îi va proteja de rele și necazuri. Purificarea prin focul viu echivalează în spiritualitatea tradițională cu biruința luminii soarelui a căldurii primăverii asupra întunericului și frigului de iarnă. El este întreținut și păstrat cu sfințenie, deoarece la stâna unde arde focul viu e mare noroc și nimic rău nu se poate apropia de ea. Imperativ de ordin cutumiar, această convingere exprimă, dincolo de gândirea magică, un aspect practic, izvorând dintr-o realitate concretă: izolarea stânelor la 800-1100 de metri. Stingerea focului reprezenta o problemă, recuperarea fiind dificilă. De aceea, pedepsele pentru cei vinovați de pierderea focului erau aspre, obligându-i la reaprinderea lui și la plata unor despăgubiri materiale: trebuiau să dea câte o oaie grasă.

La coborârea din munte, cel mai vârstnic păcurar stinge focul, luând un tăciune pe care-l păstrează până în următorul an. Acesta stă cu spatele la foc și varsă apă peste umeri, o cană peste umărul stâng și alta peste umărul drept, rostind:

*Măi focuț, îți mulțănesc
C-ai fost mare și măreț,*

*Că mi-i tăță turma-ntreagă,
Io de-aicea plec în grabă⁴⁷.*

Vrăji și descântece la focul viu se făceau cu fire de păr smulse din cap în noaptea de Sânziene⁴⁸.

⁴⁵ Anuța Savu, 81 ani, Vișeu de Sus, 2004.

⁴⁶ Mihaela Chișu, 33 ani, Baia Borșa, 2004.

⁴⁷ Mihaela Chișu, 33 ani, Baia Borșa, 2004.

La primul muls, ciobanii holtei își spălau fața cu lapte de oaie, în timp ce feciorii bătrâni se spălau cu sânge de oaie pentru a atrage fetele.⁴⁹

Un cioban din satul Oncești povestește că însăși Fata-Pădurii obișnuia să-și facă pat de flori și frunze în spatele stânii: era 'naltă de vo doi metări, cu spinarea ca o covată și cu păr lung ca de aur, până-n călcâie. Să învârté p'ângă stână de gândem că zboară. Avé păru cela mândru și numa' de teaptăn să temé. Când strâgam: În stăi, tu, fată, că te-oi teptăna, să spărie și odată să făcé nevăzută⁵⁰.

Unii ciobani pot lua laptele de la vaci, spre a-l da oilor. Este de ajuns ca trecând cu turma prin sate, să cânte din trâmbiță și mana vacilor e luată⁵¹.

Sunt credințe și pentru lâna oilor. Nu trebuie terminat tunsul într-o zi – acel gospodar va fi sărac. Nu se tund oile miercurea și vinerea, deoarece fiind zile de post, lâna va fi aspră⁵².

Sunt practici legate și de vindecarea animalelor bolnave, rămase fără lapte. Se apelează la descântătoare care cunosc ritualul de întoarcerea, manei. Într-o vineri-seara se pun tărațe de grâu într-o sită, peste care se face cruce cu trei unelte diferite: cuțit, seceră, ac, rostind de trei ori descântecul:

Unde mereți voi, muroi?

Unde mereți voi, strigoi?

La stâna lui Ion,

Să luăm laptele de la oi!

Voi acolo dacă-ți mé.

Cu cuțātu v-oi tăié, cu secera v-oi secera

Cu acu v-oi împunge –

Stâna să rămână curată,

Luminată

Iară laptele dulce și curat

Așé cum Dumnezeu Sfântu l-o lăsat⁵³.

Aceste tărațe descântate se dau oilor a doua zi, înainte de ieșirea la păscut. În vatra focului se introduc patru potcoave pe care, după ce se

⁴⁸ Anuța Savu, 81 ani, Vișeu de Sus, 2004.

⁴⁹ Mihaela Chișu, 33 ani, Baia Borșa, 2004.

⁵⁰ (♣) Ioan Drăguș, 82 ani, Oncești, 1991.

⁵¹ Maria Rednic, 63 ani, Oncești, 2004.

⁵² Maria Rednic, 63 ani, Oncești, 2004.

⁵³ Anuța Savu, 81 ani, Vișeu de Sus, 2004.

înroșesc, se mulg oile peste ele, crezându-se că oile stricate se vindecă datorită funcției magice a fierului⁵⁴.

Toamna, după coborârea oilor din munte de Sâmedru, în ziua în care turma este separată și reîncredințată stăpânilor, putem vorbi de un ritual sferic: la plecarea în munte, ultima oaie era mulsă pe prag, cu mâinile încrucișate; acum se repetă procedeul, dar este aleasă prima oaie din turmă. Cu laptele obținut sunt stropite toate oile și grajdul, făcând semnul crucii și rostind:

*Cum o dat lapte oaia iasta, așa să dați și voi la alții cât îți trăi*⁵⁵.

În lucrarea de față am încercat să surprind câteva credințe ale stânilor din Maramureșul Istoric, adică partea de nord a județului.

⁵⁴ Grigore Vancea, 63 ani, Nănești, 2004.

⁵⁵ Mihaela Chișu, 33 ani, Baia Borșa, 2004.

CREDINȚE LA STÂNĂ

*Maria Mirela Ardelean,
Baia Mare*

i în partea de sud a Maramureșului încă se mai conservă, în special credințe, la stână, moștenite din moși-strămoși. În satul Șurdești, din zona etnografică

Fisculaș, o credință importantă este legată de ziua în care se adună oile pentru stână: „Oile se adună pentru stână de 1 mai. Da' dacă 1 mai pt'ică în zî de post, nu s-adună, că nu se pot'e face sâmbra numa a treia zi. Dacă ar hi miercuri, joi și vineri, nu se face sâmbra în zî de post. De obicei, să lasă pă sâmbăta, c-api sâmbăta îs ominii cam p-acasă. S-adună așa că să să poată măsura nu în zî de post: marța, joia sau sâmbăta. Zăce că-i bine pântru oile, să nu pățască ceva: să nu le trăsnească, să nu le mănânce și s-ar putea să nu fie lăptoasă... Așé-i dat'ina. Nu facem noi ce nu s-o făcut niciodată. Mai demult le-aduna, da' tăt așa”, povestește un păcurar de la o stână de pe Munții Gutâi.

Alte credințe, asemenea unor tabuuri, legate tot de zilele săptămânii, în special vinerea: „Să nu ne mutăm d'i pă țarină la Gutâi vinerea, pântru trăsnetu'”. Stână la Munții Gutâi pot face ciobanii din apropiere: din Șurdești, Plopiș, Căvnic etc. Țăranul respectă credințele fără a ignora și ideea de acceptare a ceea ce s-ar putea întâmpla. „Api ce pot păfi, numa' Dumnezeu șt'ie ce pot păfi. Pot păfi bugăt'e: ori le trăsneșt'e pă mai mult'e, ori dă o bolă-n ele...”. De asemenea, miercurea și vinerea nu se tund oile, ca să nu pățească ceva. Nici să nu numeri oile în zi de post, „că or sări lupt'ii-ntre ele”.

Credințe și superstiții au generat și remediile împotriva unor boli. De exemplu, „dacă să-nfoacă la pulpă, să le freci cu pt'iele de neviscă”, adică nevăstuică. Dar „acee și mușcă oile. Dacă o mușcă aceie pt'iere, vinețăște și-nt-o zî gata de ié. Sau dac-o mușcă gândac, pt'ică lâna di pă ié și-ntr-o zî moare. Da' dacă o mușcă o broască răioasă, numa' îi pt'ică pulpa”. Dacă oile sunt mușcate de șarpe, leacul ar fi „un fel de frunză lată

cum este pân-aintea căsî ce i să zâce «minciună» și este și-n pădure, da' -i mult mai mare, ca palma". Ciobanul a ajuns la această concluzie făcând o analogie cu ceea ce mănâncă cerbul când îl mușcă vipera, dacă îl mușcă.

Drumul pe care păstorii îl fac în fiecare an cu urcușul și coborâșu-i caracteristic nu este lipsit de pericole care trebuie înfruntate și necesită curaj. Unul dintre cei mai aprigi dușmani este *lupul*. Ciobanii consideră că acesta are „mint'ea a 12 oameni și put'erea a șasă oameni". „El până nu cercetează terenu' nu să bagă. Tot face urme roată, roată. Când o sărit câinii, nu știu încotro să să ducă, că-i plin de urme". Când vine lupul „bat câinii, ieși afară, strâji, faci larmă. Api să departă. Avem țad'i de carbid, da' să t'em câinii. Când vin doi, atuncia-i periculos. Unu' hârâieșt'e câinii, celălalt vină și atacă dacă faci foc și arde focu' tare, el știi că nu dormi, că tu ai pus pă foc. Când să domoleșt'e focu', el vină pă lângă colibă, că știi că tu dormi că ți s-o potolit focu'. Și dacă-i pui ceva cergă, api șt'ii că acele nu-i fac nimnică".

În ceea ce privește superstițiile legate de lup, se zice că „dacă prinde orice și mănâncă două săptămâni, i se încheștează gura și nu mai poate prinde nimnică". Și dacă se întâmplă ceva la stână în acel interval, „zâce că nu ți-o putut prind'e oaia, că în zâlile cele nu ș-o putut deschide gura. După ce mănâncă o oaie mere și vomează ș-apoi mănâncă el dup-aceie liniștit. Da' nu stă pă loc, tăt îmblă".

„Acel simbolism al devoratorului ține și de cel al gurii de fiară, imagine inițiatcă și arhetipală, legată de fenomenul alternanței zi-noapte, moarte-viață; gura devorează și scuipă înapoi, este inițitoare, căpătând, în funcție de fauna locală, înfățișarea celui mai vorace: în cazul acesta, a lupului". De asemenea, se spune că „nu poat'e întoarce capu' să să uit'e-napoi numa' cu tătu. Așa de tare-i în grumaz, așa ar hi el că nu s-ar put'e întorce cu capu'. Ca lupu', nu t'e poți întoarce-napoi numa' cu tătu'", spune o vorbă din bătrâni.

Un alt posibil dușman al stânii este *ursul*. În acest scop, nu este bine să frigi slănină seara, că-i miroase ursului și vine la oi.

A feri oile de lup, de farnece etc. este o sarcină, o responsabilitate la care oamenii răspund direct sau indirect, în funcție de relația lor cu stâna și cu animalele. Astfel, cu ocazia *măsuriișului*, preotul satului sfîntește stâna și oile cu agheasmă și face rugăciuni specifice acestui ceremonial, legate de păstor și păstorit.

Stropirea cu agheasmă are scopul de a purifica, dar are rol apotropaic, de a îndepărta eventualele primejdii care se pot abate asupra

stâneii. Oamenii care au oi la stână țin post pentru a fi ferite oile de primejdii în oricare zi a săptămânii.

Există sărbători în calendarul creștin dedicate oilor, cum este *Haralambie*, care se ține pentru ca oile să nu fie mâncate de lupi. Există, de asemenea, o zi special dedicată animalelor: prima vineri după Paști, când creștinii sărbătoresc „Izvorul Tămăduirii”. „Atunci femeile mărg cu sare, cu făină la biserică, pun și plant’e într-o coșercuță făcută dintr-on fel de «spet’iază» împletită. Și să slujăst’e și-api și la vit’e și la oie, când dai abrac, să lingă. Apoi pui așa cum pui sare pă mâncare, cum folosâm noi la Paști, nu pui o litără, că poate o litără duci acolo de tăt”.

Păcurarul este implicat direct și este principalul responsabil de soarta oilor după ce acestea au ajuns în stâna lui. Datoria lui și a oricărui alt om care vine la stână este să nu meargă cu unghiile mari, să prindă oile de pulpă, că este pus să și le taie acolo. Și „să nu meri de rându’ tău, să nu te speli pă mânuri, să vadă c-ai pus mâna pă găleată, că t’e scot’e-afară”.

Din preocuparea pentru igienă au izvorât alte credințe. După ce se mulg oile, se strecoară laptele și se măsoară, se spală păcurarii pe mâini ca să mănânce. „Se spală toți acolo-nt-o găleată deolăture. Și apa ceie s-o arunce-nt-o tufă, înt-on terș, unde nu poț călca, ca să nu să facă bățucături, călcături, un fel de noduri pă ujăr la oi. Că să fac nișt’e ot’iuri, să coc, le doare și nu stau la muls”.

„Când pui lapt’ile să hiarbă, să ai grijă să nu iasă-n foc, că să-nfoacă oile la pulpă. Dacă o ieșât în foc, să țâpi, ca să nu se-nfoace la pulpă, că s-ar put’e să iasă”.

Laptele nu trebuie strecurat către „scăpătat” sau Apus, „că să duce lapt’ile de la oi. Să-l strecuri cu gura găleți spre Răsărit, să vie lapt’ile la oi”.

Pentru farmece, când se ia laptele de la oi și zbiară, există credința că e bine să mergi la preot cu sare, ca să o sfințească. „Am pățât că o zdierat oile și mi s-o strâcat multe la ujăr. Și am mărș la béserică cu gruz de sare care apoi să pune la oi să lingă”.

Tot de credințe ține și faptul că în stână nu e bine să vorbești vorbe spurcate. „Mai bine zâci o rugăciune, *Doamne ajută!*, te speli pă mânuri și mulgi oițele”.

Femeile nu au voie să intre în staul, nici printre oi. Mai ales în ziua măsurșului „nu să pot apropt’ie, ca să nu spurce oile, că s-ar face bube pă ujăr la oi”.

Fără a ignora sau aducându-și aminte, ciobanul maramureșean încă păstrează cu sfințenie unele credințe despre stână și superstiții pe care și le-a însușit de la înaintași.

Notă:

Exprimările în grai local, înregistrate la Șurdești, în anul 2007, aparțin celor care poartă numele Dișpe, astfel: Petre (45 de ani), Augustin (41 de ani) și Maria (41 de ani).

Opinia privind simbolismul devoratorului este preluată din: Chevalier, Jean, Gherbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. II; Editura Artemis, București, 1995, p. 251.

TRADIȚII ȘI OBICEIURI DE PAȘTI

Prof. Monica Zăvoianu Mihăescu

aștele este cea mai importantă sărbătoare creștina a anului, prima celebrare a sa petrecându-se în jurul anului 1400 î. H. Sărbătoarea Paștelui poate fi asociată cu primăvara. Retrezirea naturii la viață simbolizează noua viață pe care creștinii au câștigat-o prin crucificarea și Învierea lui Iisus. Paștele creștin este similar cu două tradiții antice: una evreiască și alta păgână. Ambele tradiții sărbătoresc Învierea, trezirea la viață.

Paștele creștin derivă din Paștele evreiesc, numit Pesach, cuvântul de origine al cuvântului Paști.

Pentru prima dată, Paștele a fost sărbătorit în jurul anului 1400 î. H. În această dată, evreii au părăsit Egiptul cu ajutorul lui Dumnezeu. Scriptura în cartea Exod (Ieșirea) din Vechiul Testament ne oferă instrucțiunile date de Dumnezeu pentru sărbătorirea Paștilor în timpul lui Moise. Evreii din antichitate își aminteau de faptul că Dumnezeu i-a salvat din robia în care se aflau în Egipt.

Cu ocazia ieșirii din Egipt, când au sărbătorit pentru prima dată Paștele, toți evreii trebuiau să ia un miel și să-l sacrifice. Apoi, cu sângele mielului erau unse ramele de lemn ale ușilor de la casele în care locuiau aceștia. În noaptea aceea, îngerul morții, trimis de Dumnezeu a trecut prin Egipt și a omorât toți fiii întâi născuți ai egiptenilor în casele care nu aveau pe ușă sângele mielului. În casele israeliților nu a murit nimeni, pentru că aceștia ascultaseră porunca lui Dumnezeu și au pus sângele mielului pe ușile lor. Sângele mielului oferea o garanție, un semn vizibil prin care credincioșii dădeau de înțeles ca au luat în serios avertismentul lui Dumnezeu.

Noaptea, după primul cântat al cocoșilor, toată suflarea satului se scoală pentru a pleca la slujba de Înviere. Înainte de a pleca de acasă, toți oamenii, vârstnici și tineri, se spală pe față cu un ou roșu și un bănuț de argint, în credința că vor „fi sănătoși ca oul și curați ca argintul”. Apoi bărbatul ia coșul cu pască și întreaga familie se îndreaptă către biserică.

După slujba de noapte, bucovinenii își ordonează, pe două rânduri în jurul bisericii, coșurile cu pască, pentru a fi sfințite de către preot. La

întoarcerea spre casă, fiecare duce în mână și lumânarea aprinsă la Înviere.

Un obicei care se practica numai în Bucovina în noaptea de Înviere este acela ca fetele să se ducă în clopotniță și să spele limba clopotului cu apă neîncepută. Apa neîncepută înseamnă ca persoana care a scos-o din fântână să nu vorbească până când va fi folosită la spălatul clopotului. Cu această apă se spală apoi fetele în zorii zilei de Paști ca să fie frumoase tot anul și să alerge feciorii la ele.

Altă dată, în momentul în care intră în casă, capul familiei afumă cu lumânarea de la Înviere semnul crucii pe „meșter-grinda” (bârna transversală), ceea ce făcea posibilă aflarea vechimii unei case după numărul de cruci afumate pe care le avea în „casa cea mare”.

După o scurtă perioadă de odihnă, toți membrii familiei se așază la prima masă festivă de Paști, dar nu înainte de a se spăla, încă o dată, în mod ritual, cu apa în care s-au pus oul roșu și banul de argint. Festivitatea este deschisă de cel mai vârstnic bărbat din familie, care ciocnește primul ou roșu cu soția sa, apoi ciocnește ouă cu toți ceilalți.

Ciocnitul ouălor roșii se face cu solemnitate și cu respectarea unor reguli precise: persoana mai în vârstă, de obicei bărbatul, lovește violent „capul” oului ținut de partener, în timp ce rostește „Hristos a Înviat!”, iar partenerul îi răspunde „Adevărat a Înviat”.

Fiecare membru al familie trebuie să mănânce mai întâi un ou sfințit, după care consumă din toate bucatele sfințite la biserică. Abia după aceasta se poate mânca din celelalte feluri de mâncare așezate din abundență pe masa festivă.

Ca simbol al creației, al zămislirii vieții, oul a inspirat, din vechi timpuri, numeroase legende, basme, o întreagă literatură.

În cultura românească este suficient să amintim doi reprezentanți de seamă: Constantin Brâncuși și Ion Barbu, a căror operă gravitează în jurul acestui subiect, considerat ca formă geometrică perfectă – „obiectul perfect”. Originea colorării ouălor se pierde în negura epocii precreștine, din timpurile când Anul Nou se sărbătorea la echinocșiul de primăvară. Ele erau date în dar, ca simbol al echilibrului, creației și fecundității. Și la romani, colorate în roșu, ouăle făceau parte dintre darurile sărbătorii lui Ianus și erau folosite la diferite jocuri și ceremonii religioase.

Obiceiul colorării ouălor s-a transmis creștinilor și este încă practicat mai ales la popoarele Europei și Asiei. Spre deosebire de alte țări ale Europei, unde obiceiul s-a restrâns sau a dispărut, la români a

înflorit, atingând culmile artei prin tehnică, materiale, simbolica motivelor și perfecțiunea realizării.

Ouăle „încondeiate” („împistrite” sau „muncite”) s-au constituit, la români, într-o mărturie a datinilor, credințelor și obiceiurilor pascale, integrându-se între elementele de o deosebită valoare a culturii spirituale populare, care definesc particularitățile etnice ale poporului nostru.

Folclorul conservă mai multe legende creștine care explică de ce se înroșesc ouăle de Paști și de ce ele au devenit simbolul sărbătorii Învierii Domnului. Cea mai răspândită relatează că Maica Domnului, care venise să-și plângă fiul răstignit, a pus coșul cu ouă lângă cruce și acestea s-au înroșit de la sângele care picura din rănilor lui Iisus. Domnul, văzând că ouăle s-au înroșit, a spus celor de față: „De acum înainte să faceți și voi ouă roșii întru aducere-aminte de răstignirea mea, după cum am făcut și eu astăzi”.

De-a lungul timpului, motivele ornamentale s-au complicat (ca și culorile), chiar dacă semnificația simbolică nu mai este cunoscută decât de bătrânele satului. Motivele predominante sunt cele geometrice, fitomorfe, zoomorfe, antropomorfe sau naturaliste, reprezentând animale, păsări, sau chiar scene biblice, în diferite combinații.

Cromatică și motivele decorative diferă de la zonă la zonă și chiar de la creator la creator, depinzând de imaginația acestuia.

În zilele de Paști existau interdicții severe: în prima zi nu era permisă plecarea din sat, nu se mătura prin casă, nu se pregătea mâncare, iar masa de Paști nu se ridica timp de trei zile.

Astăzi, în a doua zi de Paști, finii se duc în vizita la nași, cu colaci, pască și ouă roșii, iar copiii merg la părinți.

În cea de-a doua și în cea de-a treia zi de Paști avea loc stropitul ritual cu apă, în amintirea readucerii la viață a fetei de evreu, leșinate la aflarea veștii învierii lui Iisus, prin stropirea ei cu apă de către tinerii ce treceau întâmplător prin zonă. Lunea, feciorii stropeau cu apă fetele din sat, iar marțea fetele îi udao pe feciori. Obiceiul contemporan, de a stropi cu parfum rudele și prietenii vizitați a doua zi de Paști, este o reminiscență târzie și „emancipată” a acestei datini.

Prima săptămână de după Paști, ce se încheie cu Duminica Tomii, este numită Săptămâna Luminată. Se crede că „cine moare în această săptămână merge direct în rai”. Din această săptămână încep cele nouă joi și cele nouă marți numite „oprite”, despre care se credea că sunt periculoase pentru grindină. „Joile oprite” erau serbate de către femei prin abținere de la muncile casnice, crezându-se că, astfel, se asigură sănătatea

oamenilor și prosperitatea turmelor și se fereau semănăturile, viile și livezile de grindină, furtuni, brume și înghețuri târzii. Ciclul acestor sărbători se încheia cu cea de-a noua joi, numită „Joia Verde” sau „Joia bulcilor”.

Bibliografie:

1. Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români*, vol. II, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994.
2. Maria și Nicoale Zahacinschi, *Ouăle de Paști la români*, Editura Sport-Turism, București, 1992.

PRACTICA DESCÂNTECULUI, ASTĂZI

Sorin Mazilescu

escânteul constituie un aspect al medicinei populare, și anume forma de artă care însoțește anumite practici ale terapiei populare. Intervine astfel în acest joc al codării și decodării magia, mai exact magia prin descânteac. Este un fenomen de suprastructură care a apărut odată cu începuturile diferențierii relațiilor sociale în omenire. Pornind de la situația descânteacelor populare terapeutice, structuri magico-poetice tradiționale al căror praxis reclamă prezența unor persoane specializate – de obicei descântătoarele satului – și a căror transmitere se face numai prin „furtul” simbolic, deci „nu mecanic, vers cu vers, ci printr-o acțiune totalitară, prin înțelesul pe care îl conține” [Gheorghe Pavelescu, 1998:75], însă fără știrea performerului, totul din teama magică de a nu cădea blestemul sau boala asupra celei care îl rostește în afara cadrului terapeutic. În credința locală, descânteul își pierde puterea dacă e spus altuia, sau cel puțin cuiva mai în vârstă decât știutorul lui (descânteul trebuie să-l prinzi pe furiș, prin „furarea șoptelor”- inf. Zâna Mita, n. 1933, Leicești-Coșești, iunie 2003).

Despre descântecele unor boli, precum cele „de speriat”, se crede că destăinuirea lor aduce boală celui care a făcut indiscreția. Prin urmare, descântecele care se știu sunt mult mai numeroase decât cele ce au putut fi înregistrate.

Sucesiunea și simbioza culturii orale cu cea scrisă reclamă ca fiecare apropiere de un manuscris ori de o tipăritură veche, ca produse ale mediilor culturale folclorice, să radiografieze, înainte de un demers hermeneutic propriu-zis, raportul dintre cele două culturi, valorificând aspecte ce țin de filologie, arhivistică, istorie și lingvistică. În mediile folclorice, dincolo de rostirea ritualică, în momente bine determinate, de către performatori specializați și beneficiind de o anumită regie a zicerii (tonalitate mai joasă sau mai înaltă, cuvinte ininteligibile, secrete, cu sens ascuns, interjecții, ritm alert sau lent, secvențe rostite în șoptă tocmai pentru a nu putea fi replicate de performeri nechemăți sau neinițiați) – descânteul popular a circulat fie în formă manuscrisă, fie în formă

tipărită, sub două forme: în cărți specializate de descântec sau de leac și în culegeri miscelane.

Faptul că descântecul este resimțit de comunitatea arhetipală ca secvență ritualică ezoterică, transmisă de la o generație la alta sau de la maestru la discipoli, doar în anumite condiții și numai în cercuri închise, conduce, desigur, la un anumit conservatorism, favorizat mult și de oralitatea reclamată prin excelență de textul magico-ritualic. Totuși, rafinamentul și hermetismul descântecului este păstrat în nuce și prin scriitura și tipărirea magică, așa cum se poate deduce din marea frecvență cu care găsim astfel de practici magice redactate în lucrările miscelane.

Un posibil răspuns afirmativ la întrebările legate de păstrarea eficienței descântecului popular curativ ar trebui să aibă în vedere două ipostaze ale acestuia: mai întâi credințele proferate de magia scrisurilor (manuscrise și cărți) și a înscrisurilor (răvașe), iar apoi alăturarea deloc întâmplătoare și includerea organică a textelor teurgice în corpurile de texte cu caracter religios și de practică liturgică.

Într-o cercetare de teren în martie 2004 în satul Retevoiești-Pietroșani, am identificat următoarele caracteristici referitoare la deochi:

Se zice că cineva, o persoană, este deocheată, dacă din cauza unei indigestii sau a unei răceli are dureri de cap. Cel mai răspândit și cel mai bun mijloc socotit când e vorba de un copil, de un om mare sau chiar și un animal etc., pentru ca să nu se mai deoache, trebuie ca persoana care îl vede și îl privește să nu se mire de frumusețea, calitățile sau de defectele celui privit. În cazul când se miră, cel ce privește trebuie să sufle peste acea persoană (peste cea privită), să scuie (să simuleze că scuipă), spunând cuvintele: ptui, ptui, ptui, să nu fie de deochi! sau să nu te deochi eu!

Nu numai omul sau copilul mic se deoache, ci și celelalte ființe sau chiar și lucruri din jurul omului suferind de urmările firești ale deochiului.

E credința că dacă vezi la cineva un animal frumos, o vacă, un vițel, un miel etc., ca să nu se deoache, e bine ca stăpâna să facă un semn cu cărbune sau cu cerneală pe fruntea omului, copilului și a celorlalte ființe, mai cu seamă la copilul mic, spunându-se cuvintele că cine va vedea copilul, omul etc. să se mire de semn și nu de el.

Se mai obișnuiește ca semnul acela de pe frunte să se pună și din pământ udat cu scuipat de sub locul unde a stat cu talpa piciorului (încălțăminte), ce se ia cu vârful (buricul) degetului arătător de la mână

dreaptă și apoi se pune pe fruntea celui în cauză, spunându-se cuvintele: Când se va deochea călcâiul meu, atunci să se deoache și x, y, atunci și nici atunci!

De asemenea, ca să fie ferit toată viața lui de deochi, copilul mic trebuie să fie cântărit imediat ce a fost născut, dar fără să mai știe altcineva ce greutate a avut copilul, decât numai mama și moașa.

Tot în acest scop, era obiceiul ca timp de trei zile să nu se spună nimănui sexul nou-născutului și să se dea să sugă pentru prima dată la sânul unei țigănci care are și ea un copil mic.

Cea care descântă trebuie să ia o cană cu apă neîncepută, adusă proaspătă de la fântână. Se duce cu ea la foc și se alege nouă cărbuni aprinși, care se pun separat, din care se aruncă trei cărbuni aprinși în cană, făcându-se semnul crucii cu latul mâinii deasupra cării, după care se spun pe șoptite cuvintele descântecului, de la început până la sfârșit.

Se aruncă al doilea rând de trei cărbuni aprinși și acum ca și prima dată, spunându-se descântecul. În timpul când și cât se spun cuvintele descântecului, descântătoarea dă cu un cuțit prin apă tot în formă de cruce.

La fel se procedează și cu cei din urmă trei cărbuni, făcându-se iarăși descântecul.

La sfârșitul descântecului se observă starea cărbunilor. În cazul când cărbunii au căzut cu toții la fundul vasului cu apă, se zice că persoana pentru care s-a descântat a fost deocheată puternic, iar în cazul când cărbunii au rămas și plutesc pe deasupra apei, se zice că persoana în cauză nu a fost deocheată.

Din această apă descântată se dă pe fruntea celui bolnav, pe față și pe pânțe (la buric), după care se dă să guste de trei ori din ea (apa descântată). Apa care a mai rămas în cană se toarnă toată pe capul pisicii, spunându-se cuvintele: Când se va deochea pisica, atunci să se mai deoache și x, atunci și nici atunci!

În cazul când nu este pisica în casă, apa rămasă în cană se toarnă pe țâțana ușii, spunându-se și aici aceleași vorbe care s-ar fi spus dacă s-ar fi turnat apa pe pisică (informațiile furnizate despre descântec ne-au fost oferite de către Ioana Cârstoiu, n. 1946, din Retevoiești-Pietroșani, în martie 2004).

În continuare vom prezenta câteva tipuri de descântec întâlnite pe valea Râului Doamnei:

Descântec de „Muma-Pădurii”

Din cauza unor dureri interne, la cap etc., pe care copilul mic le suferă în anumite momente din timpul zilei, dar mai cu seamă în timpul serii, fie chiar și seara târziu, babele socoteau că aceste dureri sunt cauzate de o bătrână închipuită ce trăia în pădure ca mumă a ei, numită Muma-Pădurii, care speria copilul, din care cauză îl face să țipe, să plângă puternic.

Ca să se facă sănătos și de aceste dureri, de aceste spaime, i se descânta de „Muma-Pădurii”, numai în următoarele două zile, căutându-se, ca în timp ce se descântă, descântătoarea să aibă la îndemână următoarele obiecte: cuțit, topor, seceră, furcă de tors, răschitor, piepteni etc.

Mărți-seara spre miercuri și joi-seara spre vineri, până nu apune soarele, descântătoarea iese cu copilul în brațe în ușa casei și spune următoarele cuvinte:

U! Muma-mumelor, Muma-Pădurilor!

Eu te strig, tu să-mi răspunzi,

Eu îți dau, tu să-mi dai;

Eu îți dau plânsul copilului meu,

Tu să-mi dai odihna copilului tău;

Să doarmă și copilul meu

Cum doarme păsăretul tău,

Să tacă ca ulmul, să doarmă ca lemnul.

Dacă tu nu mi-l vei da,

Cu cuțitul te-oi spinteca,

Cu toporul te-oi tăia,

Cu seceră te-oi seceră! etc.

Inf. Maria D. Libianu,
apud Vasile Popescu, mai 1966 (Retevoiești)

Descântec de „Soare sec”

Din cauza unei mici răceli, provenite din faptul că suferindul a stat într-un curent de aer, cel în cauză are dureri de cap, dureri la frunte sau la ochi. Această durere nu este continuă, ci numai în anumite ore din zi, dar mai ales dimineața.

În aceste cazuri, cei din jurul lui, dar mai ales bătrânele spun că bolnavul are „Soare sec”.

Și această boală își are descântecul ei: în trei dimineți senine, după răsăritul soarelui, bolnavul se duce cu bătrâna descântătoare la râu, se

alege un loc de mică adâncime și cu apa liniștită, la o margine de apă liberă, unde soarele bate mai cu putere și se oglindește mai bine în apă. În marginea apei, pe nisip curat, se pun nouă pietricele albe sau nouă boabe de grâu. Bătrâna apleacă capul bolnavului, cu mâna stângă, punându-l să privească cum se oglindește soarele în apă, după care, în numele bolnavului, începe să spună, tare sau încet, următorul descântec:

*Am crezut că soarele e la mine în cap,
Când colo el a fost în lac,
Soarele are nouă surori,
Eu am nouă dureri;
Să măie o soră să-mi ia din cap o durere.
(Să măie o soră să-mi ia din cap un dor).*

Inf. Rafira I. Bușegescu,
apud Vasile Popescu, mai 1966 (Retevoiești)

Când a terminat de spus aceste cuvinte, aceasta ia cu mâna dreaptă apă din râu, împreună cu o pietricică sau un bob de grâu, pus înainte în apă în acel loc și se aruncă peste capul suferindului, după care repetă descântecul de opt ori, avându-se grijă ca de fiecare dată să spună că soarele are cu o soră mai puțin și o durere mai puțin 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1, 0, până se termină de aruncat pietricelele. Când spune că soarele nu mai are nicio soră și nici bolnavul nu mai are durere, bolnavul este spălat bine pe cap și pe față cu apa râului din locul unde s-a descântat.

În cazul când apa râului este departe, se poate face acest descântec acasă, punându-se o strachină curată cu apă la un loc curat și liber, unde să poată bate soarele, să se oglindească bine în apa din strachină. Se pun și aici nouă boabe de grâu sau nouă pietricele și se procedează ca și la râu.

Descântec „De gâlci”

Din cauza frigului și a aerului rece, afectând glandele ce se găsesc pe lângă trahee și rădăcina limbii (laringele), o femeie caută să frecționeze bolnavul (pe deasupra), partea dureroasă cu ulei, unt sau cu untură.

În timpul când frecționează (pe gât) partea dureroasă, femeia spune următoarele:

*Au fost nouă gâlci, nouă surori,
Din nouă au fugit două,
Și-au mai rămas șapte gâlci.*

*Din șapte gălci au mai fugit două
Și-au rămas cinci gălci.
Din cinci gălci au mai fugit două
Și-au mai rămas trei gălci.
Din trei gălci au mai fugit două
Și-a mai rămas o gălcă.
Din o gălcă care a fugit și ea,
Nu a mai rămas niciuna
Gâlcile au rămas ca meiul,
Gâlcile au mai rămas ca bobul de mac,
Să treacă prin urechile de ac,
x...să rămână curat și luminat,
Cum Maica Domnului l-a lăsat!*

Inf. Maria D. Libianu,
apud Vasile Popescu, mai 1966 (Retevoiești)

Descântec de „Urcior la ochi”

Se ia bolnavul, se duce cu el la un coș de vatră sau la gura sobei, după care cu degetul cel mic de la mâna dreaptă se face de trei ori cruce peste ochiul bolnav. Apoi, bolnavul este pus cu fața la gura sobei, după care de trei ori în gura sobei (deschisă, ușa sobei) și se spun cuvintele:

*Ham, ham urcior de câine,
Când voi fi eu câine,*

*Atunci să stai tu la mine,
Atunci și nici atunci!..*

Ibidem

Descântec de „Albeață”

Din cauza unei lovituri pe pupila ochiului, după câteva zile, cel lovit simte pe globul ochiului o usturime, ca apoi, după câteva zile, să apară pe pupila ochiului o pată mică albă, care produce mâncărime. În cazul în care bolnavul nu ia în serios cazul, după mai multe săptămâni pata albă rămâne definitivă.

Și în cazul acesta, bătrânele descântătoare caută să-și arate iscusința lor, spunând următoarele vorbe:

*Nouă ești, nouă albești,
Cum se roade lâna de pe oi,
Ceața de pe cer, spuma de pe mare*

*Roua de pe floare,
Așa să se roadă albeața
Din ochiul lui x...
Să rămână curat, luminat,
Cum Maica Domnului l-a lăsat!*

Idem

Eficiența magică a descântecelor este condiționată însă și de caracterul radical al formulei, ceea ce duce la întrebuițarea unor expresii lingvistice inexistente în limbajul curent, poeziei descântecelor fiindu-i caracteristică o mare inventivitate în limbaj. Descântecele au fost poeme cu funcție rituală puternică, constituind principalul component al actului magic al descântatului și principalul purtător de eficiență magică. Noțiunea mitică pe care se fundamentează descântecul este puterea magică a cuvântului, înțeleasă ca o putere materială, cu eficiență directă asupra structurii concretizate în evenimentul la care se referă. Din punctul de vedere al relației rit-poezie, descântecul reprezintă categoria de poezie rituală care acoperă integral secvențele actului ritual ca atare.

Cele mai frecvente sunt descântecele de boală și descântecele de dragoste. Boala este un accident care întrerupe cursul normal al destinului individual; în raport cu acest accident, descântecul este funcția magică destinată restabilirii stării de sănătate. Între descântecele de boală și cele de dragoste nu există propriu-zis diferențe funcționale, în gândirea populară dragostea fiind cea mai rea dintre boli. Ca mesaj codificat, descântecul nu este adresat niciodată beneficiarului, cum se întâmplă de obicei în cazul colindelor, ci forței acționate în favoarea lui, sau forței malefice, realizându-se astfel o deplasare fictivă a beneficiarului din poziția de destinatar al mesajului în poziția de referent. Această structură este mai evidentă în descântecele de boală:

*Voi, trei fete mari/ din cer făcute/ cu trei seceri de oțel făcute...,/
nu vă duceți să secerați dealurile, văile, grânele, oarzele, fânețele!/ vă
duceți la cutare/ și secerați orbalțul/ din rădăcina dinților,/ din auzu
urechilor,/ din vederile ochilor,/ peste apă îl dați,/ unde cocoș negru nu
cântă,/ câne negru nu bate;/ acolo să cheie, să răscheie,/ și cutare să
rămâie luminat,/ curat,/ cum Dumnezeu l-a lăsat!*

Inf. Ioana Cârstoiu, n. 1946,

Retevoiești, martie 2004

Descântecele prezintă însă și alte abateri de la structura funcțională a poeziei de incantație, sau de urare, mai întâi prin faptul că poziția

destinatarului poate fi ocupată nu numai de forța magică benignă, ci și de agentul care a provocat îmbolnăvirea:

*Voi, plecăcioase,/ mâncăcioase,/ să vă luați/ să vă duceți/ la fata
lui(cutare),/ că v-au poruncit,/ că au lăsat/ o vacă grasă/ să vă ospăteze /
că (cutare)/ nu vă știe ospăta,/ nici adăpa,/ nici așterne,/ nici culca,/ nici
adormi.*

Ibidem

În aceste cazuri, forța magică benignă este implicată numai referențial, ca mediator între descântător și forța malefică. Aceste abateri sunt determinate de situația conflictuală a nivelului magic implicat în poezia descânteceleor. Boala este efect al unei forțe magice maligne, iar vindecarea - efect al forței magice benigne. Cele două forțe sunt antrenate într-o stare conflictuală pe care descântătoarea o mediază. În descânțelele cu dezvoltare amplă, poziția destinatarului este ocupată alternativ de forțele benigne sau maligne, și nu rareori se instituie dialoguri care o pun pe descântătoarea însăși sau pe beneficiar în situația de receptori de mesaje.

Ca structură poetică, descânțelele depășesc, de cele mai multe ori, cadrul simplu al poeziei de incantație (formularea cererii și motivarea ei concisă), acumulând desfășurări descriptive și narative largi, care le apropie de poezia de urare. Formulele lor finale prezintă, de altfel, multe similitudini cu formulele de urare din colinde:

*(Cutare) să rămână curat,/ curat și luminat,/ ca argintul strecurat,
ca soarele în senin!*

Ibidem

Ovid Densusianu remarca însă prospețimea care străbate convenționalismul acestor creații, apropiindu-le de expresia lirică.

„Dacă prima impresie pe care ne-o dau descânțelele e de ceva prea convențional, stereotipat, și de prozaism contrastând cu alte creațiuni populare, altfel ni se înfățișează când le urmărim mai de aproape: străbate prin ele viața nu numai cu uniformități, le vedem răsfrângând anumite contingente, redând ceva ușor de recunoscut că pornește din sufletul țaranului nostru și, ca poezie, nu putem spune că rămâne de tot în urmă - nu o găsim, e adevărat, deodată, vestind de la întâiul vers frumuseți de exprimare simplă, dar când răsare din șiruri lungi ale lor, ne aduce bine aminte de aceea din doine” [Ovid Densusianu, 1930: 351].

Manifestările maleficului în viața cotidiană (blestemele, bolile sau chiar moartea) pot fi prevenite sau remediate prin acțiuni legiferate la nivelul cutumei culturale; acțiunile produse magic pot fi tot magic

desfăcute: sănătatea perturbată de o maledicție poate fi recuperată tot magic, printr-o incantație ritualică având caracter apotropaic, protector sau profilactic, iar acest sistem de reprezentări mentale colective privind perechea sănătate/boală fundamentează un întreg set de concepte terapeutice specifice. O bună parte dintre aceste concepte care ar putea fundamenta o antropologie a sănătății devin operabile odată cu împământarea credinței în forța cuvântului, dincolo de forma de reprezentare a acestuia, scrisă sau verbală. Poziționându-se în sfera incantației terapeutice-populare, în acea manifestare spirituală care exploatează puterea interioară a cuvântului până la fetișizarea lui, aderăm la concluzia că „mediile orale operează un transfer al încărcăturii simbolice și magice de la cuvântul rostit la cuvântul scris. Presupusa, misterioasa eficacitate a cuvântului rostit se extinde și asupra realizării lui grafice, cu atât mai mult cu cât aceasta necesită o știință și o tehnică pe care puțini oameni o stăpâneau” [Alexandru Ofrim, 1998: 44].

Pentru a beneficia de credința magică trebuia uneori să dovedești prin fapte, prin bunăvoință și prin credință. Un aspect destul de interesant îl constituie implicarea solomonarilor în tămăduirea unor boli. Preotul Ion Cârșina (n. 1955, Dragoslavele) ne-a furnizat o informație extrem de interesantă referitoare la solomonarii care mergeau în mediul rural: „Prin sat treceau solomonari și zice că aveau în mână un căpăstru făcut din coji de mesteacăn și bătea, pe la poarta omului și cereau de mâncare. Erau zdrențăroși, așa nebărbieriți și o femeie bătrână, bolnavă, când l-a văzut de departe, i-a deschis poarta și i-a dat pâine, și i-a zis „dai c-o mână și-ți iau cu o mână” și a plecat. Copilul a-ntrebat „mamă, ce-a zis că-mi dai c-o mână și-ți iau c-o mână?”, și ea s-a bucurat, s-a dus în casă și ce credeți că i-a dat: i-a dat o pâine c-o mână și el îi losese boala și ea când s-a-ntors în casă, s-a-ntors sănătoasă și nu mai avea nimic. Atunci a spus că oricine trece pe la poartă e bine să-i dai un pahar cu apă și o bucată de pâine, pentru „că-i dai c-o mână și-ți ia cu o mână” [februarie 2004].

Sincretismul magico-religios rezidă în manifestări ce se relevă la o analiză stratigrafică a pietății populare: apropieri ale profilelor actanților, mesaje și finalități congruente, texte încorporate împreună în aceeași formulă editorială; într-un asemenea climat simbiotic, alăturarea descântece-rugăciune trece drept încă un caz particular al interferențelor magico-religioase specifice culturii folclorice. Dubla ipostază a performerului/practicianului, sau în cazul tipăriturilor, autorului/culegătorului, de magician și față bisericească, poziția de

proximitate a textului magico-tradițional față de textul cultic-religios nu face să recunoască decât compatibilitatea celor două concepții despre felul în care se poate realiza medierea relațiilor dintre omul bolnav și Dumnezeu, tămăduitorul tuturor sufletelor. În plus, contextul reliefării celor două limbaje conferă prestigiul structurii tradiționale magico-ritualice a descântecului popular terapeutic, care este văzut în mentalitatea comunitară ca o „rugăciune populară”, a cărei eficiență terapeutică și psihoterapeutică nu se diminuează prin replicarea tipografică a textului, ci, din contră, intră definitiv în memoria culturală a spațiului tradițional.

Referindu-se la calitățile lor artistice, Ovidiu Papadima inventariază: „...o bogăție de invenție verbală adesea uluitoare; asociații surprinzătoare de imagini; descărcări de efecte de o mare intensitate, atât în sensul frecvenței diminutivelor mângâietoare față de bolnav, cât și în sensul invectivei alternând cu flatarea, sau al rugăminții alternând cu blestemul, față de agentul presupus al răului, al suferinței; ființe fabuloase venind cu primejdie sau în ajutor, prin acțiuni desenate epic, în puternice trăsături de negru și alb, ca în basm și în baladă” [Ovidiu Papadima, 1968: 362-363].

Omul trecutului nu-și putea imagina boala și suferința ca avându-și originea în structura lui psihofizică. Neputând ajunge la explicația științifică prin agenții patogeni de tipul microbilor, înaintașii noștri își explicau răul interior prin acțiunea directă a unei ființe, de ordinul supranaturalului. Se vedeau neputincioși în a evita unele calamități altfel decât prin mijloace supranaturale. În credințele despre boli, demonul presupus că ar cauza suferința prin stabilitatea lui în organismul omului se confundă adesea cu personificarea bolii însăși. Ciuma era închipuită ca o „babă urâtă”. În jurul anului 1716, locuitorii satului Retevoiești se fereau de ea așezând la hotare momâi ca s-o sperie, o pândeau înarmați cu ghioage, sau căutau s-o momească făcându-i într-o singură noapte, de la tors până la cusut, o cămașă. Un indiciu în acest sens ne dă următorul descântec de junghi: *A ieșit cuconița,/ Boscănița,/ Boi mândri a înjugat/ Și la arat a plecat./ Și a arat cât a arat/ Și cânepă a semănat.../...Și cămeșă a făcut,/ Și junghiurile a îmbrăcat/ Și apoi le-a blestemat.../* [Inf. Maria D. Libianu, apud Vasile Popescu, mai 1966, Retevoiești].

Legenda spune că vechiul sat Retevoiești se numea Siliște. Între anii 1716 și 1719, când a bătuit ciuma în Țara Românească, printre satele care au căzut victimă acestei boli a fost și satul acesta, Siliște. Cei care au rămas în viață au părăsit satul, mergând în partea de jos a Râului

Doamnei, în apropiere de satul care astăzi se numește Ciumești, la punctul numit Coasta Frumoasă, unde au hotărât să rămână peste noapte, până a doua zi, când urmau să-și continue drumul.

A doua zi, din câți s-au culcat seara cu gândul că vor scăpa de moarte din sat, numai câteva familii s-au mai trezit. Cei mai mulți din ei au murit în timpul somnului, acolo unde erau culcați cu familiile lor. Acei care au rămas în viață după aceasta nu au mai continuat drumul, ci s-au stabilit prin satele vecine locului unde au dormit prima noapte, de la părăsirea satului.

După câțiva ani s-au întors în sat numai cinci-șase familii din cele plecate, stabilind o altă vatră a satului.

Hotărnicia reală, lumească duce astfel la hotărnicii magice, ireale, fantastice sau mitice. În acest sistem de interferențe, locurile socotite necurate „erau considerate zone de interferență și contact a celor două lumi ideal deosebite” [Romulus Vulcănescu, 1970: 177].

Bibliografie

1. Densusianu, Ovid, „Limba descântecelor”, în *Grai și suflet*, IV, București, 1930.
2. Papadima, Ovidiu, *Literatura populară română. Din istoria și poetica ei*, Editura pentru Literatură, București, 1968.
3. Pavelescu Gh., „Magia la români”, în *Studii și cercetări despre magie, descântece și mană*, București, Ed. Minerva, 1998.
4. Pop, Mihai, Ruxăndoiu, Pavel, *Folclor literar românesc*, EDP, București, 1976.
5. Vulcănescu, Romulus, *Etnologie juridică*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1970.

PIATRA ÎN FOLCLORUL LITERAR DIN ARGEȘ-MUSCEL

Grigore Constantinescu

*Cine are noroc are,
pune-n piatră și răsare,
eu semănai busuioc
și n-a răsărit deloc!...*

valorificarea complexă a folclorului literar a constituit o preocupare constantă a marilor spirite ale culturii naționale în acțiunea lor generoasă vizând relevarea capacității creatoare, a modului de viață și a aspirațiilor poporului român. Considerând că, între componentele istoriei, se înscrie și poezia populară, Mihail Kogălniceanu o definea – în contextul obiceiurilor, credințelor și tradițiilor naționale – „mărturia de preț a vieții și spiritului poporului român”, iar Costache Negruzzi o aprecia ca fiind „o răsfrângere a sufletului neamului, a gândului și faptelor sale”. În viziunea lui Alecu Russo, creația populară constituie „primul capitol al istoriei civilizației unui popor”, idee pe care Nicolae Bălcescu o formulase cu maximă claritate în lucrarea *Cuvânt preliminaru despre izvoarele istoriei românilor*: „Oamenii întâi cântă, pe urmă scriu. Cei dintâi istorici au fost poeți. Poeziile populare sânt un mare izvor istoric. Într-însele aflăm nu numai fapte generale, dar ele intră și în viața privată, ne arată obiceiurile și simțămintele veacului”. Veridicitatea afirmațiilor marelui cărturar pașoptist se confirmă prin investigarea atentă și competentă a folclorului argeșean – parte constitutivă a tezaurului creației populare naționale.

Importanța folclorului în spiritualitatea neamului românesc a fost sintetizată magistral de către istoricul literar Vladimir Streinu, originar din Argeș: „Etic și estetic, folclorul este clasicismul analfabeților de odinioară, primul clasicism românesc”⁵⁶.

Constituind o veritabilă cronică a vieții poporului, prin reflectarea sub o multitudine de aspecte a existenței sale, creația populară este, în

⁵⁶ „Interviu” în *Tribuna*, nr. 14 [954], an XIX, 3.IV.1975.

același timp, o sursă nepuizabilă de informații, suplinind absența unor dovezi scrise menite să ateste trecutul unor așezări care reprezintă scena vieții și activității mai multor generații de oameni.

Proverbe și zicători

Proverbele sunt aforismele poporului.

[Lucian Blaga]

În *Culegerea de proverburile sau povestea vorbii*, considerată, de către poetul Vasile Alecsandri, „filozofia poporului român, prin proverburile – acele cugetări ieșite din cuminția românului, sub forme concise și originale, aforisme născute la școala experienței seculare, adevăruri „de prin lume adunate/ și iarăși la lume date”, Anton Pann² publica o serie de maxime în care „piatra” reprezintă un element referențial, sentințe populare cu circulație atestată și în arealul etnocultural al Argeșului și Muscelului:

● *Un nebun aruncă o piatră în gărlă și o mie de înțelepți nu pot să o scoată* ● *Dumnezeu să-l înmulțească/ ca și pe piatră să crească* ● *Sărăcia la om e stană de piatră* ● *Sărăcia când ți-e vatră,/ e ca o stană de piatră* ● *Oricât de mică piatră/e mai grea într-a sa vatră* ● *Piatra care se rostogolește din loc în loc nu prinde mușchi* ● *Piatra care nu e bună/rău macină totdeauna* ● *Din piatră seacă, scoate banul* ● *La copaciul fără poame, nimenea nu aruncă piatră* ● *Două pietre tari nu pot măcina bine* ● *Ajunge de la moară la râșniță.*

În studiile paremiologice, *piatra* reprezintă elementul de referință constitutiv al unor proverbe și zicători generate de experiența multiseculară de viață a poporului.

*Dicționarul de proverbe și zicători*⁵⁸ elaborat de I. A. Candrea include o serie de expresii cu semnificații corelate acestui termen, expresii care circulă, și în prezent, în zona etnoculturală Argeș-Muscel: ● *A arunca cu piatra în cineva* ● *A avea inimă de piatră* [var.] ● *A avea/A i se pune o piatră pe inimă* ● *A călca în piatră seacă* ● *A fi de piatră* ● *A-i cădea de pe inimă o piatră de moară* ● *A i se lua/A i se ridica/A-i cădea o piatră de pe inimă* ● *A nu lăsa piatră pe piatră* ● *A număra pietrele* ● *A rămânea statornic ca o piatră în vorbele sale* ● *A scoate apă/lapte/din*

⁵⁷ Timișoara, 1990, *passim*.

⁵⁸ Ediția a II-a, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2002, p. 147.

⁴ Editura Bibliotheca, Târgoviște, 1999, p. 175.

piatră seacă • A scoate bani din piatră seacă • A-și pune carul în pietre • Fuge de scapără pietrele • Minte de stă piatra-n loc • Piatră în casă • Plângea și lemnele și pietrele de mila lor • Român dezghețat care scoate lapte dulce din piatră seacă • Sănătos ca piatra • Stomacul cel tare și pietrele pietre mistuiește • Un soare de frigea pământul și ardea pietrele.

Abordând selectiv elemente de paremiologie pe care le-a reunit sub titlul *Înțelepciunea dâmbovițeană*⁴, Ion Bratu insera următoarele expresii populare, cu circulație inclusiv în zona Argeșului și Muscelului, sentințe al căror nucleu semantic îl constituie „piatra”: • *Piatra care nu e bună macină rău întotdeauna.* • *Piatra care se rostogolește din loc în loc nu prinde mușchi.* [var.] *Piatra care se rostogolește nu prinde mucegai* • *Piatra, piatră, de e piatră/ șade jumătate-n apă,/ o calcă carul și crapă,/ inima mea multe rabdă.*

Piatra în expresii și locuțiuni

Mihail Sadoveanu – inegalabilul „poet al naturii”, marele povestitor romantic al neamului românesc - întuind covârșitoarea taină lirică pe care o ascundeau vorbele de tâlc spre împlinirea unui gând, definea expresiile și locuțiunile ca „modele de concizie și inovație metaforică”.

În ampla sa culegere paremiologică *Pilde, povățuiri și cuvinte adevărate și povești*, cărturarul muscelean Iordache Golescu semnala semnificațiile educative ale unor expresii populare, caracterul profund moralizator al acestora, considerând că „pildele la vorbă tocma ca niște glume, însă, nu puțină învățătură ne și dau”.

Din rațiuni de ordin strict tematic, reproducerea selectivă a unor „proverbe și zicători” determinată de circumscrierea semantică a acestora în sfera vocabulei „piatră” este, ab initio, extrem de parcimonioasă în relevarea tezaurului de înțelepciune conținut de cele „22.504 pilde, povățuiri, cuvinte adevărate și asemănări, cum le numește Iordache Golescu”⁵.

Semnificația maximelor reproduse este explicit redată de către ilustrul paremiolog, astfel încât orice altă interpretare, în afara comentariilor sale concise, la obiect, să nu contravină sensului real al acestora: • *Nenorocirea, mehenghiul* (tc.= piatră de încercare) *prieșugului* (Adică la nenorociri se cunoaște prietenul) • *Piatra când se*

⁵ Gheorghe Paschia, „Introducere” la volumul lui Iordache Golescu, *Proverbe comentate*, Editura Albatros, București, 1973, p. 13.

rostogolește, multe alte pietre trage după ea (Adică cel mare, când greșește, pe mulți îi bagă în păcate) • *Piatra cea mai mică sparge valul cât de mare, când în ea izbește* (Adică și cel mic își face răsplătirea sa, când cel mai mare îl supără) • *Piatra ce n-au socotit-o zidarii, aceea s-a pus în capul unghiului* (Adică pe cel ce nu-l bagă nimeni în seamă, acela ajunge mai mare și mai destoinic) • *Piatra ce se rostogolește nimic dobândește* (Se zice pentru cei ce umblă rătăcindu-se) • *Piatra de ascuțit însăși ea nicicum taie, iar cuțitul tăios îl face*. (Se zice pentru cei ce pe alții învață, iar ei nu se învață) • *Piatră cu piatră, fără var, nu ne face zidul bun* (Adică iute cu iute, fără înduplecare, nu se pot învoi) • *Piatră moale anevoie găsești* (Adică cumplit cu cumplit) • *Sparge pietrele cu capul* (Se zice pentru cei ce se apucă cu cei mai mari ai lor, însemnând că pe însăși ei vatămă) • *De la moară la râșniță* (Adică de la cele mari la cele mai mici) • *Și-a nimerit coasa gresia* (Adică s-a potrivit la năravuri, cum o muieră rea când dă peste un bărbat mai rău) • *Piatra după sfoară s-o așezi la zid, iar nu sfoara după piatră, că te înșeli îndată* (Adică urmare după dreptate, iar nu dreptate după urmări) • *Păstrează piatra neclintită, pe care se ascute întrecerea tinerilor* (Adică cinstea celor destoinici) • *Trebuie să macine piatra, ca să curgă la piscoaie* (Adică trebuie întâi să muncim, apoi să așteptăm să dobândim) • *Cele rele să le scrii pe apa ce curge, iar facerea de bine în piatră să o sapi* (Adică orice rău pătimești îndată să-l uiți, iar facerea de bine în veci s-o ții minte)

*Dicționarul limbii române moderne*⁶ inserează expresii și locuțiuni românești curent utilizate în limbă, în care componenta referențială o constituie vocabula „piatră”: • *Ori (sau când) cu capul de piatră, ori (sau când) cu piatra de cap*, se spune când cineva este pus într-o situație grea, din care, oricum ar face, tot rău iese • *Piatra care se rostogolește nu prinde mușchi*, se spune despre omul nestatornic, care începe de toate și nu sfârșește nimic • *Piatră în (sau din) casă* = fată nemăritată (considerată ca o povară pentru familie) • *A călca în piatră seacă* = a se osteni zadarnic, a nu-i merge cuiva bine • *A-și pune carul în pietre* = a lua o hotărâre nestrămutată • *Fuge de scapără pietrele* = fuge foarte repede • *E ger de crapă pietrele* = e ger strașnic • *(A fi) tare (sau sănătos) ca piatra (sau de piatră)* = (a fi) foarte sănătos • *A fi de piatră* = a fi fără milă, a rămâne insensibil la suferințele altuia • *A avea (sau a i se pune, a-i sta cuiva ca) o piatră pe inimă* = a avea un mare necaz, o mare neliniște • *A i se lua (cuiva) o piatră de pe inimă (sau de pe cuget)*

⁶ București, 1966, *passim*.

= a se elibera de o mare grijă, de o mare teamă; a soluționa o situație grea • *A nu (mai) rămâne piatră pe piatră* = a nu se (mai) alege nimic din ceva • *A nu mai lăsa piatră pe piatră* = a face praf și pulbere • *A număra pietrele* = a umbla haimana • *A arunca cu piatra (în cineva)* = a acuza, a învinui (pe cineva).

*Dicționarul de expresii și locuțiuni românești*⁷ include, passim, „pietre rare” extrase din filonul de aur al spiritualității neamului, a căror circulație este atestată și în arealul etnocultural al zonelor Argeș și Muscel, expresii formate pe baza vocabulei „piatră”, „nestemate ale inteligenței, simțirii și umorului poporului nostru, mărturii ale felului său de a trăi și a gândi și de a se exprima atât de plastic și de dens”, reproduse, în continuare, selectiv, pentru a evita repetarea lor: *A scoate apă (și) din piatră seacă* = a reuși într-o acțiune foarte grea, a dobândi ceva în urma unor mari eforturi • *Ori (cu) capul de piatră, ori (cu) piatra de cap* = fie într-un fel, fie în altul, cum o fi • *A sta piatră pe capul cuiva* = a incomoda pe cineva, a-i cauza greutate, prin prezența sau prin purtarea sa • *A-și pune carul în pietre* = a-și pune în gând ceva cu toată hotărârea, a lua o hotărâre nestrămutată • *(E un) ger (sau frig) de crapă pietrele* = (e) foarte frig, (e) ger mare • *Crapă pietrele de frig și țigani în ilic* – se referă la cei săraci • *(A avea) inimă de piatră (sau împietrită)* = (a fi) nesimțitor, nepăsător și rău • *Când va da din piatră lapte* = niciodată • *(Ca o) piatră de moară* = foarte greu, anevoios, neplăcut • *A privi cu ochi de piatră* = a privi nepăsător, rece, indiferent • *A arunca cu piatra în cineva* = a acuza, a învinui grav pe cineva • *A avea (sau a i se pune, a-i sta cuiva ca) o piatră pe inimă* = a fi stăpânit de o mare grijă sau neliniște, a avea un mare necaz • *A călca din piatră în piatră* = a depune toate eforturile pentru a dobândi, a realiza ceva • *A fi de piatră* = a fi fără milă, insensibil • *A fi tare (sau sănătos) ca piatra* = a fi foarte sănătos • *A i se lua (sau a i se ridica) cuiva o piatră (de moară) de pe inimă* = a scăpa de grijă, de o teamă; a găsi o soluție care să pună capăt unei situații grele • *A mișca din loc (sau a răsturna) toate pietrele* = a face tot posibilul pentru a obține ceva • *A nu (mai) rămâne (sau a nu mai lăsa) piatră pe piatră* = a nu se mai alege nimic din ceva, a distruge ceva până în temelii; a face praf și pulbere • *A număra pietrele* = a umbla haimana, fără niciun rost; a bate drumurile • *A scoate apă din piatră (seacă)* = a obține ceva cu foarte mare greutate, prin vrednicie și istețime • *Fuge de scapără pietrele* = fuge foarte repede • *A călca în piatră seacă* = a nu-i

⁷ București, 1968.

merge bine cuiva, a se osteni zadarnic • *A sta piatră* (sau *țeapăn*, *înfîpt în pământ*) sau *a rămâne* (*ca o*) *stană de piatră* = a sta nemișcat, încremenit. • *A fi de marmură* sau *a fi rece ca o marmură* (sau *ca marmura*) = a fi insensibil, a nu se tulbura de nimic, a rămâne rece la toate • *A rămâne de marmură* = a rămâne împietrit, încremenit de spaimă, de uimire; a înmărmuri.

Reproducerea locuțiunii împreună cu semnificația ei a fost determinată de acuratețea explicației date de către autorii acestui amplu dicționar al inteligenței populare românești.

În excelentul *Dicționar universal al limbii române*⁸, Lazăr Șăineanu inserează, passim, contexte semantice în care vocabula „piatră” reprezintă elementul referențial al următoarelor expresii și locuțiuni: • *de piatră* – cu sens de a) încremenit (a rămas stană de piatră); b) greu, profund (somm de piatră); c) sensibil – p. ext. (inimă de piatră) • *fuge de scapără pietrele* = fuge foarte repede • *a scoate* (sau *a duce*) *ceva* (și) *din piatră seacă* = a realiza, a obține ceva cu orice preț (a scoate lapte dulce și din piatră seacă) • *a pune cea dintâi piatră* = a începe, a iniția o acțiune, o lucrare etc. • *a i se lua o piatră de pe inimă* = a se elibera de o mare grijă, de o mare teamă; a scăpa dintr-o situație dificilă • *a fi de piatră* = a) a sta neclintit, încremenit; b) a fi nesimțitor, nemilos, rău • *a-și pune carul în pietre* = a lua o hotărâre fermă, a fi încăpățânat • *a fi tare ca piatra* = a fi sănătos și puternic • *a nu mai rămâne* (sau *a nu se lăsa*) *piatră pe piatră* = a (se) distruge totul, a nu mai rămâne sau a nu se mai lăsa nimic • *a arunca cu piatra* sau (cu) *pietre în cineva* = a acuza, a defăima pe cineva • fig. fam. *piatră în casă* (sau din) *casă* = fată nemăritată (considerată ca o povară pentru familie) (la pl.) numele unor jocuri de copii care se joacă cu pietricelele • *piatră de încercare* (fig.) = mijloc de încercare a capacității, a sentimentelor, a valorii cuiva, dovadă, indiciu, mărturie • *piatră de temelie* (sau *fundamentală*) = (fig.) principiu de bază; *piatră unghiulară* (fig.) = element de bază, fundamental.

Autorul reproduce și cuvintele compuse, generalizate sub această formă în limbajul cotidian, cuvinte în care *piatra* este asociată cu un determinant: *piatră-acră* = sulfat dublu de aluminiu și potasiu • *piatră-vântă* = sulfat de cupru • *piatră-de-var* = calcar din care se fabrică varul; *piatra-iadului* = azotat de argint; *piatră-de-pucioasă* = sulf în formă de bucăți; *piatra-șoricelului* = arsenic; (bot.) *piatră-linte* = plantă erbacee din familia leguminoaselor (*Astragalus australis*).

⁸ București.

Formulări specifice limbii sunt consemnate și în *Dicționarul de expresii și locuțiuni românești*, apărut la Chișinău, în anul 1997: *Piatră de poticnire* sau *piatra poticnirii* (înv.) = dificultate, greutate, necaz, bucluc • *piatră de temelie* (sau *fundamentală*) = 1) o piatră care intră în construcția fundamentului unei clădiri; 2) (fig.) element de bază, fundamental • *piatră unghiulară* = 1) piatră așezată în colțurile fundației unei clădiri; 2) (fig.) element de bază, fundamental.

Folclorul poetic din zona Argeș-Muscel

Folclorul poetic din zonă surprinde prin varietatea sa categorială și prin amploarea creațiilor lirice ilustrând manifestările de viață spirituală ale poporului român.

În contextul folclorului ceremonial, folclorul obiceiurilor de iarnă cuprinde un „Colind de gospodari”, cules de Dimitrie Al. Nanu, în anul 1940, din satul Arefu, de la Ionescu Gheorghe, colind în care „pietrele” constituie un accesoriu important în derularea acțiunii evocate în acest obicei tradițional: „Coea-n curți la mari boieri,/ mari boieri își d’adormiți/ cu arme la căpătâie./ Cine mână să-i deștepte?/ Mână-un stol de porumbei.../ Pe zăbrele de fereastră/ cu aripi le-nconjură,/ *pietricele*-ngrindinară./ Mari boieri se deșteptară/ și săltară și zburară/sus, mai sus, de se-nălțară,/ jos, mai jos, de se lăsară,/ luară apșoară-n gurișoară,/ *pietricele*-n degețele,/ mari boieri se deșteptară”.

Colindul „Dormiți, dormiți, mari boieri” atestat în zona Muscelului, de unde a fost cules de către C. Rădulescu-Codin și D. Mihalache în anul 1909, boierii ce dormeau sunt deșteptați de un stol de rândunele care „*Pietricele*-mi răsunară,/ luar’ apșoară-n gurișoară, *pietricele*-n degețele/ și-mi cântară,-mi grângurară/ cu apșoară-mi râurară,/ boieri mari se deșteptară”.

În varianta „Cincea-n curți” – culeasă din zona Argeș, de D. Udrescu – un cârd de porumbei, din aceleași motive, „Luară-apșoară-n gurișoară/ *pietricele*-n gherușele” apoi, „cu apșoară-nrourară,/ *pietricele*-mi grindinară,/ boieri buni se deșteptară”.

Colindele cu evidentă tentă religioasă, precum „Noi umblăm și colindăm”, cules din Mățău, de prof. Cezar Neacșu, Dumnezeu – „mititel și-nfășețel” – poartă o „tichiută de bumbac/ moale să-i fie la cap,/ iar, „în tichiuta albă, stă o *piatră* nestemată”. Piatra este dimensionată hiperbolic, în sensul că ea „cuprinde lumea toată,/ Țarigradul jumătate,/ Rusalimu-a treia parte”.

„Colindul Domnului Hristos” – în versiunea înregistrată de către preotul cărturar Ioan Răuțescu din comuna Dragoslavele în anul 1909, relevă originea sacră a mirului, vinului și grâului din suferințele îndurate de Iisus Hristos: mirul – din sudoarea Mântuitorului chinuit de jidovi; vinul – din sângele curs din coasta pe care l-au împuns-o cu sulita; iar, din trupul Său îngropat într-o „groapă de *piatră*/ (pentru care) plânge lumea toată”, a apărut sămânța de grâu generatoare de viață.

În cântecul „Sus, pe apa Jiului” cules din Muscel, calul lui Făt-Frumos are puteri miraculoase, deoarece, atunci când „calcă calu-n *piatră* seacă,/ *piatra* seacă să-mplinește,/ voinici cai când potcovește/ cu potcoave de argint/ cari nu s-a pomenit”.

În versiunea „Pe lunca Jiului” culeasă din Retevoiești, personajul legendar este „Mihai cel frumos” al cărui cal „calcă-n *piatră* seacă, *piatră* seacă poleiește, boieri caii-și potcovește”.

„Colind de fecior cu cal bun” cules în anul 1919, din Dragoslavele, evocă liric calitățile supranaturale ale unui cal hrănit „cu fânul Muscelului”, crescut în „grajd de *piatră*” despre care se dusesse vestea până la București, la domnie. Stăpânul său, Gheorghe (Făt-Frumos), înarmându-se cu un buzdugan, încăleacă pe calul năzdrăvan, care, „sări din *piatră în piatră*,/ *piatra* seacă foc nu lasă/ și sări din colț în colț,/ tot lăsând prăpăd de foc”. La București, domnul îi propuse să-l cumpere, oferindu-i un preț exorbitant, dar Gheorghe (Făt-Frumos) refuză, provocându-l la luptă și amenințându-l că, în caz că-l va învinge, îi va lua și domnia.

Aria de circulație a colindului includea și zona sudică a Muscelului, o variantă „De-i umbla cât ai umbla” fiind înregistrată în anul 1909, de C. Rădulescu-Codin, în Goleștii Badii.

Piatra, ca element structiv al unui edificiu, apare și în cântecul popular „Fata dalbă cetate-și face” cules din Arefu: „Fata dalbă cetate-și face/ nu și-o face cum și-o face;/ și-o zidește-mpărătește,/ cu *stâlări de piatră-ș dalbă*”.

În cântecul „Sus, la vârșa munților” din lirica populară argeșeană, iubita apare într-un cadru de referință pentru tema abordată în acest studiu: „Sus, la vârșa munților,/ sus, la râpa șoimilor,/ unde râul să răpede,/ să răpede p-o *lăspăde*,/ dă făcut ce mi să face?/ Două *prunduri* mari și dalbe,/ între două *prunduri* dalbe”.

Silva din colinda „Vasilca” este „grasă și frumoasă/ și-ntre ochi mângâioasă”, printre altele, fiindcă „apă rece a băut,/ apă rece de pe *piatră*”. În „Semănatul”, colindă de Anul Nou culeasă din zona Argeș, se

urează gazdelor: „Câte *pietre* sunt la munte,/ atâția porci, vaci, boi în curte”.

Plugușorul

Element folcloric component al literaturii de ceremonial, plugușorul se adresează celor ce sunt colindați în ajunul Anului Nou, urările fiind asociate cu elemente din cadrul ambiental care cuantifică mulțimea bunurilor dorite, de către colindători, gazdelor.

Plugușorul tradițional include, în ampla sa structură compozițională, episodul în care „Troian mult se bucura,/ zeciuală morii da,/ pe morar îl dăruia”, pentru că măcinase grâul din care „Dochiana cea frumoasă” a făcut colăcei pentru colindători: („Morarul”) „turna deasupra-n coș/ grâu mărunțel de cel roș;/ grâul s-așeza pe vatră/ și din coș, cădea sub *piatră*,/ de sub *piatră*, în covată,/ curgea făină curată”.

Plugușorul cules de la informatoarea Tia Săvulescu din Brăduleț, în anul 1972, prezintă, printre asemenea elemente referențiale, și *pietrele*: „Câte pene pe cocoși,/ atâția copii frumoși!/ Câte dranițe pe casă,/ atâția bani pe masă!/ Câte cioare zburătoare,/ atâtea vaci mulgătoare!/ Câte *pietre* la fântână,/ atâtea oale cu smântână!/ Câte vrăbii într-un rug,/ atâția boi buni de plug!”

Varianta de plugușor „Măine anul se-nnoiește” culeasă din Brăduleț este, sub raportul extinderii, „restrânsă și cântată, cu o urare directă”. Urările vizează ca element comparativ și *pietrele*: „Câte *pietre* la fântână,/ atâtea oale cu smântână !”

În colindul „Într-o zi de sărbătoare”, *piatra*, ca element de durabilitate, este menționată în descrierea boilor – neobișnuiți! – care trag plugușorul: „Boișorii de la roată/ cu cornițele de *piatră*”.

Plugușorul tradițional preluat din Vlădești detaliază modalitatea de treierat grâul – secvențial evocată în colind, într-un spațiu special: „Și-n curând s-au apucat/ de grâul au treierat/ pe arii bătute/ cu *piatră* de munte,/ cu iepe zăpăcite,/ cu aur potcovite”.

În zona Muscel, „Plugușorul” se completează cu „urături” de genul: „Câte *pietre* în munte,/ atâtea oi în curte!”; „Câte *pietre* în râu,/ atâția saci cu grâu”; „Câți *bolovani*,/ atâția cârlani!”

Sorcova

În ritualul poporului român, sorcova – colindă ce se practică, în cursul sărbătorilor de iarnă, în special, în ziua Anului Nou, de către copii - conține, în textul său, urări vizând sănătatea celor colindați, comparabilă în „tărie” cu *piatra*.

Colind tradițional circumscris folclorului ceremonial de Anul Nou, în care protagoniști sunt copiii mici care urează noroc și sănătate părinților și cunoscuților, Sorcova prezintă, în contextul său, comparații sugerând perspective de bogăție și vitalitate dorite, „la anul și la mulți ani!”, celor colindați.

Sorcova culeasă de Constantin Țibrian de la copiii din satul Buzoești se referă la „piatră” și „bolovănei”, printre elementele comparate: „Sorcova, vesela,/ să trăiți, să-mbătrâniți,/ ca un măr,/ ca un păr,/ ca un fir de trandafir!/ Tare ca fierul,/ iute ca oțelul;/ tare ca *piatra*,/ iute ca săgeata!/ Câte cuie sunt pe casă,/ atâți copilași la masă!/ Câți *bolovănei*,/ atâți mielușei!/ Câte nuielușe,/ atâtea vițelușe!/ Câte frunze e-n frunzar,/ atâția bani la buzunar!/ La anul și la mulți ani!”.

Ghicitori

Ghicitorile sunt considerate „o specie a literaturii populare cu caracter alegoric metaforic”, întrucât definirea unui element este posibilă numai prin precizarea unor particularități caracteristice ale acestuia. [C. Fierăscu, Gh. Ghiță – *Mic dicționar îndrumător în terminologia literară*, București, 1979] .

Deși sfera noțională a *pietrei* („nume generic dat rocilor comune, dure și casante”) [*Dicționarul limbii române moderne*, București, 1969] este extrem de redusă în folclorul argeșean, se atestă, în literatura de specialitate, formulări de genul: „Cum șed *pietrele* în apă?”, la care răspunsul previzibil: „Ude!”, a fost precizat de către informatoarea Dănuț Maria din Ciofrângenii, chestionată de profesorul Dimitrie Al. Nanu.

Antologia folclorică *Din literatura populară argeșeană* – publicată, în anul 1973, de către Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă Argeș – constituia, în opinia lui D. Al. Nanu, „un val din marea folclorului nostru”, descoperit și valorificat pentru a nu lăsa „să se piardă în uitare fermecătoarele haruri ale sufletului popular”.

„Substituirea obiectului metaforizat” se înregistrează și în cazul ghicitorii culese, în anul 1974, din comuna Arefu, de către Adriana Rujan, președinta Asociației folcloriștilor argeșeni „C. Rădulescu-Codin”: „Ce este în lac/ Și nu putrezește ?” (*Piatra*). [*Folclor poetic din Argeș*, Pitești, 1979].

Strigături

Strigăturile sunt „versuri cu caracter epigramatic, cu aluzii satirice sau glumețe, care se strigă în timpul jocului la sate”. [DLRM].

Din folclorul muscelan, am selectat strigături care cuprind, în alcătuirea lor lexicală, referiri cu semnificații satirice formate pe baza vocabulei „piatră” – parte constituantă a unor expresii și locuțiuni populare: „Am o mândră cam buimacă;/ *calcă tot în piatră seacă!*” • „De laudă, nu se lasă:/ Are ce pune la masă;/ Nu vreo mâncare aleasă;/ Hâda lor că-i *piatră-n casă!*” • Bade, *inimă de piatră,*/ Ce nu vii la noi odată?! [Justina Constantinescu – *Comori ale literaturii populare din satul Poenărei*, ms, 1982].

Cântece de nuntă

În cântecul de mireasă „Înfloriți, flori, înfloriți!” reprodus, parțial, din romanțata și atât de inspirata „cronică de familie” a distinsului vicepreședinte al Asociației folcloriștilor argeșeni „C. Rădulescu-Codin”, Constantin Cârstoiu, *Drumul Pițulesei. Maria Cârstoiu – valoros rapsod al plaiurilor muscelene*, locuțiunea „a călca din piatră în piatră” este integrată versurilor culese în anul 1936, de către Harry Brauner, de la celebra cântăreață populară din Slatina: „De-aș călca *dân chiatră-n chiatră,*/ Din strein, nu mai fac tată;/ De-aș călca din urmă-n urmă,/ Din strein, nu mai fac mumă!”.

Rostită de către vornicul marelui, orația de nuntă – care conferă o veritabilă solemnitate unor momente tradiționale fundamentale din cursul constituirii cuplului marital, ceremonialul îmbrăcând un profund caracter religios – conține, în evocarea „facerii” de către Dumnezeu a „strămoșilor” Adam și Eva, versuri ce includ și *piatra*, printre elementele din care a fost „zidit” Adam: „Și-n rai a zidit/ pe strămoșu’ Adam/ din care ne tragem neam/ cu trupu’ din pământ,/ cu oasele din *piatră,*/ cu frumusețea din soare,/ cu ochii din mare./ Și a suflat Dumnezeu cu duhu’/ de i-a înviat trupu”.

Cântecele lăutărești

Cântecele lăutărești din zonă cuprind un amplu repertoriu, în care sentimentul de dragoste este dominant.

În calea dintre iubit și iubită, se interpun diverse obstacole naturale, printre care „*bolovani*” și „*pietricele*”, pe care protagoniștii trebuie să le depășească, pentru a se întâlni. Se poate considera, așadar, că acestea sunt autentice „*pietre de încercare*” în determinarea veridicității și intensității sentimentelor reciproce de dragoste.

Cântecul „Ce vii, bade, târzior?” din repertoriul renumitului viorist Constantin (Dinu) Păun [1901-1957], originar din Corbii Muscelului, este edificator: „Foaie verde de mohor,/ ce vii, badeo, târzior,/ ori de mine nu ți-e dor?/ – Ba mi-e dor, mândruțo, tare,/ nu pot trece, valea-i mare,/ valea

e cu *bolovani*,/ nu pot trece de dușmani;/ valea e cu *pietricele*/ și mă văd mândrili mele/ care m-am iubit cu ele/ din tinereții mele;/ valea e cu mărăcini,/ n-o pot trece de vecini!”. Acest cântec de dor a circulat și în satul vecin, Slatina, de unde a fost cules, în anul 1957, de către Paula Carp și Alexandru Amzulescu, potrivit informației furnizate de renumitul folclorist Constantin Cârstoiu, originar din Nucșoara Muscelului.

Doine

Doina este „un cântec elegiac tipic pentru lirica noastră populară, exprimând un sentiment de dor, de jale, de dragoste etc.”.

Culeasă de la Maria Rogojanu din Micești, doina „De le fac, de nu le fac” exprimă sentimentul frustrant al unei tinere fete care n-a avut noroc în dragoste, întrucât a fost părăsită de iubit. Meditând, din această perspectivă, asupra norocului, creatoarea anonimă a doinei conchide: „Cine are noroc are,/ pune-n *piatră* și răsare;/ eu semănai busuioc/ și n-a răsărit deloc !”.

Doina „Pe șoseaua de la vale” a fost semnalată culegătorilor de folclor de către Ioana Pârcălabu din Priboieni. Invocând oboseala – real sau ca simplu pretext –, o fată mare este refuzată de un flăcău s-o ia, alături de el, călare pe murg. Motivat, așadar, blestemul fetei este de o duritate neobișnuită: „Dar-ar Dumnezeu de-o ploaie,/ să curgă gârla juroaie,/ *bolovani* să se-nmoaie,/ calul să ți-l poticnească,/ pe tine să te trântescă!”.

În doina „Lângă dealul cu aluni” – publicată de Casa Creației Populare din Pitești, în volumul *Cine-a zis dorului, dor* [1964], – comuniunea dintre om și natură este relevată prin exprimarea celui mai profund dar, uneori, și celui mai labil sentiment uman: dragostea pentru cea pe care poetul popular anonim o numește, cu sentimente pure de afecțiune, „mândră”.

Numai în natură, într-un cadru ambiental propice, se consumă, tern și etern, sentimentele de acest gen. Poetul popular nu-și poate imagina revederea iubitei într-un peisaj străin inimii lui – fără aluni, lac, plopișorii tineri, nukul din vâlcea, dar și *bolovani* spărți: „Lângă dealul cu aluni,/ mi-a dat mândra gura luni;/ lângă *bolovani* spărți,/ mi-a dat mândra gura marți...”.

Balade

Balada este o „creație poetică în versuri, făcând parte din genul epic, inspirată de obicei din tradiția istorică sau populară și care relatează o acțiune eroică, o legendă, o întâmplare însemnată”.

Mitul Meșterului Manole — unul dintre miturile fundamentale ale poporului român, mit în care George Călinescu vedea *povestea zidarului de mânăstire care își zidește soția ca să oprească surparea clădirii e mitul estetic, indicând concepția noastră despre creație, care e rod al suferinței...*

Legenda „Meșterul Manole” — în versiunea publicată de Dumitru Udrescu — prezintă, ca elemente particularizatoare, menționarea specializării meșterilor care au edificat „Mândră mânăstire/ fără-asemuire” la Curtea de Argeș, precum și precizarea apartenenței acestora la spațiul geografic argeșean:

„Nouă meșteri mari,/ vestiți făurari,/ zidari și *pietrari*,/ jitari și călfari,/ robi și taxidari/ de la Poenari”.

Așadar, în acest context, *pietrarii* — originari și ei din Poenari — sunt menționați special, spre deosebire de alte versiuni ale legendei, relevându-se, astfel, contribuția lor esențială la durarea pentru eternitate a acestui monumental lăcaș de închinăciune.

„Balada hidrocentralei de pe Argeș”, pe care ilustrul folclorist argeșean Ion Cruceană o publică în volumul său *Pe Argeș în jos*, aparține, evident, folclorului „nou, orientat ideologic de către culturnici” specializați în cosmetizarea realităților socialismului „biruitor”.

Ea este, potrivit autorului, „o baladă cu întâmplări actuale, cu muncitori, cu mult popor și mulți cărturari, ingineri și constructori”. Balada a fost „preluată” de la un nepot pe care „bunicul său l-a sărutat pe frunte”, satisfăcut, desigur, de „performanțele” recitatorului...

Pentru edificarea hidrocentralei de pe Argeș, „Mărturie-n veac/ că pe-acest meleag/ poporu-a durat/ în lanțul carpat/ o minune rară,/ cum nu-i alta-n țară:/ o hidrocentrală/ ca o catedrală”, o contribuție esențială au avut-o „Meșteri mari,/ calfe și zidari,/ și cei cărturari,/ harnici făurari,/ *pietre*-au ciocănit/ și au sfredelit/ și-au analizat/ pulpa de bazalt/ în cheile mari,/ unde-s *pietre* tari...”.

„Poetul popular” dă, într-o formă lirică specifică, detalii tehnice despre *colosul de piatră: Pe Argeș, în chei,/ printre ghiociei,/ digul făurit,/ din ciment zidit;/ digul lui Vidraru,/ fiul lui „Zidaru”:/ un colos de piatră/ unind laolaltă/ munți de cremene/ cu obârșii gemene,/ doi munți despărțiți,/ de râu sfredeliți...*

Noua baladă a „Meșterului Manole” constituie, printre altele, o dovadă elocventă că „civilizația pietrei în socialism” induce, astfel, conotații politice chiar și în folclor!...

Legende

Legenda reprezintă „o povestire în proză sau în versuri care conține elemente fantastice sau miraculoase, de obicei brodate pe fondul unui motiv istoric sau al unei închipuiri mitice”. [*Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1975].

Termenul inventat în sec. XIII de hagiograful Iacobus de Voragine provine din lat. *legenda* = care trebuie citit, sau de citit. [Kernbach, Victor - *Dicționar de mitologie generală*, București, 1995].

O legendă cu amplă circulație în zona nordică a Argeșului este „Legenda Cetății Poenari” inspirată din spectaculoasa ei edificare.

Contracarând ferm acțiunea perfidă a marilor boieri din capitala Țării Românești, Târgoviște, care intenționau să-l prindă pe Vlad Țepeș și „să-l ducă peșcheș sultanului”, „viforosul domn” i-a ridicat pe uneltitori în timpul slujbei de Paști de la biserică și i-a dus cu familiile lor, „cu mic, cu mare”, în Cheile Argeșului, obligându-i ca, până la „Duminica Tomii cel necredincios”, să ridice o cetate de piatră pe cel mai semeț colț de stâncă de la Poenari.

Și s-au așternut boierii pe lucru, precum consemnează legenda, fără preget, zi și noapte, care scobind în piatră cu ranga și cu târnăcopul, care cărând cu spinarea materiale de jos până sus, cățărându-se pe repeșuguri drepte ca peretele, numai să dea gata la zi cetatea poruncită, că știau ei că Vodă nu glumește și decât în vârful unei țepe, tot mai bine viu. Mulți au alunecat pe povârnișuri și s-au scufundat în adâncuri de prăpăstii fără fund, pradă vulturilor și fiarelor.

În folclorul atât de diversificat tematic al corbenilor, „cultul pietrei” se regăsește și în legenda despre fascinanta „Biserică din Piatră”: *După ce a zidit biserica, Negru-Vodă s-a dus îndărăt la Cetate. Biserica se făcuse, pe urmă, schit de călugări, cu chilii, trapeză și baie de spălat în pârâul Sghiabului. Așa au găsit-o corbenii veniți de dincolo, când au dat, aici, la noi, peste câteva familii de baștină, împrejurul bisericii din Sghiab. Hramul acestei biserici – „Sfinții Apostoli” – se serba cu pompă mare, de se ducea vestea până departe. Lume multă se ospăta acolo cu acest prilej. Se tăiau vite multe și se beau multe buți cu vin. Vitele se tăiau de arendaș, oricare ar fi fost el, și i le socotea Episcopia în preț al arendei. Petrecea lumea, oamenii erau voinici și bisericosi și se dusesse vestea de hărnicia lor, pe acele vremuri.*

Un arendaș, de care s-a pomenit mult pe aici, e unul Giurcă, al cărui chip se vede zugrăvit pe zidul bisericii din piață, fiind socotit cel mai de seamă ctitor al ei.

De altfel, demologia musceleană excelează în legende asociate numelui întemeietorului Țării Românești, Negru-Vodă.

C. D. Aricescu, ilustrul cercetător al istoriei zonei Muscelului, reproduce, în opera sa *Istoria Câmpulungului - prima reședință a Țării Românești* - referindu-se la „Schitul Nemoești”, legenda acestei biserici rupestre: *Un cioban păștea oile pe această piatră mare. Într-o noapte, i se arată în vis Maica Domnului, care îi zice: „Scoală, și sapă sub tine, și vei afla o icoană într-o bisericuță de piatră; aci vei face tu biserică în cinstea și slava Intrării în biserică a Fecioarei Maria, isvoru de viață și de tămăduiri. Ciobanul meu se scoală tresărind, se uită împrejur, și nu vede nimic; se culcă iar, și adoarme. Abia îl fură somnul, și Fecioara Maria i se arată a doua oră în vis, repetându-i aceleași vorbe; în fine, aceasta se repetă până de trei ori. Atunci ciobanul se pune pe săpat: sapă trei zile și trei nopți. Unii zic că ar fi săpat singur; alții, că ar fi descoperit visul său și bătrânilor din satul Nămăești; aceasta e mai de crezut. După trei zile și trei nopți de săpat, ciobanul nostru dă de o bisericuță de piatră, în formă de grotă, cu icoane și cu odoare bisericești: icoana era chiar icoana ce o vezi în stâncă, cum intri în biserică, a căria față abia se mai cunoaște de multele săpături ale evlavioșilor creștini; are rochie de argint, și la gât, salbă de monede de aor. Tradiția zice că satul Nămăești a făcut contribuție și a prefăcut grotă în biserică, cum a fost mai înainte; dar fiindcă icoana, de vechime și de umezeală, se ștersese, un zugrav se bizui a o drege el, încât să o facă ca nouă, ca ieșită din chiar mâna primului artist; când penelul atinse fața Fecioarei, Fecioara, formalizată de această cutezanță, îi șterse o palmă strașnică, fără să știe bietul zugrav de unde îi vine aceasta; înțelese însă că e din cer; și lăsă lucrul cum îl aflase, rămânând, bietul creștin, cu mâna uscată din minutul acela. Aceasta e tradiția.*

O legendă populară culeasă recent [2004], de către prestigioșii folcloriști Adrian Sămărescu și Sorin Mazilescu, de la preotul Gheorghe Cârstina din Dragoslavele-Muscel, reprezintă, în esență, o motivație zonală a locuțiunii populare „A scoate bani din piatră seacă”, întrucât, în apropiere de localitatea menționată se exploatează, din vremi imemoriale, piatra de var.

Potrivit legendei, un om care avea trei fii și-a împărțit averea, simțind că i se apropie sfârșitul. Fiului mare i-au revenit toate pământurile pe care le deținea, celui mijlociu i-a lăsat numeroasele vite din gospodărie, iar celui mic – casa de locuit. Considerându-se nedreptățit, mezinul îi reproșă că ar fi favorizat pe ceilalți frați ai săi.

Replica tatălui care își cunoștea bine odraslele: „Tu ești vrednic, muncitor, poți scoate bani și din piatră seacă!” nu l-a convins deloc și, supărat, s-a decis să plece de acasă undeva, pe munte, unde și-a făcut foc ca să se încălzească. A aruncat, apoi, furios cu pietre în vatra focului, constatând că, prin ardere, din ele a ieșit un praf alb ca varul. Ulterior, și-a dat seama de înțelepciunea tatălui său, convingându-se că „dacă muncești, poți scoate bani și din piatră seacă”...

În studiul „Metoda practică a predării învățământului religios în școala primară”, preotul cărturar Ioan Constantinescu reproduce o istorioară morală despre un cerșetor orb căruia un copil, Petrică, în loc să-i dea un bănuț, i-a pus în mână, o piatră mică, de forma unei monede. Destăinuindu-i tatălui său „isprava” făcută, acesta a pus fiului, în farfurie, la masă, în loc de mâncare, o piatră... În spiritul educației moral-religioase, istorioara, care avea o circulație considerabilă în satul natal, ilustra dictonul: „Ce ție nu-ți place altuia nu face!”. [Ioan Gh. Constantinescu – „Metoda practică a predării învățământului religios în școala primară”, în *Păstorul Ortodox*, serie nouă, I, nr. 2/1995]. Reproducerea sintetică a acestei istorioare moralizatoare relevă diverse modalități utilizate în sistemul educațional, *piatra* fiind considerată, exclusiv în acest context, un element lipsit de orice valoare.

Extrase din vasta experiență de viață a neamului românesc, expresiile și locuțiunile în care vocabula „piatră” constituie elementul semantic de referință reprezintă, în esență, cugetări semnificative despre care marele prozator Mihail Sadoveanu considera că *sânt aceleași vorbe, însă e un întreg nou, în care se simte sufletul nostru până în adâncimea istoriei; sânt aceleași elemente de tradiție și basm, însă fixate în cristali nemuritori de pietre rare.*

Elaborarea unui asemenea eseu destinat inițial publicării într-un excelent periodic de folclor literar a constituit o adevărată „piatră de încercare”, întrucât mă obseda, cu o persistență incredibilă, mărturisirea poetului din Mărțișor, Tudor Arghezi: „Verbul «a scrie» are, în fricile mele, prestigiul săpatului în piatră”...

Sesiunea de comunicări cu tema:

„Basmul și fenomenul povestitului”

3 mai 2008

POVESTEA CU SULTANA CEA FRUMOASĂ ȘI IUBĂREAȚĂ

Ion Nania

ine n-o știa pe Sultana? De la Prundu la Găvana și femeile își fac privirea roată, ca s-o mai vadă o dată. Ce să mai zic de bărbați? Se uitau după ea ca vulpea la strugurii atârnați la streășina casei după ce cădea bruma. Ar fi dat simbria toată, s-o strângă în brațe o dată. Să mă bată Dumnezeu, dacă n-aș fi strâns-o și eu, dar fără să-i dau un leu, că banul se face greu, pentru un sărăntoc ca mine; abia-liei și iute-l dai, pentru un dublu de mălai; ochii văd, inima cere, tot privești și n-ai putere, că puterea-nseamnă avere, iar la omul ăl sărac, vin belele câte-un sac. Asta e, mai bine tac; pentru nicio femeie n-am zăcut și n-am să zac.

Cu vecinii era mai greu, c-o vedeau mereu. Sprintenă, disdimineață, o vedeau mergând la piață. Cine-o vedea prima oară căsca ochii, coș de moară și gândea că o să moară și n-o vede-a doua oară.

Știa Sultana că e frumoasă și că toți din ochi n-o lasă. Ce mai tura-vura, ca Sultana nu era niciuna; știa cum arată, că doar n-avea oglinda spartă. Și cum târgul era plin de negustori și bogătani, ea alegea doar pe cei cu bani, dar nu dintre cei cupiți, ce-și mâncau de sub unghii. Își alegea bărbați dintre cei mai bogați, frumoși și înalți, nu dintre cei mici și pitici, ci adevărați feți-frumoși, arătoși și voinici. Și apoi nici nu voia să vadă decât pe cei îmbrăcați ca de paradă. Era femeia dracului, și pe cei care se credeau zmei, de multe ori își bătea joc de ei.

Hei, dragii moșului, dar dintre toți câți îi dădeau roată, avea pe unul, pe care nu-l refuza niciodată. Era un primar de prin Vlașca sau Teleorman; pare-mi-se că era liberal. Venea rar; o dată, de două ori pe lună, într-o trăsură mare, strălucitoare, ca de ghegeneral, cu cai din cei de defilare la 10 Mai, sau de altă sărbătoare. Și cum avea și-o moșioară, nu venea cu mâna goală: cu curcani și cu rățoi, cu țuică și vin de soi.

Și cum știa Sultana că-n ziua cu povestea despre care am să vă vorbesc va veni domn' primar, mai spre seară, cam după orele opt și jumătate, s-a sculat din noapte, a frământat cozonaci, prăjituri, clătite și

niște biscuiți ce le zicea uscături, toate bune pentru orice băuturi, și-antins-o grăbită spre piață, să ia și verdeață: lăptuci, ceapă, pătrunjel, să facă o ciorbă de vițel, icre negre și măsline, să se simtă primarul bine. Dar nu merse mult, că se-ntâlni cu domn' plutonier-majur, comandantul pazei de noapte, care-i zise:

– Sultano, la noapte sunt de servici' chiar în zona de pe-aici și trec deseară pe la tine, să mă simt toată noaptea bine. Sultana, care se pregătea să fie vizitată și va petrece noaptea toată, avea destule scuze, dar nu putea nici pe domn' plutonier să-l refuze:

– Dragul meu, mă jur pe Dumnezeu că deseară îmi vine un fost cumnat de la țară. Dar vino pe la cinci și jumătate, ca să avem timp de toate. Zis și făcut; domn' plutonier a mers să se odihnească și Sultana grăbită, spre piață. Dar când ai zi aglomerată, îți vin și musafiri gloată. Nu merse nici o sută de pași și hop, față-n față cu domnul căpitan, comandantul pompierilor de pe deal, în costum elegant, de comandant, cu mănuși albe ca de zăpadă, cum mergeau ofițerii de atunci pe stradă, nu cum merg ofițerii de-acum doar la paradă.

– Sultânico, Sultânico, de când nu te-am mai văzut, nu am somn în așternut!

– Dacă mă gândesc eu bine, trecură doar vreo trei zile și gata, ți-e dor de mine.

– Zilnic în brațe de te-aș ține, atunci m-aș simți cu adevărat bine.

– Căpitane, mă jur pe Dumnezeu că deseară, deseară îmi vine de la țară un fost cumnat al meu! Dar vino pe la șase și jumătate, că într-un ceas și ceva ne vom desfăta.

– Bine, Sultânico, și eu să mă grăbesc, că de la serviciu nu pot să lipsesc! Mă gândesc că Dumnezeu n-o fi barbar, să dea tocmai în ceasul ăla pojar, să ardă vreo casă sau bina, c-ar fi mare belea.

Amândoi au plecat în grabă, fiecare unde avea treabă: el, spre casă, ea, spre piață. Sultana, după ce cumpără și se-ncărcă, așa, cu două plase, în grabă mare se-ntoarse.

Bucuroasă, când se apropia de casă, gândind c-a scăpat de tevatură, se-ntâlni față-n față cu popa Untură. Acuși, despre popi se spun multe, mii și sute, vorbe bune și rele, dar să alegi dintre ele și să faci ce popa spune, nu ce face el prin lume.

Despre popa ăsta s-a dus buhu de când i s-a pus numele Untură, de-a rămas cunoscut ca iapa abrașă și brează, de la o Bobotează. După ce a botezat, ieșind din casă, a căzut în ispită și hârști, a plecat cu garnița cu untură topită. Observând gospodina la timp, a ieșit repede după el pe

stradă, și l-a pus grămadă, de s-a adunat lumea ca la urs, c-au auzit hărmălaie și voiau să vadă; păgubașa dă-i și-l omoară, strigându-i vorbe de ocară.

Popa ăsta avea și puterea, sau calitățile necuratului, cine mai știe, când era vorba de degustări de vinuri. A pus și-o prinsoare cu toți vierii din Ștefănești, Văleni și Valea Mare; legat la ochi, înmuia doar arătătorul de la mâna dreaptă în pahar, îl pune pe limbă și spunea tot ce se putea spune, cum nu s-a mai pomenit pe lume: ce culoare vinul are, soiul de viță – nobilă sau producătoare – dacă strugurii au trecut prin storcător, sau au fost dricuiți în durbacă, la picior; parcă era vrăjitor, sau... dracu gol! Ce să mai zică bieții vierii? Au rămas cu gura căscată, văzând limba popii atât de specializată. Dar de față se afla și o crâșmăriță care îl păcălea și pe michidiță. A luat un pahar, s-a dat mai la o parte, l-a băgat pe sub poale, între picioare, s-a scremut și l-a umplut aproape jumătate cu lichid cam gălbior, dar urât mirositor. Când a băgat popa Untură deștu-n pahar, și l-a dus în gură, să vezi, să auzi și să nu crezi; a strigat în gura mare, fără nicio ezitare:

– Este cam plinuță, dar e drăguță – și asta, cum vă spuneam, legat la ochi –, are 35 de ani, a fost măritată de trei ori, are doi feciori, dar nu este din parohia mea!

Au rămas toți muți și cu gurile căscate, că toate cele spuse erau adevărate. Văzuseră, auziseră, acolo se aflaseră, și tot gândeau că așa ceva nu se poate; ori este vrăjitor, ori dracu îi dă târcol. Ce mai, dom'le, rosteau toți fără ocol: – ăsta este dracu gol!

Știa și Sultana toate acestea, dar, Sultano, ce te faci, că-n fiecare duminică popa ți-aduce colivă și colaci, și nu doar pentru azi și mâine; te asigură pe-o săptămână cu pâine. Așa că după ce popa o mângâie pe obraz, abia atingând-o cu buricele degetelor, îi zise în șoaptă:

– Sultano, deseară viu pe la tine, că mult doresc să mă simt bine!

– Zău, popo, mă jur pe Dumnezeu că deseară îmi vine de la țară un fost cumnat de-al meu! Dar vino mai pe la șapte și jumătate și așa, mai în grabă, cât îmi faci tu a treabă, eu am să te mângâi pe barbă.

Cum ajunse Sultana acasă, dă-i și trage, cum trăgeam eu la coasă, poloage după poloage. Chiar de-o știai rea de muscă și cu mintea-gustă, când o vedeai cum alerga și muncea, te-apuca mila de ea. Noroc că multe le avea făcute și alergând ca pe roate, mai după-amiază le-a terminat pe toate. Tot în grabă s-a spălat și s-a trântit în pat; trebuia și trupul odihnit, ca să țină la iubit. S-a sculat după vreo trei ore, plină de viață, rumenă la față, iar când și-a dat cu ruj pe gură, părea că-i floare de răsură. A dat cu

mătura prin casă, a pus niște flori pe masă, iar mirosul de flori și de bucate te-nălța până în rai, fără păcate.

Dar timpul trece, zboară ca fumul de ceară, pierе și când ești vesel și când simți durere; bine că durerea trece-n uitare; clipele vesele rămân și sunt înălțătoare. Sultana, de oboseală, repede-a uitat și veselă era în așteptat. Se făcuse ora șase și-un sfert, roșu ca racul fiert.

– Sultano, serviciu greu, vai de capul meu! Abia-i lămurii pe băieți pe ce stradă să pândească, să vadă.

Nu se făcuse nici șapte, și domnul căpitan de la pompieri s-a grăbit să vină, să nu intre-n vreo pricină; pompier, e muncă grea, dai repede de belea. Sultana îl luă pe plutonier de mâneca tunicii:

– Dragul meu, sosi cumnatul, hai în bucătărie și stai după draperie! Să nu scoți o șoaptă, că-mi strici viața toată! După ce-l piti, asigurat, să nu-l găsească nici nechipercea cel spurcat, căpitanului ușa i-a descuiat; a intrat:

– Mă grăbii, Sultano, nu știi nici timpul, nici locul unde s-aprinde focul! Târgul este mare și belele, multe, nu știi când și unde-or să se ntâmpale. Și până să schimbe câteva vorbe, hop și popa Untură grăbit, cum e popa la iubit. Bate-n ușa, bate-avan. Sultana-l ia pe căpitan:

– Intră colea-n apartamentul unu, că încui eu ușa și stai pe patul cela și joacă-te cu păpușa. Cine se gândea la așa belea? După ce-l băgă în apartamentul numărul unu și-ncuie cu cheia, merse și dete drumul popii care bătea ca nebunu.

– Fă Sultano, frumos este azi, se vede că o rudă-ți vine, dar cred că ai aranjat așa și pentru mine! Tot cu ochii pe Sultana, își dezbracă sutana, dar de-așa miros de la flori, de la bucate, sta cu gândul la păcate, și-i zbură gândul la momentul așteptat, și-o trânti pe Sultana-n pat. Dar ghinion, că primarul, deși venea de la distanță, făcu drumul o postață. Caii mari, cu hamuri bune, erau plini și albi de spume. Se auzi când îi opri în curtea interioară. Era o curte mare, pavată cu piatră, mereu măturată, strălucea de curată. De jur-împrejur se aflau case mărunte, nu mari, dar cu locatari, numai târgoveți de frunte.

– Popo, lua-ne-ar dracu pe-amândoi, o să iasă tărăboi, că dacă te vede cumnatu, am să dau de necuratu! Unde să-l mai bage? Locurile mai ferite, alăturate, erau ocupate.

– Ia-ți fusta și căciula aia rotundă și mătăsoasă și intră colea-n lavița asta frumoasă, care-am avut-o de mireasă, că e-naltă și mare, și stai acolo pe țoale, că-i pun verga și o acopăr cu o cuvertură. Și zise-n gând: - Lua-te-ar toți dracii, popă Untură! Luă popa grăbit sutana și

potcapu, se vârî, dar când trânti Sultana, grăbită, capacul, era gata-gata să-i spargă capul. Se așeză popa pe țeale, ca pe-o saltea moale; sta puțin încovrigat, rezemat, dar sta bine; ca-n pat, când plapuma nu e lungă și te zgârcești ca să-ți ajungă.

Ieși Sultana afară, pe sală, și-ntinse brațele albe, strălucitoare, cum le-ntinde pruncul din fașă spre lună și soare, și cum sui primarul pe prispă înalt și drept, ea îi căzu cu capul la piept, că era primarul adevărat Făt-Frumos, cu brațe vânjoase, și-avea și scule sănătoase și când le punea, făcea treabă bună, Sultana bine se simțea, o întreagă săptămână. Intrară în casă, se așezară la masă, se strânseseră în brațe și se pupară, de parcă nu se văzuseră de-o vară, că e lucru-adevărat. Primarul începu să zică un cântec de pahar, c-avea mare dar și-i zicea cu har, iar Sultana se sculă ca o căprioară săltăreață, plină de viață, și-aduse pe masă o cutie cu sticle la gheață, brânză, cașcaval, cârnăciori și ridichi de lună, să meargă și o țuică bătrână.

Dar am uitat să vă spun că-ntr-una din casele din curte se afla și un țigan, de meserie fierar. Nu era boroii spurcat, Doamne ferește, era rumânizat, manierat; nu știa nici țigănește. Făcea lucruri multe și-l iubeau toți din curte. Cum era neînsurat și nu era nici urât ca bărbat, pe Sultana din ochi o sorbea și gândea că măcar o dată, până la moarte, va avea și el parte s-o strângă în brațe și când venea din oraș, îi aducea ciocolată, bomboane, cum aduc domnii la cucoane, chiar și alviță și era mulțumit că-l lasă s-o pupe pe obraz, pe-o aluniță; vecinii toți știau, unii chiar vedeau și râdeau; așa este și la oraș și la țară; vecinii te fac de ocară; te compătimesc străinii, și-amar te bârfesc vecinii.

Dar cum dracu s-a-ntâmplat să cadă țiganul în păcat, tocmai în seara asta, să cadă trăsnet năpasta. Bietul țigan, care nu-și arunca banii în van, a fost invitat de niște clienți la un han; pare-mi-se la Calul Bălan, sau la Curcan, c-ajunse la-ncurcătură și când venea, mergea din gard în bordură și dondănea din gură:

*– Sultăniță, Sultăniță,
Ți-aduce neica alviță,
Să te pupe pe-aluniță!*

Cum a intrat în curtea mare, a-nceput să strige tare, de s-auzea până-n Trivale:

– Sultanooo, ți-aduc bomboane și alviță, să te pup pe aluniță! Sultano!... Și cum striga disperat, toți vecinii s-au sculat și priveau pe la ferestre, ca să vadă cine este. Sultana, supărată foc, a stins lumina și a deschis fereastra:

– Taci dracului de dobitoc! El o ținea întruna:

– Fă Sultano, fată, să te pup numai o dată!

– Bine, vino-ncoace la geam, da’ să nu zici nici ham! Și unde n-o puse păcatu’, dar ce zic eu păcatu’, că necuratu i-a luat mințile și capul, că și-a ridicat fusta și cum n-avea chiloți, se și vedeau niște mustăți, propti curu-n giurgiuvele și țiganul a pupat-o sorbit, să-i ajungă până-n măsele. Era el pilit, dar pe loc s-a dumirit că a pupat-o-n cur, că nu avea în loc de cap nici tigvă, nici ciur; avea cap bun! Merse în atelier, luă cu cleștele un fier, îl puse la foale, îl înroși, îl albi pân’ s-a făcut moale și a început iară să strige mai tare:

– Sultano, mai dă-mi să te mai pup o dată și pe partea ailaltă; pare-mi-se că ai o măsea stricată. Dacă-mi cereai bani, te duceai la dentist și-ți punea o plombă-n măsea și nu mai mirosea. Dar ce credeți dumneavoastră că dracu stă degeaba? El mereu își face treaba. Îi răvăși rațiunea primarului care, cu mintea răvășită de cel cu ispită, zise:

– Sultano, de când sunt primar în sat, în cur nimeni nu m-a pupat! Lasă-l să mă pupe și pe mine. Își lăsă pantalonii și chiloții-n vine și puse curu-n geamul deschis. Țiganul, cu fierul încins, hârști, peste buci, de-au ieșit și abur și clăbuci. Vă dați dumneavoastră seama ce durere a simțit, că nu a țipat, a răcnit cu putere, ca un dobitoc la tăiere:

– Foooc! Foooc! Foooc! Plutonierul, care părăsise caraula, a întrebat strigând cât l-a ținut gura:

– Uuundeee? Domnul căpitan de pompieri, știindu-se vinovat că a plecat din unitate, a strigat din puterile toate:

– În apartamentul numărul unuuu! Popa Unturică a făcut pe el de frică și treaba mare și treaba mică; izbea cu capul, mai să spargă capacul, care zdrăngănea de credeai că dă cu tunu și se tânguia nebunu:

– Scoateți-mă, taică, și pe mine, că m-a luat ăl din pustiu și ard aici de viu! Scoateți-mă, taică!...

Sultana a descuiat repede ușa plutonierului, a dat drumul și căpitanului și popii Untură și fugeau toți trei pe bățatură și pe stradă alergau, de nici ogarii turcului nu-i mai prindeau.

– Foc, foc, foc! Două luni s-au încheiat până când s-a vindecat pe buci, că ieșeau numai icre cu clăbuci. Două luni la primărie n-a stat jos; țărani credeau că domnul primar îi primește-n picioare pentru că a devenit politicos. Doar când era singur în birou încerca să-și verse focul, cântând șoptit, să nu fie auzit:

– *Cine mă puse pe mine*

Să viu seara pe la tine?

Curu friptură-l făcui,

Și mă-nțepă ca un cui!

Și uite așa, am încălecat pe-o șa și la treaba mea m-am dus, și poveste, cu Sultana cea frumoasă și iubăreață v-am spus.

Auzită de la Petre B. Nania (n. 22 mai 1913),

Leșile, octombrie 1957

O PASĂRE DINTOTDEAUNA A NOASTRĂ: FUTEBOUL (*Bubulcus ibis ibis* [L.] 1758)

Ion Nania

Ordo Ciconiiformes; Familia Ardeidae; Genus Bubulcus
Bonaparte, 1854; Sp. Ibis Linnaeus, 1758.

Ardea ibis Linnaeus, Syst. Nat., Ed. X, Tom. I, 1758, p. 144.

Ardea lucida Rafinesque, Caratteri, 1810, p. 3.

Ardea ruficapilla Vieillot, N. Dict. d'Hist. Nat., Tom. IV, 1817,
p. 409.

Ardea bubulcus Andonin, Expl. Pl. Ois. de l'Egypte, 1823; Hist. de
l'Egypte, Ois., Pl. VIII, fig. 1, somn. Pl., p. 391.

Ardea Veranii Roux, Orn. Prov., 1825, Pl. 316.

Ardea russata Wagler, Syst. Av. Ardea, 1827, p. 178.

Lepterodotis ibis Ehrb., Symb. Phys. m., 1828.

Ruphus russatus Bp., Comp. List. B. Eur. N. Am., 1838, p. 47.

Ardeola bubulcus Gray, List. Grabrae, Br. M., 1844, p. 82.

Bubulcus ibis, Bubulcus ruficristata Bonaparte, Consp. Av.,
Tom. II, 1855, p. 127.

Ardeola russata, Ardea Verany Brehm, Vogelf., 1855, p. 294.

Bubulcus ruficrista Bonaparte, Consp. Gen. Av., Tom. II, 1855,
p. 125.

Herodias russata, Ruphus bubulcus Salvin, Ibis, 1859, pp. 357-358.

Ardea ruficristata Hartl., Faun. Madagascar, 1861, p. 74.

Bubulcus bubulcus Salvad., Ann. Mus. Genove (2), Tom. I, 1884,
p. 228.

Bubulcus lucidus Salvad., Elenco Mec. Ital., 1886, p. 243.

Ardea bubulcus Sav., I. Frivaldszky, Aves Hung., 1891, p. 131.

Bubulcus ibis ibis (L.), E. Hartert, Vög. Pall. Faun. 1912-1921,
Tom. II, 1932, p. 1243; Tom. IV, 1938, p. 428¹.

Etimologia numelui științific din lat. *bubulcus*, i, subst. m. – boar,
văcar și gr. *ἰβίς* – „pasăre ibis”, subst. preluat din egipt. *hib* – băltan

¹ Numele științific și bibliografia după: D. Linția, *Păsările din R. P. R.*, vol. III, Editura
Academiei, București, 1955, p. 39.

adorat de vechii egipteni, fie ca simbol sacru, cu valoare emblematică, fie ca întrupare a zeului Thot, așadar o pasăre sapiențială, un fel de „bufniță la greci”.

Nume străine: germ. *Kuhreiher*; engl. *Buff-backed Heron*; fr. *Garde boeuf ibis*; *Héron garde-boeuf*; it. *Airone guarda-buoi*, *Airone forestiera*; rus. *Rije golovaia țaples*, *Țaplea eghipetscaia*; ung. *Egyptomi gém*, *Pásztorgém*.

Pasăre de tip indo-african, care cuibărește în Africa de nord și tropicală, până în Madagascar, și în Asia de vest până în Iran, ajungând până la Marea Caspică; în Europa cuibărește prin Portugalia și Spania. Apare rar prin Italia și foarte rar se rătăcește în sud-estul Europei, ajungând până în țara noastră și în mod cu totul întâmplător chiar până-n Ungaria și chiar mai rar prin Anglia și Danemarca²; în Anglia pasărea a fost observată de două ori, dar, excepțional, a fost semnalată și în insulele Madeira și Canare³ din nord-vestul Africii, în Oceanul Atlantic.

Ca mărime, este asemănătoare cu stârcul galben; are haina în majoritate albă și cu penele capului spintecate.

Masculii adulți sunt albi, cu penele de pe cap, de sub gușă și de pe partea posterioară a spatelui, prelungite și spintecate, de culoare galben-roșcată; acestea sunt de un galben-roșietic foarte palid pe timp de iarnă. Irisul, ciocul și picioarele sunt de culoare galbenă, picioarele îi sunt galben-roșcate, iar iarna au o culoare brună-închis sau brună-verzuie. Femelele adulte sunt asemănătoare masculilor, dar sunt ceva mai mici, cu penele prelungite mai scurte și cu o culoare mai palidă. Tinerii au haină albă, cu o nuanță galben-roșietică la cap, gât și spate, cu gâtul vârgat foarte fin cu negru și cu picioarele negricioase⁴.

Dimensiunile păsărilor mature sunt următoarele: lungimea 46-47 cm⁵; aripa masculului măsoară 25-26 cm, iar la femelă variază între 24 și 25 cm; coada are 8,5-9,8 cm, tarsul, 7,3-8,2 cm, iar ciocul, între 5,3 și 6 cm⁶. Dimensiunile exemplarului tânăr din Muzeul din Timișoara, împușcat în luna mai 1928 la balta Pietrele, de C. V. Popescu, sunt

² C. Rosetti-Bălănescu, *Păsările vânătorului, II, Păsări de țarmuri*, AGVPS, București, 1957, pp. 38-39.

³ D. Linția, *op. cit.*, p. 41.

⁴ *Ibidem*, pp. 39 și 41; C. Rosetti-Bălănescu, *op. cit.*, pp. 36-37.

⁵ *Ibidem*, p. 37.

⁶ D. Linția, *op. cit.*, p. 41.

următoarele: aripa are 25,3 cm, coada, 10 cm, tarsul, 8,1 cm, iar ciocul este lung de 5,5 cm⁷.

Ouăle sunt la fel de mari cu ale stârcului galben, de culoare albă-verzuie-albăstruie și sunt depuse în cuiburi aflate lângă coloniile celorlalți stârci, mai ales de băltani albi; în cuiburi se găsesc 3, rar 4 ouă. „Futeboul se hrănea mai ales cu muște, lăcuste, fluturi și cine știe cu ce! E mult de atunci...”, mărturisea, prin august 1963, un bun cunoscător al speciei, care ne-a dat detalii și despre ouă și cuiburi⁸.

Socotind-o pasăre „fără nume la noi”⁹, C. Rosetti-Bălănescu îi traduce numele științific, creând „stârc de cireadă”, iar D. Linția mai creează două nume: stârcul păstorilor și stârc egiptean¹⁰, nume despre care s-a spus că „ne apar mai mult sau mai puțin inutile, pasărea fiind o raritate ornitologică semnalată sigur în țară, doar după un exemplar aflat la Timișoara”¹¹.

Pentru a trage concluzia dacă pasărea a existat sau nu în fauna țării noastre, și dacă a avut un nume românesc, trebuie mai întâi să cunoaștem istoricul ei. Se spune că pentru prima dată a fost vânată la noi în țară de către Eduard Hodek din Viena care, în 1886, scria: „când am împușcat, în același an – 1869 – în Bulgaria (în Dobrogea, n. n.) primul stârc de cireadă est-european, nu știam ce pradă rară am făcut; abia după ce am numărat ceilalți stârci galbeni împușcați împreună cu acesta, nu mică mi-a fost mirarea în ce privește achiziția dobândită. Când însă în iunie 1884 am împușcat al doilea exemplar, am știut chiar înainte ca el să cadă la pământ ce fel de pasăre era. Aceasta se petrecea în România”¹². În anul 1886, Eduard Hodek junior a mai împușcat alte două exemplare. Un alt vânător ornitolog, Leo Kalbermatten, consemna și el în 1891: „la 6 iunie am vânat iarăși pe o insulă mică, la un ceas depărtare spre sud-vest de Corabia, în partea fluviului din România, unde stârcii și-au întemeiat colonia. Tocmai era să mă înapoiez, când țipetele înfricoșate ale păsărilor

⁷ Ibidem.

⁸ Tudor Țecu Tonescu, n. 1883 în comuna Coteana, județul Olt; informații culese în iulie și august 1963.

⁹ C. Rosetti-Bălănescu, „Cu prilejul stârcului alb”, *RV*, Anul X, nr. 12, Decembrie 1929, p. 203.

¹⁰ D. Linția, *op. cit.*, p. 39.

¹¹ Mihai C. Băcescu, *Păsările în nomenclatura și viața poporului român*, Editura Academiei, București, 1961, p. 159.

¹² E. Hodek, *Ein für Europa neuer Pelikan and die Geschichte seiner Erlegung*. Mittheil. Ornith. Ver., Wien, X, Jahr., Nr. 1, 1886, p. 3; vezi: D. Linția, *op. cit.*, p. 41.

clocitoare îmi trădă prezența apropiată a unei păsări răpitoare. M-am întors și am observat un stârc de cireadă zburând grăbit dinspre gura Iscarului și luând direcția către nord-vest spre Balta Potelu, iar imediat după el, urmărindu-l, o acvilă țipătoare. Două focuri bine îndreptate, și atât urmăritul cât și urmăritorul au căzut morți la pământ. Acesta era al patrulea stârc de cireadă pe care l-am împușcat în cursul celor șase ani de călătorii pentru cercetări”¹³.

Așadar, între 1869 și 1889 au fost împușcați opt stârci *Bubulcus ibis*, doi de E. Hodek, în 1869 și 1884, doi de Edurd Hodek junior, în 1886 și patru de Kalbermatten. D. Linția conchide: „Sigur este faptul că stârcul de cireadă este cea mai rară specie a acestei familii. Odinioară se întâlnea totuși regulat în bălțile situate de-a lungul Dunării, lucru amintit și în literatura mai veche. De când însă au secat o mulțime de bălți, a dispărut și un foarte mare număr de păsări de apă. Hodek și Kalbermatten, acum 60-70 de ani (deci prin 1880-1890, n. n.), cu ocazia pustiirilor făcute de-a lungul Dunării, din Banat și până la Marea Neagră, au împușcat mai multe exemplare, dar totodată au distrus și cele câteva perechi ce ajunseră până la bălțile noastre, ca să clocească”¹⁴.

Bubulus ibis se găsea nu numai de-a lungul Dunării, ci și în Banat. La 3 iunie 1885, Hodek a împușcat un exemplar la Cuvin, județul Arad, care avea să ajungă în colecția lui E. Husztky din Léka – Ungaria; ulterior, tot la Cuvin, Hodek avea să mai împuște câteva exemplare, toate ajungând în colecții particulare din diferite țări. Tot la Cuvin, între 15 și 19 aprilie 1892, picherul digului de la Dunăre, G. Menestorfer, a observat câteva exemplare din care a împușcat unul¹⁵. Nu încape nicio îndoială că în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, această pasăre se întâlnea, deși rar, de-a lungul Dunării și în Banat.

În anul 1929 s-a afirmat că *Bubulcus ibis* L. este „o raritate la noi în țară. În timp de 14 ani de cercetări în România, Dombrowsky n-a găsit, nici n-a primit vreun exemplar. Exemplare autentice de la noi din țară nu cunoaștem decât trei citate de Hodek și unul citat de Kabermatten, împușcat lângă Corabia”¹⁶. Desigur, autorul nu cunoaște pe deplin situația, deoarece „d-l Maior C. Rosetti-Bălănescu citează câteva exemplare de *Bubulcus ibis ibis* (L.) împușcate în țară. Printre ele nu

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ D. Linția, *loc. cit.*

¹⁵ *Ibidem*, p. 42.

¹⁶ C. Rosetti-Bălănescu, *op. cit.*, *loc. cit.*

figurează însă unul ce se află la Muzeul Zoologic din București; acesta poartă eticheta cu următoarea inscripție: «Ardea ibis L. ♀ ad. Saltava, județul Ialomița, România, 28/VII 1911, donat de Dombrowsky». Acest exemplar nu este amintit în *Ornis Rumaniae* de R. de Dombrowsky; după cum arată și d-l Maior C. Rosetti-Bălănescu, Dombrowsky declară că în cursul cercetărilor sale n-a întâlnit această specie în țară. Probabil că a fost împușcată după redactarea definitivă a cărții lui Dombrowsky¹⁷.

După exemplarul împușcat în 1911 de Dombrowsky, au mai trecut încă 17 ani până a mai fost vânat altul; de către C. A. Popescu, în luna mai 1928, la Balta Pietrele, în apropiere de Giurgiu, un exemplar tânăr care, în 1955, se afla în Muzeul Ornitologic din Timișoara¹⁸. De altfel, în 1955, D. Linția declara: „după datele arătate, exemplarele împușcate la noi în țară ne fac să bănuim că ar fi foarte probabil ca această specie să fi clocit la noi și poate că mai clocește uneori și în prezent”¹⁹.

Din 1928, *Bubulcus ibis ibis* (L.) nu a mai fost semnalat, afirmându-se vag: „la noi (este) un oaspete extrem de rar”²⁰ – 1940; în 1958: unele păsări au dispărut din Deltă, „cum a dispărut și stârcul de cireadă, ale căror ultime exemplare au fost împușcate de Hodek și Kalbermatten prin 1886, în coloniile miilor de stârci ce cuibăreau pe atunci de-a lungul Dunării”²¹; în 1968: „Element indo-african. Accidental”²², „la noi, extrem de rar, pe Dunăre, ca oaspete de vară”²³; a fost identificat și la noi, iar „În ansamblul avifaunei noastre, speciile de tip indo-african ocupă 1,4%”²⁴. În 1973 se afirma că „a fost semnalat uneori și în Deltă, în ultimul deceniu, dar fără probe sigure”²⁵, iar în 1977 se afirma hotărât: „la noi a fost colectat de câteva ori ca formă rătăcită din

¹⁷ S. Pașcovsky, „O contribuție”, *RV*, Anul XI, nr. 3, Martie 1930, p. 47; R. I. Călinescu, „Specii noi în avifauna României”, *RV*, Anul XII, nr. 8, August 1931, p. 110.

¹⁸ *Ibidem*; C. Rosetti-Bălănescu, *op. cit.*, loc. cit., p. 199; D. Linția, *op. cit.*, p. 42.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ George D. Vasiliu, L. Rodewald, *Păsările din România-Determinator*, Publ. Inst. Zoot., București, 1940, p. 87.

²¹ Ion I. Cătunescu, *Coloniile de cuibărit din Delta Dunării și necesitatea creării unor rezervații ornitologice*, Ocrotirea naturii, 3, 3, 1958, p. 110.

²² George D. Vasiliu, Constantin Șova, *Fauna vertebratica Romaniae (Index)*, Muzeul Județean Bacău, Secția Științele Naturii, St. și com., partea a II-a, Bacău, p. 112.

²³ Ionescu Vasile, *Vertebratele din România*, Editura Academiei, București, 1968, p. 218.

²⁴ Dan Munteanu, *Analiza zoogeografică a avifaunei române, Nymphaea, Culegere de studii și materiale*, Muzeul Țării Crișurilor, II, 1974, p. 50.

²⁵ M. Tălpenau, Maria Paspaleva, *Aripi deasupra Deltei*, Editura Științifică, București, 1973, p. 21.

nordul Africii ori din sud-vestul Asiei, unde trăiesc în vecinătatea turmelor de copitate”²⁶.

De la împușcarea exemplarului de la Balta Pietrele, de către C. A. Popescu, au trecut exact 65 de ani, până la 5 mai 1993, când aflăm că pe Insula Sacalin, lângă un grup de cinci vite, a fost identificat un exemplar de *Bubulcus ibis*; „pasărea încerca să se așeze pe una dintre vaci care – nefiind obișnuită cu un astfel de comportament familiar vitelor din Africa – s-a împotrivit. Stârcul de cireadă, deși a fost mult timp pe nomenclatorul păsărilor din România, până în prezent nu a fost documentat prin recoltarea unui exemplar doveditor”²⁷, afirmația dovedind că autorul este total străin de istoricul păsării. Tot în 1993, P. Weber semnalează un exemplar la eleșteele de lângă Chișineu Criș – Socodor. La 4 iunie 1993, M. Marinov observă două exemplare lângă satul Partizani în Delta Dunării, și alt exemplar, cu două zile mai târziu, tot în Delta Dunării, lângă Maliuc, pentru ca T. Ceico să semnaleze un exemplar pe brațul Sfântul Gheorghe, între Mahmudia și Uzlina, la 1 septembrie 1993²⁸.

Faptul că în secolul al XX-lea pasărea a fost împușcată de două ori, în 1911 și 1928 și a reapărut în 1993 în Insula Sacalin, este o dovadă certă că ea a dispărut din fauna țării noastre pentru o lungă perioadă de timp. Întrebarea care se pune este dacă acest stârc a cuibărit sau nu la noi, și dacă a cuibărit, ce nume a avut el în graiul poporului român.

În cei aproape 50 de ani de cercetări neîntrerupte, doar două persoane ne-au furnizat date referitoare la stârcul despre care discutăm. Prin iulie-august 1959, bătrâna Tinca Banu, născută în anul 1879, din satul Braniștea, comuna Oinacu, județul Vlașca, o adevărată enciclopedie vie, cunoscătoare desăvârșită a tuturor umblătoarelor, zburătoarelor și înotătoarelor, a datinilor și legendelor din zonă, pe care le deținea de la bunicul ei, care a fost vânător și pescar, ne-a mărturisit că „altădată, când eram fată, cuibărea pe-aici un stârc care se ținea după boii care pășteau pe lângă bălți. Era cam cât ăl galben, dar era alb, cu moț mare, mai bogat și cu fulgii ca ăi din moț și sub gușă. Se zicea că mare spor avea-n vite gospodarul la ale cărui dobitoace trăgea stârcul ăla; când vitele nămieau culcate, se așeza pe ele; le purica de tăuni, de muște. Pe atunci erau stârci

²⁶ Dimitrie Radu, *Păsările lumii*, Editura Albatros, București, 1977, p. 41.

²⁷ Edmond Ballon, „Stârc de cireadă pe insula Sacalin”, *VPR*, Anul XLV, nr. 12, Decembrie 1993, p. 20.

²⁸ Gabriel Bănică, „Stârcul de cireadă în România – o nouă semnalare”, *VPR*, Anul LII, nr. 12, Decembrie 1999, p. 10.

cu miile peste tot în bălți; ăștia erau mai puțini, da' erau; plecau mai din vreme ca ălalți stârci; dispăreau în primele zile ale lui răpciune; nu-i apuca Înălțarea Crucii. Nu se adunau în stoluri mari ca ălalți; plecau așa, pe nesimțite, numai noaptea. Veneau puțini să cuibărească aici; nu vedeai mai mulți de trei-patru la un loc; de cele mai multe ori vedeai câte unul singur călare pe câte-un bou. Acu, se zice că stârcul ăla a fost un boier mare, primul boier de pe pământ, care avea cirezi de boi. El a fost boierul care i-a învățat pe oameni, când erau vitele sălbătice, să crească viței, bourașii, să-i domesticească; își făcea un cap de pasăre, așa, ca o căciulă, ca să nu fie observat și se apropia ușor de bourași. Și după ce-au domesticit oamenii vitele, le-au chinuit; le-au pus la jug. D-aia s-a supărat și Dumnezeu pe boierul ăla și l-a făcut pasăre; l-a făcut stârc, pentru că el cap de stârc își puneă ca să prindă bourașii și bourițele”.

La întrebarea cum se numea stârcul acela, bătrâna a dat din cap și a făcut un semn cu mâna dreaptă, ducând-o lateral: – „Avea un nume rușinos... hei, stârcul boilor!”. Cu toate insistențele noastre, nu a vrut să-i spună numele. Mă gândeam la un organ anume al boului, substantiv feminin, dar nu vedeam nicio legătură cu stârcul nostru. Bătrâna văzuse pasărea de multe ori în adolescență, iar bunicul ei, care era vânător, aduna multe ouă, până să înceapă a fi clocite. „Erau foarte căutate ouăle păsării ăștia, bune pentru leacuri, pentru oboseli și alte beteșuguri, mai ales la bărbați”. Nici beteșugurile pentru care se foloseau ouăle nu ni le-a spus, răspunzând: – „Hei, tot felul de boli”.

După patru ani am întâlnit o a doua persoană care cunoștea stârcul dispărut de la noi, de data aceasta un bărbat din comuna Coteana, județul Olt²⁹. Îl văzuse destul de des prin 1895-1900. „Era un stârc mic și alb, cu moț și *barbă* sub gușă, ca un fel de franjuri. Era un stârc hazliu (?!); se așeza pe boi când pășunau pe lângă Olt, prin zăvoaie, pe lângă bălți. Prin zăvoaiele Oltului erau mii de cuiburi de stârci de toate neamurile, dar ăștia erau mai puțini; cum li se dovedea un cuib, gata, copii, flăcăii, îi și luau ouăle; le beau așa crude bătrânii, bărbații cu neputință. Se zicea că aceste ouă dau vigoare bărbaților. Dacă ouăle nu erau proaspete, adică începuseră să fie clocite, se dădeau în tărâțe sau în mălai, la vite, în special la taurii și berbecii de prăsilă. De aia cuiburile lor se găseau rar și la un moment dat au dispărut; asta s-a-ntâmplat cam până-n răzbelul cu nemții. Adunându-le mereu ouăle, i s-a stins neamul; de cuiburile celorlalți stârci nu se atingeă nimeni. Se mai zicea că vitele pe care se

²⁹ Tudor Țecu Tonescu, n. 1883 în comuna Coteana-Olt; inf. Culese în iulie-august 1963.

așază vor fi vite sănătoase, zdrene; se așeza mai ales pe boi și poate de-aia-i spunea futebou; așa se chema stârcul ăla, futebou”. Am înțeles atunci de ce baba Tinca îi spunea „stârcul boilor” și a refuzat să ne spună numele adevărat, pentru că era „un nume rușinos”.

Datele culese de noi, chiar dacă sunt numai de la două persoane, fiind din zone diferite, și de la mare distanță una de alta, au o importanță deosebită pentru specia luată în discuție. „Stârcul boilor”, cum îi spunea bătrâna Tinca Banu, futebou pe numele lui adevărat, a existat dintotdeauna ca pasăre clocitoare de-a lungul Dunării și pe Oltul inferior. Altfel nu ar fi intrat în mitologia românească. Datorită credinței în puterea miraculoasă a ouălor sale, specia s-a rărit permanent, până la dispariția totală. Chiar dacă bătrâna Tinca Banu nu ne-a spus nimic despre efectele afrodisiace ale ouălor, poate din jenă, dând dovadă de mult bun-simț, ascunzând și numele păsării, socotit rușinos, avem o dovadă clară de folosire a lor.

Într-un document de la 1 mai 1628, prin care Alexandru Iliăș voievod întărește o scutire de dări a Satului Nou, slobozire a Mănăstirii Dealu, așezat lângă satul dispărut Brânceni, lângă comuna Jegălia din zilele noastre, printre vecinii Satului Nou se afla și Futebou³⁰. Ca și în cazul altor multe animale cu puteri apotropaice, numele păsării a devenit onomastic. Nu poate fi vorba de un caz de zoofilie, de altfel imposibil, bărbat – mamifer mascul; onomasticul a fost impus datorită puterii afrodisiace a ouălor păsării respective, care purta un nume obscen. Afirmatia noastră este întemeiată și prin locul de unde provine onomasticul, de pe brațul Borcea, la nord de Vadul Jegălia, din Balta Ialomiței, deci din zona în care futeboul cuibărea frecvent la 1628 și nu dintr-o zonă oarecare a țării. Bărbatul respectiv a fost cu siguranță un vânător specializat în depistarea și ridicarea la timpul potrivit a ouălor și a puilor de futebou, în scopul vindecării impotenței, boală socotită, în toate timpurile, foarte gravă și care nu se putea vindeca decât prin farmece și folosirea unor produse naturale, anumite rădăcinoase, grâu încolțit, ouă de futebou etc.

Credința în puterea miraculoasă a acestor ouă nu poate fi separată de cultul zeului Toth, venerat în nomul XV din Egiptul de Jos și în Șmunu, capitala nomului XVI din Egiptul de Sus, unde a avut o mulțime de atribuții, fiind, printre multe altele, stăpânul farmecelor și tămăduitorul bolilor; identificat de greci cu Hermes, orașul Șmunu s-a numit, în

³⁰ D.R.H., B, XXII, 1969, doc. 62, pp. 122-126.

Egiptul greco-roman, Hermopolis. Nu este lipsit de importanță nici faptul că o mare parte a cultului zeului Toth și a teoriilor filosofico-religioase privitoare la el au avut o însemnătate deosebită pentru începuturile creștinismului în Egipt³¹. Legătura dintre futeboul nostru, cu zeitatea egipteană deținătoare a tămăduirilor, ar fi de neînțeles dacă nu am lua în seamă faptul că Toth este înfățișat sub chipul unui om cu cap de *ibis*³², deci de futebou, pasărea care venea din Egiptul de Jos și care ne-a adus credințele în unele puteri ale zeului căruia i-a fost consacrată; numai că în spațiul nostru fiind instaurat monoteismul getic și apoi cel creștin, puterile lui Toth au trecut asupra păsării consacrate zeității, asupra ouălor, penelor și puilor ei.

Ibisul, futeboul, a fost binecunoscut în spațiul daco-roman, tocmai prin legăturile Sciției Mici cu Egiptul. Documentul cel mai vechi al acestei legături este ușa hypogeului funerar descoperit la Constanța la sfârșitul secolului al XIX-lea³³. Decorul ușii, dispus în patru chenare, prezintă în al doilea panou, aflat dedesubt, o sculptură ce prezintă „un peisaj egiptean: un arbore în care se văd două păsări, iar la tulpina lui, pasărea *ibis* (futeboul, n. n.) devorând un șarpe”³⁴.

Având în vedere tradiția elenă cum că Zamolxis ar fi deprins o parte a cunoștințelor sale de la greci, „iar o altă parte ar fi deprins-o de la egipteni, căci cutreierările sale l-ar fi dus până acolo”³⁵, nu trebuie să ne surprindă faptul că geții, foarte receptivi la lumea civilizată a antichității, împrumutau și adoptau la propriile nevoi tot ce considerau valoros pentru ei. Ortodoxismul a preluat toate credințele getice, fără a înlătura nimic până în secolul al XX-lea³⁶. Acceptând că puterile miraculoase ale ouălor ibisului egiptean ar fi preluate din cultul și puterea lui Toth, mitologia românească precede atât monoteismul getic, cât și cultul zeului Toth, întrucât futeboul a fost primul boier care i-a învățat pe oameni cum să domesticească bourul, lucru petrecut la începutul neoliticului, înainte de

³¹ B. A. Turaev [Б. А. Тупаев], *Bog Toth* [Бог Тотъ], Leipzig, 1898; P. Boylan, *Toth the Hermes of Egypt*, London, 1922.

³² W. Golénischeff, *Ermitage. Inventaire de la collection égyptienne*, St. Petersburg, 1891, p. 41, Nr. 337.

³³ Gabriela Borbenache, *Un documento tardo di sincretismo pagana*, Studii clasice, X, 1968, pp. 177-183.

³⁴ Ion Barnea, „Relațiile Scythia Minor cu Asia Mică, Siria și Egiptul”, *Pontica*, V, 1972, p. 258.

³⁵ Strabon, *Geographia*, VII, 3, 5.

³⁶ Ion Nania, „Religia geto-dacilor...”, *Argessis*, VIII, 1999, pp. 21-45.

instaurarea cultului lui Toth la egipteni, și cu atât mai mult înaintea cultului zalmoxian. Dumnezeu l-a pedepsit pe boierul nostru care purta cap de *ibis* înaintea existenței lui Toth.

Cunoscând obiceiul păsării, bătrâna Tinca Banu îi ascunde numele obscen și o numește „stârcul boilor”, ceea ce, fără să cunoască greaca veche (era neștiutoare de carte), face o traducere mult mai corectă a numelui științific tălmăcit de savanți „stârc de cireadă”. Este o dovadă de ceea ce a însemnat geniul înăscut al țăranului român.

În încheierea acestor discuții se impune o ultimă concluzie de ordin lingvistic. Boierul, metamorfozat de Dumnezeu în pasărea al cărui chip i-l folosea pentru camuflaj la vânarea bourașilor și bourișelor, a fost deci un viteaz luptător, un vânător de bouri; domesticind bourul, a devenit cel mai bogat crescător și păzitor de boi. Se știe că în toate limbile indo-europene *bo* înseamnă bou³⁷, străvechiul *bo airig* – „posesor de vaci”; noi îl moștenim din gr. *boys, boos, boi, boyn* care a trecut și în lat. *bos, bovis*. Conform mitologiei românești, boier a însemnat de la început vânător de bouri, apoi crescător de boi. În acest caz este nepermis a se mai susține că s.m. boier provine „din sl. *boljarinŭ* (pl. *boljare*)³⁸”, fiind un cuvânt neoaș românesc, format ca și căier, cel ce se ocupă cu creșterea cailor, cu învățarea lor la călărie, tracțiune etc., ori oier, cu aceleași sensuri ca ale lui boier, dar cu referire la oi. Boierul crescând și îngrijind niște animale foarte periculoase, fiind un viteaz desăvârșit, apelativul a căpătat și alte sensuri, iar persoana, funcții.

Punând capăt acestor discuții care dovedesc fără putere de tăgadă că specia *Bubulcus ibis ibis* (L.) a cuibărit în spațiul nostru dunărean, având un nume neoaș românesc, fiind profund implicată în credințele și viața spirituală a țăranului român, merită să fie mai bine cunoscută, întrucât futeboul a cuibărit la noi în urmă cu un secol, și să înlăturăm aberația care susține că, „la noi a fost colecționat de câteva ori ca formă rătăcită din nordul Africii ori din sud-vestul Asiei, unde trăiește în vecinătatea turmelor de copitate”³⁹.

Chiar numele pretins „obscen” provine dintr-un fond străvechi: gr. *futeo* – „a planta, a răsădi, a înfige” cu ajutorul plantatorului + gr. *boos* sau lat. *bos, bovis*, ceea ce dovedește cu siguranță că geto-traca, greaca și

³⁷ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 202.

³⁸ *DEX*, 1975, p. 81.

³⁹ Dimitrie Radu, *op. cit.*, p. 41.

latina făceau parte din același grup de limbi indo-europene, nu așa cum se susține că limba română face parte din grupul satem, găselniță a unor lingviști din secolul al XIX-lea.

Este îmbucurător că în anul 1998 futeboul „a cuibărit din nou în Delta Dunării, în număr redus, desigur, doar câteva perechi”, cuibărire pe care ornitologul o consideră „recent pătrunsă în acest spațiu al țării noastre”⁴⁰, din necunoașterea realității. O dovadă a cuibăririi la sfârșitul mileniului al II-lea al erei creștine, o constituie și faptul că la 28 mai 1999 a mai fost observată specia și la Murighiol⁴¹.

Fiind o pasăre foarte folositoare, dând șansă vitelor să scape de paraziți și muște, hrănindu-se numai cu vietăți dăunătoare omului, să ne amintim în încheiere, de întrebarea biblică: „Cine a pus atâta înțelepciune în pasărea ibis sau cine i-a dat pricepere cocoșului?”⁴².

⁴⁰ J. Botond Kiss, „Noi specii clocitoare în Delta Dunării”, *Buletin A.I.B.*, Nr. 8, aprilie 1999, p. 3.

⁴¹ Gabriel Bănică, *op. cit.*, *loc. cit.*, p. 34.

⁴² *Biblia*, Iov, 38, 36.

ÎNCĂ UN NUME NECUNOSCUȚ AL UNEI PLANTE: TIRIPLIC (*Trifolium campestre* Schreb.)

Ion Nania

in culegerile efectuate de-a lungul a 60 de ani de muncă și peregrinări cu osârdie fizică și materială, vom prezenta doar un cuvânt dintr-un cântec de dragoste. Iată mai întâi cântecul:

*Lele, verde tiriplic,
Pe vale pe Drâmbovnic
Eu mi-aveam d-un ibovnic:
L-a pus dracu d-a murit
Și eu m-am călugărit:
Cămașă de tiriplic,
Maramă de borangic.
Lele, verde trei spanace,
Lele, poți muri de nu ți-oi face
Ori la muncă, ori la luncă,
Ori când stai sara la furcă!⁴³*

Cântecul nu l-am mai întâlnit în nicio altă parte; a circulat, așadar, într-o zonă foarte restrânsă, pe Drâmbovnic și Mozacu. Surpriză: aveam să-l găsesc abia în 1986, consemnat de Constantin Rădulescu-Codin la începutul secolului al XX-lea, de la mama sa, Stana R. Uță, din Zgripcești, comuna Beleți-Muscel⁴⁴, de pe Cârcinov. Aflarea cântecului în Zgripcești nu ne surprinde dacă avem în vedere că locuitorii din zonele

⁴³ Cules de la: Marin Gh. Ciricliu, n. 1867 în Broșteni – Argeș; Zidurile, ziua Soborului Maicii Domnului, 26 decembrie 1953; Tudor V. Onel, n. 30 aprilie 1912, Teiu Vale – Argeș, Teiu Vale, decembrie 1956; Petre B. Nania, n. 22 mai 1913; Leșile – Argeș, mai 1958; Radu M. Badea zis Cinteză, n. 1 mai 1919; Leșile, iunie 1968.

⁴⁴ C. Rădulescu-Codin, *Literatură populară, I, Căntece și descăntece ale poporului*, Editura Minerva, București, 1986, p. 345, nr. 179.

colinare ale Argeșului și Muscelului veneau cu fructe și multe alte produse să le vadă în „Țara” Vlașca⁴⁵.

Cântecul cules de C. Rădulescu-Codin, identic cu cel auzit de noi, se deosebește doar prin două versuri, de fapt prin două cuvinte: „La vale de Dâmbovnic” și „Eu mi-aveam un ibomnic”, așadar Dâmbovnic în loc de Drâmbovnic, cum s-a numit râul dintotdeauna până azi⁴⁶, și ibomnic în loc de ibovnic, cum a fost și este rostit corect în limba română de către toți țăranii. Este clar că marele folclorist a transcris Dâmbovnic, cum se folosea oficial și se afla consemnat pe hartă, modificând și pe ibovnic în ibomnic. Acest aspect rămâne minor; alta este problema pe care vrem s-o discutăm. Poetul anonim începe cântecul cu „Lele, verde tiriplic”, iar în versul al șaselea amintește „Cămașă de tiriplic”.

Cercetând cu atenție etnobotanica poporului român, ne-a surprins faptul că în niciun dicționar al limbii române nu este consemnată planta numită tiriplic. Sub acest termen, unele dicționare consemnează: „Bumbăcel de împletit... tc. *tirè-iplik*”⁴⁷. Până în urmă cu 20-25 de ani, toate femeile în vârstă de peste 70-80 de ani cunoșteau bumbăcelul de culoare albă, gălbuie, roșie sau albastră – dar niciodată verde –, pe care îl foloseau înainte de cel de Al Doilea Război Mondial pentru lucrarea șabacelor la ii și a diferitelor broderii; azi nimeni nu-l mai cunoaște; cât despre vreo plantă numită *tiriplic*, nici pomeneală. Uimitor, nici dicționarul etnobotanic⁴⁸ nu consemnează o plantă numită de popor *tiriplic*, chiar dacă la alcătuirea dicționarului, pe lângă autor și cei 12 colaboratori de pe pagina de titlu, au mai contribuit și alți 80 de corespondenți⁴⁹.

Așadar, pentru cercetătorii din domeniul botanicii s-ar putea trage concluzia că marele anonim, poporul, a născocit un cuvânt pentru a rima cu Drâmbovnic; sau, poate, s-ar gândi că și tiriplicul, bumbăcelul tors și

⁴⁵ Ion Nania, *Mozăceni – o veche așezare din fosta țară Vlașca*; Editura Paralela 45, Pitești, 2004, p. 505.

⁴⁶ *Ibidem*, pp. 23-24.

⁴⁷ I. Aurel-Candrea, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, Partea I, *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, Editura „Cartea Românească” S.A., București, 1931, p. 1301.

⁴⁸ Al. Borza, *Dicționar etnobotanic cuprinzând denumirile populare românești și în alte limbi ale plantelor din România* – Colaborator principal: Al. Beldia – Colaboratori: Val. Butură, V. Codoreanu, I. Morariu, A. Nyárády, C. Papp, Viorica Păun, Șt. Péterfi, I. Popu-Câmpeanu, Gh. Silaghi, I. Tăzlăuanu, Em. Țopa, Editura Academiei, București, 1968, 320 pp.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 317.

vopsit, a fost cândva plantă și a avut frunze verzi; nu ne miră nici această gândire, când știm cine și cum au fost promovați drept cercetători indivizi cu carnete roșii, „oameni noi”. Dar poate mai sunt și botaniști sânguitori; ar insista și ar da de un dicționar în care se sonsemează: „tiriplic, bumbăcel de împletit (de culoare albă, roșie sau albastră); cearceaf cu împletituri de tiriplic Od(obescu). Tc. TIRE IPLIC, fir de bumbac. ... / / adv. strună (cf. găitan): treaba mere tiriplic”⁵⁰; în cazul acesta, fiecare și-ar pune întrebarea dacă este posibil ca poetul popular să fi avut în vedere planta din care provine tiriplicul, la care s-a gândit atunci când a creat zicerea: „treaba mere tiriplic”, când știut este că spunerea înseamnă „treaba merge foarte repede”, „merge strună”; ciudat! Tiriplicul, bumbăcelul, să mai și meargă, și încă foarte repede, strună, adică zbârnâind! Aici trebuie să se observe că adverbul este dat de autor, separat de substantivul căruia i se indică și etimologia; lingvistul, care nu cunoștea originea adverbului, și-a dat seama că nu are nimic comun cu substantivul de origine turcă. Și mai evident, adverbul se reliefează din unele povestiri ale ostașilor care au participat în Al Doilea Război Mondial; nu o dată am auzit povestitori: „Când îl lovea glonțul, sângele sărea tiriplic”. Nu o dată am auzit bătrâni spunând: „Domnule, am avut un guturai... când străfigam, mucii săreau tiriplic, în toate părțile”.

Așadar, care este planta numită *tiriplic* și de unde provine adverbul tiriplic? Este o plantă care uneori abia se vede printre celelalte din pășuni și fânețe; o observăm în toată splendoarea și gingășia sa în locurile cultivate, unde celelalte buruieni sunt mult mai rare.

Este Trifolium campestre Schreb. Din Ordo Leguminosales, Fam. Leguminosae, căruia botaniștii i-au găsit în spațiul românesc nouă nume: Buruiană de mărîn, Buruiană de mătrice – nume folosite la Râșca, județul Sibiu –, Fapt – denumire de la Bucov –, Mărină (fără loc, nume atestat de dicționarul lui Cihac), Strânsurea – denumire răspândită în Ardeal –, Trifoi, Trifoiș, Trifoi galben și Trifoiță⁵¹. Așadar, consemnarea cea mai veche este numele Marină⁵². Botaniștii au considerat că numele de bază este Trifoiș, fiind consemnat în patru lucrări⁵³. Cu toate că este amintit

⁵⁰ Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române*, A cincea ediți[un]e, Tipografia Academiei Române, Editura „Scrisul Românesc” S.A., Fost Samitca, f. 1, 1925, p. 649.

⁵¹ Al. Borza, *op. cit.*, p. 171.

⁵² Al. Cihac, *Dictionnaire d'etymologie daco-roumaine*, Frankfurt, 1870-1879.

⁵³ O. Densusianu, *Flori alese*, București, 1920; Z. C. Panțu, *Vocabular botanic cuprinzând numirile științifice și populare ale plantelor*, în: Bul. Erb. Inst. Bot., București, 1902; Z. C. Panțu, *Plante cunoscute de poporul român*, Ediția a 2-a, București,

doar în două lucrări, ambele ale lui Z. C. Panțu⁵⁴, numele cel mai răspândit în țară este Trifoi galben pe care l-am întâlnit în toate provinciile. Numele Trifoi este un generic pentru toate plantele genului; pentru acest lucru noi îl excludem dintre cele nouă nume atribuite plantei. Denumirile diminutive Trifoiș și Trifoiță îi sunt foarte potrivite, planta fiind cea mai mică printre rudele ei.

Dintotdeauna a fost o plantă foarte prețuită în medicina populară; de aici îi vin celelalte nume. Se folosea de femeile care sufereau de mărînă (menstruație cu dureri); pentru aceasta planta era culeasă în ziua Sf. Mare Mucenite Marina (17 iulie)⁵⁵, de unde îi vine și cel mai vechi nume consemnat, Mărînă, dar și Buruiană de mărîn. Se folosea împotriva diareei⁵⁶, „pentru a strânge burta”, de unde și numele Strânsurea, dar și pentru mătrice (colici intestinale), fiind deci botezată și Buruiană de mătrice. Ceaiul cald se folosea și în cazuri de fapt (făcătură, făcut = eczemă), așadar boala provocată prin făcături (fermece) a botezat planta și Fapt.

Agricultorul și păstorul român, țăranul, observator genial al naturii, i-a mai dat și numele Tiriplic; era răspândit în toate satele din zona istorică Vlașca, prin Romanai (azi în județul Olt) și Teleorman⁵⁷. Păstăița plantei, ca un bețișor mai subțire decât bețișorul de chibrit, ajunsă la maturitate și uscată de dogoarea soarelui, plesnește cu o vibrație scurtă, abia perceptibilă: *trri plic!* De aici și adverbul. Este, așadar, un nume străvechi, care se pierde în negura vremurilor, o onomatopee, omonim cu *tiriplic* „bumbăcel”. Lingvistul Lazăr Șăineanu necunoscând s.n. *tiriplic* – trifoi galben, și-a dat seama că adverbul nu poate proveni din tc. *tiré iplic* și l-a consemnat separat de substantiv.

Prin acest articol avem mulțumirea că am mai adăugat încă un nume necunoscut al plantelor noastre, cum ar fi, printre altele: Barba-țapului sau Barba-zimbrului (Origanum vulgare L.), Chiselef (Xanthium spinosum L.); Bozac (Sambucus ebulus L.); Floarea-grâului (Centaurea cynus L.); Gheara-leului (Astragalus glycyphyllos L.); Ochii-zmeului

1929; *Standard de Stat STAS 1631-50. Plante medicinale – Condiții de recepție și metode de analiză*, București, 1958.

⁵⁴ Z. C. Panțu, *op. cit.*, Bul. Erb. Inst. Bot., București, 1902; Z. C. Panțu, *Plante cunoscute de poporul român*, 1929.

⁵⁵ M. Băcescu, „Nume de plante”, în: *Revista critică*, Iași, Anul V, nr. 1, 1931, p. 44.

⁵⁶ Valer Butură, „Plante cunoscute și întrebuințate de românii din Transilvania”, în: *Bul. Grăd. Bot. Cluj*, Vol. XVI, nr. 1-4, p. 77.

⁵⁷ Cercetări personale de teren în perioada 1953-1970.

(*Omphalotus olearius* [DC ex Fr.] Sing.); *Piciorul-curcii* (*Macrolepiota rhacoides* [Vitt.] Sing. Syn.: *Lepiota rhacodea* [Vitt.] Quél. și *Macrolepiota procera* [Scop. ex Fr.] syn.: *Lepiota procera* [Schraeff.] Quél.); *Sacrit* (*Aristolochia clematitis* L.); *Țâța-vacii* (*Coprinus comatus* S.F. Gray); *Urechea-mătușii* (babei) (*Auricularia mesenterica* Pers. și *Auricularia auricula* [Hook.] Underw. syn.: *Hirneola auricula-jude* [Bull. ex St. Am.] și *Auricularia jude* L. K.) și altele⁵⁸.

Sacrificându-ne viața – sub toate aspectele –, în ciuda loviturilor și a prigoanei bolșevice din perioada ciumei roșii, dar și a altora recente, din partea unor culturnici și semianalfabeți cu facultăți, oameni noi, creaturi ale bolșevismului, rămânem cu mulțumirea unei munci împlinite pentru neamul românesc, căruia m-am dăruit pe deplin. Culturnicii să nu uite că etnobotanica și etnozoologia fac parte din istoria multimilenară a culturii noastre; a restitui înseamnă a reda ceea ce s-a pierdut, ceea ce nu cunoaștem despre trecut în toate domeniile. Dacă în trecut nu aveam voie să public, fiind catalogat „retrograd”, „dușman al poporului”, astăzi, când cultura și învățământul s-au degradat fără precedent, nu am sponsori. Simțindu-mă pe ultima sută de metri a vieții, fără niciun regret voi da pradă focului miile de piese folclorice inedite pe care le-am adunat, pentru a nu rămâne pe mâna unor profitori; am muncit prea mult și nu am fost apreciat pentru eforturile depuse toată viața.

⁵⁸ Ion Nania, *Mozăceni – o veche așezare din fosta țară Vlașca*; Editura Paralela 45, Pitești, 2004, „Vocabular”, pp. 768-776.

RECEPTAREA FORMELOR NARATIVE, DE LA BASMUL POPULAR LA LITERATURA S.F. ACTUALĂ

Prof. dr. Elena Cremona Țintatu-Comănescu

Basmul este o categorie prin excelență socială. Este un act de comunicare prin care se mănuiește un sistem de valori rezultate din evoluția socialului, acceptate ca normă de grup. Relația cotidiană dintre ceea ce obișnuim să numim basm și prezentarea lui prin sistemul mass-media este dificilă și puțin studiată, observându-se doar partea superficială, de suprafață, a fenomenului. Este o mare distanță între emisiunile de televiziune care erau adresate celor mici în anii '80 și cele oferite astăzi tinerilor privitori din rețeaua de canale TV.

S-a afirmat că basmul secolului al XXI-lea este și va fi altul decât cel al copilăriei noastre. (Sabina Ispas, *Cultură orală și informație transculturală*, E.A.R., București, 2003). Așadar, se poate afirma că basmul este una dintre speciile majore ale culturii populare care are o dinamică ascendentă și o disponibilitate remarcabilă pentru inovație.

Societatea modernă pare a manifesta un interes special pentru folosirea narativității într-o diversitate de forme, exploatându-le, de preferință, pe cele care mănuiesc tehnicile audiovizualului, imaginea, cu toate accesoriile care o slujesc.

În era computerului, din ce în ce mai puțini investesc timp și energie ca să asculte sau să citească povești. Astăzi, povestea este prezentată în imagini colorate, pe ecranele televizoarelor unde se derulează caseta video, CD-ROM-ul, concepute de specialiști dotați cu echipament electronic capabil să creeze cele mai insolite cadre și reprezentări monstruoase. Eroii care luptă cu monștrii sunt expulzați în lumea desenelor animate, a benzilor desenate sau, cel mult, a filmelor science-fiction în care, în timpul vreunei călătorii intergalactice, apare vreun locuitor al unei planete necunoscute sau trec prin „tunelul timpului” și se confruntă cu „răul” venit spre ei dintr-un secol îndepărtat. Acești luptători creați de audiovizualul modern înving aproape întotdeauna, pentru că vin din lumea basmului fantastic în lumea modernă.

Imaginea prin care este istorisit basmul în audiovizualul modern are alt rol. Ea devine element narativ, substanța de expresie a basmului în care textul literar începe să ocupe un loc secund. Ea nu mai este creația unui bun povestitor, ci a unui grup care armonizează mai multe tehnici și limbaje. Raportul povestitor-ascultător devine unul dintre creatorul de imagine și privitor. Componenta dramatică pe care o implică procesul performării basmului tradițional, care funcționa ca o tehnică narativă spectaculoasă pusă la îndemâna povestitorului pentru a-și face istorisirea cât mai elocventă și atractivă, devine însăși desfășurarea dramatică de pe ecran din care lipsește convenția caracteristică teatrului.

Literatura SF are și ea, așadar, trăsături care convin unui „homo videns” de astăzi:

- lipsește convenția cadrului scenic și implicarea directă a creatorilor, a interpreților, a consumatorilor, în momentul receptării mesajului

- tehnicile de comunicare sunt rapide

- se produce o globalizare culturală prin sistem informativ modern

- este un alt „model narativ”

- dispăre convenția teatrală, importantă este imaginea, textul literar ocupând un loc secund

- se creează un alt imaginar universal al basmului în epoca supertehnologizată

- contribuie la constituirea lui întreaga cultură a planetei

- raportul creatori de imagine-privitori are un grad mare de universalizare, de formalizare, dar componentele culturale sunt diferite

- se produce o reconceptualizare a miraculosului în literatura S.F.

Basmul în imagini face să se confrunte eroul, care posedă un fel de puteri paranormale, cu antieroul, care stăpânește cea mai perfecționată tehnologie inventată de om și folosită pentru distrugerea lui. Dușmanul principal al omului pare a fi tot omul, direct sau prin mânuirea propriilor creații. Ce îl animă este, evident, dorința de putere. Siguranța și frumusețea, morala clasică cu care ne-a deprins basmul timp de secole despre „binele care învinge răul” se transformă în angoasă, nesiguranță, care produc neliniște și spaimă. Eroul cu o mie de fețe este prototipul personajului central al narațiunii, în basm eroul este un civilizator, un inițiat a cărui istorie ne este relatată.

Dar înainte de televizor și de internet a fost basmul. Însă pe atunci erau parcă alți oameni... Adică „bătrânii mei”, oamenii care știau să povestească... Și mai cred că este foarte important să vorbesc despre

timpul basmelor, despre povestitori și despre locurile în care basmul era spus.

Timpul și oamenii: „Bătrânii mei” astăzi nu mai sunt... Iar când i-am avut alături atâtea zeci de ani, au făcut parte din mine și nu m-am gândit nicio clipă să-i privesc detașat, ca pe niște persoane cu propria viață, cu propriul destin. Contam doar eu, aceasta era normalitatea mea, sau egoismul meu... Am crezut că vor fi lângă mine cât timp voi trăi, că voi avea vreme să-i întreb ce fac, ce simt, cum văd ei lumea, cât s-au schimbat lucrurile de când erau ei copii. Apoi a venit vremea să fie mai bătrâni, mai bolnavi, mai pierduți și eu nu mai aveam timp și ei nu mai aveau energie și se găsiseră să sufere tocmai atunci când eu... Iar când s-au dus tăcuți spre alte lumi, nu am mai avut vreme să văd câtă liniște se așternuse.

Treptat, am constatat că bucatele tradiționale ale bunicii aveau alt gust, că vocea bunicului nu mai ajungea la urechile mele, că furca de tors a străbunicii fusese aruncată în podul cu amintiri și nu-și mai găsea rostul, că felicitările liliput, cu scris strâmb dar sincer, venite din partea mătușii mele, nu m-au găsit. Și adresa era aceeași... Nici Moș Gerilă (căci pe vremea copilăriei mele nu era Moș Crăciun) nu mai avea mâinile unchiului meu, nici ochii lui. N-am mai găsit de mult timp pe masa bunicii câteva fructe sau câteva dulciuri păstrate special pentru mine. Din partea „bătrânilor mei”...

Cândva mă hotărâsem să scriu o carte pe care s-o numesc simplu: „Bătrânii mei”. Cine ar fi citit asemenea carte? Aș fi scris-o numai pentru mine și pentru cei apropiați care își aduceau aminte de ei. În rest, ar fi fost interesantă pentru un pasionat de etnologie, antropologie sau sociologie. Și atât. Oricum, nu am abandonat ideea și sper să găsesc resursele sentimentale de care am nevoie. Chiar dacă timpul este din ce în ce mai nerăbdător cu oamenii și lumea curge din ce în ce mai agitată.

Locurile: Îmi place să mă așez din când în când și să mă văd într-o zi de vară, fie în curtea casei, desculță, în leagăn, fie în șopul cu fân, unde pisicile își ascundeau puii pentru a nu fi găsiți de mâinile mele, fie pe luncă, în grădinile în care uscam iarba și în care mirosul de flori proaspăt cosite te înnebunea. Sau mă văd într-o zi de iarnă, înainte de Sărbători, cu o creangă de măr în mână, o viitoare sorcovă, mergând prin zăpada ce scârțâia, alături de părinții mei. Fusesem în vizită la rude, căci atunci mai aveam timp să ne gândim unii la alții.

Când credeam că am pierdut atât de mult, mi-am dat seama că avusesem atâtea de câștigat. Treptat, am descoperit în gesturile mele, în

tabieturi, în modelul meu comportamental, în mentalitatea mea, foarte mult din ritualurile bătrânilor mei. Fericirea adevărată a fost că i-am avut aproape în primii mei ani de viață. Știți ce nu-mi place? Nu-mi place că „bătrânii mei” urmează să fie părinții mei. Iar eu nu-i pot vedea decât tineri, pregătiți oricând să uite de ei pentru copilul lor. Este o lecție pe care trebuie s-o repet, căci nu vreau să iau de la copilul meu o notă mică. Mai târziu, „bătrânii mei” o să fim noi, cei din generația mea, de la care cei ce vin vor să afle, sper, cât mai multe. Că doar „din bătrâni se povestește”.

Ce se povestește? Bunicii mei mi-au spus multe despre sărbătorile pe care le respectau cu sfințenie, despre bucuria de a pregăti sufletul, trupul și casa pentru miezul de sacralitate, despre nopțile în care se trudea pentru bucatele festive, despre dreptul de a folosi sărbătoarea și de a fi fericit. Acum toate astea sunt ale mele.

Povestitul avea o mare importanță în colectivitatea pastorală. Cunoașterea cât mai multor basme și talentul de povestitor erau probe pentru demonstrarea calităților de care trebuia să dispună păcurarul. Îmi amintesc și acum ce am auzit de la unul dintre călătorii neobosiți ai munților: *se spune că un ciobănel care urca în fiecare an cu turmele pe munte a aflat că poate avea un miel năzdrăvan numai dacă în toată perioada șederii la stână, adică în fiecare seară, timp de aproape patru luni, spune câte un basm celorlalți păstori. Vară după vară el își propunea să poată spune atâtea basme câte i-ar fi permis nașterea animalului miraculos. A încercat o dată, de două ori, dar nu știa suficiente basme. În al treilea an și-a îmbogățit repertoriul narativ într-atât, încât nu era seară să nu le spună celorlalți câte un basm.*

În anul următor, la sfârșitul iernii, una dintre oi dădu naștere unui miel cu lâna de aur și, ce este mai important, cu darul vorbirii. La urcatul oilor în munte, când ciobănașul își purta turmele prin pustii înălțimilor, mielul se prefăcu într-o fată frumoasă, cu care ciobănașul se căsătorii.

Basmul poate reînvia în fiecare seară, poate sta alături de caștea de pe noptieră, copiii noștri pot adormi încă vrăjiți de farmecul lui, iar la școală ține de talentul dascălului să dea basmului importanța cuvenită, ferindu-l de căderea în desuetudine, făcându-l învingător în lupta cu literatura S.F., televizorul sau internetul.

De-ați ști câte alte lucruri am aflat de la „bătrânii mei”, v-ați da seama ce bogată sunt. Dar vreau să afle și alții despre minunățiile venite din trecut și să se bucure de înțelepciunea lor, căci basmul pare pierdut,

dar nu-i aceasta realitatea când despre povestit se vorbește ca despre un amplu, necesar fenomen cultural.

Bibliografie

Sabina Ispas, *Cultură orală și informație transculturală*, E.A.R., București, 2003;

Nicolae Roșianu, *Folclor și folcloristică*, E.U.B., 1996; *Model și variantă în folclor*, E.U.B., 1996, *Poetică folclorică*, E.U.B., 1997.

BASMUL ȘI FENOMENUL POVESTITULUI

Mariana Bordeanu, Berevoești

In teoria literară se folosesc două noțiuni pentru a denumi aceeași specie literară din literatură pentru copii: basmul și povestea.

Basmul este o operă de creație literară, cu o geneză specială, o oglindire a vieții în moduri fabuloase, analiza lui presupunând adevăruri estetice și observații de ordin structural folcloric. Geneza basmului este următoarea: o persoană din popor spune altei persoane, dintr-o carte sau din auzite, o invenție personală, o istorisire. Această persoană o transmite mai departe, nu chiar întocmai, adesea punând de la sine și nu o dată, ci de fiecare dată, altceva când o povestește. Astfel, prin viu grai, istorisirea se transmite mai departe, în variante diferite.

Basmele și poveștile sunt expresii ale sufletului și gândurilor poporului nostru, sunt elemente de seamă care contribuie la cunoașterea vieții poporului și a viziunii sale asupra vieții.

De-a lungul carierei mele didactice am observat că cea mai îndrăgită specie literară din literatura pentru copii este basmul și fenomenul povestitului. Lectura propriu-zisă începe după ce copilul reușește să descifreze singur tainele semnelor grafice. Am întâlnit copii care ascultă cu mult interes o poveste frumoasă povestită de altcineva. Adeseori am discutat în cadrul lectoratelor cu părinții despre cărțile pe care trebuie să le citească elevii începători, lăsându-i pe ei să afle ce anume se povestește în basmul respectiv. Am recomandat copiilor în special basmele, poveștile istorice, operele literare accesibile vârstei, scrise anume pentru copii.

Copiii mici ascultă cu deosebită plăcere, cu nerăbdare și cu o sporită curiozitate, manifestându-și adesea admirația sau dezaprobarea pentru anumite fapte ale eroilor, iar la sfârșitul lecturii împărtășesc și celor din jur sentimentele lor. Basmele și povestirile prezintă aspectele vieții în complexitatea ei; oferă implicit modele de viață sau exemple negative, pe care copiii trebuie să le ocolească.

Pentru a realiza valoarea instructiv-educativă și formativă a basmelor, educatorii trebuie să fie ei înșiși pasionați de literatură, de lectură și să le recomande prin forme atractive, iar pentru reușită este

nevoie de multă dăruire profesională, competență și dragoste nemărginită pentru ecoul tainei cărții, atât în propriul suflet, cât și în sufletul copiilor.

Povestea lui Toderică

Povestit în anul 1981, de bunica mea, Maria Vasilescu, din comuna Bughea de Jos, județul Argeș.

A fost odată, în vremurile de demult, un om atât de sărac, încât nu avea nici după ce bea apă. Dumnezeu îi dăruise trei băieți pe care reușise, cu chiu, cu vai, să-i crească până i-a văzut flăcăi în toată firea.

Căzând la pat, a chemat pe cei trei fii ai săi și le-a zis:

- Dragii mei băieți, vedeți că Dumnezeu nu m-a învrednicit să vă las la moartea mea altă avere decât acești bani. Plângând, le-a dat câte o sută de lei la fiecare.

- Iar tu, femeie, vei primi și tu, din toată agoniseala mea, o sută de lei, pentru a mai avea de cheltuială.

După aceste cuvinte, omul închise ochii pe vecie. Băieții au plâns cât au plâns, și după ce l-au văzut pe tatăl lor cu țărâna-n gură, și-a luat fiecare drumul lui. Cei doi băieți, fiind căsătoriți, nu știu ce s-a ales de ei. Cel mic, Toderică, îi spune mamă-sii:

- Mamă, eu vreau să mă apuc de negustorie și să mă pun cu nădejde pe muncă, fiindcă munca este fântâna cea nesecată din care mă pot îndestula. Așa că voi pleca de-acasă și voi căuta de lucru pe lumea asta, că suntem săraci.

Zis și făcut. Băiatul cel mic pornește la drum. Merge el ce merge și ajunge la un cimitir. Deodată aude un zgomot ciudat, de ți se făcea părul măciucă. Toderică, fără să-i fie teamă, aruncă în potecă desaga cu haine și merinde și porni spre locul de unde venea zgomotul. Când colo, ce să vezi? Un sătean de-al lor bătea cu o bătă în mormântul unui creștin care murise de curând.

- Ce faci, măi omule?

- Ce să fac? Acest om care e îngropat în acest loc mi-a rămas dator cu o sută de lei. De aceea îi bat mormântul, că nu pot să am odihnă de necaz că nu are cine să-mi dea banii.

- Măi omule, ia de la mine o sută de lei și lasă omul în pace, că a fost și el destul de supărat în viața lui! Du-te în plata Domnului!

Acum Toderică nu mai avea cu ce să plece în lume și se întoarse înapoi, spunându-i mamă-sii:

- Mamă, iată ce s-a întâmplat!... Și-i povesti toată întâmplarea. Așa că, te rog, dă-mi mie banii pe care ți i-a lăsat tata, ca să fac negustorie cu ei.

Mama, ca orice mamă, miloasă, spune:

- Ține, mamă, banii, dar ai grijă, nu-i mai da pe nimica toată!

Băiatul ce face? Merge ce merge, ajunge la târg și cumpără un cal frumos cu 80 de lei. Apoi se duce în alt târg și-l vinde cu 150 de lei și încet-încet face negustorie. Când să iasă din oraș, se întâlnește cu un copil sărman care-l rugă să-l ia și pe el ca slugă. Se gândește el la ceea ce i-a spus taică-său pe când era în viață – ca atunci când ia pe cineva de slugă, să caute ca sluga să mănânce mai puțin ca stăpânul, că dacă mănâncă mai mult ca stăpânul, nu se va pricopsi niciodată.

Atunci se duce la un han și comandă câte o porție de mâncare și pentru el și pentru copilul orfan. Copilul n-a mâncat mai nimic, iar Toderică fu foarte mulțumit de istețimea băiatului. Plecară spre casă. Merse ei ce merse și-i apucă o ploaie mare de tot. Ajungând la o gârlă, copilul spune:

- Niciodată să nu intri în apa tulbure, că nu-i dai de adâncimea ei și te poți îneca. Și așa au făcut. Vine o caleașcă cu un boier.

- Boierule, nu intra în apă, că s-ar putea să te-neci! Dar boierul nu a ascultat de vorbele copilului, iar la jumătatea apei, caleașca s-a răsturnat și cât pe-aci să se înece. Băiatul sări repede, că era din fire isteț și îl salvă pe boier.

- Îți mulțumesc, măi băiatule, dar ce necaz, că în caleașcă era și un sac cu bani de aur. Băiatul scoate sacul din apă și în felul acesta Toderică s-a îmbogățit. Într-o zi, băiatul îi spune stăpânului:

- Stăpâne, acum ai de toate, poate ar fi bine să te căsătorești! Iar după toate bogățiile pe care le ai, îți trebuie o fată de împărat!

S-au pregătit și au plecat la drum. Au ajuns la un împărat mare și puternic ce avea o bogăție cât nu se poate spune. Pe lângă bogăția cea mare, mai avea o fată frumoasă ca un îngerăș.

- Să trăiți, împărate!

- Să trăiți, măi oameni buni! Ce vânt vă aduce?

- Înălțate împărate! Am venit să cerem pe fiica ta în căsătorie!

- Foarte bine, măi omule, că ai avut îndrăzneala aceasta! Înaintea ta au mai venit 99 de feciori, dar să știi, îți spun dinainte, înapoi la casele lor nici că s-au mai întors!

Toderică nu se încumetă și se gândea să se întoarcă înapoi, dar sluga îi spuse :

- Stăpâne, nu te speria, cere-i împăratului ce-ți spun eu, că vom reuși! Cere-i împăratului coroana pe care a purtat-o pe cap când a fost mire și hainele cu care a fost îmbrăcat, centura și sabia.

Zis și făcut. Au cerut aceste lucruri și împăratul primi bucuros să le dea.

Fata împăratului era stăpânită de un duh rău și nimeni nu izbutise până atunci s-o tămăduiască. Băiatul mai ceru să i se aducă rochia ce-o purtase împărăteasa în ziua în care s-a născut fata. Băiatul, îmbrăcat în hainele de mire ale împăratului, merge la fata de împărat care dormea întinsă pe pat și-i așează pe gură rochia mamă-sii.

Deodată, palatul și camera în care erau a început să se cutremure și din gura fetei a început să iasă un balaur. Văzând astă dihanie spurcată, băiatul a început să taie fără zăbavă până n-a mai rămas nimic din ea. După aceea s-a dus la stăpânu-său și i-a spus toată tărașenia.

Împăratul, bucuros din cale-afară, a hotărât să pornească o nuntă ca-n povești. Petrecerea a durat vreme-ndelungată; după ceva timp, Toderică s-a gândit să-și ia nevasta și să se întoarcă acasă. Și a plecat cu alai mare, cu multe trăsură încărcate cu provizii și bogății dăruite de împărat. Merg ei ce merg, până ajung într-o pădure. S-au oprit într-o poiană unde au așezat corturile. Dimineața, sluga lui Toderică se înfățișă înaintea lui și-i spuse :

- Stăpâne, eu am să plec! Mi-am încheiat slujba.

- Cum o să pleci, îi spuse Toderică cu lacrimi în ochi! Nu am atâta bogăție să-ți dau cât meriți? Tu m-ai făcut bogat din sărac, și din necăjit-fericit!

Băiatul zise și el cu lacrimi în ochi :

- Stăpâne, tu știi cine sunt eu? Eu sunt sufletul omului mort din cimitirul satului tău. Singurul ban pe care l-ai avut l-ai dat negustorului ca să nu mai bată cu bâta în mormântul meu. Ai o inimă bună și curată. Apoi sluga și-a luat rămas-bun și, transformându-se într-un abur, s-a ridicat la cer spre mirarea lui Toderică și a împărătesei lui care au trăit mulți ani liniștiți și fericiți.

Bibliografie

1. Călinescu, George, *Estetica basmului*, Editura pentru literatură, 1965.
2. Șăineanu, Lazăr, *Basmelor române*, Editura Minerva, 1978.
3. Țugulean Lia, Toma Maia, *Literatura pentru copii*, E.D.P., București, 1978.
4. Maria Vasilescu, *Satul Mlaci, comuna Bughea de Jos, județul Argeș*.
5. Buziași, Ion, *Literatura pentru curs*, Editura fundației „România de Măine”, București, 1999.

NARAȚIUNE, FICȚIUNE, ADEVĂR ÎN LEGENDELE LOCALE DESPRE SATUL BĂJEȘTI

Prof. Nicolae Pantazică, Băjești

Legenda locală este o modalitate de prezentare și interpretare a realității în contextul existenței vieții sociale din cele mai vechi timpuri într-un spațiu geografic bine determinat - așezarea rurală.

Satul Băjești din județul Muscel, numit în vechime și Pădureț, situat la confluența Bratiei cu Râul Târgului, cu istoria sa de multe secole, este un teren fertil unde au rodit multe povestiri legate de mari personalități ale istoriei neamului românesc, de la marele voievod legendar Radu Negru și până astăzi.

În anul 1873, răspunzând unui chestionar al Ministerului Instrucțiunii Publice despre „antichitățile” aflate în localitatea unde profesează, învățătorul Thoma Ionescu din Băjești arată că „dincolo de râul Bratia, în lunca proprietății se află o cruce mare de piatră. Se crede că avea o mărime de 2000 (?cm? - scrisă în litere vechi, necunoscute). Această cruce, se zice de bătrâni că ar fi fost adusă aici cu spesele Domnului Radu Negru, pe când domnea la Câmpulung”

Bătrânii satului, câți mai sunt, nu știu nimic despre această cruce. Există Crucea lui Băra, dar în sat, și datată precis 1662, așezată la poalele dealului Gurgui și marcând locul unde a murit Băra, cumnatul banului Mareș. O hartă din 1810, întocmită de inginerul Andrei Covaci, arată o cruce pe malul drept al Bratiei, nu în luncă, și la mare distanță de locul amintit de învățător. Nici de această cruce nu-și amintește nimeni.

În schimb, tânărul Micu D. Ion mi-a transmis o informație despre o cruce care ar fi existat acolo unde o amplasase Thoma Ionescu. Nu știe de la cine a auzit aceasta, de la bunicii, de la vreun bătrân, dar este sigur că a auzit de existența ei. Un alt tânăr care a făcut naveta la Liceul din Stâlpeni pe drumul ce traversează lunca Bratiei susține că în punctul „La Popescu”, unde au existat niște case până la colectivizare, ar exista un loc, acolo unde se întâlnesc nucii cu duzii, unde, cu siguranță, s-ar afla urmele unei troițe. Harta amintită prezintă lângă conac o mare plantație

de nuci, din care azi mai sunt doi, dar și toponimul din vecinătate „Nucii Nastasii”.

Cele mai multe legende sunt legate de personalitatea marelui ban Mareș Băjescu: *Podul lui Mareș, Povarna, Moartea lui Mareș Băjescu, Clopotele furate* etc. În referatul cu nr. 35 din 28 aprilie 1871, sus-amintitul dascăl spunea că *Puțin mai spre miazănoapte de piața comunei se află un eleșteu în mărime de 10 pogoane, iar țărmurile lui de pământ se află la înălțime de patru stânjeni, în care se găsea diferite feluri de pești. În centru se găsea un foișor pe picioare din piatră construit de zid (piatră, var, cărămidă de 7 degete în toate laturile de lungime și lățime). De la acest foișor până la casele celui ban Mareș ce se afla situate lângă biserica comunei, avea un pod de aramă așezat tot pe stâlpi de piatră pe care se preumbla zisul Mareș cu familia sa și privea la mulțimea și frumusețea peștilor.*

Heleșteul există întocmai ca în descrierea de acum 137 de ani, numai că a devenit teren arabil și zonă construibilă. Mai există și doi piloni de zidărie între conac și Povarnă, aflați la 5,30 m de zidul conacului, primul, iar al doilea, la 10,60 m, dar insuficienți pentru a susține un pod de 52 m distanța dintre conac și povarnă. Mai mult, de la povarnă, aflată la E până la Eleșteu aflat la S, podul ar fi trebuit să măsoare cam 300 m.

Bătrânul Ion Năducă îmbrăca podul în piei de vită. Ne arăta resturi de cărămidă și var în mijlocul lacului sec.

Profesorul Ion Lăzărescu din Bucșenești-Cișmea, în însemnările monografice despre comuna Țițești, inserează o legendă cum că acest pod s-ar fi întins de la conacul lui Mareș, peste lunca Bratiei, traversând Râul Târgului pe la „Coasta Poștii”, pod pe care îl foloseau boierii din cele două sate când se vizitau. Această legendă nu circulă în satul Băjești, și ne îndoim de circulația ei la Bucșenești. Cei din Hârtești pomenește numele boierului din Băjești, dar pe al celui din Bucșani (Hârtești) nu. S-ar putea să fie o simplă translație a legendei dintr-un loc în altul.

Raportul lui Thoma Ionescu pomenește de o baie existentă din vechime în ograda proprietății dlui Barbu Bellu. Învățătorul spune *am descoperit și găsit a fi fost*. Afirmția sa este de necombătut. Dar bătrâni pe care i-am cunoscut și i-am ascultat povestind – Alexandrescu Dumitru, n. 1875, bunica mea Maria Pantazică, n. 1878, Niță Sandu Spătaru, Ion Țupurug, născuți tot pe atunci, nu pomeneau niciodată de existența unei băi de dimensiunile celei zugrăvite de învățător: era săpată într-o singură piatră și avea dimensiunile de 5 stânjeni lungime, 5 stânjeni lățime și 1

stânjen înălțime - un volum de 200 mc de apă circulând pe două conducte: de apă caldă și de apă rece. Dacă apa rece putea fi adusă de la Vistierie, de unde era alimentat conacul, apa caldă de unde s-ar fi putut aduce? Legenda pare, într-adevăr legendă! Și totuși... ceva adevăr plutește pe undeva!

De la turnul dreptunghiular direcția S-E pe panta de 45 de grade la cca 20 m se află un mormânt care se lasă permanent, chiar dacă de două ori pe an cavitatea se umple cu pământ. Se zice că acolo era scurgerea băii turcești care se afla mai sus, pe platoul conacului Povarna și locul presupusei băi se află mai jos, la aproape 100 de metri. La povarnă apa venea de la Mâncătură, punctul cel mai înalt al albiei Bratiei, pe o conductă de olane mult mai groase decât cele de la conac.

Nae Toma Vârzaru, un bătrân de 75 de ani, povestește: *Domnule, și mă apuc să sap o groapă pentru slaniță (afumătoare de prune). Și sap, și sap, până ce hârlețul dă de ceva tare. Mai lovesc o dată. Suna curat. Curăț cu grijă pământul. Cu mâna îl scot. Dau de o cărămidă. Uite, cam atât și-mi arată cam de 40 cm pe 25. Hait! îmi zic, Am dat de comoară. Mă duc repede și mă uit pe drum să nu treacă cineva și să mă vadă. Salt cărămida. Îmi bătea inima să-mi spargă pieptul. Mariuța, nevastă-mea zicea că eram galben ca turta de ceară. Ridic cărămida și sub ea... un olan. Venea așa, dinspre Mâncătură spre Povarnă. Asta a fost comoara! Pe un asemenea olan putea curge apă suficientă atât pentru iaz, cât și pentru Povarnă.*

Poveștile despre comori au circulat intens între cele două războaie, dar și după, cu naratori care se integrau în ele și le dădeau viață, le organizau după cunoștințele lor de istorie și mai ales după năzuința de a găsi o comoară.

Ion Năducă era unul dintre ei. Nu știa carte, dar când povestea despre haiduci și comori, ochii lui de un albastru cenușiu prindeau viață. Fața i se îmbujoră. Copii fiind, ne strângeam roată în jurul lui. Cu voce joasă, de parcă ne împărtășea o mare taină, torcea povestea despre Badea haiducul, despre cele 12 cazane cu galbeni, legate cu lanțuri și îngropate sub jurământ la „Tufanul cu icoana”, sus pe Dumbravă, spre Petrești. Apoi ne lua de mână și ne ducea „La zdrențe” unde se aruncau hainele ciumașilor. Și aici e o fărâmă de adevăr. În 1959, când s-a săpat groapa lui Niță Isaică Voican lângă zidul de incintă din fața bisericii, s-au descoperit mai multe schelete de copii și adulți, într-o groapă comună, cu mult var turnat peste ele. Se crede că ar fi membri ai familiei Bellu și

slugi de-ale lor, loviți de ciuma vestită din vremea lui Ion Gheorghe Caragea, când Ștefan Bellu era paharnic.

O altă legendă este cea legată de furtul clopotelor bisericii de către nemți, în 1916, dată contestată vehement de bătrâni. S-a întâmplat mult mai înainte. Bunica mea avea atunci 38 de ani, iar frații ei, 47, respectiv 50 de ani. Moș Niță și moș Sandu Spătaru au murit după 1960, dar nici unul nu pomenea de vandalizarea clopotelor în 1916. Un document din 1814 și o însemnare pe o icoană pomenesc de paharnicul Ștefan, nimeni altul decât Ștefan Bellu (Bivello). Acesta a donat un clopot, cel al bisericii din sat, bisericii Sf. Nicolae din Pitești, demolată brutal de comuniști în 1962. În locul lui a adus două clopote cu sunet mult mai puternic și mai melodios. Când eram copil cântam în ritmul și dangătul lor: *Bim-bang Bela, Doamna Elena*.

Înlocuirea clopotului s-a produs la puțin timp după anul 1812. Când după Pacea de la București, trupele rusești de ocupație s-au retras din Țările Române. Și cum obiceiul lui Ivan era „dava” tot ce aveai, n-a fost greu să le pună în cârcă dispariția unui clopot. De la biserica din Pitești, acesta a ajuns fie la Biserica Enculești, fie la Podu Broșteni. Locația actuală se poate lesne stabili după inscripția „Acest clopot l-am făcut eu, biv-vel clucer Ștefan Bellu, la biserica Băjești”, datat 1814.

Moartea lui Mareș Băjescu, învăluită în mister (nu se cunoaște anul, luna, ziua, locul unde a fost înmormântat) nu se putea să nu nască legende. Cronicarul spune că în iulie 1673, când a fost slobozit din pușcărie, Mareș nu a vrut să plece la Stambul cu frații lui Postelnicești, ci „au mers la casele sale unde au murit”.

Niță Spătaru nu admitea replică atunci când povestea *Mareș a fost omorât de turci. Ascultați la mine, că știu ce spun!* Conștiința colectivă a adunat date referitoare la viața marelui ban, le-a combinat cu evenimente întâmplare altora din familie, și așa s-a născut povestea.

Într-adevăr, banul a fost arestat de turci la Stambul unde mersese cu pâră împotriva lui Antonie-Vodă din Popești, mărturie stând cunoscuta scenă relatată de cronicar – *Cine iaste Mareș? – Eu sunt. – Ia-l! Ci-l luară*. Gligorie Ghica și mai ales slugile sale Gheorghe Băleanu și Stroe Leurdeanu l-au chinuit cum le-a fost voia, chinuri care au condus, în final, la suferințele cauzatoare de moarte. Acestei realități i se adaugă una petrecută 90 de ani mai târziu în 1764, când domnea Ștefan Cehan Racoviță. Atunci are loc o revoltă otomană de mari dimensiuni în București. Sfătuit de Iordache Stavrache, un bancher foarte influent ce-l ajutase să dobândească tronul, Voievodul taie capetele a doi boieri,

ispravnici de județ, și le înfige în pari la cele două intrări în orașul de scaun. Deși era total nevinovat, Iordache Băjescu, strănepotul lui Mareș, cade sub securea călăului.

Posibil ca moartea lui crâncenă și nedreaptă să fi condus la denumirea „Piscul lui Iordache”, toponim de pe dealul Dumbrava de unde, zic bătrânii, că se zărește lumina candelabrului din mijlocul bisericii. Acest loc este pus în legătură cu unul dintre ucenicii zugravului Tudoran, dar pisanăa picturii nu-l menționează.

Den mare mila Domnului... în zilele bunului și credinciosului domn Țărăi Rumânești Antonie... întreruperi succesive... Ș-au zugrăvit Tudoran zugrav cu ucinicii... Istratie, Iani. Ș-am scris eu Panaioti. Chiar dacă numele unui ucenic este ilizibil, nu putea fi Iordache, deoarece literele șterse sunt doar patru.

Mai mult, pe harta din 1810 locul este însemnat ca „Piscul lui Stati” un posibil hipocoristic al lui Istrati, ucenicul menționat de pisanie. Din cele arătate, rezultă trei tipuri de narațiuni: una oficială, în stil administrativ, una mai extinsă în care naratorul participă efectiv și afectiv la derularea ei, și una laconică, bazată pe simple informații sau deducții proprii. Oricum ar fi, ele prezintă interes pentru oricare dintre cercetătorii zestrei spirituale a locurilor. Dureros este însă faptul că naratorii aproape au dispărut, iar cei care încearcă să reia firul tradiției marilor povestitori din Băjești nu fac altceva decât să ofere câteva fărâme din zestrea spirituală a acestora.

Valea Bratiei și implicit satul Băjești, încărcat de veacuri, de istorie și de legendă, reprezintă o zonă fascinantă, mai ales când pătrunzi în cotloanele încă necercetate, deoarece o întreprindere de acest gen cere nu numai pasiune și entuziasm, dar și timp, bani și mai ales multă muncă. Unele au fost culese de inimoasa noastră colegă Nadia Elena Pantazică. Altele poate cu rol de adevărate documente ale unei istorii vii își așteaptă culegătorul care să le pună în circulație pentru a împlini zestrea de istorie a Argeșului și Muscelului.

TREI POVEȘTI PITICE

Floriana Stăncescu

... Aceste povești fac parte dintre acelea care mi-au mângâiat și
legănat copilăria.

Le-am auzit de la bunicul meu, prof. Florin Stăncescu, iar el, la
rându-i, de la bătrânii lui.

Oulețul cel năzdrăvan

fost odată ca niciodată... a fost odată o bătrână care trăia liniștită în căsuța ei de la marginea satului, aproape de pădure.

N-avea bătrâna decât câteva găini pe care le îngrijea ca pe copiii ei. Dar de la un timp de vreme, în cuib nu se mai zărea nici un ou... se vede treaba că cineva îi fura ouălelele. Atunci bătrâna își puse-n gând să stea la pândă să vadă cine-i hoțul?! Și mare-i fu mirarea când văzu un ouleț că se rostogolește din cuib și o ia la vale. Bătrâna nedumerită-l întreabă:

- Und' te duci tu, măi Ouleț? Iar Oulețul îi răspunde:

- Mă duc să-l pedepsesc pe cel care-ți fură ouăle!

- Dar... de unde știi tu cine-i făptașul?

- Păi... să vezi... cum stăteam eu aruncat în cuib, îl zăresc pe însuși Sarsailă umblând cu mâinile-i afurisite după frățiorii mei... Însă... în graba lui, simțind că-l urmărește cineva, m-a lăsat, spre norocul meu, în ascunzătoare, printre paiele de fân... Și acum am pus de gând să plec în lume, să caut hoțul și să-l pedepsesc.

Mirată dar și înduioșată, bătrâna încuviință plecarea Oului și-i ură drum bun și noroc în toate.

Astfel, Oulețul nostru plecă la drum. Nu merse mult și se întâlni cu-n șoricel care-l întreabă:

- Und' te duci tu, măi Ouleț?

- Ia, mă duc la bine. Hai și tu cu mine, să prindem hoțul care-i fură stăpânei mele ouăle!

- N-o fi cumva Sarsailă?

- Ba bine ca nu... chiar el... dar de unde știi?

- Eheheeeee... cine nu-l cunoaște pe Sarsailă cel care face numai rele și aduce numai pagube? Păi, dacă-i p-așa, stai că vin și eu cu tine!

Și porniră mai departe împreună. Merseră ce merseră și trecând pe lângă un lac îi văzu un rac care îi întrebă:

- Unde mergeți voi așa în grabă?

- Ia, ne ducem să-l pedepsim pe Sarsailă cel care-i fură stăpânei mele ouăle, zise Oulețul. Vii și tu?

- Cum de nu, Oulețule? Vin ... că multe necazuri mi-a făcut și mie acest Sarsailă.

Și astfel racul hotărî să-i însoțească. Mergând cei trei încrezători în forțele lor, zăriră la marginea unui tufiș un țăp care rodea cu poftă frunzele crude ale unui salcâm. Văzându-i la rândul lui și bucurându-se de vioiciunea lor, țăpul îi întrebă:

- Unde te duci tu, măi Ouleț, cu prietenii ceștia după tine?

- Ia... ne ducem să-l prindem pe Sarsailă cel care face rău tuturor și să-l pedepsim... Vii și tu? Și Țapul, fără să mai stea pe gânduri, fiindcă avea și el mare necaz pe Sarsailă, li se alătură.

Și merseră ei ce merseră, când, ajungând în mijlocul pădurii, zăresc casa lui Sarsailă, hoțul care-i fură ouăle bătrânei și care îi necăjise și pe Șoricel, Rac și Țap.

Îndată, Oulețul și prietenii lui se opresc și hotărăsc să stea la pândă. După ce s-au convins că Sarsailă nu-i acasă, stabilesc să intre-n casă, iar Oulețul spune fiecăruia ce are de făcut: Țapul să stea după ușă, Racul, în donița cu apă, Șoricelul, sub pat, iar el, Oulețul, în cenușa din sobă.

Nu trecu mult timp și intră pe ușă Sarsailă, care-și aruncă-n pat proviziile furate și, înfrigurat, se duse la gura sobei, cu gând să aprindă focul. Și ce să vezi ... Oulețul pocnește și-l mânjește pe ochi și pe mâini, orbindu-l. Speriat, Sarsailă fuge la donița cu apă să se spele. Dar aici Racul îl prinde de mâini, timp în care Șoricelul îl îndeamnă strigându-i: ți... ți... ți... ți!... ține-!! Sarsailă, îngrozit de moarte, dă să fugă afară din casă, dar, la ieșire, Țapul îl prinde-n ușă strivindu-l până ce acesta-și dădu ultima suflare.

După frumoasa ispravă, vitejii noștri s-au întors la locurile de unde plecaseră, iar bătrâna, găsind a doua zi cuibul plin cu ouă, înțelese că Oul cel năzdrăvan se sacrificase pentru binele ei.

Vulpea cea șireată

De multă vreme nu mai fusese o iarnă așa de grea precum cea din anul în care se petrece povestea noastră.

Ninsese mult și viscolise, omătul era mare, iar gerul era atât de năprasnic, încât nu mai mișuna nicio viețuitoare prin pădure. Toate animalele stăteau în ascunzătorile lor, nemaiputând alerga după hrană.

Dar... vorba ceea... când foamea dă năvală, n-ai încotro și ieși din vizuină după mâncare, „vrei nu vrei”! Așa se face că vulpea, roșcata cea isteasă, se scoală cu noaptea-n cap și, auzind de departe cântatul unui cocoș, tiptil-tiptil, o pornește spre sat și se oprește la casa unui gospodar de unde, cu multă șiretenie, fură cocoșul și pe-aici ți-e calea, în pădure, la vizuina ei. Abia aștepta vulpea să fie liniștită ca să-și potolească foamea.

Dar cum venea cu prada spre casa ei se întâlnește cu lupul, care și el, chinuit de foame, ieșise după hrană. Zărind-o, cu un ton blajin, îi zise:

- Vai, cumătră Vulpe, ce harnică ai fost și ce hrană bună ți-ai găsit! Dă-mi și mie, rogu-te, o bucată, că mor de foame!

Cumătra Vulpe, isteasă foc, s-a și gândit la ce și cum să-i răspundă, pentru a-l face pe Lup s-o creadă.

- Cum să nu, nene Lupule!, îți dau așa după cum poțesteți, numai că... așteaptă puțin, până prepar eu fripturica din cocoșul acesta, că știi doar că-s bună bucătăreasă. Ia, stai colea și așteaptă-mă până ce termin de gătit! Și vulpea se îndepărtă după o tufă mare.

Bună treabă: vulpea noastră șireată dar mai ales mincinoasă și lupul nostru încrezător și prost cu carul trecură repede la treabă: Lupul tot aștepta, cumătra înfuleca de zor din cocoș. De după tufă. După ce vulpea termină cocoșul, o zbughi în pădure, lăsând în urma ei doar fulgii, ghearele și câteva oase. Văzând lupul că așteaptă cam mult și vulpea nu-l mai invită odată, se duse să se uite și să vadă ce face de nu-l mai strigă la ospăț. Și ce să vezi?! Numai fulgi, oase și gheare. Tare se mai înfurie lupul și nemaistând măcar o clipă, alergă, uitând și de foame, pe drumul din pădure, ca s-o găsească pe șireată și s-o sfărtece-n bucăți. Dar roșcata nu-i proastă, cunoaște mai bine ascunzișurile pădurii și poate alerga mai iute ca lupul, încât n-o găsi nici până-n ziua de azi.

Se zice că de atunci lupul o fugărește întruna pe cumătra Vulpe, cele două animale devenind dușmani de moarte.

Beheheaca, Brebenica și Brândușica

Erau odată, demult, foarte demult, un lup tare fioros. Pe valea pe unde colinda el speriașe generații întregi de oițe și căprițe. În fiecare zi, lupul nostru se ospăta numai cu iezișori cruzi și mielusei fragezi. Dar timpul trecu, lupul mai îmbătrâni și de-acum trebuia să-și aleagă mai cu grijă locul de înhățat prada, căci puterile i se slăbiseră și nu mai putea alerga ca-n tinerețe. Astfel, bătrân și obosit, lupul se gândi că ar fi mai

nimerit să-și facă culcușul sub un pod peste care treceau animalele la pășune, de unde ar putea ușor să iasă și să le prindă în capcană.

Într-un loc înălțat, în apropierea pârașului peste care trecea podul, își aveau casele, una lângă alta, trei capre. Ca vecine și surori ce erau, ele se înțelegeau de minune! Poate nu vă vine să credeți, dar cele trei căprițe nu s-au certat niciodată. În fiecare zi ele plecau la pădure după hrană, dar pe rând: Beheheaca, cea mai bătrână, pleca mai de dimineața, pentru că alerga mai greu; Brebenica, cea mijlocie, după ea, și Brândușica, mezina, ultima.

Un singur necaz aveau căprițele noastre: se temeau tare de lupul cel rău și fioros. Însă, cum nu mai auziseră de mult timp nimic despre faptele pline de cruzime ale sale, plecară mai cu îndrăzneală la pășunat, nebănuind că cel de care se îngrozeau își făcuse culcușul chiar sub podul peste care ele trebuiau să treacă.

Așa stând lucrurile, într-o zi porni la drum mai întâi Beheheaca. De sub pod, lupul, chinuit de foame, aude: hop-hop-hop

- Cine-mi strică somnul așa de dimineață? întrebă lupul supărat.

- Eu sunt, nene lupule, Beheheaca!; mă duc după hrană, răspunse ea cu inima strânsă.

- Ia, stai să te mănânc, că tare foame-mi este! De când așteptam să se ivească ceva.....!

Și capra îngrozită, dar descurcareață, îi răspunse lupului:

- Nene Lupule, eu sunt bătrână și am carnea tare, ai să-ți rupi dinții-n ea! Ai răbdare, rogu-te, că trebuie să treacă o capră mai tânără ca mine, cu carnea mult mai crudă.

Și Lupul, știind că nu mai are dinți de bătrân ce era, o lasă să plece, așteptând căprița cea tânără. Nu trecu mult și iar auzi deasupra podului: trop-trop-trop. Lupul întrebă din nou:

- Cine-mi strică somnul ?

- Eu sunt, nene Lupule, Brebenica!

- Stai să te mănânc! zise Lupul ieșind de sub pod.

- Nene Lupule, nu te grăbi... că eu sunt în vârstă și am carnea tare... așteaptă că trece acuş după mine o căpriță numai bună de mâncat, tânără și cu carnea fragedă, pe nume Brândușica!

- Bine, bine, zise Lupul. Dacă-i așa precum spui, mai aștept.

Și astfel lupul aștepta, mai nerăbdător ca oricând, capra cea tânără. Foarte curând se auzi pe pod: top-top-top, mai vioi și mai puternic ca mai înainte.

- Cine-mi strică liniștea? întrebă Lupul. Tu ești, Brândușico? Capra cea tânără? Vino să te mănânc, că sunt lihnit de foame!

- Eu sunt, nene Lupule! Vin acu'! Și zicând așa, Brândușica cea curajoasă coborî numaidecât sub pod unde se repezi cu vioiciunea tinereții spre lup și cu coarnele îl înghesui așa de tare, până ce-l omorî.

Apoi, mândre de cele petrecute, cele trei căprițe se afundară în mijlocul pădurii, unde mâncară pe săturate. Seara s-au întors toate trei, vesele c-au scăpat de lupul cel rău care le-a chinuit atâta amar de vreme.

LIRICA POPULARĂ – EXPRESIE A DECENTEȚEI ÎN RELAȚII INTERUMANE

Prof. Elena Popescu

In dicționare, termenul „decentă” este explicat prin sinonimia cu modestie, simplitate, naturalețe, sobrietate, comportare firească, măsură, cumpătare, discreție, moderație, cuviință, bună-cuviință, politețe, respect. E, de asemenea, sinonim cu amabilitate, omenie, manieră, curtenie, curtoazie, galanterie, gentilețe, considerație, condescendență, deferență, bună creștere, educație, ca și cu pudoare, rușine, jenă, sfială, puritate, moralitate, virtute.

Într-o vreme când aceste valori sunt, dacă nu disprețuite, cel puțin trecute cu vederea, ca niște idei vetuste, nicăieri altundeva nu putem găsi un material mai convingător pentru a le repune în drepturile lor decât în tezaurul folcloric, expresia cea mai profundă a spiritualității neamului nostru.

Să ne oprim întâi la decența costumului popular, a celui cu fotă și ie, caracteristic zonei Muscelului și Argeșului.

Portul este adaptat în formă cu mișcările și stilul dansurilor populare caracteristice zonei, la fel cum se încadrează și mediului geografic. Linia portului românesc este grațioasă și plină de vioiciune, păstrând o notă predominantă de eleganță și distincție.

Costumul pune în evidență zveltețea trupului, lăsând să se vadă gâtul lung și pieptănătura cochetă.

Ornamentația e discretă și de efect: plasarea ornamentelor se face pe câmpuri bine limitate: liniile croielii sunt subliniate și odată cu ele, liniile corpului, conferind costumului caracter sculptural și punând în valoare motivele decorative. Acestea apar pe porțiuni vizibile, clare și care nu sunt supuse uzurii. Ornamentica e în jurul gâtului, pe umeri, pe mâneci, la piept și la poale, mai puțin în spate, fiindcă se poartă cojocel și murea.

Măsura decolteului, expresie a feminității, a cochetăriei care nu lipsește costumului popular, este ingenios pusă în lumină și deopotrivă diminuată de șiragul de mărgele care reține atenția privitorului.

„Impresia produsă de acest popor îmbrăcat în alb e una de calm, putere, curățenie fizică și morală”⁵⁹. Se știe cu câtă grijă au spălat, au păstrat și au înălbit românele pânza, câtă grijă au pentru culoare. Albul pieselor de dedesubt este discret, chiar nu e îngăduit să fie văzut. S-a făcut și se mai face – în cazul costumului „de purtare”, acolo unde el mai există – o singură excepție: la muncă, la fân ori la sapă, colțul fotei este îndoit, lăsând să se vadă puțin albul.

E mai mult o măsură practică decât un gest de cochetărie. Nu e permis să se vadă prea mult nici albul poalelor, femeia manifestă grijă pentru ca să se vadă doar motivul ornamental al piesei de port, iar nu prea mult din pânză.

„Ornamentica e depozitară” a unor taine colective. Din avântul sau din frăgezimea unei linii, din preferința arătată dreptei sau arcului, din accentul pus pe masa compactă sau pe motivul rarefiat, din sublinierea figurației naturale sau a geometrismului abstract, se poate, cu ajutorul intuiției, al puterii analitice necesare și al empatiei, reconstitui oarecum „grafologic duhul unei populații”⁶⁰, spunea Lucian Blaga.

„Atenția generală de care se bucură arta populară în lume este reperul sentimental al unei căutări în trecut și poate și un fel de bun-rămas de la o perioadă lungă a istoriei omenirii”⁶¹.

Nu tindem la reînvierea în forme „pure”, a costumului popular, deși ne bucurăm la vederea lor, ci la o adaptare. Oamenii noi au nevoie de lecțiile trecutului, de experiența spirituală a înaintașilor.

O incursiune în speciile folclorice ne convinge de faptul că literatura populară își îndeplinește discret, dar hotărât și constant, funcția ei educativă. În basme, virtutea este totdeauna răsplătită, ea fiind integrată binelui învingător. Snoava sancționează prostia, îngâmfarea, lenea, egoismul, neîndemnarea. Eroii baladelor devin modele de virtute, curaj, altruism.

Poezia lirică, expresie directă a sentimentelor acestui popor, include în structurile ei o multitudine de sentimente; varietatea lor recompune viața însăși cu trăirile și frământările ei, cu momentele ei esențiale sau de excepție. Astfel, lirica rămâne o tulburătoare sinteză între universul estetic și cel moral, caracterizată prin frumusețe gravă și

⁵⁹ Secoșan, Elena; Petrescu, Paul, *Portul popular de sărbătoare în România*, București.

⁶⁰ Blaga, Lucian, *Trilogia culturii*, II, „Spațiul mioritic”, București, Editura Humanitas, 1994, pag. 137.

⁶¹ Secoșan, Elena; Petrescu Paul, *op. cit.*, pag. 6.

armonie superioară. Între creațiile lirice strălucește doina, „cântecul cel mai jalnic, cel mai cu suflet ce am auzit eu pe lume”, cum spunea Vasile Alecsandri. Doina e confesiunea lirică a omului frământat sufletește, fie din cauza întristării, a depărtării de cei dragi, a nedreptății sau, cel mai adesea, din cauza dragostei. Confesiunea lui este mai puțin destinată semenilor, care o primesc indirect, fiindcă au nevoie să fie pregătiți pentru a nu fi indiscreți; ea este adresată frunzei verzi din codru, care poate să asculte, tăcută, dar gata să se înfioare, dorul și manifestările lui. În adresarea către frunza de magheran, dedițel, sipică, viorea, mărăcine, anason, bob năut, matostat, sulfină, verde-a macului, bob de mei, foaie lată, gutuiță etc. Recunoaștem comuniunea cu natura, dar și nevoia de discreție, deci decența autorului anonim, împărtășită de toți cei cărora le este destinată poezia.

Când adresarea este directă, invocația este către cel drag sau cea dragă, ei sunt numiți: „neică”, „neicuță”, „neicușor”, „bade”, „bădiță”, „bădișor”, diminutivele aducând un plus de afecțiune. Iubita e „mândră”, „mândruță”, „mândruliță”, „mândruleană”, „floare”, „draga neichii”, sau „Leană”, „Lenuță”, „Lină, Lină, Linișoară”, „Leică”, „puică”, „puicuță”.

Există, așadar, o decență și o discreție a adresării, al cărei efect este tăinuirea dragostei, în lumea satului aceasta fiind o condiție esențială a unei relații de durată.

*Foaie verde, foaie lată,
Când treci, neică, pe la poartă,
Nu-ți arunca ochii-ndată:
Să-i arunci mai amânat,
Să creadă că ne-am lăsat
Și să ții capu-n pământ,
Să zică că ne-am urât.*

Uneori confesiunea este adresată unei păsări, cucului, de exemplu:
*Cuculeț cu ciocu mic,
Ce tot cânti ca un voinic,
Singurel pe vârful de munte,
Ori ai și tu gânduri multe?*

.....
*De ce pleci, cuce, departe,
Că eu nu am niciun frate*

*Să mai stea cu mine-n crâng,
Să-mi mai țină de urât?⁶²
Cel mai adesea, pădurea tăinuiește dragostea.
Foaie verde rug de mure,
Pădure, dragă pădure,
Nu mă mai spune la lume
C-am vărat o vară-n tine
Cu mândruța lângă mine,
Las' să mă spună frunza,
Că ea-mi știe dragostea, măi!⁶³...*

Între cântecele lui Ion Zavrăgiu din Vulturești este și unul în care se sugerează discreția. Lumea n-ar putea înțelege dragostea și ar putea s-o strice, de aceea:

*– Puică, spune de ți-e dor,
Că și eu plâng, mă omor.
De ți-e dor, de nu ți-e dor,
Nu da veste tuturor!⁶⁴*

sau:

*Foaie verde foi și foi,
Mândruțo-n cătun la voi
Vâlvâie lumea de noi
Că ne iubim amândoi!
Lasă lumea să vorbească,
Numai neica să-mi trăiască,
Că dușmanii s-a vorbit,
Potecile ne-a-ngrădit
Nici cu pari, nici cu nuiiele,
Numai cu cuvinte grele.⁶⁵*

În cântecele din Muscel apare o imagine de mare frumusețe: a ghiocelor, pe care poetul anonim îi așteaptă ca să le încredințeze durerea:

*Trecu vara, nu știui,
Veni iarna și-o văzui,
Cu mândra nu-mi petrecui
Și-am să-mi las la primăvară*

⁶² „Drag îmi e vara când vine”, în vol. prof. Ion Grecu, *Antologie de doine și balade din Argeș-Muscel*, Pitești, Editura Zodia Fecioarei, 2004.

⁶³ Pădure, dragă, pădure, *ibidem*, pag. 158.

⁶⁴ Rădulescu-Codin, C., *op. cit.*, pag. 322.

⁶⁵ *Idem*, pag. 336.

*Până mi-o da ghiociei,
Să mă jăluiesc la ei,
Ca la frățiori de-ai mei*⁶⁶.

Natura întreagă își deschide sipetele cu frumuseți pentru a crea cadrul edenic, așa cum și-l imagina și Eminescu, în care va trăi fericită perechea biblică:

*Foaie verde salbă moale
Pe vale, Leano, pe vale
C-a făcut fasolea floare
Și mazărea păstăioare!
Păi s-o punem la căldare
Și s-o gătim de mâncare,
Hai, Leano, s-o adunăm
Și-amândoi ne sărutăm,
Hai, Leano, s-o hărăcim
Și-amândoi să ne iubim*⁶⁷.

Dacă decența înseamnă delicatețe, tandrețe, discreție, aceasta se poate identifica în versuri de mare frumusețe, care învederează un sentiment curat, profund.

*Foaie verde dedițel,
Fă-mă, Doamne-un porumbel
La puica pe umerel,
Să mi-o ciugul' de cercel!*⁶⁸

sau:

*Foaie verde și-o sipică,
Face-te-ai, dealule, luncă
Și tu, crâng, poiană lungă,
Ca să văz pe puica-n muncă
Și de prânz unde mănâncă,
De nămiezi unde se culcă,
Ca să mă duc să-i fac umbră:
Umbră cu garoafiii,
Să n-o arză soarile!*⁶⁹

⁶⁶ „Vară, vară, primăvară!” (din cântecele lui Alexandru Cercel).

⁶⁷ „Pe vale, Leano, pe vale!” (din cântecele lui Alexandru Cercel).

⁶⁸ Rădulescu-Codin, C, *op. cit.*, pag. 303.

⁶⁹ *Idem*, pag. 311.

Ușor, dorule, ușor,
Nu-mi trimite-atâta dor
Prin gurile tuturor,
Trimite-mi mai puțin
Și vin' dumneata cu el
Și mi-l ado binișor,
Într-o foaie de bujor!⁷⁰

Drumu-i lung, șoseaua-i mare,
Pân' la mândra-i depărtare,
Nu-mi ajunge calea-o zi
Să mă duc să mi-o mângâi.
De-ar fi calea cât de mare,
Pân' la mândra am răbdare,
Că de cine mi-este drag
Treabă n-am și drum îmi fac
Și de cine mi-e urât
Treabă am și nu mă duc.⁷¹

Acceași discreție înconjoară suferința din iubire. Fie că mândra e departe și a uitat dorul, fie că s-a măritat, fie că e vorba de depărtarea ciobanului plecat la munte de mândra sa, a tânărului dus în cătănie, suferința e totdeauna devastatoare. Poate din folclor au luat romanticii ideea iubirii neîmplinite, cauză a nostalgiei, a dorului chinuitor, exprimat în imagini măiestrite:

Sus la munte iarba crește,
Doru mândrii mă topește,
Mă topește din picioare,
Ca un muc de lumânare
Când curge ceara la vale.⁷²

Neică, tu te duci la București,
Mă rog să nu zăbovești,
Că de-i zăbovi vro lună,
Mă găsești pe drum nebună

⁷⁰ *Ibidem*, pag. 316.

⁷¹ „Când, mi-aduc aminte bine”, în vol. Grecu, Ion, *Antologie de doine și balade din Argeș-Muscel*, Pitești, Editura Zodia Fecioarei, 2004, pag. 141.

⁷² Rădulescu Codin, C., *op. cit.*, pag. 341.

*Și de-i zăbovi vrun an,
Mă găsești neagră buștean,
Iar de-i zăbovi mai mult,
Mă găsești neagră-n pământ.*⁷³

*Foaie verde rug întins,
Mă culcai de dinadins
Ca să văz pe neica-n vis,
Durmii de mă săturai,
Pe neica nu-l mai visai
Și-am visat un porumbiel
Tot ca neica frumușel.
Fă-mă, Doamne-un porumbiel
La neica pe umerele,
Să văz cum petrece el:
De-o petrece rău sau bine,
Ori de gândește la mine!
De-o gândi neica cu drept,
Să-i răsară flori în piept,
Flori în piept și flori în spate,
De-o gândi neica-n cu dreptate.*⁷⁴

Din folclorul literar, ca și din bogăția costumelor transmise pe aceeași cale, învățăm lecția sincerității, a decenței, a armoniei cu sine și cu ceilalți, decența, valoare despre care se vorbește astăzi destul de puțin. Sub masca demagogică a libertății, a originalității, a dezinvolturii se ascund indecență, indiscreție, impolitețe, vulgaritate.

Remediul ar fi întoarcerea la poezia populară, la cea a clasicilor care s-au adăpat din izvorul ei viguros.

Regresiunea spre sat e o trăsătură a raselor vechi. De aceea teoria primitivității noastre trebuie să cadă. Noi nu suntem primitivi, ci bătrâni.⁷⁵

⁷³ *Idem*, pag. 355.

⁷⁴ *Idem*, pag. 354.

⁷⁵ Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația Europeană Drăgan, Editura Nagard, Paris-Madrid-Roma-Pelham NZ, 1980, pag. 887.

VALENȚE EDUCATIVE ÎN BASMUL POPULAR

Prof. Steluța Stroe

Prof. Ion Sorin Stroe

poporul român are una dintre cele mai frumoase și bogate literaturi populare din lume. Originile ei se pierd în vremuri îndepărtate ale istoriei. Literatura populară este opera unor oameni talentați din popor. Ea s-a transmis din generație în generație, pe cale orală și a fost strâns legată de istoria poporului. A fost *fixată* în scris (culeasă), dar a continuat să circule pe cale orală, să se îmbogățească.

Creație artistică populară străveche, basmul nu cunoaște granițe și pretutindeni el cuprinde aspirații adânci ale maselor populare. În copilăria sa, omenirea visează, aspiră la biruința deplină a binelui în toate domeniile vieții publice și individuale, la cucerirea unor condiții superioare pentru viața oamenilor.

Basmul – scria George Călinescu – este o operă de creație literară cu o geneză specială, oglindire a vieții în moduri fabuloase. El dezvăluie preferințe determinate de permanența unor preocupări ce frământau viața obștească: pedepsirea impostorului, a hoțului, a abuzului de putere, a lipsei de credință; cuprinde probleme legate de relațiile de familie, militează pentru armonie și pace între oameni, întărește lupta împotriva superstițiilor și vrăjilor și face educație în spiritul respectării drepturilor și îndatoririlor omului față de societate, dirijate de legi nescrise.

În demersul nostru de a scruta sub multiple fețe răsfrângerea mediului total în creație, căutând mai ales latura educativă, ne-am oprit la câteva din *Basmele românilor* culese de Petre Ispirescu, despre care Barbu Ștefănescu Delavrancea² nota: *Când citești acest volum și-l recitești și iar îl citești, ți se pare că asculți un popor întreg.*

Sub raport ecologic, basmele pun probleme și descriu atitudini dintre cele mai complexe. Vom putea descifra noi sensuri ale simbolisticii lor, sensuri la care cu siguranță că genialul povestitor nu s-a gândit vreodată.

În „Prâslea cel voinic și merele de aur”, aflăm despre cultura unor plante ecologice rare în condiții date: pomul cu merele aurii. Acest pom fructifer este simbolul general al agriculturii, al ecosistemului agricol

capabil de a produce trufandalele: ...împăratul avea... grădina frumoasă, bogată de flori și meșteșugită nevoie mare. În fundul grădinii avea un măr cu merele de aur...Doresc prea mult să văz la masa mea măcar un măr din acest pom care m-a ținut atâta sumă de bani...

Tăierea mărului ar fi dus la dispariția soiului producător, căci el înflorește, făcea roade și când erau pârguite, dispăreau. De aceea împăratul a acceptat rugămintile feciorilor de a nu tăia pomul și de a gusta cu orice preț din roade. Când fură aduse fructele culese pe tavă, acesta le pipăie și nu vrea să mai știe de hoț.

În „Făt-Frumos cel rătăcit”, suntem purtați în domeniul floricol. Grădinarul îl învață pe ucenicul său cum să facă brazdele, să semene flori, să le răsădească și să le îngrijească. Dar Cheleş își depășește stăpânul în grădinărit, găsind mijloace mecanice și procedee de a cultiva rapid, eficient și variat flori de trei ori pe an, din soiuri rare:

Argatul sună frâul și veni calul lui înșelat (cu șaua de aramă, argint, aur), dar neînfricat și, puindu-i frâul în cap, încălecă și prinse a-și încura calul prin grădină... Cum ieși din biserică, încălecă și într-un suflet ajunse la grădina împărătească și descălecă și porunci calului să facă la loc tot ceea ce stricase. Calul se puse și numaidecât îndreptă grădina și o făcu și mai frumoasă decât fusese.

Și când te gândești că minunea tehnică era dirijată dintr-o nucă.

Există o artă de a face daruri florale, iar Cheleş știe să pună în alcătuirea buchetelor multă pricepere și dragoste:

Cheleşul se duse de culese flori și făcu trei legături: una mai mare, alta mijlocie și alta mai mică. Pe cea mai mare, care era alcătuită din flori ce începuse a se trece și abia mirosinde, o dete fetei împăratului cea mai mare. Legătura mijlocie cu flori ce erau tocmai în floare o dete fetei celei mijlocii, iară legătura cea mai mică ce avea flori numai boboace...o dete fetei celei mici.

Florile aveau un rost descifrat de împărat: le arăta domnițelor care cum este.

În „Cele douăsprezece fete de împărat și palatul cel fermecat” suntem copleșiți de arta darurilor către ființa iubită. În buchetul de flori, flăcăul introduce pe rând frunze de argint, de aur și de diamant, pe care le luase după ce urmărise iubită și se familiarizase cu manifestările ei și în locurile de distracție. Un element nou în buchetul dăruit o determină pe aceasta să gândească rațional.

Pentru obținerea unor produse agricole ecologice precum laptele de vacă este necesară hrănirea naturală și îndestulătoare a animalelor.

Îngrijitorul nu se uită nici în dreapta, nici în stânga, mergea cu vitele la pășune... vacile pe care le păștea erau mai frumoase... Ele dau mai mult lapte..., fiindcă pe unde le ducea el, pășunea era mai cu gust și mai îndestulătoare.

În „Făt-Frumos cel rățacit”, ne familiarizăm cu tehnici în creșterea și domesticirea cabalinelor. Trebuie tratament veterinar nou adecvat. Cojile mărilor datorite de vrăjitor, mâncate de iepșoara ieșită din grajd, o determină pe această, să se simtă a fi luată în pânțec.

Însemnare deosebită aplică Ileana Simziana, din basmul cu același nume, pentru obținerea unor rase superioare de cabaline:

Galben-de-soare este ținut într-o herghelie liberă, cu iepe născătoare de cai năzdrăvani. Ca să nu fie mușcat, armăsarul e învelit în nouă piei de bivol cătrânite întâlnite la locul unde paște herghelia armăsarului plin de spume și sforăind de mânie. Aflăm despre îmblânzirea iepelor nărașe pentru a fi mulse:

...Și unde începu o ploaie d-alea de părea că toarnă cu găleata, și îndată ajunsă până la genunchile iepelor, apoi dete un îngheț de nu se mai puteau mișca din loc.

În „Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte”, Făt-Frumos încearcă rezistența cailor apucându-i de coadă, iar tratamentul pentru regenerarea animalelor vârstnice sau scoase din activitate este foarte important. Fata cea mică, Ileana Simziana, își tratează animalul împotriva bubelor și răpciugii cu mijloace noi:

- Să mă spele în fiecare zi cu apă neîncepută, să-mi dea orzul fiert în lapte dulce, ca să-l pot roade și pe fiecare zi o baniță de jărat.

Suntem inițiați în călărirea în medii ostile:

Ajunghând la pod, unde se năpusti asupra ei un lup cu niște ochi turbați și zgâiți de bagă fiori în oase, cu o gură mare și cu o limbă ca de dihanie turbată, cu colții rânjiți și clănțănind de pare că nu mâncase de o lună de zile; și când să înfigă ghearele sale sfâșietoare, fata dete călcăie calului, și unde se repezi asupra lupului cu paloșul în mână de să-l facă mici fărâmi...

Educația din familie se îmbogățește citind chiar și basme.

În „Cele douăsprezece fete de împărat și palatul cel fermecat”, fiicele împăratului duc un trai dur, fiind închise într-o cămară cu douăsprezece lacăte. Dorința de a acționa după propria voință le determină să-și înșele tatăl. Ele merg într-un mediu al libertății totale, unde joacă, consumă produse alimentare, uneori necunoscute, de care devin dependente, deteriorându-le organismul.

Ecologia presupune o bună igienă a mediului, care i-ar permite omului un trai normal.

În „Fata moșului cea cuminte”, copila aplică tehnici de igienizare a mediului. Ea curăța pomul de omizi pentru a face fructele coapte, sleiește puțul pentru a păstra puritatea și temperatura apei, pregătește cuptorul pentru pâine și, angajată la o persoană credibilă precum Sfânta Vineri, încearcă să mențină echilibrul natural. Pentru aceasta, simbria este în raport proporțional cu generozitatea stăpânei, dar și cu mărimea și calitatea muncii depuse. Chiar în mediul zoologic, cu pricepere și dăruire aduce acea *cutie mică și necioplită*, cu zestre exterioară:

Mărgăritare, pietre nestemate, mărgele, ie numai cu fluturi de aur și catrențe de mătase.

E foarte important să apreciezi efortul părinților în obținerea celor necesare întreținerii familiei.

În „Fata săracului cea isteasă”, creatorul anonim notează:

Bietu tatu-său și biata mă-sa de multe ori se culcau nemâncați. Li se risipea inima de milă, dar n-aveau încotro...

Membrii familiei contribuie la muncile gospodărești, ne reamintește același basm, iar cetățenii trebuie să se comporte generos față de semenii:

- Iată, eu mă îndur să-ți dau un petec de loc, să fie de veci al tău (zise boierul, n. n.).

Astfel, Prâslea este generos atât față de străini, cât și față de cei apropiați lui, din aceeași familie. El cere iertare pentru frații care n-au izbutit să-i apere merele coapte, cât și pentru cei care au fost puși de împărat să păzească mărul și n-au reușit. Mai mult, el refuză să-și pedepsească frații invidioși.

În „Porcul fermecat”, comportamentul necorespunzător între semenii aduce grave prejudicii vieții acestora. Împăratul le dă libertate fetelor sale:

Aveți voie să vă plimbați prin grădină, să intrați în toate cămarile casei...

O singură restricție au fetele din partea împăratului:

- ... numai în camera din fund, din colțul din dreapta, să nu intrați, că nu va fi bine de voi.

Călcarea poruncii tatălui o rodea pe fiica cea mică, fiindcă *trebuie să fi știut el ce a zis și pentru ce a zis să facem așa*. Urmările sunt nefaste:

Fata cea mică ajunsese de se oșilise și nu-i intra nimănu în voie. Se ferea de a se mai juca cu surorile prin grădină, d-a culege flori ca să le puie la cap și d-a cânta cu toatele...

Încălcarea sfatului părintesc, chiar și fără de voie, produce daune mari până la pierderea libertății în „Aleodor împărat”. Fiul cel mic al împăratului devine, în urma unui accident, sluga loială în schimbul vieții.

Se vede un anumit tip de relații între fapăturile umane normale și cele înzestrate cu puteri supranaturale, ca în „Porcul fermecat”:

- Am venit în peșit, răspunse porcul...

- Fata mea, cuvintele și purtarea cea înțeleaptă a acestui porc nu este de dobitoc! Însă tu să fii ascultătoare, să nu ieși din cuvântul lui.

Noaptea, când porcul se preschimba în om, fata își aduce aminte de cuvintele tatâne-său și începe a mai însufleși, plină de nădejde... mai târziu, începu a prinde dragoste de dânsul, când simți rodirile căsătoriei. Lipsa legăturii cu familia din care provine și dorința cunoașterii profunde a secretelor legate de soțul porc o face să greșească enorm, rămânând singură și cu copilul în pânțece. Lupta pentru reîntregirea familiei, mai ales când ai și un copil, presupune căutări în spații diferite, încât să rupi trei perechi de opinci de fier și tocirea unui toiag de oțel.

Traiul în bună armonie al fiecărui individ dintr-o colectivitate în care ai beneficiat de generozitatea membrilor ei depinde de educația primită pe parcursul anilor. Feciorul ce mâncase inima găinii fermecate trăi în armonie bună cu gazdele din orașul necunoscut: pescarul, ghidul. Când lucrurile s-au limpezit, rămase în armonie cu cei doi frați mai mari, idei ce se desprind din basmul „Cei trei frați împărați”.

La baza căsătoriei stă dragostea dintre parteneri. Nicio violență nu fac zmeii din „Prâslea cel voinic și merele de aur” față de fetele furate. Ei vor să le înduplece pe cele răpite pentru a le lua în căsătorie, prin oferirea unor daruri care duc la excese care-i costă viața.

Copila împărătească din „Aleodor împărat”, deși fusese peșită pentru o pocitanie de om, pe care nu-l iubea, refuză căsătoria, aducând moartea celui ce o dorea. Pentru că între Aleodor și fiica domnească afecțiunea este reciprocă, iar căsătoria – posibilă.

Basmele militează pentru menținerea sănătății trupului și a minții. Uneori trebuie să-ți modifice înfățișarea fie pentru a fi la modă, fie la cerința angajatorului, fie pentru a fi altfel în fața iubirii. Această schimbare presupune reguli igienice deosebite. În „Făt-Frumos cel

rătăcit”, feciorul angajat slugă la zâne, scăldat în baia acestora îmbrăcat cu haine de la curtea lor, arată cu totul altfel:

Părul i se făcuse cu totul de aur și-i crescuse de bătea pulpele, încât nu te îndurai să-ți iei ochii de la el.

Ajuns să muncească la grădinărit, el își păstrează părul cel de aur, punând o bășică de vacă în cap. Același fecior își schimbă înfățișarea când merge la biserică și când aplică tehnici noi la grădinărit. E ca și cum am zice: *la vremuri noi, chip nou*. O ultimă modificare a înfățișării feciorului este determinată de participarea la luptă împotriva vrăjmașului socrului său; posedarea degetului împărătesc cu inelul doveditor al puterii îl face biruitor în luptă, dar nu credibil în ochii împăratului. Ca unul ce poate aplica tratamente împotriva unor boli de ochi, feciorul aduce *lapte de pasăre din apa Iordanului*, cu care să se ungă la ochi socrul care nu numai că nu-l aprecia, ci chiar nu-l mai putea vedea. Abia acum și împăratul are capacitatea de a primi și argumentele apartenenței ginerelui la speța oamenilor deosebiți.

Părți ale corpului dispărute în împrejurări nefaste pot fi regenerate datorită folosirii unor tehnici avansate.

În efortul scoaterii la suprafață, Prâslea își taie o bucată din mușchiul piciorului și își hrănește zgripturoaica ce-l purta în zbor. Acest țesut este recuperat și repus la locul cuvenit. („Prâslea cel voinic și merele de aur”).

Uneori au loc operații dificile, precum cea de schimbare a sexului. Procedeu este anevoios și se efectuează în timp îndelungat. Purtată de Galben-de-soare, fata cu parul bălai aduce *vasul de botez* aflat în interiorul unei biserițe, pe o masă. Lăcașul de cult este păzit de un pustnic. Numai blestemul acestuia spus la furtul vasului preschimbă fata în băiat:

- Doamne, Doamne sfinte, fă ca nelegiuitul care a cutezat să pună mâna lui pângărită pe sfântul vas cu botez să se facă muiere, de va fi bărbat; iară de va fi muiere, să se facă bărbat!

Cea care cumpăraseră haine bărbătești și se comportase ca un bărbat la curtea angajatorului, în această impostură este *mai chipeș și mai semeț (Ileana Simziana)*.

Un tratament împotriva unei maladii este de lungă durată și trebuie cunoscut și respectat de membrii familiei. Trei zile mai erau necesare fiului de împărat să scape de boală *piele de porc*, dar nerespectarea mediului și timpului de aplicare a tratamentului prelungește vindecarea cu

trei ani. Condițiile de tratare au loc într-un mediu întunecat și singuratic al naturii („Porcul fermecat”).

Îngrijirea feței argatului de la grădinărie se face cu extrase din flori de dafin:

...un boboc de floare încolți, crescú și se deschise ca floare minunată. El luă floarea și o băgă în sân. Odată căzură de pe fața lui arsurile de soare și îi rămase chipul curat și luminat, ca și când atunci îl făcuse mă-sa („Cele douăsprezece fete de împărat și palatul cel fermecat”).

Țugulea, fiul uncheșului și al mătușii, după naștere e infirm: zmeoaica îi luase vinele picioarelor și de aceea era olog. Pentru deplasare se bucura de ajutorul unei iepe dăruite de fratele bogat al mamei sale. Încercarea de a se tămădui *închinguându-se* cu chimirul dăruit de *zâna frumuseții* sau făcând exerciții recuperatorii n-au efectul vindecativ, dar îl ajută în a se informa în legătură cu transplantul vinelor lipsă. Zmeoaica pământului deține *cutia cu vinele furate* în timpul copilăriei. Aduse chiar de Țugulea din cutia așezată după sobă, vinele, *cum le puse se lipi, parcă fusese acolo de când lumea* („Țugulea, fiul unchieșului și al mătușei”).

Cele mai multe tratamente sunt aplicate în scopul reproducerii umane. Unii împărați nu au moștenitori pentru că partenerii n-au putut concepe o ființă umană din cauza defectelor unuia dintre partenerii cuplului sau din cauza amândurora.

În „Făt-Frumos cel răătăcit”, numai soția este tratată cu miezul unui măr decojit și după nouă luni *născu un copilăș drăguleț*. Ambii parteneri împărătești iau leacuri care să-i facă să aibă copii. În „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte”, eroul basmului se naște când cuplul împărătesc era la bătrânețe.

Urmașii împăratului sunt de sex feminin și neînțelegerile dintre împărății au nevoie de o conducere bărbătească în *Ileana Simziana*. Rezolvarea situației create între cele două țări se face de către cea mai mică dintre fetele împăratului, care are însușiri de băiat viteaz.

O noutate apare în povestea „Cele douăsprezece fete de împărat și palatul cel fermecat”: lupta împotriva drogurilor. În localul nocturn, fetele împăratului petrec jucând până își tocesc condurii, consumă bucate exotice și mai ales beau licori care le fac *a-și pierde mințile și simțirea*. Mai rău e că își aduc acolo și pe feciorii de împărat care le-au pețit. Doar argatul de la grădinărie are tăria de a refuza băutura care să-l piardă, atunci când frecventa localul de noapte la invitația fetelor de împărat. Antidrogul este *dragostea ce-l mistuia* pentru domnița cea mică. Acest

foc al dragostei i-a încălzit inima de gheață a fetei care-i poruncește să nu bea. Exemplul pozitiv al celor doi fu urmat și de celelalte unsprezece domnițe și pețitorii acestora.

Fascinați sunt ascultătorii aflând cum își exercită dreptul de vot cetățenii unui oraș mare. Alegerile au loc pe *câmpia întinsă*, iar *dregătorii cei mari* iau un porumbel alb nevinovat, *il încărca cu cordele foarte frumoase cu tot felul de fețe, îl arunca în sus, și pe cine s-o lăsa porumbelul, p-acela îl face împăratul lor*. De trei ori se repetă procedeul în fața lumii, iar pentru necazul alegerii aceleiași persoane de două ori, aceasta este ascunsă într-un sac. Astfel și nemulțumiții au fost convinși de corectitudinea alegerii.

Așezarea conducătorului în dregătoria sa se face în *sunetul buciurilor, al surlilor și al strigătelor de bucurie ale mulțimii adunate*. O conducere nouă presupune numirea unor consilieri: frate-său cel năzdrăvan și bătrânul ce-l găzduise ca semn al înțelepciunii și dreptății („Cei trei frați împărați”).

Respectul suveranității și integrității teritoriale este un element care stă la baza înțelegerii dintre împărați. Când această regulă nu este respectată, apar stări conflictuale care sunt rezolvate după caz.

Aleodor știe de la tatăl său că cine calcă pe moșia lui *Jumătate-de-om-călare pe Jumătate-de-iepure-șchiop* nu scapă nepedepsit. *Pocitania de om* îi zice lui Aleodor:

- Toți nelegiuții ce-mi calcă hotarul cad în robia mea.

Fiindcă *niciun gând rău* nu-l determinase pe *călcătorul de drepturile altuia*, el se revanșează, aducându-i pe fata lui Verde împărat de soție.

Primit la curtea împărătească drept sol pețitor, el este loial trimițătorului, iar obiceiul de la curte este parafat prin documente: *scriseră carte și o întărire* („Aleodor împărat”).

Auditoriul asistă la judecarea unor pricini grele într-o sală de judecată. Aici totul se desfășoară după un anumit tipic:

Când veniră împricinații la înfățișare, ieși înaintea fratele împăratului și primi pe negustor la scară, iar când îl duse înaintea împăratului, acesta se sculă de pe tron și l-a întâmpinat cu vorbe bune și supuse...

După ce se așază împăratul pe tron, judecata începu. Negustorul își spuse păsul și zise că își pune nădejdea în înțelepciunea împărătească și așteaptă să hotărască împăratul cum îl va lumina Dumnezeu.

Dascălul o mâlcise de tot, iară femeia îndrugă și ea câteva vorbe, aruncând toata vina în spinarea dascălului.

Pricina grea este judecată de voința divină. Acuzații sunt transformați în stane de piatră („Cei trei frați împărați”).

Războaiele dintre împărății sunt distrugătoare:

Câmpia frumoasă de pe moșia scorpiei pare pe de o parte cu iarba înflorită, iar pe de altă parte, pârlită... căci războiul fratricid dintre scorpie și sora sa nu s-a încheiat. Câmpia întinsă a Gheonoaiei era plină de mulțime de oase de oameni uciși de aceasta („Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte”).

Acest împărat mare și puternic bătuse pe toți împărății de prin jurul lui și-i supusese, încât își împinsese hotarele împărăției sale... Cei bătuți erau îndatorați a-i da câte un fiu de-ai săi ca să-i slujească câte zece ani („Ileana Simziana”).

Imaginația naratorului popular ne poartă în lumea minerală. Acest spațiu este pustiu și pentru a ajunge la el coborî *în prăpastie*, cu ajutorul unor vârteje și funii groase. Tărâmul are lucruri schimbate față de suprafața cu flori, copaci și nu are *pui de om* cu care să stai de vorbă.

Zmeii sunt în mare măsură o expresie a bogățiilor minerale așezate în straturi: aramă, argint, aur. Aceste ființe au locuințe ce indică o treaptă superioară de civilizație: cel mare – un palat cu totul și cu totul de aramă, cel mijlociu – un palat de argint, cel mic - un palat de aur. Buzduganele lor făurite din metale sugerează evoluția folosirii tehnologiei prelucrării minereurilor și le sunt necesare în luptă pentru supravegherea teritoriilor ce le aparțin.

Zmeii tânjesc după frumusețe, îngrijire și mai ales iubire.

Lupta pentru obținerea minereului este dură - dacă n-ai iscusință, inteligență și constituție fizică, e greu să reușești:

- Ce vânt te-aduce pe aici, omule?... și se luptară până când zmeul băgă pe Prâslea în pământ până la glezne.. sau ...aduse pe zmeu și trântindu-l, îl băgă în pământ până în genunchi.

Prâslea are curajul să testeze rezistența rocilor dure, până să ajungă la minereul cel scump.

Prâslea își ia inima în dinți după ce s-a odihnit de ostenele ce încercaseră până atunci.

Hrana lucrătorului în subteran trebuie să fie consistentă, căci munca este istovitoare. Prâslea cere corbului să pună seu pe el, iar fetei, apa pentru a prinde putere.

Alegerea minereului și stocarea lui presupun dibăcie. Prâslea folosește bicele din interiorul palatelor zmeilor și transformă zăcământul în metale: merele de aur, de argint și de aramă. Rămas pe tărâmul bogățiilor minerale, din cauza invidiei fraților mai mari, caută un mod de a ieși la suprafață. Soluția apărui: prețul salvării puilor este scoaterea pe tărâmul oamenilor, pe spinarea zgripturoaicei. Dar ființa ce trebuie să-l poarte în spinare trebuie să consume produse bogate în fier și proteine:

...câte o sută de pâini și o sută de oca de carne, și pe deasupra ...o bucată de mușchi de la picior.

Fata cea mică, ce sta la curtea tatălui lui Prâslea, vrea mariaj cu cel ce descoperise bogăția subterană, o transformase în metale și știa s-o prelucraze în obiecte care ar duce la emanciparea omului: furca cu fusul de aur, care toarce singură, cloșca cu puii de aur.

Ce gest putea fi mai nobil, executat la vederea ucenicului făuritor de bijuterii, făcut de fată decât *dând în genunchi, îi sărută mâinile pe față și pe dos*. („Prâslea cel voinic și merele de aur”).

Luând în considerare cele prezentate, concluzionăm că esența basmului este, evident, un tablou al vieții, uneori cu intenție umoristică explicită, prezentat ca o *minciună*.

Interpretarea lui estetică trebuie să ia în considerare cele două planuri ale sale: planul prozaic, realist și planul simbolic, mai limpede, poetic, care se impune prin sugestii.

Bibliografie

1. George Călinescu, *Estetica basmului*, Editura pentru literatură, 1965, București.
2. Barbu Ștefănescu Delavrancea, *Despre literatură și artă*, Editura pentru literatură, București.

SUB SEMNUL CREDINȚEI: POVESTIRI CREȘTINE

Diana Cristina If. Brănescu

ine își mai amintește de anii *fragedei pruncii* când *în fapt de seară* adormea ascultându-și mama spunând *cu glasuri rar și dulce*, printre altele, și întâmplări din *viața lui Iisus* sau din a noastră a tuturor, totdeauna în ascultarea Cuvântului Lui Dumnezeu?

Cine nu-și dă seama de valoarea pildelor ce se desprind din acestea, trezindu-ne puternice emoții creștine și redându-ne liniștea și curățenia în sufletele noastre, făcând să rodească în noi mulțumire și iubire?

Din multitudinea faptelor de viață desfășurate totdeauna sub semnul credinței în puterea Dumnezeului Celui Atotputernic, reușim astăzi să prezentăm doar patru, contribuind astfel la bunăstarea spirituală, la întemeierea și desăvârșirea existențelor noastre demne creștinești.

Tatăl s-a întors acasă

Vasile și Liliana au format o familie încheată și au trăit împreună fericiți, bucurându-se de cei doi copii pe care Dumnezeu le-a dăruit. Până într-o zi când Vasile se lasă ademenit de o altă femeie cu care pleacă în altă parte, părăsindu-și în acest fel soția și pe cei mici. Copiilor nu le venea să creadă că tatăl lor este acum cu altcineva și că este posibil că să nu se mai întoarcă acasă niciodată și astfel nu va mai fi tatăl lor, așa cum a fost până acum.

Cristina, elevă în clasa a X-a de liceu, într-un târziu de noapte, nu poate dormi și-i scrie tatălui o scrisoare:

Tati scump,

Îmi imaginez că familia noastră ar fi o mașină luxoasă cu care am călătorit mai mulți ani împreună și am vizitat multe sate și orașe din țară și străinătate. Eu stăteam cu frățiorul meu Bogdan pe bancheta din spate și ne simțeam în siguranță când tu conduceai și mama era în dreapta ta.

Cu o lună în urmă, tu ne-ai părăsit și mama a fost nevoită să-ți ia locul la volan. Ieri-noapte, întineric fiind, mama a căutat să evite

coliziunea cu o altă mașină care venea din sens opus cu viteză mare. Dar accidentul nu s-a putut evita și noi suntem cu toții grav răniți. Ceea ce este destul de îngrozitor este că tu erai șoferul mașinii cu care ne-am ciocnit și că lângă tine se afla o altă femeie.

Ce s-a întâmplat cu tine? Ești și tu rănit? Ai nevoie de ajutor? Eu am dureri mari, nu pot ajuta nici pe mama și nici pe Bogdan. Dar durerea cea mai mare este că ne este dor de tine și am dori să te reîntorci acasă ca să conduci tu mașina, că te pricepi mai bine decât mama. Speram că nu s-a terminat totul între tine și noi.

Mi-ar place nespus de mult să te văd intrând în camera mea, pe care tu mi-ai promis că mi-o amenajezi în vara viitoare, în timp ce eu visez citind o carte sau călătorind cu gândul la niște ani fericiți de studenție sau la viață alături de cineva care să mă merite și să mă prețuiască.

Tu ai dureri în urma accidentului asemenea nouă? Ai nevoie de ajutorul nostru, așa cum avem noi nevoie de tine?

Dacă ne iubești, suntem aici la noi acasă.

Revino, tati!

Fetița ta

După o săptămână de la trimiterea scrisorii, într-o vineri, seara, Cristina, reîntoarșă acasă de la Pitești, unde își făcea cursurile liceale, găsește la masă alături de mama sa și fratele său - mare surpriză! - pe tatăl ei revenit în sânul familiei, cu ochii plini de lacrimi, parcă ar spune:

- M-am întors pentru că scrisoarea ta mi-a amintit că... *ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă.*

Data culegerii: 16 ianuarie 2008.

Informator: Ion V. Stroe, profesor, 64 de ani,

Vlădești

Să ne rugăm împreună!

Ion și Leana formează o familie de țărani harnici și pricepuți, care reușesc să întemeieze o gospodărie și să-și aranjeze copiii, fiecare cu rostul lui.

Dar nu toate treburile merg destul de bine la casa lor pentru că, în timp ce femeia merge la biserică în fiecare zi de sărbătoare, să se roage pentru belșug, sănătate și fericire, Ion are alte preocupări.

- Ioane, hai și tu la Biserică, să ne rugăm împreună!

- Am treabă, măi femeie! Nu pot! Roagă-te tu și pentru mine, îi răspunde el.

Azi așa, mâine așa, anii trec ca părerea și iată-i pe cei doi - Ion și Leana - trecuți în *lumea cea veșnică*, bătând la Poarta Raiului ca să li se deschidă, în timp ce Sfântul Petru le iese în prag:

- Nu mai bate, Ioane! Locul tău nu este aici. Numai Leana intră!

- Nu se poate, Sfinte Petre! Amândoi am trăit împreună mai mult de șaptezeci de ani, amândoi să fim și de-acum înainte - ripostează Ion.

- Nu, Ioane, nu! Când erai în viață și Leana te sfătuia să mergi la biserică alături de ea, îi spuneai că nu merg, măi nevastă, n-am timp sau am treabă, roagă-te tu și pentru mine! Tot așa și acum: stă în rai numai ea și pentru tine!

Data culegerii: 21 martie 2008,

Informator: Ion V. Stroe, profesor, 64 de ani, Vlădești

A murit pentru mine!

Un profesor însoțește un grup de copii în vizită la Cimitirul Eroilor Neamului.

În timp ce se plimba pe alei, dând elevilor explicațiile necesare, îi distrage atenția un bătrân care se preocupă de înfrumusețarea unui mormânt.

- Aveți fiul înmormântat aici? i se adresează moșneagului.

- Nu, răspunse abătut omul. Despre altcineva este vorba.

Cu mult timp în urmă, când a început războiul, am fost mobilizat să plec pe front. Sărac fiind, cu mulți copii și femeia bolnavă, nu am avut banii necesari să plătesc un înlocuitor, așa cum legea permitea atunci. Tocmai când mă pregăteam de plecare la război, un tânăr cunoscut, fiindu-i milă de copiii mei, vine și-mi zice:

- Neică Ioniță, eu sunt holtei! Tale ai șapte copii, leica Veta e bolnavă și cu altul în burtă. Te voi înlocui la oaste fără să-mi plătești. Rămâi acasă și vedeți de-ale gospodăriei!

Aproape de sfârșitul războiului, tânărul rănit grav este lăsat la vatră, dar moare. Trupul lui este îngropat aici alături de sute de eroi care s-au jertfit pentru țară și credință.

Bătrânul, cu lacrimi în ochi, scrie pe crucea de lemn sub numele tânărului: *A murit pentru mine!*

- Așa am scris, zise bătrânul, pentru că m-a înlocuit de bunăvoie și a murit pentru mine. A urmat pilda Mântuitorului care și-a dat viața Sa

pentru lumea toată, nu pe front, ci pe crucea pe care a fost răstignit, oferindu-se ca Înlocuitor al nostru, al tuturor. Cel nevinovat moare în locul vinovaților. Acest tânăr, având milă de mine, de cel lipsit, cinstește pe Ziditorul său.

Data culegerii: 21 martie 2008,

Informator: Leonte N. Manole, veteran de război,
82 de ani, Vlădești

Un negustor înțelept

Era odată, nu se știe când, un negustor care deținea mai mulți cai de rasă, pe care îi folosea în treburile lui negustorești.

Într-o noapte, i se fură un cal, dintre cei mai frumoși. Imediat cum observă pierderea, răspândește peste tot afișe cu următorul anunț: *Dacă nu mi se înapoiază calul furat, am să recurg la aceleași măsuri la care a recurs tatăl meu când i s-a întâmplat un furt asemănător.*

Neștiind ce măsuri ar fi luat negustorul, bănuind ceva grozav, hoțul, de frică, aduce calul înapoi, pe ascuns.

Negustorul mărturisește prietenilor și vecinilor că se declară fericit că nu fusese nevoit să urmeze fapta tatălui său.

- Despre ce faptă este vorba? - întreabă toți curioși.

- Și tatălui mei i s-a furat un cal pe când înnoptase la un binevoitor, în drum spre casă, reîntorcându-se de la un târg. Așa că a venit acasă pe jos, dar cu șaua în spinare. Tot așa s-ar fi întâmplat și cu mine în aceeași situație, dacă mi-ar fi fost furat numai calul, nu și șaua.

Prin urmare, negustorul a procedat cu înțelepciune. Anunțul dat publicității s-a dovedit a fi un act bine gândit, care a avut un mare efect, recâștigând calul furat, fără a recurge la alte mijloace: la ajutorul organelor judecătorești, de exemplu.

Cine procedează așa scapă de multe rele și aceasta se învață din întâmplările altora și din Sfânta Scriptură, care ne spune să umblăm *cu băgare de seamă, nu ca niște neînțelepți, ci ca niște înțelepți.*

Data culegerii: 17 noiembrie 2003,

Informator: Stelian I. Sandu, 64 de ani,
comerciant, Vlădești

Cele patru narațiuni sunt întâmplări reale luate din viața unor oameni care au trăit cu adevărat. Ca specii literare, la origine au fost niște povestiri, dar pentru că au plăcut, au circulat pe cale orală, nemaicunoscându-li-se izvorul care le-a dat naștere și nici autorul. Acest

lucru demonstrează că ele se află în acest stadiu de circulație, la limita dintre povestire și poveste (basm), adică între epica populară și cea cultă.

Să ne rugăm împreună! și *Un negustor înțelept* aduc mai degrabă cu un basm în miniatură, adică o snoavă, unde predomină satira, ironia, personajele fiind prinse în focurile glumei și miraculosul înlocuit prin elementul comic.

Toate își pierd timpul real, neprecizând cu exactitate când s-a petrecut acțiunea; povestitorul celei de-a patra - *Un negustor înțelept* - își plasează întâmplarea... *odată, nu se știe când*.

Personajele sunt nume de țărani - Ion, Leana, Vasle, Ioniță, Veta, Liliana - de copii - Cristina, Bogdan - sau pur și simplu: un negustor, un bătrân, un tânăr. De asemenea, alături de pământeni, apar și personaje cerești luate din Biblie. În *Să ne rugăm împreună!*, cei doi sunt întâmpinați de Sfântul Petru, iar în *Tatăl s-a întors acasă* și *A murit pentru mine!* se vorbește despre Dumnezeu, Ziditorul, Mântuitorul.

Povestirile, pe lângă dialog, cuprind și puține elemente de descriere, iar *Tatăl s-a întors acasă* și *Un negustor înțelept* utilizează procedeul introducerii scrisorii - care are conținut alegoric, mașina luxoasă fiind familia înainte de plecarea tatălui - și respectiv al afișului, în cadrul narațiunii, pentru a da mai multă culoare afectivă întâmplării, atrăgându-i pe ascultători.

Acțiunea celor patru povestiri se poate petrece oriunde în ținuturile (țările) locuite de creștini, iar cea de-a treia - *A murit pentru mine!* - demonstrează o influență străină, pentru că niciodată legislația românească nu a permis plățirea unui înlocuitor de soldat în război. Spre aceasta înclină și faptul că informatorul a participat ca luptător în Al Doilea Război Mondial, pe frontul de est și vest.

Se observă chiar că sunt creații de dată recentă, aceasta dovedindu-se prin vocabularul desemnând obiecte noi (volan, mașină, afișe), activități sau acțiuni moderne (studentie, publicitate), însușiri deosebite (luxoasă).

Stilul este al omului cu mai multă pregătire: o exprimare mai puțin populară și mai aproape de cea literară, povestitorul neridicându-se la valoarea unui talent care pune accent pe elementul de oralitate țărănească. Precizăm că nu am procedat la înregistrarea întâmplărilor cu mijloace moderne - reportofon, casetofon etc. - ci le-am scris din memorie, după ce informatorii ni le-au reprodus, respectând cu exactitate mesajul, dar mai puțin exprimarea, care e totuși aproape de cea a naratorului, fără a avea

pretenția să afirmăm că am putut „reproduce” în scris expresiile, mimica, gesturile celor ce ne-au încântat cu frumoasele lor povestiri.

Cele patru piese epice, a căror acțiune se află la hotarul dintre genul epic cult și cel popular, sunt evenimente de viață care justifică învățături luare din Sfânta Scriptură, având un caracter educativ nu numai pentru copii - cărora li se adresează în mod special - ci și pentru adulți, desprinzându-se următoarele idei principale:

1. Reîntregirea familiei, ca urmare a respectării Tainei Cununii.

2. Rugăciunea colectivă în biserică, de mai mare importanță în raport cu cea individuală.

3. Jertfa pentru aproapele tău.

4. Înțelepciunea mai presus de toate.

Tema în care se încadrează subiectele povestirilor ce exprimă aceste învățături este *Credința în Adevărul suprem*, ceea ce înseamnă *Cuvântul lui Dumnezeu*. Astfel că prin conținut, dar mai ales prin argumentarea unei idei biblice, aceste patru narațiuni se pot încadra în subspecia de *povestiri creștine* care au ca idee principală o învățătură: *Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și de folos ca să învețe, să mustre, să îndrepte, să dea înțelepciune în neprihănire...*

(2 Timotei 3.16)

ÎNTÂMPLĂRI CU TÂLC - POVESTIRI ADUNATE ȘI ÎNDREPTATE -

*Prof. Ion V. Stroe
Comuna Vlădești, județul Argeș*

1. Acolo unde este credință

Tra spre seară tocmai când Gheorghe și femeia sa Gica se întorceau de la prășitul cartofilor. Lenuța, fetița lor, rămasă acasă, îi poștește la masă.

Dar cineva bate la poarta lor. Erau trei bătrâni drumeți care cereau adăpost pentru o noapte.

Stăpânul casei, primitor din fire, le spune:

- Cu dragă plăcere, moșnegilor, dar casa noastră e mică și nu avem decât un pătuț. Putem găzdui numai pe unul dintre voi. Cum vă numiți? Cine sunteți?

- Eu sunt Credință, el este Dragoste și cel de-al treilea e Bogăție – zise unul dintre ei. Pe care dintre noi l-ați dori ca musafir?

Gheorghe intră în casă pentru a se consulta cu familia asupra primirii oaspeților. El preferă pe Bogăție, fiica l-ar dori pe Dragoste și Gica pe Credință. În cele din urmă cad la învoială:

- Să intre Credința! – li se adresează stăpânul celor trei.

Credința intră în curtea gospodarului, dar ceilalți doi se țin după el.

- Dar ce văd eu? – zise Gheorghe. Am spus că numai Credința va fi primit de noi pentru că nu avem condiții pentru mai mulți.

Însă unul dintre moșnegi răspunde:

- Stăpâne, avem loc toți trei. Acolo unde este credință este și dragoste și bogăție!

2. Pericol de moarte!

În gara C.F.R., Drăghici era la datorie, oricând serviciul îi pretindea, un acar destul de conștiincios.

Deși câștiga destul de bine, acasă nu aducea niciun ban, pentru că tot ce lua îi dădea pe băutură.

Într-o zi, fetița lui îl întreabă:

- Tată, ce vrei să semnalizezi tu în gară prin mișcările pe care le faci cu fanionul roșu când trebuie să intre sau să plece un tren?

- Că este pericol de moarte pentru cei ce nu respectă semnele făcute de mine, fetița mea!

A doua zi, dimineața, toți ai familiei au văzut pe masă o sticlă de țuică de care era prins un fanion roșu.

Pericol de moarte! a vrut fetița să-i spună tatălui ei, care devenise alcoolic.

3. Barca vieții

Început de toamnă. Cerul era întunecat și bătea vântul. Petre pescarul trebuia să meargă la lucru la Fabrica de conserve de pește.

Pentru aceasta era nevoit să treacă brațul Sulina cu barca lui ancorată de un țăruș la malul apei, în apropierea casei.

Buimăcit de somn, pe jumătate treaz, se sculă și se îmbarcă pentru a ajunge la timp. Începe să vâslească cu putere, dar nu se zărea nimic. Totul era învăluit de întuneric și se întreabă de ce nu mai ajunge la malul celălalt.

Ce se întâmplă? La lumina unui fulger observă că uitase să dezlege barca.

4. Ofițerul încătușat

Comandantul unității militare din Câmpulung Muscel avea un căpitan destoinic în subordinea sa.

Datorită unor neînțelegeri între camarazi, ofițerul depune demisia din funcția sa, ceea ce-i determină pe subalterni să ceară împotriva acestuia o pedeapsă exemplară: să fie pus în cătușe.

În cele din urmă, căpitanul revine asupra hotărârii sale cu dorința de a se consacra și mai mult carierei militare, ceea ce-l determină pe comandant să-l ridice la gradul de colonel, adresându-li-se celorlalți:

- Am făcut precum ați dorit. Numai că neavând destule cătușe pentru mâini și picioare, i-am legat numai inima cu cătușele dragostei.

5. Curaj și lașitate

Într-o zi din toamna anului 1987 sosesc la Vlădești niște acrobați ambulanți.

Ei întind un cablu între doi arini de pe malurile opuse ale râului Bratia, deasupra apei, la câțiva metri. Unul dintre ei uimește spectatorii

prin curajul lui, trecând de mai multe ori râul, pe cablul bine întins, cu picioarele, în mâini, pe bicicletă și chiar împingând o roabă goală.

Văzând ce succes deosebit are, i se adresează publicului:

- Vreau să trec această roabă în partea cealaltă a apei, dar cu o persoană în ea. Credeți că voi putea face acest lucru?

- Credem! Credem! – răspunde mulțimea în cor.

- Atunci, cine se oferă să ia loc în roabă? – întreabă acrobatul.

Nimeni nu se oferă, dar după o clipă de tăcere deplină apare un copil necunoscut:

- Eu am curajul, eu vreau, mie nu mi-e frică!

Cu sufletul la gură de emoție, spectatorii rămân înmărmuriți în fața mișcărilor sigure ale acrobatului cu băiețelul în roabă, plimbându-se de la un capăt la altul al cablului.

- Nu ți-a fost frică? – se adresează cineva copilului.

- Nu! Acrobatul este tatăl meu! Facem împreună zilnic această plimbare.

6. Să ne ajutăm ca frații!

Demult, tare demult, erau doi frați: unul avea mulți copii, iar celălalt, mai bogat, doar unul.

În timpul cositului, cel avut și-a zis în gândul lui: *Eu am mai mult fân decât fratele meu, nu am nevoie de atâta*. De aceea, se scoală la miezul nopții ca să nu-l vadă nimeni și mută de pe cositura sa pe cea a frățiorului său mai nevoiaș câteva căpițe.

După două-trei zile, acesta din urmă s-a dus și el și a mutat câteva clăițe în miriștea fratelui său, spre a-l ajuta.

Într-o altă noapte, s-au întâlnit fără să știe unul de celălalt, în același timp, cu pala de fân în vârful țăpoiului, având fiecare același gând: să-și ajute fratele. Au lăsat fânul jos și s-au îmbrățișat mânați de sentimentul dragostei ce o poartă unul pentru altul:

- *Să ne ajutăm ca frații!*

7. Recunoștință

Costică și Marița trudeau din greu pentru a-și crește băiatul și a-l da la școală, ca să ajungă om cu știință de carte.

Necazul vine însă peste ei: Marița se bolnăvește și, după câteva luni de suferință, moare.

Rămas văduv, bărbatul reușește să se angajeze la mina de cărbuni de la Berevoești, să ridice cu mâna, mai mult decât cu lopata, cărbunii căzuți din vagonetele în mișcare de pe cablul funicularului.

Prin munca lui, tatăl reușește să-și țină fiul la Facultatea de Medicină din București.

La terminarea studiilor superioare, feciorul își aduce la festivitatea de înmânare a documentului de absolvire și pe tatăl său. Când decanul facultății îl strigă, își cheamă părintele pe podium și-i pune în mâinile lui crăpate, de atâta muncă la ridicat cărbuni, diploma sa de licență:

- El o merită. Eu sunt medic acum numai și numai datorită tatălui meu.

8. Prefăcutul

Într-una din zilele lunii februarie a anului 1964, la Comisariatul Militar din Câmpulung s-au prezentat mulți recruți din zona Muscelului pentru vizita medicală.

Mai toți așteptau cu emoție avizul comisiei medicale pentru ca nu peste mult timp să fie înrolați în armată.

Un tânăr care nu dorea să facă serviciul militar se preface surd cu scopul de a fi considerat inapt.

Dar unul din medici, mai în vârstă, cu mai multă experiență, se dă pe lângă el și-i șoptește încetișor la spate:

- Ești cam tare de urechi. Poți pleca!

Tânărul recrut, de bucurie, pleacă dându-și pe față prefăcătoria.

9. Faptă bună

Într-o zi de duminică, doi prieteni făceau plajă pe nisipul cald din albia râului Bratia.

Ca să treacă timpul, au început să discute între ei probleme de politică. În cele din urmă disputa ia amploare și ajung să se certe. Unul din ei, mai aprig din fire, considerând că are mai multă dreptate, îl lovește pe celalalt cu palmă peste față. Această din urmă, mai calculat, scrie cu degetul pe nisip: *Astăzi, prietenul meu m-a lovit peste obraz.*

Se împacă repede și se aruncă în apă ca să facă baie. Celui lovit peste obraz i se face rău și este gata-gata să se înece, dar prietenul lui îl scoate repede la mal și-l salvează. După ce-și revine, cel salvat scrie cu dalta într-o piatră: *Astăzi, prietenul meu mi-a salvat viața.*

Prietenul care-l ajutase să nu se înece îl întreabă:

- De ce când te-am lovit ai scris pe nisip, iar acum ai dăltuit în piatră?

- Când cineva îți face rău, fapta lui trebuie repede ștearsă precum vântul spulberă scrisul de pe nisip. Când îți face bine, fapta lui trebuie dăltuită în piatră, ca să nu se uite niciodată.

10. Urmele diavolului

Într-o zi de sărbătoare, bogatul satului stătea de vorbă cu unul dintre ciobanii pe care îi avea la stână.

Se întâmplase ca Ion să-i piardă o parte din oile pe care i le păzea. De supărare, stăpânul îl certa și-l amenința cu alungarea de la curtea lui.

- Diavolul și-a băgat coada, boierule, de m-a făcut să adorm. Am uitat de oi și nu știu ce s-a făcut cu o parte dintre ele. S-au speriat de vreun câine și s-au răzlețit? Le-a mâncat vreun lup? Au fost furate? Diavolul este de vină.

- Nu există diavol! - zise bogatul.

- Ba există! – răspunse ciobanul.

- L-ai văzut?

- Dumneata ai văzut lupul? – replică Ion.

- Nu, nu l-am văzut!

- Dar de unde știi că există lup?

- I-am văzut urma pe zăpada.

- Tot așa și eu, stăpâne. Nu l-am văzut pe diavol, dar îi văd urmele oriunde îmi îndrept privirile. Printre oameni, șoptindu-le să facă numai rele.

11. Uitarea

Într-o țară îndepărtată domnea în liniște un împărat care se bucura de stima și recunoștința supușilor săi.

Nu după multă vreme, din invidie, un uzurpator, folosindu-se de slăbiciunea celorlalți, reușește să-și detroneze stăpânul și să se așeze în locul lui, bucurându-se de toate averile ce fostul lui suveran le avusese.

Dar cum împăratul avea mulți prieteni, unul dintre aceștia, mai ingenios, caută să-i creeze răufăcătorului mari greutăți. Văzându-și domnia în pericol, trădătorul aruncă pe urmele susținătorului celui detronat o întreagă armată de argați, care-l prind și-l aruncă în temniță.

Nu durează multă vreme fericirea uzurpatorului, pentru că poporul răsculat de fărădelegile lui îl alungă de la domnie și-l repun pe fostul

stăpân în drepturile sale. Plin de bucurie pentru revenirea la tron, împăratul uită de binefăcătorul său care se afla în temniță.

Torturat de gândurile apăsătoare și de condițiile grele de viață din închisoare, deținutul moare. Împăratul aude și abia acum își dă seama că uitase de prietenul care îl salvase. A plâns cu lacrimi amare și toată viața a fost urmărit de remușcarea uitării:

- *Uitând de binefăcătorul meu, înseamnă că am uitat și de Dumnezeu – își zise împăratul.*

12. Hristos a înviat!

În primăvara lui 1986, cam la o săptămână după Paști, la căminul cultural se adună multă lume: tineri, bătrâni, femei, bărbați. Se anunțase sosirea brigăzii științifice de la județ pentru a dezbate problema existenței și neexistenței lui Dumnezeu.

Unul dintre conferențieri explică formarea lumii din materie și mișcarea acesteia prin interdependența dintre elementele ei.

- Dumnezeu nu există, nimeni nu L-a văzut! – conchide propagandistul mulțumit că a fost ascultat. Așteptând aprobarea unanimă a auditoriului, privea către invitați.

- *Hristos a înviat!* – strigă din sală cu voce tare și cu mult curaj un bătrân credincios și înțelept.

- *Adevărat a înviat!* – răspunde mulțimea în cor.

13. Necredinciosul

Un credincios încearcă să-l determine pe unul dintre semenii noștri să iasă din umbra întinericului.

- Toate câte sunt se datoresc lui Dumnezeu, chiar noi oamenii avem o origine divină – îi explică el interlocutorului care cu multă înverșunare își susține ideea necredinței.

- Dragule, eu nu cred decât ceea ce văd și înțeleg.

Întâmplarea face ca cei doi să treacă pe lângă un izlaz unde pășteau mai multe animale, prilej folosit de credincios pentru a-l determina pe adversarul lui să nu se îndoiască de existența Ziditorului.

- Vezi aceste animale cum pasc?

- Le văd.

- Se hrănesc toate cu aceeași iarbă?

- Da!

- Spune-mi, atunci, de ce iarba păscută de păsări se transformă în ouă, iarba păscută de oi se transformă în lână și cea păscută de vaci se

transformă în lapte? Spune-mi, pentru că susții că nu crezi decât ceea ce vezi!

Necredinciosul rămase mut și rușinat de logica sfătuitorului său.

14. Fățarnicie

La nunta sa, împăratul primește în dar de la niște păstori o turmă de oi.

Supușii săi știau să le mulgă, dar nimeni nu se pricepea să facă brânză de burduf, așa cum ar fi vrut stăpânul.

De aceea împăratul se îndreaptă către un sat și se adresează unor țărani:

- Este printre voi vreun cioban?

- Da, stăpâne, eu sunt Cioban, din tată-n fiu, zise cu îndrăzneală unul dintre ei.

- Vino la curtea mea și-ți voi da simbrile! Învață-mi supușii, sau rămâi tu definitiv să încheși laptele și să faci brânză care-mi place mie, căci nimeni dintr-ai mei nu știe.

- Nici eu nu știu – zise țăranul.

- Cum nu știi? N-ai zis că ești cioban?

- Să avem iertare, împărate, doar numele meu este Cioban, dar nu sunt cioban, adică pastor sau oier.

- Cum așa? – se miră împăratul.

- Cum eu mă numesc Cioban și nu sunt cioban, tot așa unii se numesc creștini și nu sunt creștini.

15. După faptă și răsplată

Într-o țară ca în toate țările, era obiceiul că dacă cineva găsea un obiect pierdut, să-l restituie autorităților pentru a-l putea dovedi pe adevăratul posesor al lui. Altfel era considerat tot hoț ca și cel ce fura cu adevărat.

Într-o zi, doi negustori se întorceau de la târg, nu prea mulțumiți de câștigul lor din acea zi. Deodată observă în mijlocul drumului o traistă.

- E plină cu bani – zise unul dintre ei. De necrezut, m-am pricopsit!

- Ar trebui să-i împărțim în mod egal – spune celălalt.

- Nu se poate, pentru că eu am ridicat traista cu bani din drum.

Deci banii sunt ai mei!

Între ei se așterne tăcere. Unul era bucuros, celălalt - tăcut, dar nu părea supărat.

Deodată se aude tropot de cai în spatele lor și o ceată de armași opresc și-i întreabă:

- Cine a furat o traistă cu bani?

Posesorul se sperie și spune către celălalt care nu avea asupra lui nimic din ceea ce găsiseră împreună:

- Să nu pășim vreo belea pentru banii găsiți!

- Banii i-ai găsit și i-ai luat numai tu. Așa că beleașa este numai a ta.

După faptă și răsplată!

16. Sufletul câștigat

Biserica din sat era foarte veche.

Construită din lemn și acoperită cu șifă cu mulți ani în urmă, nu mai putea fi reparată, ci stricată după ce alături de ea să se fi ridicat o alta nouă, satisfăcând necesitățile credincioșilor de acum.

Preotul paroh și enoriașii, fiind săraci, cer ajutor unui bogat care era posesorul unei păduri întinse ca să-l determine să doneze pentru lăcașul sfânt lemnul necesar.

- Pădurea mea se ține cu multă cheltuială și nu vă pot da niciun lemn – le răspunde cu dispreț cel avut.

- Boierule, dacă nu vrei să ne ajuți, ne va ajuta Dumnezeu și vom găsi în altă parte vreun om cu bunătate și credincios care să ne dăruiască lemnul de care avem nevoie.

Unul dintre ei continuă cu o întrebare:

- Dacă nu vă e cu supărare, stăpâne, bradul dumitale din pădurea asta atât de mare care este?

- Toți brazii sunt ai mei și nu numai! Toți copacii sunt ai mei, pentru că pădurea e numai a mea.

- Ești prea mândru, boierule, căci va veni vremea, mai devreme sau mai târziu, și vei pleca pe lumea cealaltă! Și vei lua cu tine doar patru scânduri care se pot face dintr-un singur brad, poate nici chiar unul întreg.

Vorbele înțelepte ale credinciosului l-au pus pe gânduri pe marele proprietar al pădurii. Dumnezeu l-a ajutat și l-a făcut să gândească altfel numai după o noapte de frământări sufletești:

- Veniți și luați tot lemnul de care aveți nevoie și construiți o biserică oricât de mare în satul nostru! Vă mulțumesc pentru că m-ați ajutat să nu-mi pierd sufletul!

17. Un băiat înțelept

Pe o stradă din Pitești își așezase o tarabă cu banane aduse cine știe din ce țară mediteraneană un negustor pus mai mult pe câștigul din viața asta și nu pe pregătirea pentru lumea cea veșnică.

Trecând pe lângă el un grup de tineri, i se adresează unuia dintre ei:

- De unde veniți atât de mulți?

- Este duminică, venim de la biserică.

- Dacă e așa, te-ai întreba: Îți voi da această banană, arătându-i-o cu mâna, dacă îmi spui *unde există Dumnezeu?*

- Eu vă dau o lădiță de banane dacă îmi veți spune *unde nu există Dumnezeu.*

Uimit de răspuns, vânzătorul de banane rămâne înmărmurit și repetă în gând de câteva ori: *Unde nu există Dumnezeu?* Dar nu are timp să mediteze prea mult pentru că tânărul îi dă el însuși răspunsul pe care-l știa de la slujba de închinare:

- *Dumnezeu nu există în inima necredinciosului!*

Rușinat pe de o parte, dar bucuros pe de alta, negustorul luă o lădiță de banane și i-o dădu băiatului pentru înțelepciunea sa care i-a deschis ochii către Cuvântul lui Dumnezeu.

18. Este Dumnezeu !

Într-un atelier de reparat calculatoare are loc o discuție aprinsă.

Unul dintre meseriași susținea inexistența lui Dumnezeu:

- Dacă ar exista, L-am vedea, dar nimeni nu L-a văzut.

În același timp, un altul, fără a da vreo replică cuvintelor lui, scoate din priză unul din calculatoare, îl desface în părțile lui componente și se uită cu atenție în interiorul lui, studiindu-l cu interes.

- Ce tot cauți acolo și nu ne spui și nouă? – i se adresează unul dintre tovarășii de muncă.

- Îl caut pe cel ce a făcut acest calculator și nu dau de el... tot așa cum colegul nostru vrea să-L vadă pe Dumnezeu.

Necredinciosul a înghițit gălușca și a înțeles morala, rămânând rușinat.

BASMUL-MIJLOC EDUCATIV ÎN CICLUL PREUNIVERSITAR

Raluca Marinescu

În dinamica vieții culturale a grupurilor, povestitul aduce în actualitate sau păstrează în latență o cantitate de informații pe care le poate vehicula mereu, folosindu-le în diversele discursuri pe care le realizează. (Pop, Ruxăndroiu, 1990, 14).

Povestitul ca artă verbală pare a avea o origine foarte veche, datând din epoca primitivă. Dintre povestirile orale, cea care a captat cel mai mult atenția cercetătorilor, începând din perioada curentului romantic, a fost **basmul**.

Capacitatea basmului de a absorbi și de a prelucra informație socială și culturală a făcut din această categorie folclorică *un adevărat izvor de cunoștințe despre umanitate în general, despre modul de gândire și de acțiune al omului din toate timpurile, despre viața lui de zi cu zi și despre contactele sale cu sacrul, despre relațiile interumane, familiale, de grup, de clasă și despre multe altele* (Constantinescu, 1986, 37).

Culegerea și interpretarea basmelor populare a catalizat evoluția teoriilor și metodelor folcloristice. Construcția epică reductibilă la simboluri și perfecțiunea formală sunt trăsături ale basmului care au direcționat analiza acestei categorii din perspective interdisciplinare: literar-estetică, filosofică, sociologică, psihologică.

Teoriile elaborate cu privire la geneza basmului reflectă în mare măsură diversitatea orientărilor științifice aplicate unui obiect atât de complex.

Teoria mitologică, susținută de Max Müller, afirma că basmele provin din vechile mituri indo-europene, fiind preluate și dezvoltate de fiecare popor după despărțirea de unitatea indo-europeană.

Teoria migraționistă sau difuzionistă, formulată de Th. Benfey, susține că basmele au ca unică sursă vechea literatură indiană creată de călugării budiști în templele lor; ele s-au răspândit datorită migrației popoarelor dinspre răsărit spre apus și ca urmare a contactelor culturale dintre popoare.

Teoria antropologică, emisă de E. B. Tylor și A. Lang, ajunge, pe baza constatării similitudinii motivelor și tiparelor narative la popoare aflate la distanțe care fac improbabil contactul între ele, la concluzia că basmele sunt supraviețuiri din substratul de credințe primitive comun speciei umane și s-au născut independent la popoare diferite.

Teoria originii totemice, aparținându-i lui A. Van Gennep, conform căreia basmele ar fi rezultatul transformării succesive a credințelor în sacralitatea unui animal protector al comunității, este argumentată prin rolul animalelor din basme în evoluția narațiunii.

Teoria onirică, avându-i ca autori pe F. Laistner și B. P. Hasdeu, propune o ipoteză genetică psihologică, sistematizând elementele basmului care pledează pentru originea acestei specii în starea de vis.

Elementele de fond și formă comune basmelor din toate ariile geografice au făcut posibilă elaborarea unor cataloage tematice ale basmelor lumii, urmărindu-se astfel studiul comparat al diferitelor actualizări ale speciei, cu scopul de a reduce mulțimea tipurilor la un arhetip inițial. Metoda de reconstruire a arhetipurilor basmelor a avut drept rezultat crearea celui mai cunoscut index de motive ce apar în proza populară, alcătuit de A. Aarne și completat de S. Thompson.

În același timp, stereotipia de teme și motive a basmului facilitează cercetarea structurală a acestei categorii, prin descompunerea basmelor în unitățile lor de conținut relevante și analiza combinațiilor posibile între aceste unități, care duc la generarea textelor propriu-zise.

În folcloristica românească, Lazăr Șăineanu este autorul unei monografii a basmului care rămâne un studiu de referință pentru orice interpretare a acestei categorii a epicii populare în proză: *Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice* (1895).

Categoriile prozei populare pot fi urmărite din perspectiva internă a creatorilor și din aceea analitică a cercetătorilor. Conform celei din urmă, narațiunea populară cuprinde următoarele categorii funcționale: basm, legendă, povestire și snoavă.

Diferența dintre basm și legenda populară constă în primul rând în raportarea povestitorului și a ascultătorilor din mediile folclorice la adevărul faptelor relatate în cele două tipuri de narațiuni. Dacă acceptarea convenției fabulosului explică receptarea elementelor neverosimile din basm, legenda e percepută ca o povestire adevărată la origini, care

explică, după logica mitică, apariția lumii și a formelor naturii, a toponimelor și destinul excepțional al sfinților și eroilor.

Identificăm basmele și datorită formulelor specifice existente în structura lor. Formula inițială atrage atenția asupra disocierii de planul realității contingente pe care o presupune narațiunea: *A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar povesti...* Povestitorii populari variază formula inițială, dezvoltând-o de multe ori în secvențe ample, versificate. Formulele mediane sunt utilizate pentru a asigura coeziunea elementelor narațiunii: *căci cuvântul din poveste înainte mult mai este*, sau pentru a caracteriza hiperbolic o acțiune sau un personaj. Formula finală încheie basmul în planul realității contingente printr-o distanțare ironică de conținutul fabulos al ficțiunii.

Așa cum au observat exegeții basmului fantastic, acțiunea acestui tip de narațiune urmează cel mai adesea traseul inițiativ cuprins între nașterea și nunta eroului. Pe acest drum al dovedirii calităților sale excepționale, protagonistul trebuie să treacă printr-o serie de probe, să poarte mai multe bătălii și să repurteze o victorie. De multe ori, se întâlnesc în substanța epică a basmelor anticipări ale acțiunii, atunci când călăuzele îi proiectează eroului întâmplările care îl așteaptă, sub forma unui discurs de avertizare. Alegerea traseului epic nu este însă pusă niciodată în cumpănă de aceste avertismente, deoarece destinul eroului pare a fi prestabilit. Finalul basmelor respectă un cod moral pozitiv al comunității tradiționale: faptele bune sunt răsplătite, iar cele rele, pedepsite. În secvența finală, se întâmplă adesea ca povestitorul să se amestece printre personajele ficțiunii, prezentându-se drept martor la nunta eroului. Această interferență în deznodământul epic rupe convenția fabulosului, reducând-o la un efect umoristic.

Basmul face să aflueze în fiecare individualitate un larg curent de dispoziții și atitudini psihice colective. În simpla relatare a unui conținut epic de la o persoană la alta nu se exercită numai acțiunea pur lineară a povestitorului asupra auditoriului, ci auditoriul e, de fapt, literalmente năpădit, copleșit de uriașe aluviuni de proveniență colectivă și, ades, arhiseculară. Ca într-un copios ospăț, auditoriul trăiește, cumulativ și condensat, emoții, propensiuni, poziții evaluative și procese mintale care-l asimilează tot mai mult ansamblului său social. Copilul care a ascultat o poveste veche, moștenită din generație în generație, e imposibil să mai fi rămas cu totul identic cu ceea ce fusese el înainte de a asculta basmul. Posibilitățile sale de simțire, gândire și acțiune sunt decisiv modificate prin această infuziune, și tocmai aici stă explicația ultimă și profundă a

nesățului cu care *unii* copii ascultă poveștile. Fiecare poveste include interesul pentru lupta sau străduința atribuită personajului principal, fiecare implică o imaginară substituie, implică adopțiunea scopurilor eroului de către auditor și, implicit, participarea fictivă a acestuia la întreaga desfășurare a acțiunii epice. Dar dacă acesta ar fi singurul fundament al „interesului” epic, el s-ar termina odată cu povestea, pe când copilul cere mereu alte și alte povești, și se dovedește că este cu anticipație răpit și implicat în ficțiunea vreunui alt conflict, pe care însă nu-l cunoaște încă. Este, din punct de vedere psihic, o situație asemănătoare jocului. În această transpunere în persoana altuia și după ce a gustat-o de câteva ori, copilul este prevenit că ascultarea unei povești în genere îl poate cuceri ca și orice alt joc.

Narațiuni lungi, cu subiectul diluat în detalii și chiar lipsite de o veritabilă încheiere unitară, pot satisface uneori cerința copilului de a asculta povești. El ascultă atunci numai pentru a asculta și, anume, pentru că, fără să-și dea seama, culege prin elementele componente ale narațiunii cât mai mult din masa uriașă a sedimentărilor colective ce există în limbajul curent și în faptele narate.

Plăcerea copilului care ascultă povești e semnul care atestă o nouă victorie în tendința lui de a deveni tot mai mult element al grupului și tot mai deplin „om”. Să nu se neglijeze adevărul că tendința aceasta de integrare în comunitatea grupului și în comunitatea umană presupune asimilarea cât mai multora dintre posibilitățile de viață și de acțiune pe care le posedă omul în general, iar în vederea ei, strângerea tuturor „firelor” ce leagă între ele ființele umane, adoptarea tuturor mijloacelor de interrelaționare se continuă fără un termen precis.

Rolul primordial, funcția principală ce revin basmului în special pot fi definite prin trei aspecte strâns corelative: 1) satisfacerea dorinței de a comunica interminal; 2) integrarea progresivă a individului în grupul social; 3) satisfacerea interesului pe care-l nutrim pentru oameni, sufletul omenesc și destinul „omului”.

Basmul contribuie la căldura coeziunii și solidarității sociale. Printre alte funcții ale basmului regăsim educarea simțului logic, element constructiv al atitudinii epice, având ca superlativă valență îndemnul la lupta pentru dreptate. Prin interesul epic pe care-l trezește și fără de care n-ar putea fi urmărită, narațiunea e una dintre cele mai uzuale și fructuoase ocazii de exercitare a unei atenții susținute, perseverente și consecvente. Atenția se prelungește activ în perioade lungi prin dirijarea ei spre o serie de impresii consecutive, organic legate între ele printr-un

fir logic. Este cazul ascultării unei lecții, a unei cuvântări, a unei execuții muzicale și desigur, a unei narațiuni sau urmărirea unei reprezentații teatrale. Sunt expuneri care „răpesc” auditoriul așa cum sunt și alte care pretind o îndelungă și repetată efortare. În general, o narațiune literară care impune o prea insistență nevoie de încordare voluntară a atenției nu va fi foarte admirată de auditoriu. Ea va fi calificată drept greoaie, obscură și chiar obositoare.

Importanța lecturii basmelor începând din ciclul preșcolar este foarte importantă, deoarece formează în primul rând sensibilitatea copiilor și mai apoi le inoculează idei, sentimente, cunoștințe modelându-le atitudinile și comportamentul. În procesul didactic, obiectivul principal al literaturii este acela de a forma interesul copiilor de orice vârstă pentru lectura textelor literare, deci și a basmului în special. Pe lângă acesta mai putem enumera și modelarea gustului estetic, cultivarea gândirii, a imaginației creatoare, a spiritului de observație, a exprimării, cât și educarea unor sentimente deosebite: solidaritatea umană, atașamentul față de ceea ce înseamnă adevăr, bine și frumos, cât și formarea unei conduite civilizate în societate. Trebuie accentuată ideea că finalitatea principală a procesului de receptare a literaturii în școală rămâne aceea de a forma din elevi cititori de literatură, în devenire oameni cu deprinderea de a citi, zilnic, ceva interesant, capabili de a adopta o poziție personală față de lecturile lor.

Bibliografie

Lazăr Șăineanu, *Basmele române, studiu comparativ*, „Carol Göbl”, București, 1895.

Constantin Nicolae, *Lectura textului folcloric*, Ed. Minerva, București, 1986.

Pop, Mihai; Ruxăndroiu, Pavel, *Folclor literar românesc*, EDP, București, 1976.

A POVESTI - TRĂIRE, NECESITATE, IMAGINAȚIE, TALENT, DATORIE, OBLIGAȚIE

Paul Ioan Cruceană

Pentru atât de cunoscutul cuvânt „poveste”, dicționarul indică termenul „basm”, cu variantele „născocire” și „himeră, iluzie”, dar și pe acelea de „relatarea faptelor, a întâmplărilor, a peripețiilor din viața cuiva” ori „fapt, eveniment”.

Pentru verbul „a povesti”, același dicționar dă, printre altele, explicația „a expune cu de-amănuntul întâmplări, povești etc.; a istorisi, a nara”⁷⁶.

În istoria societății omenești, fenomenul povestirii apare ca o necesitate, el datând, mai mult ca sigur, din preistoria omenirii, precedând chiar apariția vorbirii, dezvoltându-se și căpătând valențe nebănuite pe măsura dezvoltării acesteia - a limbii vorbite, adică - a îmbogățirii vocabularului și a felului de trai, mereu evolutiv, al indivizilor.

Să ne închipuim omul preistoric - ființă rațională - ce nu comunica, la început, cu semenii săi decât prin semne și sunete guturale care, în cea mai mare parte a lor, credem că aveau caracterul de avertizare, de atenționare a celor din jur, fie că erau produse cu scopul de a indica un fenomen, un pericol, un intrus, o interdicție.

Ei bine, împins de necesitatea găsirii hranei zilnice, strămoșul acesta al nostru, mai întâi în grup, dar, cu timpul, treptat-treptat, învingându-și teama inerentă, și singur, își părăsește „sălașul” și se avântă în împrejurimi. Vede multe, întâmpină destule și mari peripeții și, atunci când ajunge „acasă”, la ai săi, simte nevoia să le „spună” ce a văzut, prin ce a trecut, cum s-a luptat, să-i „avertizeze” asupra unor locuri periculoase, a unor dușmani periculoși, a unor, de ce nu?!, fenomene inexplicabile, ori să le „vorbească” despre existența unor locuri cu hrană îndestulătoare, cu apă bună, mai sigure pentru viața „haitei”, la început, a tribului, a comunității, mai apoi. O face prin gesturi semnificative însoțite de sunete specifice, guturale sau nu, îmbunătățindu-și și îmbogățindu-și „sistemul de comunicare” pe măsura evoluției societății omenești.

⁷⁶ Cf. *Dicționar Enciclopedic*, Vol. V., Ed. Enciclopedică, București, 2004, pag. 473.

Acesta este, după părerea noastră, primul factor, imperativ, al povestirii - **necesitatea**, necesitatea de a-i „avertiza” pe ceilalți asupra unor stări de fapt, a unor lucruri etc., așa cum am mai spus. Necesitatea împărtășirii celor din jur a faptelor pe care „povestitorul” însuși le-a trăit.

Să ne amintim, bunăoară, de acele momente fericite din viața noastră când am surprins, la proprii noștri copii, momentul în care au prins a spune primele cuvinte și, nu mult după aceea, au început să „lege”, mai puțin sau mai mult, cuvintele între ele, însoțite de o bogăție de semne și gesturi. Ei încercau atunci să ne povestească starea lor de fapt, ceea ce simt, ceea ce au făcut sau fac, ceea ce vor. Simțeau nevoia de a comunica, de a povesti.

În acest sens, îmi amintesc o scenă petrecută cu mai bine de 37 de ani în urmă. Fiul meu, care avea pe atunci cam un an, încerca să ne povestească nouă, părinților lui, prin cuvinte mai mult subînțelese și foarte multe gesturi, marea lui „aventură” care consta în faptul că reușise singur, în lipsa noastră, să escaladeze marginile pătuțului lui, să se dea jos din pătuț și să se culce în patul nostru, părinții lui. Era foarte mândru de „marea sa realizare” și încerca să ne-o împărtășească și nouă. Simțea nevoia de a ne povesti ce reușise să facă, simțea nevoia să comunice și altora isprava sa, emoțiile prin care trecuse, pentru că, la acea vârstă de aproximativ un anșor, este de presupus că trăise adevărate emoții în „temerara” lui incursiune.

Iată, deci, primele două elemente, primii factori, obligatorii fenomenului povestitului: **trăire și necesitate!**

Și atunci, în timpurile străvechi, ca și în zilele noastre, omul a luat contact nemijlocit cu anumite lucruri, fenomene sau ființe - a trăit, deci, momentul - și, apoi, a simțit, simte necesitatea de a-l împărtăși celor din jur.

Astfel, credem noi, a apărut fenomenul povestitului și s-a dezvoltat, după cum am spus, odată cu dezvoltarea societății omenești.

Se cuvine să menționăm că o notă aparte a căpătat-o, de-a lungul timpurilor, fenomenul povestitului de la bunici către nepoți sau de la cei vârstnici către cei tineri.

În asemenea cazuri apare necesitatea îmbogățirii orizontului celor mici, celor tineri, cu elemente care să asigure dezvoltarea armonioasă a intelectului ascultătorilor, fie că povestitorul spune povești sau basme în care - trăsătură dominantă - binele învinge întotdeauna răul, fie că el „povestește” diverse evenimente, de glorie sau de restriște, din istoria poporului său ori a altor popoare, fie că, pur și simplu, povestește din

experiența pe care a acumulat-o, pentru că a trăit-o, de-a lungul anilor, cu scopul ca ascultătorul sau ascultătorii să rețină, din fiecare, ce e bun și ce nu e bun.

Pentru că am pomenit **basmul**, se cade, credem noi, să spunem câteva cuvinte despre această specie, în proză, a epicii populare, specie ce are la bază, mai întotdeauna, elementul fantastic și care ajunge până la noi venind din Antichitate, ba chiar mai dinainte, din Copilăria Omenirii.

Trăsătura caracteristică a basmului este antiteza dintre bine și rău, lupta continuă dintre ele, finalizată întotdeauna cu biruința binelui asupra răului.

În general, românii i-au zis și continuă, încă, să-i zică **poveste**, cuvântul **basn** provenind din slava veche în care termenul **basni** însemna **născocire, scornire**.

Nu vom intra acum, aici, în cercetarea originii basmului - nu aceasta este tema sesiunii noastre - dar ne vom mulțumi să notăm că în secolul al XIX-lea au circulat, confruntându-se între ele, diverse teorii asupra originii basmului și pe care le enumerăm mai jos împreună cu numele celor care le-au formulat și susținut.

a. Teoria conform cărei basmele n-ar fi altceva decât fragmente din **mitologia indo-europenilor**, ai cărei protagoniști au fost **frații Grimm**;

b. Teoria care susținea același lucru, dar cu referire **preindo-europeni**, al cărei susținător a fost suedezul **C. W. Sydow**;

c. **Teoria naturistă**, susținută de **Max Müller**, care explica geneza mitologiei străvechi prin evoluția limbajului metaforic folosit de indo-europeni în „perioada lor comună”.

La noi, adepți ai teoriilor mitologice au fost **Arthur și Albert Schott, At. M. Marienescu, Al. I. Odobescu și G. Coșbuc**;

d. **Teoria indianistă**, susținută de **Th. Benfey**.

La noi, **M. Gaster** a fost adeptul teoriei indianiste căreia i-a aplicat unele modificări, el considerând basmele ca fiind creații moderne „rezultate din transformarea de către popor, pe calea fantasticului, a nuvelor și povestirilor”. Însuși **N. Iorga** considera „caracterul miraculos al poveștilor ca fiind împrumutat de la indieni”, în vreme ce trăsătura lor eroică era considerată de marele nostru istoric ca fiind de origine persană.

e. **Teoria antropologică**, ai căror principali susținători au fost etnologii și folcloriștii englezi **E. B. Tylor, A. Lang și J. G. Frazer** (ca să enumerăm doar câțiva);

f. **Teoria ritualistă**, foarte apropiată de cea antropologică și care era susținută în principal de **A. van Gennep, P. Saintyves**;

g. Teoria agnostică, susținută în special de **J. Bédier**, teorie care afirmă că nu pot fi cunoscute locul și timpul când au apărut basmele;

h. Teoria onirică, ce susținea că originea basmelor se află în vis, deoarece și visele și basmele au elemente comune. Era susținută, în primul rând, de către **E. Clodd** și **L. Laistner**.

La noi, cel care a fost adeptul acestei teorii a fost marele **Bogdan Petriceicu Hasdeu**.

În secolul trecut - secolul XX - parte din teoriile de mai sus, unele elemente ale lor, au fost preluate de către cercetătorii de folclor și se regăsesc într-o explicație modernă care se bazează pe studii etnologice, sociologice și lingvistice.

Este meritul cercetătorilor finlandezi care, aplicând comparatismul istorico-geografic în cercetările folclorice, descoperă atât în Europa, cât și în Orientul asiatic, unele puncte de origine ale basmului, ceea ce-i face pe doi din reprezentanții Școlii finlandeze de folclor - **K. Kron** și **A. Aarne** - să interpreteze apariția basmului în spiritul teoriei antropologice, dar admitând și contribuția poligenezei și rolul migrației.

Pornind de la cercetarea structurală a textelor, **V. I. Propp**, studiindu-i rădăcinile istorice, stabilește sursele ritualice ale basmului.

Astăzi, povestea - basmul - este considerată ca fiind „o specie străveche”, existentă „în viața spirituală a popoarelor din continentul eurasiatic încă de la începutul istoriei”.

Concluzionând, putem spune că, fără „a descinde din mit, el a fost influențat de mit, cu care a coexistat, evoluând în detrimentul acestuia. Cu timpul, basmul și-a îmbogățit conținutul, dobândind noi valori artistice și asimilând, alături de elemente de cultură arhaică, aspecte legate de alte perioade istorice”⁷⁷.

Fenomenului povestitului îi sunt specifice **imaginația și talentul**.

Așa cum spuneam la început, povestitorul, naratorul, a simțit nevoia de a comunica, de a împărtăși celor din jur, semenilor săi, poveștile pe care, la rândul lui le-a auzit de la altul ori întâmplările prin care a trecut sau la care a luat, poate, chiar parte activă, lucrurile sau fenomenele pe care le-a văzut și multe altele.

Cu timpul toată imaginația sa a început să lucreze fie pentru a crea momente cât mai sugestive, cât mai plastice, prin care să redea ascultătorilor cele povestite, să inducă stări de liniște, de mulțumire, de

⁷⁷ *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1979, p. 83.

acalmie generală, ori, dimpotrivă, de atenție mărită, de pândă, de așteptare înfrigurată a ceea ce avea să urmeze, să se întâmple.

Sau, pe de o altă parte, povestitorul a simțit nevoia de a se scoate pe sine în relief, atunci când el era eroul faptelor povestite, ori pe acela sau aceia care erau subiecții poveștilor sale și pentru realizarea acestui fapt, de multe ori, a fost nevoie de a introduce elemente noi în povestea sa.

În toate astfel de cazuri, în procesul povestirii un rol deosebit l-a avut și îl are **imaginația** povestitorului.

Cât privește fenomenul povestitului, în sine, acesta este dependent de măiestria cu care povestitorul știe să redea ascultătorului sau ascultătorilor ceea ce povestește el însuși, să creeze celui sau celor care îl ascultă acea stare emoțională caracteristică.

Ori pentru asta îți trebuie **talent**.

Dintotdeauna, în decursul istoriei, au existat persoane înzestrate prin naștere cu acest talent al povestitului, pentru că, vrem sau nu, trebuie să recunoaștem o evidență implacabilă și anume aceea că musai trebuie să te naști cu un asemenea talent pe care, bineînțeles, să ți-l și cultivi apoi de-a lungul vieții.

Un alt element al fenomenului povestitului - cu deosebire al redării prin intermediul povestitului - este acela al **datoriei**, datorie de a aduce la cunoștința ascultătorilor, în general tineri, dar nu numai tineri, fapte istorice reale din trecutul îndepărtat ori mai puțin îndepărtat al propriului popor sau al popoarelor lumii.

Făcând o scurtă paranteză, menționăm aici că noi toți aceia - marcați sau nu de darul de povestitori - care știm, pentru că le-am dobândit prin cunoaștere ori pentru că le-am trăit, fapte marcante, glorioase sau mai puțin glorioase, de bucurie sau de restriște, din frământata istorie a poporului român, avem sfânta datorie de a le aduce la cunoștința urmașilor noștri, de a le povesti, așa cum au fost, lor și viitorimii!

Și, în sfârșit, menționăm acum, aici, un alt element din încrengătura elementelor caracteristice fenomenului povestitului, din care ne-am oprit doar la câteva dintre ele, element care ne apare de o deosebită importanță și anume la acela al **obligației**⁷⁸ de a aduce la cunoștința

⁷⁸ Pentru a înlătura eventualele confuzii, ba, poate, chiar interpretarea termenilor **datorie** și **obligație** ca fiind un pleonasm, menționăm că **datorie** se referă la un element de comportament obligatoriu în timp, dar pe o perioadă nedeterminată (timp nelimitat, pe

semenilor noștri evenimente, stări de fapt, lucruri, fapte, fenomene etc. din imediata noastră vecinătate temporală.

La prima vedere s-ar părea că este vorba despre un aspect care, mai degrabă, aparține domeniului informațional, al mass-media. Dar ce e oare mass-media decât o formă de exprimare - mai scurt, mai concis și mult mai aproape de adevăr - a fenomenului povestitului?!

Pentru că, așa cum am încercat să arătăm, fenomenul povestitului nu este specific numai faptului de a reda și transmite ascultătorului un mit, o poveste, un basm, ci el se referă în egală măsură la tot ceea ce ține de comunicarea umană.

Ca atare, povestitor talentat sau nu, în cazul în care, prin contact nemijlocit sau prin orice altă formă, un individ intră în posesia unor informații de natură a influența, pozitiv sau negativ, soarta comunității din care face parte, atunci acel individ are obligația - morală, cetățenească - de a le aduce, în mod nemijlocit, la cunoștință.

Și cum cel mai la îndemână mod de a face cunoscute respectivele informații este acela al povestirii, iată cum **obligația** este un element de necontestat al fenomenului povestitului.

întreaga durată a vieții povestitorului), în vreme ce **obligație** are un caracter imperativ iminent, care nu admite nicio întârziere în aducerea la cunoștință a celor ce trebuie să fie cunoscute de cei în drept, de comunitatea însăși.

BASM ȘI PSIHANALIZĂ

Sorin Dănuț Radu

Motto:

*Sunt gânduri care continuă să ne sosească
Pe vechea noastră adresă,
Pentru că fiecare dintre noi suntem
Ciobanul care și-a pierdut oile
În subconștient.
(Marin Sorescu, **Reminiscențe**)*

*Oare au scăpat vreodată oamenii total de mit? (...)
Numai puțini indivizi reușesc să se lepede de mitologie
în epoca unei anumite aroganțe intelectuale;
masa nu se eliberează niciodată.
(Carl Gustav Jung)*

ARGUMENT

eși renumitul psihanalist elvețian Carl Gustav Jung (1885-1961) a manifestat un viu interes pentru basme, studiile sale cunoscute de folcloriști nu au o mare influență asupra

acestora. Deoarece analiza lor tinde să fie literar-istorică, folcloriști nu sunt dispuși să ia în serios încercarea de a interpreta basmele dintr-o altă perspectivă, cea simbolic-psihologică, indiferent sub ce nume sau metodologie se află psihologia.

Această opinie îi aparține celei care a continuat opera jungiană, Marie-Louise von Franz (1915-1998), membru fondator al Institutului „Carl Gustav Jung” din Küssnacht, Elveția.

Acest eseu se dorește o reinterpretare a basmului din perspectivă psihologică. Atât Sigmund Freud, cât și C.G. Jung au analize diferite asupra mitologiei.

Vom pune accentul, în mod special, pe definiția basmului în *afara* tradiției, adică *spațiul* unde basmul se regăsește în motive și forme tipice: în vise, viziuni, idei delirante ale bolnavilor psihici.

Jung afirma despre mituri și basme că sunt spontane, naive și un produs neinventat al psihicului. Ele nu exprimă decât ceea ce psihicul este în prezent. Oricum, ele sunt ceva mai mult decât pur divertisment.

Cuvinte-cheie: folclor, basm, psihanaliză, psihologie analitică, inconștient colectiv, arhetipuri.

LITERATURA BASMULUI

Primele studii asupra folclorului apar sub influența biologiei (evoluționismului) și au fost modulate de concepții sociologice. Astfel, folclorul este văzut ca un corp social (*social body*), o lume a imaginilor și a reprezentărilor sociale.

Folclorul poate fi definit drept „creația populară constituită într-un sistem unitar, organic și dinamic, de superstiții, credințe, practici magice, de cunoștințe empirice, mituri, legende, proverbe, cântece și dansuri păstrate prin tradiție în viața spirituală a unei unități etnice (grup etnic, popor, națiune)” ([8], subl. n.).

Este de datoria etnologului și, în ultimă instanță, a *culegătorului de folclor*, să-i afle originile, să-i determine arealul și/sau să-i menționeze viața, manifestările, sensul etc.

În spațiul românesc, tradiția folclorică se ocupă cu datini, obiceiuri, credințe, literatură populară, port, muzică, dans și ocupații. Textul folcloric reprezintă o sursă de informații de istorie socială și mentalități, pe care uneori istoria, prin documente scrise, nu le-a păstrat cu exactitate și nu într-un mod nuanțat.

Emile Durkheim scrie în *Regulile metodei sociologice* (1895) că va trebui „să considerăm faptele sociale drept lucruri”. „Faptele sociale” au o existență colectivă, ceea ce înseamnă că sociologia (știință a individului determinată de către societate) posedă un obiect de studiu pe care alte științe umaniste, istoria, pedagogia, psihologia și cu atât mai puțin, filosofia, nu-l pot aborda.

Basmul, numit și *poveste*, este una dintre cele mai vechi specii ale literaturii orale, ce se regăsește la toate popoarele, în versiuni variate, mergând de la simplu la complex. El prezintă o serie de evenimente și personaje ce posedă caracteristici supranaturale. Fantasticul este unul convențional, previzibil și se numește *fabulos*.

Printre principalii culegători de basm putem aminti pe Charles Perrault (1628-1703) în Franța, frații Jacob (1785-1863) și Wilhelm Grimm (1786-1859) în Germania, A. N. Afanasiev (1826-1871) în Rusia.

Pentru folcloristică, basmul este o *piatră unghiulară*, iar apariția lucrării fraților Grimm (*Kinder-und Hausmärchen*) este considerată actul de naștere al acestei discipline. Prima ediție, cea din 1812, va număra doar 86 de povești, iar ediția a șaptea (1857) va avea 211 basme.

La noi, interesul pentru basme apare mai târziu, pe la jumătatea secolului al XIX-lea, la autori precum Petre Ispirescu, Nicolae Filimon, Timotei Cipariu, Vasile Alecsandri, Alexandru Odobescu, Mihai Eminescu, Ioan Slavici, Ion Luca Caragiale ș.a. O parte dintre cei menționați, pe lângă faptul că au fost culegători activi de folclor, au fost și scriitori de basme culte. Preocupările pentru basm duc la apariția lucrării monumentale a lui Lazăr Șăineanu *Basmele românilor în comparațiune cu legendele antice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice* (1895).

BASM ȘI PSIHANALIZĂ

Basmele populare sunt o categorie prin excelență socială, făcând parte din memoria colectivă; ele corespund unui sistem de scheme narative arhetipale. Sistematizarea lor a fost posibilă în 1910 prin munca folcloristul finlandez Antti Aarne (1867-1925), continuată de americanul Stith Thompson. Clasificarea Aarne-Thompson (1928) include peste 2.300 tipuri de basme ([1]).

Bruno Bettelheim (*La Psychanalyse des contes de fées*, 1976) a descris modul în care schemele narative arhetipale pot fi raportate la invarianți psihici.

Jung sublinia că mentalitatea primitivă nu inventează mituri, ci le *trăiește*. Miturile sunt revelații originale ale psihicului preconștient, relatări involuntare despre evenimente psihice înconștiente, mai puțin alegorii ale proceselor fizice. Ultima remarcă vine să combată poziția freudiană. Freud considera că aceste narațiuni sunt jocuri (interpretări) simbolice ale proceselor *fizice* (a se citi: sexuale).

„Personajele din basme (...) sunt abstractizări. Nu au viață interioară și nu suferă conversiuni psihice. Personajele din basm sunt reprezentări psihice” ([7]).

Într-un eseu din 1910 (*Despre conflictele sufletului infantil*), Jung prezintă cazul micuței Anna, de trei ani, curioasă de unde vin copiii; numeroase vor fi și paralelele cu celebrul caz al *Micului Hans* al lui Freud. Ana cere un fruct, crezând că, după ce o să-l înghită în stomac, o

să aibă un copilaș. Fructul este un simbol, semn al gândirii arhaice al copilului. Basmelor sunt *miturile copiilor* ([4]).

Basmul în definiție jungiană este o „povestire reprezentativă pentru *inconștientul* colectiv, ce emerge din tipuri istorice și preistorice și înfățișează *comportamentul* și *înțelepciunea* înăscute ale speciei umane. Basmelor conțin motive similare, descoperite în locuri foarte îndepărtate unele de altele și de epoci diferite. Alături de ideile religioase (dogme) și de *mituri*, basmele pun la dispoziția oamenilor *simboluri* cu ajutorul cărora conținuturile inconștiente pot fi dirijate spre conștiință, interpretate și integrate. Cercetând *schizofrenia*, Jung a descoperit că asemenea motive și forme tipice de comportament apar constant în *vise*, în *viziuni* și în *sistemele delirante ale bolnavilor*, *independent* de tradiție. El a identificat aceste imagini primordiale ca fiind arhetipuri.

Basmelor sunt povestiri ce se dezvoltă în jurul unor teme arhetipale. Jung a emis ipoteza că scopul original al basmelor nu era divertismentul, ele ofereau mai degrabă posibilitatea de a discuta despre forțele întunecate, temute și de neatin pentru om, din cauza numinozității și a puterii lor magice (numinos la *Otto*). Atributele acestor forțe erau proiectate în basme, precum și în legende, mituri și, în anumite cazuri, în povestirile despre viața unor personaje istorice. O asemenea înțelegere l-a condus pe Jung la afirmația că un comportament arhetipal poate fi studiat pe două căi, fie prin intermediul basmelor și al miturilor, fie prin analiza individuală.

Aplicând spusele lui Jung, psihologii analitici au folosit basmele pentru a ilustra comportamentul psihologic. Von Franz (1970) s-a concentrat în mod direct asupra basmelor, văzând în ele „cele mai pure și simple expresii ale proceselor psihicului colectiv inconștient”([6]).

Abordarea antropologic-filosofică a basmelor – susține M.L. von Franz – nu este bine cunoscută de către folcloriști și are un impact minimal asupra acestora. Mai cunoscută este analiza jungiană asupra basmelor (*folktales*) și miturilor, deși influența acestei analize asupra folclorului este ușoară.

Jung, în opera sa complexă, a manifestat un viu interes asupra basmelor și miturilor, considerând că ar conține adevăr arhetipal (*archetypal truth*) din timpuri străvechi, idee similară regăsită și la Rudolf Steiner. Jung, împreună cu C. Kerenyi, va colabora la studiul *Essays on a Science of Mythology* (1941).

Într-unul din aceste eseuri, „The Psychology of the Child Archetype”, Jung face distincție între două tipuri de fantezii. Fanteziile

personale se referă la evenimente trăite de o persoană în viața sa, iar fanteziile cu caracter *impersonal* nu se pot reduce la experiențele trăite. Cele din urmă sunt mai degrabă înnăscute (*to be innate*) în psihicul uman. Jung susține că aceste imagini (*fantasy-images*) au analogie cu tipurile mitologice. Astfel, trebuie să presupunem că ele corespund cu elemente colective (și deci nepersonale) ale psihicului uman în general și sunt moștenite (*inherited*), precum elementele morfologice ale corpului uman.

De asemenea, Jung credea că aceste manifestări ale psihicului uman, numite *arhetipuri*, sunt independente și preculturale. Mîntea noastră la naștere nu este o *tabula rasa* (foaie nescrisă). Ca și corpul, psihicul uman are niște elemente individuale prestabilite, anumite forme de comportament.

Jung nota în *Psyche and Symbol* (1957) că acestor instincte le-a dat denumirea de arhetipuri. Când omul modern vrea să se depărteze de mereu prezentele rădăcini instinctuale, acestea vor „protesta” și vor apărea în gândire și în sentimente. În continuare, Jung vrea să explice controversa asupra caracterului înnăscut al arhetipurilor, considerând că acest concept ar fi fost greșit înțeles ca *patternuri* de gândire sau ca o speculație filosofică.

De fapt, arhetipurile aparțin totalității activității instinctuale și, în acest sens, ele reprezintă forme înnăscute ale comportamentului psihic ([3]).

Bibliografie:

[1] Bonte, P., Izard, M. (coord.) [1991, 1992] (1999, 2007). *Dicționar de etnologie și antropologie*. Iași: Polirom, p. 386.

[2] Durkheim, Emile, [1985] (1974). *Regulile metodei sociologice* (trad. C. Sudețeanu). București: Editura Științifică.

[3] Franz, Marie-Louise von (1972). *Problems of the Feminine in Fairytales*. New York: Spring Publication, pp. 143-4.

[4] Jung, C.G. [1995] (2006). *Opere complete. Vol. 17. Dezvoltarea personalității*. București: Editura Trei, pp. 33-4.

[5] Roudinesco, Elisabeth, Plon, Michel [1998, 2000] (2002). *Dicționar de psihanaliză*. București: Editura Trei, pp. 495-500.

[6] Samuels, A., Shorter, B., Plaut, F. [1986, 1987] (1994, 2005). *Dicționar critic al psihologiei analitice jungiene*. București: Humanitas, pp. 62-3.

[7] Sorea, Daniela (2004). „Basmele ca reprezentări ale procesului de individuație” în *Annales Universitatis Apulensis. Philologica*. Nr. 5, Tom 1. Alba Iulia, p. 157.

[8] *** (1999). *Studii și comunicări de etnologie* (Tom XIII, serie nouă). Sibiu: Editura Academiei, p. 140.

PETRE ISPIRESCU ȘI ION POP RETEGANUL - DOI VALOROȘI CULEGĂTORI DE BASME

Cezar Bădescu

incolo de sensul uneori peiorativ în expresii de genul: „s-a făcut de basm”, adică de râsul lumii, sau „ce-mi înșiri mie basme?” (spui neadevăruri, minciuni), basmele rămân, conform definiției, „produseri narative care abundă miraculos și în care realitatea este răsfrântă prin prisma fanteziei”⁷⁹. Menirea lor este să-l liniștească pe ascultător, ajutându-l să adoarmă mai repede și să viseze frumos dacă este copil, sau să-l transporte cu gândul într-o altă lume, urmărind cu imaginația eroii, faptele lor, încercările grele la care sunt supuși, uitând pentru un timp, dacă este adult, de grijile sau necazurile vieții cotidiene.

Predilecte vârstei copilăriei, basmele își păstrează farmecul și-l încântă pe om toată viața. De aceea, atât creatorii, cât și cei care au adunat aceste comori ca să nu se piardă acoperite de uitarea timpului ce trece, au merite deosebite pentru omenire. Din șirul acestora care nu e deloc scurt pomind de la frații Albert și Arthur Schott (culegerea celor 27 de povești bănățene cu titlul *Basme române*, 1845, n.n) la Ovidiu Bârlea (*Antologie de proză populară epică I-III*, 1966, n.n) m-am oprit la Petre Ispirescu și la Ion Pop Reteganul. Un tipograf și un învățător. De ce ei și nu alții? Iată câteva motive.

1. Pentru că amândoi au urmărit ca rodul trudei lor să folosească în primul rând celor mai gingașe flori ale pământului – copiii – cărora într-un chip plăcut și atractiv să le stimuleze imaginația, să le dezvolte gustul estetic și al moralității, darul vorbirii limpezi, punându-i în contact cu atâtea metafore, epitețe, comparații sau expresii de duh.

2. Fiindcă unul este muntean, iar celălalt ardelean, dar amândoi folosesc minunatul grai al mamei care i-a născut și al țărânului – „talpa țării”, dar nu în sensul că pe ea calci, ci al înțelesului de bază pe care s-a clădit edificiul neamului românesc.

⁷⁹ Damianovici C., „Introducere. Din chipul cum judecăm și culegem literatura populară”, în *Basme din toate ținuturile românești*, Ed. Socec, Buc., 1909, p. VIII.

3. Deoarece ambii au fost la fel de modești. Au trecut prin viață fără emfază, n-au dorit laude, nici n-au cerut recompense pentru truda lor. În schimb, au lăsat nestemate, valori pentru care generațiile următoare le pomenesc numele ce nu pot fi uitate.

4. Întrucât ambii aparțin secolului al XIX-lea și au sfârșit viața înainte de a împlini șase decenii întregi, primul, la 57, iar al doilea, la 52 de ani.

Apoi, nu e minunat să constați că neamul românesc a avut împărați nu doar în basme, ci și în realitate, dintre pământeni? Doi au fost în istorie (e vorba de Ștefan cel Mare, numit astfel de marele istoric Nicolae Iorga⁸⁰ și de Vlad Țepeș, socotit împărat al răsăritului, de istoricul Mircea Dogaru⁸¹, n.n) iar al treilea, în lumea literelor, fiind Petre Ispirescu, „Împărat al basmelor”, cum i-a zis B. Ș. Delavrancea⁸². Și dacă o spune un maestru al elocinței, mie îmi place să-i dau crezare. Delavrancea l-a considerat „împărat” nu fiindcă avea bogății mari, ci pentru truda și pricepera cu care a șlefuit basmele culese, dându-le farmecul și strălucirea diamantului pentru cine le citește.

Petre Ispirescu (n. 1830, m. 1887) n-a apucat să se bucure de acest înalt titlu, fiindcă nu mai era în viață când i s-a acordat, dar cred că nici n-ar fi fost prea încântat, datorită marei modestii ce îl caracteriza. Se știe că până în 1879, la tot ce a publicat el a folosit pseudonimul „un culegător tipograf”⁸³. Abia începând cu acest an și la insistențele oamenilor de cultură cu care e în contact el semnează cu numele real.

Al. Odobescu sublinia după moartea lui Ispirescu, în cuvântul la Academie, că acesta a fost unul dintre acei rari oameni *care în a lor viață se prețuiesc pe sine mai prejos de a lor dreaptă valoare*⁸⁴, iar Delavrancea parcă îl completează: *„A scris mult și bine, a muncit cu talent și cu cinste și n-a ajuns nimic. A trăit strâmtorat și a murit sărac. Nici bani, nici glorie. A răbdat și a înghițit în sec orice râvnă. Lui i se cuveneau multe și nu i s-a dat nimic*⁸⁵.

⁸⁰ Iorga N., *Istoria lui Ștefan cel Mare*, Ed. Minerva, Buc, 1978, p. 4.

⁸¹ Dogaru M., *Dracula Împăratul răsăritului*, Ed. Globus, Buc, 1996.

⁸² Delavrancea B. Ș., „Despre P. Ispirescu”, în *Legende sau basmele românilor*, I, Ed. „Ancora” S. Benvenisti, Buc, f. an, p. 35.

⁸³ Iordan Iorgu, „Precuvântare” în P. Ispirescu, *Legende sau basmele românilor, adunate din gura poporului*, Ed. Cartea Românească, Buc., 1937, p. 8.

⁸⁴ P. Ispirescu, *op.cit.* p. 5.

⁸⁵ P. Ispirescu, *op.cit.*, p. 25.

Dacă Petre Ispirescu a ajuns în timp alături de A. Pann și I. Creangă să reprezinte *acele trei astre strălucite de bărbați care și-au câpătat merite nemuritoare pentru cultivarea adevăratei limbi a poporului român*, după afirmația profesorului ceh Jan Urban Jarník, – venit la București ca să învețe limba română – să nu uităm că la asta în primul rând au contribuit, firește - dincolo de talentul înnăscut – și doi bărbați ai vremii, agronomul Ion Ionescu de la Brad, redactorul ziarului „Țăranul român”, și scriitorul publicist Nicolae Filimon. Ei au remarcat talentul de mare povestitor și l-au îndemnat să pună pe hârtie poveștile cunoscute. Faptul că doar cu o săptămână înainte de apariția primului său basm, Filimon publicase în „Țăranul român” basmul „Roman Năzdrăvan”, constituie pentru Ispirescu un îndemn și o încurajare. Însuși mărturisește lui Delavrancea: *Când am citit cel dintâi basm tipărit într-un ziar, m-am mirat că și basmele noastre să fie de ceva. Și mi-am zis, așa e basmul, bun e cum e, dar nu vine tocmai așa. Și a fost destul să scriu cel dintâi basm, că n-am mai scăpat. Și mie îmi plăcea că nu mă puteam stăpâni și unii scriitori mari și învățați, de ai noștri, nu-mi mai dădeau pace*⁸⁶.

Anul de început este 1862, când la 21 ianuarie, în „Țăranul român”, publică basmul auzit de la tatăl său: „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte”⁸⁷.

Îi urmează alte cinci, din care patru, auzite tot de la tatăl său: „Prâslea cel voinic și merele de aur”, „Balaurul cel cu șapte capete”, „Fata de împărat și pescarul”, „Făt-Frumos cu părul de aur” și unul de la mama sa Elena (o ardeleancă de ispravă, cu mult tact și instinct etic, n.n) „Fata moșului cea cuminte”.

Timp de 10 ani se ocupă mai mult de tipografie. Între 1866 și 1868 îl găsim director provizoriu la tipografia statului propus de I. Ghica pe atunci ministru de interne. Intră în legătură cu reprezentanți de seamă ai culturii românești: Al. Odobescu, Gr. Tocilescu, dr. prof. Brândză, B. P. Hasdeu etc. Dar nu abandonează ideea basmelor. Altfel nu s-ar putea explica apariția în 1872 a basmului „Ileana Sâmbziana”, în revista lui Hasdeu „Columna lui Traian” și publicarea broșurii intitulată *Legende și basmele românilor*, în care include basmul „Cele 12 fete de împărat și palatul fermecat”, pe care îl ascultase în 1868 de la un student

⁸⁶ *Ibidem*, p. 30.

⁸⁷ Bărbulescu C., „Introducere” în P. Ispirescu, *Opere*, vol. I, Ed. pentru literatură, Buc., 1969, p. V.

transilvănean venit la București. Scriind introducerea la această broșură, B. P. Hasdeu arată că *Din punct de vedere extern, basmele din această colecțiune oferă, mai mult ca oriunde aiuri, imensul avantajiu de a reproduce cu fidelitate modul de a nara propriu al săteanului, în loc de a înlocui caracteristicile idiotisme ale graiului rustic prin forme mai prozaice ale pedantismului uman... Din punct de vedere intern, colecțiunea domnului P. Ispirescu este o prețioasă comoară pentru scrutătorul mitologiei naționale și chiar pentru un istoric. Apoi conchidea: Ne oprim dară, deși am mai putea atrage atențiunea lectorului asupra numeroaselor proverbe și cimilituri, tezaur de filosofie și de satiră poporană a românului, cu care editorul, nu fără cuvânt, a crezut de cuviință a-și înavuși publicațiunea*⁸⁸.

În 1873 și 1874 tipărește două broșuri cu *Znoave sau povești populare*, iar în 1879, la îndemnul lui Al. Odobescu, scoate de sub tipar *Poveștile unchiașului sfântos. Basme păgânești*. Pentru prima dată pe această broșură semnează cu numele său. Al. Odobescu scriind o Precuvântare la prima parte din *Poveștile unchiașului sfântos*, scoate în relief scopul practic al acestei lucrări și talentul autorului. *I-a dat în minte domnului P. Ispirescu bunul gând de a lămuri pe cei din cititorii români care nu sunt tocmai cărturari adânci, asupra unei mulțimi de nume, de cuvinte și de zicători străine, pe care în timpul de acum le întrebuițează mereu scriitorii noștri, prin gazete și prin felurite cărți. Ce va să zică un Hercule, un Prometeu, un amfitrion? Ce fel de poamă va fi mărul discordiei? Ce fel de lighioană să fie Chimera? Ce croială mai osebită să fi avut urechile lui Midas? și multe altele de felul acesta... Mai știam în sfârșit că, din pana celui ce-a suflat astăzi viață românească acelor povești îmbătrânite, acestea au să iasă fragede, sprintene și zglobii, așa încât ele vor da cititorilor români de orice treaptă o petrecere literară din cele mai plăcute, prin stilul viu, simplu și popular în care plinul de merite autor al acestor foițe va ști mai bine decât oricine a le îmbăiera*⁸⁹.

Preocupările tipografului se amplifică. În 1880 tipărește întâia sa lucrare literară scrisă în versuri *Pilde și ghicitori*. Cu profesorul ceh J. Urban Jarník, care preda limba română la Viena, hotărăște să publice o creștomafie de texte românești. Pentru alegerea celor mai bune materiale

⁸⁸ Hașdeu B. P., *Studii de folclor*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 33-34; 36.

⁸⁹ Odobescu Al., *Opere*, vol. I, Ed. de stat pentru literatură și artă, București, 1955, p. 332; 334.

adunate din diverse publicații, cere sfatul marilor cărturari ai vremii, unul din ei fiind și Titu Maiorescu.

Încununarea activității sale în domeniul basmului o reprezintă volumul *Legende sau basmele românilor*, apărut în mai 1882, care conține 37 de basme. Unul din ele, „Poveste țărănească”, i-a fost trimis de J. Urban Jarník, cules de la un student român al său, Socaciu, venit să-și desăvârșească studiile la Viena. Despre apariția acestui volum s-a scris mult în presa vremii – „Gazeta Transilvaniei”, „Telegraful român”, „Revista de istorie, arheologie și filologie”, „Familia” – iar bardul de la Mircești (Vasile Alecsandri) îi trimite din Paris o scrisoare elogioasă din care spicuim sublinierea talentului și meritului ce îi revine lui Petre Ispirescu: *A se interesa de aceste basme feerice este un lucru natural; a le feri de nimicirea la care ar fi expuse cu timpul este o datorie patriotică; însă a ști a le păstra naivitatea poetică a graiului povestitorilor de la șezători este o operă din cele mai meritorii... Ai făcut un bun serviciu neamului românesc adunând într-un șireag mulțime de pietre scumpe din averea națională, un șireag care nu mai este amenințat de a se pierde... Prețiosul d-tale volum trebuie să se afle în fiecare casă, căci în el generațiile nouă vor învăța a cunoaște valoarea inteligenței și a naturii poporului român... Cea mai scumpă recompensă pentru d-ta este de a-ți vedea numele legat de comoara poveștilor din țară, de a-ți putea zice cu fală că ai îndeplinit o sacră datorie către Patrie⁹⁰.*

Sensibil la atâtea laude, Ispirescu simte și amărăciunea dezamăgirii că lucrarea nu a fost premiată de Academie, cum ar fi meritat, întrucât pentru realizarea ei trudise peste 20 de ani. Mărturisește cu obidă că multe exemplare, de teamă să nu-i putrezească în magazie, a trebuit să le vândă anticarilor mai ieftin decât prețul hârtiei folosite pentru tipar.

Oricum, el socotește lucrarea completă și în viitor aceasta va sta la baza celorlalte ediții. Ultimul său volum îl tipărește în 1886, sub titlul „Povești morale”.

Petre Ispirescu a scris 70 de basme propriu-zise, din care 11 au rămas în manuscris. Dacă primul basm tipărit a fost, așa cum s-a arătat, auzit de la tatăl său, ultimul care îi apare l-a auzit de la mama sa. E vorba de „Sarea în bucate”, singurul pe care îl încheie cu formula „Să trăiască și cine a-spus-o”. Cu trei zile înaintea morții, îl citește lui Delavrancea. Să fie o premoniție?

⁹⁰ Ispirescu Petre, *Legende sau basmele românilor*, I, Ed. „Ancora” S. Benvenisti, București, f. an, pp. 4-5, (scrisoarea figurează ca prefață, n.n.).

Dintre toate basmele scrise, 15 au fost auzite în cadrul familiei și anume: șase de la tata – al șaselea, pe lângă cele cinci publicate în 1862, fiind „Ciobănașul cel isteț sau țurloaiile blendei”; trei, de la mama – pe lângă cel publicat în 1862, ultimele fiind „Porcul cel fermecat” și „Sarea în bucate”; patru, auzite de la fratele George – „Pasărea măiastră”, „Țugulea, fiul unchiașului și al mătușii”, „Făt-Frumos cu carâta de sticlă”, „Voinicul cel cu cartea în mână născut”; unul spus de soție „Cele trei rodii aurite” și altul, de fiul său Gheorghe: „Câtea-n varză”. Primul basm se pare să-l fi auzit de la tatăl său pe la vârsta de patru ani: „Făt-Frumos cu părul de aur”, apoi pe la șapte-opt ani, celelalte cinci de la tata și cele trei, de la mama.

Pe lângă cei din familie, Ispirescu a avut sumedenie de informatori, peste 22, de diferite profesii și din diverse zone: o calfă de bărbier, o cusătoreasă, o mahalagioaică, un școlar și o actriță bătrână din București, un farmacist și un elev de Școala Militară din Iași, Ana Brânză, soția academicianului, cehul Urban Jarník, (de fapt studentul, din Ardeal, n.n).

Toți aceștia i-au spus câte unul-două basme, dar a existat și unul, Mihai Constantin din Craiova, de la care a cules șapte.

Cum proceda Ispirescu? Ne-o spune profesorul ceh J. Urban Jarník care l-a cunoscut destul de bine. Să-l ascultăm: (Ispirescu, n.n) *punea pe una și aceeași persoană să-i povestească nu numai odată, ci de două trei ori același basm, își întipărea bine în minte, câteodată își însemna pe hârtie mersul acțiunii, după aceea se așeza la masă și țesătura asta o îmbrăca după cum era deprins în limba sa împestrițată cu multe locuțiuni curat populare, cu multe expresiuni metaforice... Metodul acesta al lui Ispirescu îi era iertat să îi întrebuințeze pentru aceea că era un perfect cunoscător al limbii poporului.*

Spre exemplificare, venim cu câteva momente din basmul „Ileana Sâmbziana”, ascultat de la P. Niculescu din Craiova.

Când fata cea mare se întoarce din drum, împăratul îi zice: – *Nu ți-am spus eu, fata mea, că nu toate muștele fac miere? Dacă este așa, zezi acasă de-ți vezi de fuse și mosoare, și Dumnezeu să aibă milă de mine ca să nu mă lase a muri rușinat.*

Nici mijlocia nu scapă: – *Ei, fata mea, nu ți-am spus eu că nu se mănâncă tot ce zboară? Ca să se justifice, fata îi spune – Dar prea era grozav acel lup. Unde deschise o gură de să mă îmbrace dintr-odată, și unde se uita cu niște ochi din care parcă ieșeau niște săgeți, de mă săgetau la inimă. Îndemnul vine tăios: – Zezi acasă, dară, răspunse împăratul, de vezi de coada mătorei și de zarzavaturile de la bucătărie!*

Fată de mezină e mai dur: – *Deoarece surorile tale cele mai mari n-au putut-o scoate la căpătâiu, mă mir cum îți mai vine să vorbești de tine care nu știi nici cum se mănâncă mămăliga. Și apoi cu neîncredere: – Ce-aș mai râde să te văz întorcându-te cu nasul în jos!*

Calul ales de fată, după ce a fost hrănit zece zile, *se făcuse frumos, gras ca un pepene și sprinten ca o căprioară.*

Urarea adresată celei mici când pleacă la drum e părintească:

– *Cale bună, fata mea! îi zise tată-său. Toate ca toate, numai povețele ce ți-am dat să nu le uiți niciodată. Și la orice nevoie, mintea ta să fie pironită la Dumnezeu de unde ne vine tot binele și tot ajutorul.*

Zmeoaica, bănuind că voinicul e fată, spune fiului său că: – *Nu se poate să fie bărbat, fiindcă vorba curge din gură ca mierea, boiul îi era așa de gingaș, încât îi venea să o bei într-o bårdăcuță de apă, perisorul subțire și stufos îi cădea pe umeri în unde, fața-i are pe vino-ncoace. Ochii ăia mari, frumoși și vioi de te bagă-n boale, mănuișta aia micuță și piciorușul e ca de zână și-n sfârșit totul nu putea fi decât de fată, măcar că se ascundea sunt țoalele voinicești⁹¹.*

După acest text, zicem că P. Ispirescu nu e doar un culegător, ci, precum spunea Delavrancea, și *un adevărat creator... Ispirescu este furnalul enorm în care s-au topit rămășițele nelămurite ale legendelor noastre. A fost artistul care a croit și modelat fericitele calapoade în care s-au încheat formele acestor legende. La el epitetele și imaginile sunt potrivite și artistice, sunt vii și concrete, încât te zguduie și îți transmite emoția fără să prinzi de veste. Limba poporului e vie. Limba lui Ispirescu e imaginea desăvârșită a acestei limbi uitate, sărăcite, schilodite de către mulțimea scriitorășilor ignoranți și lipsiți de talent⁹².*

Dar tocmai pentru că e creator, în privința basmelor sale culese el nu poate fi socotit și un folclorist, întrucât nu transcrie cu exactitate tot ce i se transmite, ci modifică pe alocuri atât conținutul cât și forma, adică limba. În schimb, rămâne un popularizator așa cum sublinia Iorgu Iordan, *fiindcă pretutindeni se simte că îndemnul de a repovesti într-o formă personală basme, snoave ș.a i-a venit nu numai de la plăcerea sa pur estetică, adică dezinteresată, ci și de la gândul că miile de cititori modești, care, copleșiți de greutatea vieții, nu pot cunoaște pe cale orală lumea aceea fantastică, dar cu atât mai atrăgătoare, au totuși absolută*

⁹¹ Bărbulescu C., „Introducere” în P. Ispirescu, *Opere*, vol I, București, 1969, p. XXXV.

⁹² Delavrancea B. Ș., „Despre Ispirescu” în P. Ispirescu, *Legende sau basmele românilor*, I, Ed. „Ancora” S. Benvenisti, București, f. an, p. 31, 32, 34.

nevoie de un balsam, tămăduitor măcar pentru o clipă, al suferințelor morale⁹³.

Față de ceea ce a făcut Petre Ispirescu în România Mică, Ion Pop Reteganul vine ca o replică a Ardealului.

Pe Ion Pop Reteganul (1853-1905) îl putem numi învățătorul peregrin, fiindcă în cei aproape 20 de ani de activitate didactică a trecut prin opt localități. Le enumăr pentru a convinge că basmele culese de el și celelalte producții folclorice – cântece, poezii, strigături – aparțin întregii Transilvanii, ba chiar mai mult. După absolvirea preparandiei la Deva, îl întâlnim învățător – avea doar 20 de ani – mai întâi la Orlat în județul Sibiu. De aici pleacă la Vâlcelele Rele, Baru Mare și Bouțari (în țara Hațegului, n.n). Ajunge apoi la Lisa (Țara Oltului), iar de aici la Bucium Șasa în Munții Apuseni. Prin 1884 se cere și ajunge la Sâncel lângă Blaj, probabil să fie mai aproape de Timotei Cipariu și Ion Micu Moldovan față de care avea o mare considerație. Dacă la școlile amintite până acum nu a stat mai mult de unu-doi ani, de la Sâncel ajunge la Rodna Veche (Năsăud) unde va rămâne cinci ani, până la pensionare, în 1892.

Mai menționăm că pe lângă colaborarea la sumedenie de publicații ale timpului – „Familia”, „Gazeta Transilvaniei”, „Telegraful român”, „Școala română”, „Tribuna”, „Amicul familiei”, „Luceafărul” și chiar „Contemporanul”, ca să nu le pomenim decât pe cele mai importante – după pensionare, în 1894-1895, e secretar al „Astrei”, iar în 1899-1900, la „Tribuna” din Sibiu.

Se pare că folclor începe să adune de la intrarea în învățământ și în mod deosebit de când era la școala din Bouțari, iar de publicat în presa vremii, primul an ar fi 1878⁹⁴.

Receptiv la *Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română*, publicată de Hasdeu în 1884, Reteganul alcătuiește pe baza ei un chestionar privind folclorul din Ardeal. Continuă să strângă folclor și putem spune că desfășoară o muncă titanică din moment ce în 1888 anunța în „Gazeta Transilvaniei” că are gata două „opșoare” pentru care caută editori. Primul se intitula *Ruj de câmp*, cu subtitlul „Poezii populare”, și cuprindea 4663 de poezii din care 207 balade, 1856 de cântece, peste 2000 de chiuituri și peste 500 de cântece diverse⁹⁵. Avea

⁹³ Mușlea I, „I. P. Reteganul folclorist”, în *Cercetări etnografice și de folclor*, vol. I, Ed. Minerva, București, 1971, p. 171.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 172.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 177.

strânse și destule povești pe care dorea să le publice. Un publicist, D. R. Cordescu, prin scrisoarea din 12 ianuarie 1886, îl sfătuia pe Reteganul să încerce și-n Regat la Socec sau alți editori din București sau Craiova, ba chiar la tipograful Ispirescu: *N-ar fi rău să vă adresați și către tipograful de aici, Ispirescu*⁹⁶ - îndemna publicistul. Ne place să credem că dacă nu intervenea moartea tipografului, îndemnul poate prindea viață, și ce minunat lucru ar fi fost ca noi azi să putem spune că cel mai mare culegător de basme al Munteniei a tipărit în atelierul său poveștile celui mai mare culegător din Ardeal! Cert este că primul volum cu basmele culese de I. P. Reteganul apare în 1888, sub titlul *Poveștile ardelenesti*, scos la Brașov de editorul N. Ciurcu și conține 34 de basme⁹⁷.

Un al doilea volum îi va publica în 1895 Asociațiunea „Astra” din Sibiu, sub titlul *Povești din popor* cuprinzând 20 din cele 43 de basme trimise de Reteganul. În 1903, Reteganul face o înțelegere cu conducerea gazetei „Poporul român” din Budapesta, ca să îi publice poveștile în foileton, apoi să i le tragă în fascicule. Urma să apară trei volume cu un total de 69 de povești⁹⁸ (deci mai mult ca în cele două colecțiuni de la Brașov și Sibiu, n.n.) sub titlul *De la moară – povești și snoave*, vol. I, *De la moara de sus*, II, *De la moara din mijloc*, III, *De la moara din jos*. Proiectul nu s-a realizat însă, nu știm din ce cauză.

De la cine a auzit Reteganul poveștile? Dacă-i dăm cuvântul, vom afla că pe când era copil, a trăit un „Iuan cel Mare” pe care în imaginația lui infantilă îl vedea și credea *om cât un deal de bătrân și sfântos. El cunoștea uriașii pe nume și zânele din văzute, iar pe fata-pădurii o prinsese sub Ciceu și o legase de leucă... și nu o slobozi până îi spuse leacurile la toate boalele vitelor*”. Mai era și Petrea Albului cu *Vila Sălăgeanului și Ion Dărăban poreclit „Bunzariu”, păcurar, vestit povestitor și zicător din frunze. De la ei am auzit cele dintâi și mai frumoase povești*. Iar când fu mai mărișor, putând umbla la oi cu Bunzariu azi și altele că *nu era tufă, iarbă, pasăre, animal mic sau mare să nu-i fi știut Bunzariu povestea, și toate mi le spunea și multe le ținui în minte de le scrisei când știam scrie, dar cele mai multe au rămas pe câmp, unde le-am auzit de la Bunzariu*.

La Gherla, ca elev, asculta povești de la un caporal al închisorii, iar ca învățător la Orlat și Lisa, de la oamenii de serviciu ai școlii; în țara

⁹⁶ *Ibidem*, p. 182.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 185.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 185.

Hațegului asculta la nedei, la ospete și la gazda lui, un popă, „om cu puțină carte, dar cu talente naturale”; la Bucium Șasa, de la băiași (mineri, n.n), iar la Năsăud asculta la gazda sa unde seara se adunau vecinii și spuneau povești, iar eu mai bucuros lăsam lecția neînvățată, decât povestea neauzită. Toamna mergeam însumi prin vecini, unde știam că este cucuruz de desfăcut, numai să aud povești⁹⁹.

Spre deosebire de povestitorii lui Ispirescu, care aparțin orașului sau mahalalelor în majoritate, ai lui Reteganul sunt țărani neaoși. De aceea culoarea basmelor lui este mai țărănească atât în cuprinsul, cât și în expresia lor¹⁰⁰. Este interesant de menționat că atunci când Reteganul s-a adresat Academiei Române pentru publicarea basmelor sale, în raportul prezentat de comisia însărcinată să le analizeze, S. F. Marian respinge propunerea sub motiv că „toate poveștile nu sunt scrise într-o limbă destul de miezoasă și atrăgătoare precum sunt bunăoară cele scrise și publicate de răposatul P. Ispirescu ... ci ele sunt scrise cu mult mai simplu, cum și le-a notat culegătorul prima oară când le-a auzit din gura povestitorului”¹⁰¹. Eruditul Hașdeu intervine, subliniind că ceea ce Marian socotește o scădere, de fapt este o calitate esențială, fiindcă individualitatea lui Reteganul nu joacă niciun rol și, lipsite de adaosul oricărei podoabe, poveștile lui „oglesc poporul dintr-o localitate cu toate proprietățile de obiceiuri și grai”¹⁰².

De aici nu trebuie să tragem concluzia că I. P. Reteganul nu a intervenit cu nimic în poveștile sale. Însuși când indică sursa, el scrie la fiecare poveste „auzită” („Creasa zânelor”); „auzită și scrisă” („Mama cea rea”); „scrisă întocmai cum a ieșit din gura povestitorului” („Din fată, fecior”); „comunicată de” („Ganul țiganul”); „colectată de” („Pasărea cântă, domnii dorm”); „culeasă de” („Isteață din seamă afară”). Cele mai multe sunt poveștile „auzite la” sau „în”... În cazul acestora e posibil ca ele să fi fost scrise imediat, dar și mai târziu, din memorie. În privința celor „comunicate” sau „colectate”, Reteganul mărturisește că a luat din ele mai mult fondul, iar forma le-a dat-o „grijind, după puțină să nu mă despart de povestitorii necărturari”¹⁰³.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 187.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 194.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 185.

¹⁰² *Ibidem*, p. 185.

¹⁰³ Netea V., „Introducere” în I. P. Reteganul, *Povești ardelenesti*, Ed. Minerva, București, 1986, p. XIV.

Unele din poveștile lui Reteganul reflectă mediul transilvănean păstrând amprenta timpului „pe vremile pe când era iobăgia cea grea” („Zâna apelor”), a locului, când spune „scump cal/ din Ardeal,/ dă-mi bani,/ gologani” („Ganul țiganul”), a unei diferențieri sociale naționale, când spune că a aflat „pe soru-sa gătită, Doamne, ca o grofoaie” („Pipăruș Petru și Florea Înflorit”). În glasul fetei din „Isteață și pace”, simțim mândria apartenenței la tagma celor truditori, dar și obida că din munca acestora trăiesc cei bogați: – *Eu, înălțate împărate, sunt dintr-un sat cu oamenii, fata unui român, plugar, după munca lor trăiesc toți domnii și toți leneșii din împărăția măriei tale.*

Chiar dacă intervine și el când așterne poveștile pe hârtie, Reteganul, spre deosebire de Ispirescu, rămâne un culegător și mare folclorist, poate „cel mai mare folclorist al Ardealului”¹⁰⁴.

Prin notarea exactă a persoanei de la care provine basmul, a localității unde a fost auzit și a glosarului de la sfârșit, pentru înțelegerea graiului dialectal din Ardeal, el se apropie de folcloristul contemporan. Dar nu numai atât. Să nu uităm că s-a preocupat și a scris un articol „Despre modul de a aduna materialul literaturii populare”. În 1887 publică în „Gazeta Transilvaniei” o „Programă pentru adunarea materialului literaturii populare”, iar în 1891 tipărește la Gherla două culegeri de versuri populare, o colecție de chiuituri cu titlul *Cine nu știe striga citească cartea asta, adică chiuituri de care strigă feciorii în joc și Starostele sau datini de la nunțile românilor ardeleni*. Alte două culegeri de folclor în versuri apar tot la Gherla și anume: *Opșaguri cât pilite, cât cioplite și Bocete, adică cântări la morți*.

Înainte de a încheia, țin să precizez că respectând titlul și scriind despre cei doi numai în privința basmului, nu aș vrea ca cineva să creadă că ei nu au avut și alte preocupări. Dimpotrivă.

Ispirescu a fost tipograf, scrie povestiri istorice despre – „Isprăvile și viața lui Mihai Viteazul”, „Istoria lui Stefan cel Mare”, „Viața și faptele lui Vlad-Vodă Țepeș”, o alta neterminată despre Războiul de Independență, relatări despre cele două călătorii făcute în țară la Roșiorii de Vede și la Câmpulung Muscel, dar și folclor de cele mai diferite genuri, de la cântece și colinde la ghicitori și proverbe.

Ion Pop Reteganul a fost în primul rând învățător, trudind cu mare dragoste și râvnă pentru răspândirea luminii cărții la sate. Oglinda

¹⁰⁴ Mușlea I., *op. cit.*, p. 170.

activității lui în această direcție ne-o prezintă țăranul Vintilă din comuna Săncel: *D-apoi uite, domnule, la noi au fost mulți învățători, dar s-au dus curând! Dar ăsta ne dă de cap. Domnule, ne fug copiii de la câmp la el la școală, nu încap în școală, șed pe jos, că nu le ajung băncile de când a venit domnul învățător! Se miră oamenii ce poate să fie. Mai-nainte eram pedepsiți ca să ne dăm copiii la școală și totuși lipseau mulți, acum nu ne pedepsește nimeni și în școală nu mai încap*¹⁰⁵.

Spusele lui Vintilă au fost un motiv în plus ca să-l aleg pe Reteganul pentru comunicarea de azi, fiindcă de astfel de oameni ar avea nevoie în prezent învățământul românesc. O spun fără să fiu nostalgic!

Reteganul mai scrie o *Carte de citire pentru anii din urmă ai școalelor populare, școalele de repetițiune, cursurile de adulți și pentru poporul român*; sfaturi pentru elevi și adulți sub formă de dialog cu titlul „Prietenul săteanului nostru”; novele și schițe în care atinge probleme pedagogice, face elogiul omeniei, buneii-cuviințe, demonstrează puterea exemplului și rolul nobil al intelectualului în lumea satului. Împreună cu preotul I. Baci din Șoimuș scoate „Revista ilustrată” cu scop de instrucție și educație a neamului.

Ne oprim aici și parafrazând o remarcă a lui O. Goga privindu-l pe I. P. Reteganul, tragem concluzia: meritul celor doi culegători de basme – munteanul P. Ispirescu și ardeleanul I. P. Reteganul – este incontestabil, întrucât amândoi, pe lângă că au pus în mâna românilor o lectură izvorâtă din sufletul lor, înțeleasă și simțită de ei, au prins pe hârtie și au ferit de a se pierde o mulțime de lucruri a căror valoare rămâne incontestabilă.

Și fiindcă ne-am referit la Goga, din creația lui am reținut aceste versuri în care parcă îl vedem și pe neobositul dascăl I. P. Reteganul:

*Eu sunt un om fără de țară,/ strop de foc purtat de vânt,/ Un rob răzleț scăpat de fiară,/ Cel mai sărac de pe pământ;/ Eu sunt un mag de legea nouă,/ Un biet nebun orbit de-o stea,/ Ce-am rătăcit să v-aduc vouă /Poveștile din țara mea*¹⁰⁶.

¹⁰⁵ Goga O., „Prefață” la I. P. Reteganul, *Povestiri*, Ed. Asociațiunii „Astra”, Sibiu, 1938, p. 10.

¹⁰⁶ Goga O., „Fără țară” în *Poezii*, Ed. Albatros, Buc., 1980, p. 122.

BASMUL ÎN LUMEA COPILĂRIEI

Elena Camelia Sighiartău

reme trece, vreme vine..."¹⁰⁷, dar lumea lui „a fost odată ca niciodată” rămâne pentru totdeauna în amintirea fiecăruia un vis frumos ce nu se vrea sfârșit niciodată. Adesea viața e pentru unii o poveste care se-ntinde „cale lungă/ să ne-ajungă”, iar pentru alții cele lumești se sfârșesc brusc, ca într-un basm popular: „încălecai p-o lingură scurtă, să nu mai aștepte nimica de la mine cine-ascultă”.

Trebuie să mărturisesc că eu am fost una dintre *progeniturile* norocoase pentru care copilăria a însemnat o vârstă de aur în adevăratul sens al cuvântului. Toți am fost copii și poate că mulți și-ar dori să mai fie din nou copii fie și pentru o zi, măcar. În satul meu natal, Arefu, la poalele Măgurelii, copilăria mea s-a scurs lin, fără griji, într-o lume fantastică, asemenea celei de basm. Bunica era străjerul de nădejde al minunatului meu palat fermecat în care sălășluiau deopotrivă zâne neasemuit de frumoase și mume ale pădurii hâde, monștri și voinici strașnici, maștere și măicuțe blânde și iubitoare. Îmi amintesc cum mă puneă bunica să alerg desculță prin roua dimineții ca să fiu „proaspătă și luminoasă ziua întreagă” sau cum mă mai bucuram când prindeam câte o buburuză. După spusele bunicii, dacă-i șoptești „unde vei zbura/ acolo m-oi mărita”, mămăruța îți arată „dincotro va veni voinicul care-ți e ursit”. Tot bunica îmi spunea că fluturii, sunt, de fapt, zânele din povești care nu se arată oricărui muritor, ci numai copiilor buni, drepti și ascultători. Uneori mă lua tata cu el la cosit, în zilele senine de vară. Fără a-mi păsa de disperarea din ochii lui care mă dojeneau că-i încurc iarba, eu zburdam nestingherită înaintea coșășilor prin iarba înaltă de un stat de om, să prind „fluturii-zâne”. Îi strigam fiecăruia în parte că am fost o fetiță bună și ascultătoare, în speranța că zâna mă va auzi și mi se va arăta.

¹⁰⁷ Eminescu M., *Poezii*, Ed. de Stat pentru Literature și Artă, București, 1960, pag. 147.

Nu eram încă la școală și-mi era necunoscut poetul din lunca Mirceștilor, dar imaginația mea, sub glasul domol al bunicii, zbura spre târâmurile amintite de el: *în lumea mult ademenitoare locuită de zmei, de balauri, de pajuri, de cai năzdrăvani, de pasări măiestre, de strâmbă-lemne, de Feți-Frumoși, de fete de împărat cu plete de aur etc., într-un cuvânt de toate minunile ce-mi povestea mănca (doica) în nopțile de iarnă la gura sobei. Drăgălașe povestiri care îmi îngânau somnu' cu visuri încântătoare și care au avut o fericită înrâurire asupra închipuirii mele de când sunt pe pământ*¹⁰⁸.

Pentru marele Alecsandri, toate au pus piatra de temelie a predilecției spre poezie: „ele au contribuit a mă face poet”. Pe mine m-au format ca om și mi-au înrâurit pasiunea pentru literatură și formația de viitor filolog.

Fără pretenția de a aparține tagmei distinșilor, mărturisesc că ce era în juru-mi întotdeauna mă mira și îmi da ghes să privesc mai cu luare-aminte. Iar de adormeam înainte ca bunica să termine povestea, visam grădini cu flori înmiresmate, cu câte un palat măreț unde era închisă o fată frumoasă păzită de un zmeu fioros, pe care numai un voinic mândru, bun la suflet, deștept și îndrăzneț îl putea birui, și drept răsplată pentru fapta sa, în final făcea o nuntă mare cu frumoasa eliberată. Barbu Delavrancea spunea că: *Toți săracii se nasc în libertate și în mijlocul naturii, dar nu toți au patimă de ele. Nici ochii, nici urechile, nici imaginația lor nu sunt la fel. La cei distinși, copilăria este bogată și plină de farmece. La această vârstă (a copilăriei, n.n.) ei simt o adâncă și nedeslușită mirare când văd fețele naturii schimbându-se una după alta. Și primele fulgere, primele vijelii, primele primăveri îmbrebenate cu flori, primele flori încărcate cu roade zemoase și dulci, primele păsări nebunatice și limbute, pentru acești copii înzestrați și neodihniți rămân neșterse în copilăria lor aprinsă, neadormită... Anii trec, nevoile se arată, durerile încep, lupta pentru existență se încheștează, părul cărunțește, dar primele mirări, primele întrebări nu se sting.* (Barbu Delavrancea în *Legende sau basmele românilor*, de Petre Ispirescu, p. 27).

Dacă se-ntâmpla ca bunica să mai moșăie din când în când, o zgâlțâiam zdravăn ca să-și vină-n fire și să-mi spună mai departe basmul.

¹⁰⁸ Ispirescu Petre, *Legende sau basmele romanilor*, vol 1, București, Ed. Ancora S. Benvenisti, f. a., pag. 4.

Acum, ce-i drept, mai încurca uneori poveștile, dar eu îi aminteam întotdeauna unde i se rupsesse firul. Ca s-o dreagă, mereu îmi zicea că cea nouă era o altă poveste, mai frumoasă, pe care vroia să mi-o spună acum, dar dacă nu vreau, mi-o spune altădată. Dar eu o vroiam pe cea dintâi întotdeauna.

Și nu puține erau zilele când, dimineața, după ce „făceam ochi”, mă spălăm și îmi făceam rugăciunea, prindeam a juca de bucurie în jurul buncii pe care de multe ori o plectiseam cu aceeași întrebare „De ce, mam'mare, mereu voinicul biruie și cei buni îi doboară pe cei răi?”. Răspunsul ei venea aproape invariabil: „Fiindcă tot ce e bine și frumos place lui Dumnezeu, care-i apără și păzește pe oamenii buni, pe când relele sunt lucrarea duhurilor necurate”.

Bunica, așa cum mi-o amintesc eu, era o femeie înaltă și țănoșă, că doar fusese muierea primarului. Toata lumea o știa de „Ioana lui Ghică a lui Petrică” (tata-mare). Se purta cu cămeșă înflorată călcată cu fierul cel greu și burduhănos plin cu jar, din odaia bună. Fusese una din frumoasele satului, cum povestea tața Tia, sora buncii. După spusele ei, când ieșeau la horă-n sat, flăcăii nu mai aveau ochi decât pentru dânsa. În jocul îndrăcit al sârbei arefene, cu cozile despletite și mirosind a busuioc, îi căzuse cu tronc bunicului, din stirpe de învățător. Pe bunicul nu l-am cunoscut, căci se prăpădise înainte să mă nasc eu, dar lumea-n sat zicea că fusese om cu „darul vorbitului” și mândru și el, cu musteață răspicată, cum îi șade bine voinicului de la sat. Eu mi-l închipuiam ca un fel de Făt-Frumos.

Îmi plăcea cum povestea bunica, avea un har aparte. În fiecare basm de-al ei regăseam câte ceva din lumea care mă înconjura. Iarna, când zăpada troienea drumurile și cumătrul ger îmbrăca măiestru valea Arefului, bunica mă lua în poală, aducea furca și fuiorul din tindă și începea să depene poveștile la gura sobei. Vorbele ei pluteau ușure, peste mine, ca o ninsoare domoală și mângâioasă de-a lui Undrea¹⁰⁹. O lume de basm, cu palate de cleștar închipuite de feeria gheții de pe vale, cu giuvaiericele de ger la ferești și miros de rășină. Cred că bunica avea ceea ce Delavrancea numea „imaginație poetică”: *Legende-basme se povestesc oricum, când mai bine, când mai rău, când fără nici o viață,*

¹⁰⁹ În calendarul popular, luna decembrie se mai numește și Undrea sau Andrea. Denumirea de Undrea (Andrea) vine de la faptul că încă se mai păstrează numele Sf. Andrei, sărbătorit pe 30 noiembrie.

*după cum povestitorul are sau nu are imaginație poetică. În basme nu rămân neschimbate (comparativ cu poezia unde acestea sunt fixe, n.n.) decât câteva calapoduri, câteva fraze sacramentale pe care le găsim la început, la sfârșit și presărate din când în când între început și sfârșit, ca și când ar fi niște odihne ale povestitorului. În basm ți se dă un șir de evenimente și câteva fraze, deci urzeala, iar din bătătură, câteva floricele. Rămân câmpul și alesul, rămâne viața și frumusețea de creat. (Barbu Delavrancea, în *Legende sau basmele românilor*, de Petre Ispirescu, p. 31-32).*

Trebuie să spun că pe la cinci-șase ani, în mintea mea de copil, toate ființele din juru-mi deveneau personaje din basmele bunicii. Țața Tia (sau Druga, cum îi spuneau oamenii prin sat), fie-i țărâna ușoară, mă cam băga în sperieți când apărea în pragul casei bunicii. Cum mă vedea, mă lua la pupăceală. Fiindcă mai avea doar un dinte în față și avea veleități de soprană, în imaginația mea de copil țața Tia devenea un fel de Muma-Pădurii așa cum mi-o descria bunica în basmele ei „știrbă, sau doar cu un dinte-doi de prăsilă, uscățivă și cu glasul pițigăiat”. Toți ai casei (frați, părinți, bunici) erau mai întotdeauna personajele pozitive din basmele bunicii (voinici aleși, Feți-Frumoși, Ilene Cosânzene sau zâne), pe când pe cei din afară, pentru că mi se păreau ostili, îi pedepseam și-i transformam în zmei, balauri sau alte lighioane care mai de care mai respingătoare.

Îmi aduc aminte de un vecin, nea Ilie al lu' Bota, Dumnezeu să-l ierte, pe care tot timpul îl făceam căpcăun sau balaurul cu șapte capete care nu se lasă biruit cu una, cu două, fiindcă îi rămâne întotdeauna un cap de rezervă. „Nea Ilie Pălărie”, cum îl porecleam noi, era un bătrânel pirpiriu, dar cam „al dracului”, cum se zice în lumea satului; mai mereu ursuz și hapsân din fire, nouă, copiilor, ne căuta nod în papură și ne ocăra oricând credea el de cuviință de a ne mai da o lecție. Să ne fi ferit Dumnezeu pe mine sau pe Costel, prietenul meu de joacă, să ne lăsăm vacile la păscut prin dreptul grădinii lui. „Suduielile” ce ni le auzeam erau de neîndurat pentru urechile noastre gingașe de copii deprinși cu șoapta blândă a măicuței sau cu dojana țărănească a bunicii. Așa că nea Ilie își primea pedeapsa cu vârf și îndesat în jocurile noastre copilărești. În chip de căpcăun era aspru pedepsit de voinicii veniți călare să-l înfrunte pentru nesocotita-i purtare. Cel mai adesea, pitiți pe după merii din grădina lui, îi „bombardam” acoperișul grajdului cu praștiile în chip de buzduwane fermecate. Acum, ce-i drept, nu pierea el, „cum nu piere iarba rea”, cum zicea bunica, dar nici noi nu ne dam bătăuți cu una, cu două și continuam

asediul până bietul nea Ilie ieșea înjurând de „Dumnezei, Paști și Cristoși“, ceea ce ne întărea convingerea că sufletul bietului om e lucrare diavolească.

Vara stăteam pe prispa casei, iar pe amurgite bunica începea să-și depene basmul despre luceafărul de seară (Siminoc) și luceafărul de ziua (Busuioc). Era unul din basmele tare îndrăgite de mine, pe care mai târziu aveam să-l regăsesc cu uimire și-ntr-una din culegerile de basme ale lui Petre Ispirescu. Îmi plăcea basmul cu Busuioc și Siminoc poate și pentru că de câte ori bunica mă lua în brațe, mirosea așa de frumos a busuioc, încât mă simțeam cu totul transpusă în lumea fantastică născocită de ea. Iar numele luceafărului de seară îmi aducea aminte de siminocul din strigăturile de la hora din sat de duminică „Foaie verde siminoc,/ Haideți, măi flăcăi, la joc!“. Uneori, când mama-mare îmi mai prindea și mie câte un fir de busuioc la rochiță, o întrebam naiv: „Nu-i așa, mamă-mare, că ăsta e Busuioc ăla din povestea ta?“. Ea mă privea blajin și încuviința tăcută și zâmbitoare. Începea cam așa: „A fost odată ca niciodată, că, de n-ar fi, nu s-ar mai povesti, a fost odată pe când se băteau urșii în coade...“ (asta cu bătaia urșilor „în coade“ mă amuza teribil, dar pe de altă parte mă gândeam că totul trebuie să se fi întâmplat tare demult, fiindcă la vremea la care auzeam basmul știam eu că urșii nu au cozi; tot bunica îmi spusese cum vulpea cea vicleană, cu șiretlicurile ei, îl văduvise pe bietul urs de prețioasa-i coadă). „Au fost un împărat și o împărăteasă care nu puteau face copii, deși tare și-ar fi dorit o odraslă și-ncercaseră în fel și chip cu vrăjitori și babe meștere în astfel de trebușoare. Într-o zi, Dumnezeu, milostivindu-se de strădania lor, i se arătă împărătesei în vis și-i spuse că dacă împăratul va merge la pescuit a doua zi, avea să prindă un pește de aur pe care ea trebuie să-l gătească cu mâna ei și să-l mănânce amândoi. Împăratul a înfăptuit aidoma porunca lui Dumnezeu și de cum măncă împărăteasa din peștele fermecat, se și simți grea“. Mintea mea iarăși aducea în poveste oameni aieva. Era în sat la noi o femeie, Mița lui Baci (prietenă cu bunica), ea avusese un băiat după ce trecuse de prima tinerețe (așa vorbeau bunica și țața Tia). De câte ori venea Mița pe la bunica, mereu mă uitam cu coada ochiului, pe furiș, doar-doar oi zări coroana de împărăteasă, căci și pe ea și pe bărbatu-său, Gheorghe, mi-i închipuiam aidoma împăraților din povestea bunicii. Mă întrebam numai unde va fi pescuit nea Gheorghe Baci un pește de aur, că la noi pe vale nu erau pești. „Și din același pește mai măncă și o slujnică de la curte și rămase și ea grea. Așa că amândouă născură, când le veni sorocul, câte o mândrețe de băiat. Și băieții semănau

ca două picături de apă. Băiatului de împărat îi spuseră Busuioc, iar celuilalt, Siminoc. Și cei doi erau mândri și voinici nevoie mare. Când flăcări se hotărâră să plece la vânătoare, împărăteasa îl chemă pe fiul ei și se hotărî să-i facă un semn pe ascuns, ca să-l poată deosebi de fiul slujnicei, căci cei doi erau îmbrăcați la fel. Deci își chemă fătul și făcându-se că-l caută în cap, îi înnodă două fire de păr, fără știința acestuia.

Voinicii plecară la vânătoare și se bucurau de lumina sfântului soare. Pe câmpiile înflorite alergau ca mielusei prin iarba mare, și se luau la întrecere cu fluturii, și alergară ei până ce deteră de o pădure mare și umbroasă. Aici iar se minunară de codrul falnic și răcoros și de vântul ce bătea printre crengile copacilor, iar cântarea măiastră a paserilor le umplea sufletele de bucurie“. Și mie îmi plăcea să merg prin pădure și să ascult simfonia de sunete, copilă fiind. Peste vale de grădina noastră era o pădure de pini și mă milogeam de multe ori de frații mei mai mari să meargă cu mine pe acolo. Singură îmi era frică să nu dau ochii cu Muma-Pădurii, dar avându-i pe ei ca pavază, prindeam curaj. Și acum mă mai simt atrasă de pădurea de pini, dar plimbările parcă nu mai au același farmec ca în copilărie. Cât adevăr grăia marele Eminescu întrebându-se „Unde ești, copilărie,/ Cu pădurea ta cu tot?“...

Basmul bunicii curgea mai departe „Când voinicii osteniți de atâta mers se așezară la umbra unui stejar mare, pe fiul de împărat îl luă o moliciune și-l rugă pe Siminoc să-l caute nițel în cap până va adormi. Și nu mică îi fu mirarea când găsi în pletele lui cele două fire de păr înnodate de împărăteasă. Atunci Siminoc îi spuse lui Busuioc, iar Busuioc se supără într-atât pe împărăteasă pentru fapta sa, încât se hotărî să plece în lume unde va vedea cu ochii. Însă înainte să plece, Busuioc îi lăsa lui Siminoc o batistă și-i spuse: - Când ai să vezi pe batista asta trei picături de sânge, să știi că sunt mort“. Povestea asta cu batista m-a urmărit până târziu, la școală. Mi-era așa de frică atunci când vedeam la vreun coleg câte o batistă pătată de sânge, încât începeam să plâng, convinsă fiind că cineva apropiat lui murise pe undeva și ăsta era un semn. „Siminoc se întoarce acasă și povesti întreaga tărăsenie împăratului și împărătesei, care se necăjiră foarte tare. După ceva vreme, Siminoc zări pe batistă trei urme de sânge și cu sufletul negru de supărare plecă să-l caute pe frățiorul său. Și plecă în căutarea lui. Și merse, și merse, peste mări și țări, până dete de un moșneguț pe care-l întrebă dacă nu știe de Busuioc. Așa află că Busuioc se însurase cu fata de împărat de prin locurile alea. Ajunse și la palatul frățâne-său și îi ieși în cale fata de

împărat, soția lui Busuioc, care crezând că-i omul ei, îi ieși în cale să-l întâmpine. – Eu sunt fratele bărbatului tău. Am auzit că s-a prăpădit și am pornit să-l aflu. Fata de împărat nu și nu, nu te crez, că vrei să mă amăgești, că tu ești omul meu, cu care m-am măritat, și nu voia să-l crează pe Siminoc cu niciun chip. Atunci Siminoc a zis: - Dumnezeu să-și arate dreptatea și cine nu spune adevărul să fie crestat de sabia cea din cui. Și pe dată degetul fetei fu crestat de sabie și atunci ea-i dădu crezare lui Siminoc”. De multe ori mi-era teamă că atunci când nu spuneam adevărul, să nu fiu și eu crestată de sabia pe care un nene din sat i-o adusese lui ticu (tata) ca piesă pentru muzeul satului. „Siminoc află că Busuioc pornise la vânătoare, așa că porni și el cu câinii de vânătoare ca să-și caute fratele. Merse el ce merse, și deodată în pădure dădu ochii cu Muma-Pădurii, urâtă, cu numai un dinte în față”. Întocmai ca țața Tia! „Se luă după dânsa și o alergă până ce ea se urcă într-un fag înalt ca să scape. Siminoc descălecă, priponi calul și făcu focul și începu să-și mănânce merindele din desagă. Câinii hântăneau și chelălăiau împrejurul fagului, căci vezi, o miroseau pe Muma-Pădurii. Și așa stătu Muma-Pădurii acolo, până începură să-i clănțane dinții de frig și să-i chiorăie mațele de foame. Și atunci începu să-l strige cu vocea ei pițigăiată pe Siminoc să lege câinii, că vrea și ea să coboare să-și desmorțească oscioarele bătrâne. Siminoc se prefăcu a lega câinii, și Muma-Pădurii deodată coborî și-i sări în față: - Acum vreau să te mănânc pe tine, îi zise lui Siminoc. Numai că flăcăul nu se pierdu cu firea și o apucă pe cotoaroanță de păr, o smuci și-i zise: - Ba o să te mănânce câinii mei, babo, dacă nu mi-i spune unde-i Busuioc! Atunci Muma-Pădurii oticni de trei ori, scoțând din burta ei pe Busuioc, calul și câinii lui”. Uneori și țața Tia mai tușea tare și mai oticnea pe la noi, și mi-era teamă ca nu cumva să scoată din burtă pe nefericitul pe care-l înghțiase, așa că atunci când începea să tușească, mă ascundeam după bunica. „Iar Siminoc asmuți câinii pe dânsa ca s-o prăpădească. Atunci cotoaroanța îl blestemă pe Siminoc, fiindcă nu s-a ținut de cuvânt, să nu-l mai vadă pe Busuioc cât îi lumea și pământul, și-i transformă în două buruieni, una care crește la soare, iar cealaltă, la întuneric. Numai că Dumnezeu iar s-a milostivit de soarta voinicilor și i-a făcut două stele, care să strălucească una, dimineața și una, seara. Și așa, prin voia Domnului, Siminoc s-a făcut luceafărul de seară, iar Busuioc luceafărul de ziua”. Și atunci mă gândeam că poate bunica umblă cu busuioc în sân ca să-și aducă aminte mereu de luceafărul de ziua. Ea zicea că ziua e minunea Domnului și trebuie să ne bucurăm de ce ne-a dat El. Și aproape mereu își încheia

poveștile cu „încălecai p-un fus, să-i fie de bine cui i-am spus”, iar eu o și vedeam în vis pe bunica încălecând pe fuiorul din tindă și zburând către slava cerului, în căutarea lui Busuioc.

În modesta mea lucrare am încercat să evoc lumea copilăriei așa cum mi-o aduc eu aminte prin prisma basmelor pe care bunica mi le spunea la gura sobei, iarna sau în nopțile de vară cu lună plină, când stăteam pe prispa casei, ascultând țârâitul greierilor și priveam cu mirare scânteind în iarba reavănă sute de luminițe plâpânde. Bunica îmi spunea că sunt ale jupânilor licurici care, nesocotind povața părintească, rătăciseră drumul spre casă. Acum Dumnezeu îi pedepsise să poarte povara neascultării. Le dăruise lumină, dar căutarea urma să le fie zadarnică, fiindcă nu ascultaseră de părinți. Iar eu, speriată de soarta bieților licurici care nu aveau să-și mai vadă niciodată părinții și pe cei dragi, îmi promiteam în gând că o să fiu mereu o fetiță ascultătoare și o să fac tot ce-mi spun mica (mama) și ticu (tata).

Se zice că atunci când omul ucide copilul din sufletul său, moare și el. Să lăsăm, deci, copilul din noi să se zbenguie fără a-i purta de grijă! Prospețimea sufletului nostru ne va face să trecem mai ușor peste momentele de cumpănă și poate viața ni se va părea mai frumoasă prin ochii naiv-iscoditori.

POVESTIRI DE AICI ȘI DE ACOLO ALE „FAMILIEI TRANSNAȚIONALE” DIN MICROZONA RÂUL DOAMNEI

Sorin Mazilescu

rima încercare de definire a povestirii ca specie a folclorului contemporan aparține lui Nicolae Constantinescu în „Fișe pentru un dicționar de folclor: Povestire”, comunicare apărută 1986, la care au fost adăugate, în timp, considerații asupra acesteia și asupra altor categorii narative ale folclorului contemporan. Cercetătorul amintit arăta la un moment dat că „povestirea despre întâmplări adevărate este, mai mult decât alte specii narative, îndatorată contextului”, impunându-se, de aceea, abordarea ei din perspectivă etnologică și sociologică. „Având, din toate speciile narative în proză, un referent (concret sau presupus, dat ca atare) în realitatea imediată (întâmplarea respectivă), povestirea prezintă un act *cultural* (ca modalitate artistică de ordonare, prin cuvânt, a datelor realului, ea satisfăcând, după A. Jolles, nevoia omului simplu de a consemna realitatea, un interes *social*, având funcția de a informa, a alerta, a atrage atenția, dar și un interes *individual*, când povestitorul caută laude și admirație.

Plecând de la aceste considerente de ordin general, studiul de față dorește să propună câteva reflecții asupra familiei și modului în care aceasta se prezintă *în* și *prin* discurs, în cadrul satului românesc actual, în contextul specific al migrației la muncă în străinătate.

Proces complex, migrația la muncă în străinătate a devenit un fenomen actual și am putea spune omniprezent în România de azi. „Migrația, spun sociologii, implică mișcarea mai mult sau mai puțin permanentă a indivizilor sau a grupurilor dincolo de granițele simbolice sau politice spre noi comunități și arii rezidențiale” [Marshall, 2003].

O analiză detaliată a fenomenului, pornind chiar de la narațiunile personale despre el, ar dezvălui faptul că, dacă la început migrația la muncă este motivată de o dinamică și o logică externă, structurată, cu timpul ea ajunge să fie susținută de o logică și dinamică proprie.

Famiile fac din plecarea la muncă, la început de mileniu trei, o adevărată strategie de supraviețuire. Cu timpul se creează adevărate rețele și treptat motivațiile inițiale se transformă, în acest fel, mutația se autoalimentează. Succesul migrației unui membru al familiei creează adeseori un lanț de oportunități pentru întreaga rețea de rudenie.

Pe tărâm autohton, „grupul social de bază al comunităților etnologice românești era neamul care, dincolo de familia nucleară, părinți-copii, îi cuprindea pe toți cei înrudiți prin consangvinitate, prin afinitate, prin nașie. Neamul își păstra coeziunea nu numai în realitatea vie, ci și dincolo de aceasta, în mit. Această coeziune se manifesta pe plan ritual printr-o serie de acte care țineau de complexul ceremoniilor funerare și post-funerare” [M. Pop, 1999: 22]. Prin urmare, între neamul de aici, cu muncile câmpului, sărbătorile de peste an și basmele spuse la gura sobei, și neamul de acolo, din suburbiile marilor orașe europene, exista o unitate complexă, marcată la nivelul credințelor și obiceiurilor, și manifestată adeseori în cadrul „textelor folclorice”. În cadrul mutațiilor actuale ale satului românesc, această unitate se diversifică în noi fațete, una dintre acestea fiind relația dintre neamul de aici, cel rămas în țară, și neamul de acolo, din Italia, Spania, Franța sau oricare altă țară europeană.

Existau două posibilități de analizare a fenomenului cultural pus în discuție: dinăuntru lui, ca insider, sau din afară, prin ochii outsiderului. Ideal era să pot ajunge la jumătatea distanței dintre cei doi poli, pentru ca lucrurile să fie înțelese de neinițiați, dar și observate obiectiv de cei din interiorul grupului, pentru care lucruri evidente și-au pierdut, în opinia lor, valoarea sau interesul.

Pentru oamenii de pe Valea Râului Doamnei, semnul înțelepciunii pare a fi voința continuă; ei au libertate interioară și nu numai, conștienți că în ei este timpul.

Fenomenul migrației este cunoscut în arealul studiat încă de la finele secolului al XVIII-lea, când în localitățile din bazinul mijlociu al Râului Doamnei se statornicesc definitiv numeroase familii din Ardeal, contribuind la mărirea numărului populației. În secolul al XIX-lea nu se cunosc manifestări migratorii sensibile.

La începutul secolului al XX-lea, cazuri izolate din rândul celor ce au studiat obținând calificări ce nu puteau fi profesate aici migrează către oraș, stabilindu-se definitiv acolo. Centrele către care oscilează mișcarea migratorie sunt, în primul rând, capitala țării, București și orașul Pitești.

Anual, din fiecare comună plecau definitiv una-două persoane. Așa se menține situația până în anul 1947-1948, când mult mai mulți tineri părăsesc definitiv satele și se stabilesc la orașe.

Dezvoltarea industrială a tuturor regiunilor țării, apariția de centre industriale în orașele din apropiere, continuul progres din știință, învățământ, cultură au atras după sine schimbări structurale în profesiile practicate de tinerii din așezările rurale. Dacă în 1947 începe să se manifeste fenomenul migrației, din 1953 se accentuează, iar după generalizarea învățământului de zece ani crește continuu.

Fenomenul demografic care atrage atenția este deplasarea unui număr considerabil de localnici spre zonele puternic industrializate. Deplasările sezoniere și zilnice conturează mișcarea centrifugă ale cărei cauze rezidă în primul rând în surplusul de forță de muncă apărut ca urmare a caracterului economiei preponderent agricole din zonă, cât și din sporul natural.

Integrarea în Uniunea Europeană a permis un exod masiv de tineri. Conform statisticilor, o treime din populația tânără a Văii Râului Doamnei este plecată afară din țară. Nu se mai găsește forță de muncă pentru secțiile de prelucrare a lemnului, oieritului și altor îndeletniciri tradiționale din zonă. Câștigul destul de mare și rapid îi îndeamnă să părăsească zona. S-au format adevărate enclave în zone metropolitane importante ale Europei. Un exemplu pertinent este zona orașului Milano din Italia. Aici merg aproape toți tinerii din Retevoiești-Pietroșani. S-au căsătorit acolo, dar lucrul cel mai interesant este că acea zonă unde sunt stabiliți se numește Retevoiești, după numele localității de unde au plecat. Este surprinzător, dar faptul că s-au integrat foarte ușor dovedește că se adaptează rapid noilor reguli. Căsătoriile românilor din acea zonă sunt spectaculoase, atât prin fast, dar și prin respectarea tradițiilor zonei de proveniență.

Conform lui Nelu Moisoiu (n. 1974) din Retevoiești-Pietroșani (informații obținute în iulie 2005), lăutari din România vin special pentru aceste nunți. Cătunul Retevoieștilor de la Milano este destul de cunoscut de români și italieni. *Curând, spune acesta, noi o să conducem prin aceste zone. Sunt foarte mulți români care au propriile afaceri. Românii lucrează acum pentru români. Fratele meu a absolvit Facultatea de Teologie la Pitești în 2002. N-a găsit parohie și a venit la mine la Milano. La început vindea dulciuri pe San Siro (stadionul de fotbal al echipelor „A. C. Milan” și „Inter Milano”), iar acum are propria lui afacere. S-a însurat în Italia, iar la nuntă i-a cântat Guță. Ce să facem în*

țară? Să murim de foame? Ne căpătuim pe unde putem, ca să le fie și copiilor noștri bine, nu ca nouă!

Având ca suport narațiunea personală despre migrația la muncă în străinătate, putem spune că, la nivelul de discurs, jocul identității și al alterității devine unul transparent, căci orice parcurs memorial implică și un parcurs identitar. Cum însă termenul de alteritate este unul voalat, care poate lăsa loc speculației asupra identificării dintre „eu” și „altul”, recurgem, în analiza noastră, la un termen mult mai direct, **celălalt**, care implică, chiar la nivel terminologic, distanța critică și diferența. Atunci când vorbim de celălalt ne referim la o persoană sau la o comunitate adevărată, observată însă prin filtrul deformat al imaginarului. Ceea ce percepem este imaginea, iar această imagine face parte simultan din real și din ficțiune. Alunecând de la concret la imaginar, celălalt este supus unei operații de simplificare și de amplificare, atingând caricatura sau simbolul. Raportat la normă, acest străin se poate dovedi mai bun sau mai rău, iar „anormalitatea” acestuia este exprimată prin trăsături devalorizante sau valorizante.

În urma discuțiilor cu diferiți informatori, conaționali noștri plecați în străinătate nu sunt prezentați de alți confrăți aflați în aceeași situație în termeni favorabili. În același timp, informatorii își portretizează conaționali în funcție de propria experiență trăită, de cele mai multe ori traumatizantă. Astfel, emigrantul român apare ca indiferent la problemele aproapelui, dotat cu un puternic sentiment de egoism și autoconservare. „Am plecat cu doi colegi. Am plecat cu încă doi colegi, și... dar, în general, egoiști. Românii, egoiști!” (Ioan Onofre).

Aceste atitudini își găsesc explicația în premisele migrației la muncă în străinătate: fiecare emigrant părăsește țara cu un singur scop, de natură economică, pecuniară. De aici și tipul de reprezentare pe care, voit, și-o asumă unii dintre ei: cea de hoț, de cerșetor, de înșelător și de om indiferent la suferințele celorlalți.

Pe lângă aceste trăsături devalorizante, românul apare, în general, portretizat în termeni favorabili. Nici un informator nu a omis să ne vorbească despre puterea de muncă a românului, despre istețimea și inteligența lui nativă, despre ambiția și tenacitatea sa.

Deși sancționează anumite deprinderi sau practici ale celor din țara în care au muncit, la informatorii noștri am observat un caracter imitativ. Întorși în țară, ei sunt percepuți, la rândul lor, de către comunitatea locală, ca fiind diferiți. Motivul? Însușirea anumitor trăsături întâlnite în cultura-gazdă, inițial blamate sau respinse. Din discursul acestora rezultă o

modificare de mentalitate: apare astfel o mai mare preocupare pentru calitate, pentru seriozitate față de aproape, intoleranța față de mândrie și lene.

În contextul globalizării proprii începutului de mileniu trei, migrația la muncă în străinătate a devenit un fenomen viu propriu satului românesc actual. Familia, și mai ales relațiile ei socioeconomice din cadrul ei, intră în mutații complexe, așa cum satul însuși le cunoaște. Mihai Pop (*Memoriile Comisiei de Folclor*, I, 1987) subliniază atenția care ar fi trebuit să se dea, la acea dată, nu numai povestitului tradițional, ci și povestitului viu al celor care „povestesc despre locurile și viața lor, despre peregrinările lor prin lume”.

Specia sub denumirea căreia am grupat povestirile adunate de pe teren este una relativ nouă, denumirea de narațiune personală începând să fie aplicată consecvent în folcloristica anglo-saxonă în anii '70.

Stadiul actual al cercetărilor asupra familiei, fie ea și transnațională, se găsește într-un impas mai mult sau mai puțin real. Vechile cutume încep să dispară, cunoscând noi și interesante mutații. Tocmai de aceea, noua familie, a zonei studiate, poate fi caracterizată prin analiza poveștilor despre ea însăși. Este, în fond, una dintre multele direcții care se pot urma, după vechiul și neschimbatul principiu că, peste ani, rămâne doar povestea.

Bibliografie:

Constantinescu, N., 1986, „Fișe pentru un dicționar de folclor (V): Povestire”, în *Revista de Etnografie și Folclor*, tomul 31, nr. 1, Ed. Academiei.

Marshall, G., 2003: *Oxford, Dicționar de sociologie* (traducere de Sergiu Bălșătescu & all), Univers Enciclopedic, București.

Știucă, N. (coord.), 2006, *Povestiri din prezent. Studii și note asupra narațiunilor și narativității contemporane*, Editura Etnologică, București.

CUPRINS

I. Valori cognitive și valori normative în credințe și superstiții, 2007

• ANIȘOARA STEGARU – <i>Simbolică, rol și semnificație în credințe și superstiții din zona Covurluiului</i>	5
• ELENA CAMELIA SIGHIARTĂU – <i>Creștinarea copilului prin botez</i>	12
• CEZAR BĂDESCU – <i>Sărbători băbești în Arefu</i>	21
• CONSTANTIN MARIA – <i>Tradiție și tranziție</i>	26
• CONSTANTIN DINU – <i>Credințe și obiceiuri premaritale cunoscute odinioară în Boțești</i>	28
• ELENA CREMONA ȚINTATU-COMĂNESCU – <i>Mărci funcționale prescriptive în ordinea practică a comunității pastorale</i>	32
• NICOLAE PANTAZICĂ, NADIA PANTAZICĂ – <i>Credințe străvechi pe ulița copilăriei</i>	38
• PAUL IOAN CRUCEANĂ – <i>Dora d'Istria: „La nationalité roumaine d'après les chants populaires”</i>	44
• PAUL IOAN CRUCEANĂ – <i>Despre credințe, obiceiuri și superstiții</i>	48
• RALUCA MARINESCU – <i>Credințe și superstiții legate de momentele importante din viața omului</i>	54
• SEBASTIAN ȘTEFĂNUCĂ – <i>Aspecte ale valorii libertății în spațiul românesc</i>	61
• CORINA ISABELLA CSISZAR – <i>Credințe și superstiții la stâna maramureșeană</i>	69
• MARIA MIRELA ARDELEAN – <i>Credințe la stână</i>	74
• MONICA ZĂVOIANU MIHĂESCU – <i>Tradiții și obiceiuri de Paști</i>	78
• SORIN MAZILESCU – <i>Practica descântecului, astăzi</i>	82
• GRIGORE CONSTANTINESCU – <i>Piatra în folclorul literar din Argeș-Muscel</i>	93

II. Basmul și fenomenul povestitului, 2008

• ION NANIA – <i>Povestea cu Sultana cea frumoasă și iubăreață</i>	111
• ION NANIA – <i>O pasăre dintotdeauna a noastră: futeboul (bubulcus ibis ibis [l.] 1758)</i>	118
• ION NANIA – <i>Încă un nume necunoscut al unei plante: Tiriolic</i>	129

(*trifolium campestre schreb.*)

• ELENA CREMONA ȚINTATU-COMĂNESCU – <i>Receptarea formelor narrative, de la basmul popular la literatura S.F. actuală</i>	134
• MARIANA BORDEANU – <i>Basmul și fenomenul povestitului</i>	139
• NICOLAE PANTAZICĂ – <i>Narațiune, ficțiune, adevăr în legendele locale despre satul Băjești</i>	143
• FLORIANA STĂNCESCU – <i>Trei povești pitice</i>	148
• ELENA POPESCU – <i>Lirica populară – expresie a decenței în relații interumane</i>	153
• STELUȚA STROE, ION SORIN STROE – <i>Valențe educative în basmul popular</i>	160
• DIANA CRISTINA IF. BRĂNESCU – <i>Sub semnul credinței: povestiri creștine</i>	170
• ION V. STROE – <i>Întâmplări cu tâlc – povestiri adunate și îndreptate</i>	176
• RALUCA MARINESCU – <i>Basmul-mijloc educativ în ciclul preuniversitar</i>	185
• PAUL IOAN CRUCEANĂ – <i>A povesti – trăire, necesitate, imaginație, talent, datorie, obligație</i>	190
• SORIN DĂNUȚ RADU – <i>Basm și psihanaliză</i>	196
• CEZAR BĂDESCU – <i>Petre Ispirescu și Ion Pop Reteganul – doi valoroși culegători de basme</i>	201
• ELENA CAMELIA SIGHIARTĂU – <i>Basmul în lumea copilărie</i>	213
• SORIN MAZILESCU – <i>Povestiri de aici și de acolo ale „familiei transnaționale” din microzona Râul Doamnei</i>	221

CAIETE FOLCLORICE ARGEȘ
XI - XII
PITEȘTI, 2009

ISSN 1584 - 2126